

0 29 m 6 (22)

690

წიგნი მეცნიერებათა

56

№ 2 (22)

საქართველო

1929,

323.2(05)

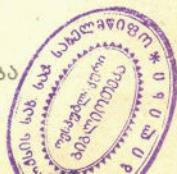
h-38

კავთლიშცირის მატიანე

საქართველოს კ. პ. (ბ) ც. კ.
და ტფ. ს. კ. პარტიის
ისტორიული ჟურნალი

№ 2 (22)

სახელმწიფო გამომცემლობა
თბილისი — 1929

გადახრები საქართველოს კომუნისტურ პარტიაში.

(1921—1923 წ.წ. პირველ და მეორე ყრილობის პერიოდში).

საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების მომენტში არსებულ ცენტრალურ კომიტეტში შექმნილი უთანხმოება და ფრაქციული დაჯგუფება აშკარა გახდა ჯერ კიდევ ყრილობის მოწვევამდე. უთანხმოებამ თავი იჩინა თვით ყრილობის მოწვევის საკითხშიაც კი. ამხანაგების ერთი ნაწილი საჭიროდ სთვლიდა ყრილობის თავის დროზე მოწვევას, რასაც იმით ასაბუთებდა, რომ ცეკაში ადგილი აქვს უთანხმოებას მთელ რიგ საკითხებში და მის დროზე არ ამოწურვა პარტიას დიდ ზიანს მოუტანსო. ც. კ. პრეზიდიუმის ერთ-ერთ სხდომაზე ყრილობის დაჩქარებით მოწვევას მხარს უჭერდა ამხ. კახიანი, ფ. მახარაძე, ნაზარეტიანი და სხვ. ცეკას უმრავლესობა კი ბ. მდივანის მეთაურობით მისი გადადების მომხრე იყო, მაგრამ, მიუხედავად ამისა ყრილობა მოწვეული იქნა და შეიკრიბა საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების წლის თავზე (1922 წ. იანვარი—თებერვალი).

სანამ ჩვენ ძველ ცეკას ხაზს და იმ უთანხმოებას შევხებოდეთ, რომელსაც ადგილი ჰქონდა ცეკაში, საჭიროა აღვნიშნოთ, რომ ძველმა ცეკამ ყრილობის გახსნისთანავე განიცადა შარცხი ყრილობის პრეზიდიუმის არჩევის დროს. გამოირკვა, რომ ცეკას არავითარი გავლენა არა აქვს პარტიულ მასაზე, სრულიად მოწყვეტილია მასები-საგან და არ გამოხატავს პარტყრილობის აბსოლიუტურ უმრავლესობის სულისკვეთებას, ეს აშკარად გამომჟღავნდა ყრილობის პრეზიდიუმის არჩევის მომენტში, როდესაც ძველი ცეკას მიერ მისივე საორგანიზაციო განყოფილების გამგის ღონენკოს სახით წაკითხულ პრეზიდიუმის წევრობის კანდიდატების სიას თითქმის ერთხმად აშავებს ყრილობა და ხმების აბსოლიუტური უმრავლესობით გადის ის

პრეზიდიუმი, რომელიც წამოყენებული იქნა მთელ რიგ ორგანიზაციების დავალებით ამხ. ლ. სუზიშვილის მიერ.

პრეზიდიუმში ყრილობა ირჩევს: ფ. მახარაძეს, ს. ორჯონიკიძეს, ა. გეგეჭკორს, თ. კალანდაძეს, ლ. დუმბაძეს, მ. ოკუჯავას, ეშბას, ს. თოდრიას. პ. ცინცაძეს, ლისოვსკის, ს. მამულიას, თ. ჟღენტს, პ. საბაშვილს, ბ. მაჩაიძეს და დ. ნასარიძეს. სამდივნოში—ა. გიორგაძეს, პ. წულუკიძეს და რუბენს. სამანდატო კომისიაში—გრიშა მახარაძეს, დოლიძეს და აფციაურს, სარედაქციო კომისიაში—მ. კახიანს, რუდაკოვს და ნ. კიკნაძეს¹⁾.

პირველ ლეგალურ ყრილობის შეკრებამდე, პარტიის ცენტრალურ კომიტეტში, რომელიც შედგენილი იყო ჯერ კიდევ საბჭოთა ხელისუფლების დამყარებამდე კავკასიის ბიუროს მიერ, როგორც ზევით აღვნიშნეთ, თავი იჩინა განხეთქილებამ მთელ რიგ საკითხებში და განსაკუთრებით ამიერ კავკასიის ფედერაციის საკითხებში.

საქ. კ. პ. (ბ) ცეკას პოლიტიკურ ანგარიშში ყრილობაზე ამის შესახებ ამხ. მ. ორახელაშვილმა განაცხადა:

„საზღვრებისა და ამიერ-კავკასიის რესპუბლიკების ეკონომიურ გაერთიანების საკითხში თავი იჩინა აზრთა სხვადასხვაობამ, რაც ამა თუ იმ სახით შემდეგში მოწესრიგებულ იქნა, მაგრამ სწორედ ამ საკითხში თავი იჩინა იმ „უკლონის“ ნიშნებმა, რომლებიც დღემდე არ არის აღმოფხვრილი, როგორც თვით ცენტრალურ კომიტეტში, ისე რეკომშიაც. ამ „უკლონის“ ნიშნით მიმდინარეობდა ჩვენში ამიერ-კავკასიის რესპუბლიკების ფედერაციის საკითხი. ცეკას შიგნით თავი იჩინა ორმა მიმდინარეობამ: ამხანაგების ერთმა ჯგუფმა აიღო ნაციონალისტური „უკლონი“, რაც აღნიშნული იყო გასული წლის გაზა-

¹⁾ ყრილობის ხელმძღვანელ ორგანოებში არჩეულ ზოგიერთ ამხანაგები, რომლებიც ებრძოდნენ უკლონისტურ ც. კ.—ს, ყრილობის შემდეგ 1922 წ. ზაფხულში უკლონისტებს მიემხრნენ, მაგრამ მეორე ყრილობის შემდეგ, გარდა თედორე კალანდაძისა ისინი კვლავ უბრუნდებიან ც. კ. გენერალურ ხაზს. როდესაც დაიწყო პარტიაში დისკუსია ტროცკიზმის შესახებ მათ განაცხადეს: ის საკითხები, რომლებიც ჩვენ გვაშორებდა ც. კ. (ლაპარაკია ეროვნულ საკითხზე) ამოწურულია, ჩვენ ახლა არ გვაქვს რა სადაო საქ. კომ. პარტიაშია და შეერთებული ძალით უნდა გავილაშქროთ ტროცკიზმის წინააღმდეგ. თ. კალანდაძე კი ერთად-ერთი იყო მაშინდელ უკლონისტურ ც. კ. წინააღმდეგ მებრძოლ ჯგუფიდან და ყრილობის პრეზიდიუმის შემადგენლობიდან, რომელიც ბოლომდე შერჩა უკლონისტურ ხაზს და ბოლოს მიემხრო ტროცკიზმს. რაც შეეხება მ. ოკუჯავას და ლ. დუმბაძეს, ისინი თავიდანვე პირველ ყრილობაზედვე უკლონისტურ ცეკას პოზიციაზე იდგნენ. კერძოდ მ. ოკუჯავაც დაუბრუნდა მეორე ყრილობის შემდეგ ახალ ც. კ. ხაზს, მაგრამ 1926 წ. ის ისევ ოპოზიციაში გადავიდა.

ფხულში ჩატარებულ პარტიულ თათბირზე“. (საქ. კომპარტიის 1 ყრილობის მასალები, გვ. 21).

ცენტრალურ კომიტეტის და რევკომის ხელმძღვანელი შემადგენლობის უმეტესი ნაწილი აღმოჩნდა ნაციონალისტურ „უკლონის“ ჯგუფში. ამ პერიოდის ცეკას უმრავლესობის მთელი გულისყური მიპყრობილი იყო იქითკენ, რათა საქართველოს კომპარტიის ყველა ორგანიზაციას ნიადაგი მოემზადებია უკლონისტური შეხედულობისათვის და თავის მხარეზე გადაებირებია პარტიული მასები.

„უკლონისტური“ ცეკა სრულიად უსუსური აღმოჩნდა მტკიცე ბოლშევიკური ხელმძღვანელობა გაეწია პარტიისათვის, რაც ნათლად გამოაშკარავდა პარტიის პირველ ყრილობაზე. მაგრამ ვიდრე შეეხებოდეთ ცეკას მუშაობის სისუსტეს და მის სრულ მოწყვეტას პარტიულ მასებისაგან, საჭიროა აღინიშნოს როგორი არგუმენტაციით გამოდიოდა ქართული „უკლონიზმი“ ამიერ-კავკასიის ფედერაციის წინააღმდეგ.

ჯერ კიდევ 1921 წლის გაზაფხულში მოწვეულ პარტიულ თათბირზე ქართული ნაციონალისტური „უკლონიზმის“ შემდგომმა ბელადმა ბუდუ მდივანმა განაცხადა, რომ მას საჭიროდ არ მიაჩნია ამიერ-კავკასიის რესპუბლიკების ფედერატიულად გაერთიანება, რადგან ამ რესპუბლიკებს შორის არ არსებობს არავითარი სამეურნეო და ეკონომიური კავშირი და უმჯობესია საქართველო უშუალოდ შევიდეს რუსეთის ფედერაციაში. მართალია, მდივანი და მისი თანამოაზრენი აცხადებდნენ, რომ „პრინციპიალურად“ ისინი არ ებრძვიან ამიერ-კავკასიის ფედერაციის იდეას, მაგრამ მათი იერიშები ამ. კავკასიის საბჭოთა რესპუბლიკების ფედერატიულად გაერთიანების წინააღმდეგ, თანდათანობით ყალიბდებოდა და ბოლოს სავსებით ჩამოყალიბდა აშკარა ნაციონალისტურ გადახრათ, რომლის შეთავსება ბოლშევიკების ნაციონალურ პოლიტიკასთან ყოვლად შეუძლებელი იყო.

სავსებით მართალი იყო ამხ. კახიანი, რომელმაც პირველ პარტიულ ყრილობაზე განაცხადა:

„არავითარ კომუნისტს უფლება არ აქვს იყოს ამ ფედერაციის პრინციპიალური მოწინააღმდეგე, მაგრამ როდესაც ფედერაციის არა პრინციპიალური მოწინააღმდეგენი აცხადებენ, — როგორც ეს ჰქნა ბუდუ მდივანმა პასუხისმგებელ მუშაკების კრებაზე, რომ სამეურნეო ეკონომიურ კავშირისათვის ამიერ-კავკასიის რესპუბლიკებს არ სჭირათ გაერთიანება, რადგან არავითარი კავშირი მათ შორის არ არსებობს და რომ უმჯობესია პირდაპირ რუსეთის ფედერაციაში შესვლაო, — აქ უკვე დამნაშავეა არა მარტო ტაქტიკა, არამედ — კიდევ სხვა რამ,

რასაც ჩვენ ვუწოდებთ გადახრას. ჩვენი საქმის ინტერესი მოითხოვს, რათა არ მივაფუჩეჩოთ ეს, არამედ, პირიქით, ეს წყლული გამოვამქლავნოთ, ხოლო თვით ეს მოვლენა დაევმოთ“ (საქ. კომპარტიის I ყრილობის მასალები, გვ. 26).

შემდეგში ჩვენ უკვე დავრწმუნდით, რომ უკლონისტები ბრძოლას წარმოებდნენ პარტიასთან არა მარტო ამიერ-კავკასიის ფედერაციის საკითხის გარშემო, არამედ—ისინი ფაქტიურად რევიზიას უკეთებდნენ ლენინიზმის ნაციონალურ პოლიტიკას. ამხ. ორჯონიკიძემ საქ. კომპარტიის I-ლ ყრილობაზევე აღნიშნა, რომ უკლონისტების დავა ფედერაციისა და ეკონომიურ გაერთიანების შესახებ ატარებს პრინციპიულ ხასიათს.

აი ამხ. ორჯონიკიძის სიტყვა: „რაც შეეხება პრინციპიულ დადას (ხაზგასმული ჩვენი—რედაქ.), ის დაიწყო ეკონომიურ გაერთიანების საკითხის გარშემო და რელეფიურად ჩამოყალიბდა ფედერაციის საკითხში. გაერთიანების შესახებ მე კიდევ აპრილში მივიღე ამხ. ლენინისაგან დებეშა, რომელშიაც ის იწერებოდა, რომ მძიმე ეკონომიურ მდგომარეობის გამო, დაბეჯითებით გთხოვთ შექმნათ საოლქო ეკონომიური ორგანო. ცეკაში ზოგიერთმა ამხანაგმა არ გამოიჩინა სურვილი გაეტარებიათ ეს. შემდეგ ტფილისში მოვიდა ამხ. სტალინი, რომლის წინაშე საოლქო თათბირზე ჩვენ აღვნიშნეთ ნაციონალისტური ტენდენციის არსებობა და გადავწყვიტეთ ამ მოვლენასთან ბრძოლა...“

ფედერაციის მოწინააღმდეგენი აცხადებდნენ, რომ ისინი პრინციპიულად არ არიან ფედერაციის წინააღმდეგი...—მაგრამ ისინი შიშობდნენ, რომ ფედერაციის იდეას და თვით აუცილებლობას ვერ შეითვისებენ მასებიო, მაგრამ ფაქტები პირიქით ლაპარაკობენ. სწორედ საქართველოში არც ერთი პოლიტიკური კამპანია არ ჩატარებულა ისე ბრწყინვალედ, როგორც კამპანია ფედერაციისათვის“ (იქვე გვ. 38-39).

რომ საქართველოს კომპარტიის მაშინდელ ცეკას და რევკომის ხელმძღვანელ უმრავლესობის (მდივანი, ს. ქავთარაძე, მ. ოკუჯავე, კ. ცინცაძე და სხვ.) პლატფორმა იყო ნაციონალისტურ-უკლონისტური, ამას ამტკიცებს ამ ჯგუფის უარყოფითი დამოკიდებულება, არა მარტო ამიერ-კავკასიის ფედერაციის საკითხისადმი, არამედ—მათი პოზიცია საქართველოსა ავტონომიურ ერთეულებისა და ჩვენში მოსახლე ნაციონალურ უმცირესობათა მიმართაც.

უკლონისტური ცეკა უარყოფითად უყურებდა სამხრეთ-ოსეთის, აფხაზეთის და აჭარისტანის ავტონომიის საკითხს. პირველ ყრილობა-

ზე ერთ-ერთმა დელეგატმა განაცხადა: „საზღვრის და ავტონომიის მინიჭების საკითხშიაც იყო ნაციონალისტური ფანდები. თითქმის ცხადი უნდა ყოფილიყო, რომ მენშევიკების მიერ დარბეულ ცხინვალის რაიონს მიეღო თავისუფალ ავტონომიურ თვითმმართველობის უფლება საბჭოთა საქართველოსთან მჭიდრო ძმური კავშირით, მაგრამ ეს დიდხანს განუზორციელებელი დარჩა“. (მასალები, გვ. 29).

ასეთივე მდგომარეობა შექნეს „უკლონისტებმა“ აჭარისტანის მიმართაც. ისინი ცდილობდნენ აჭარისტანის ავტონომია არ ყოფილიყო ფაქტიური, რეალური. უკლონისტების ერთ-ერთმა მეთაურმა ს. ქავთარაძემ უარი განაცხადა ცეკას და რევკომის სახელით მისალმებოდა აჭარისტანის წითელ მეჯლისის გახსნას¹⁾. უკლონისტები სადაოთ ხდიდნენ აგრეთვე ბათუმის, როგორც აჭარისტანის ცენტრის, საკითხს. აჭარისტანის ცენტრათ ისინი ქედას ან ხულოს ასახელებდნენ.

ანალოგიური პოზიცია ეჭირა მათ აფხაზეთის საკითხშიაც.

ცხადია ასეთი პოლიტიკით ისინი შორს ვერ წავიდოდნენ იმ მდგომარეობიდან, რომელიც შექმნილი იყო საქართველოში მენშევიკების დროს. ✓

ბრძოლა ამიერ-კავკასიის საბჭოთა რესპუბლიკების ფედერატიულად შეკავშირების და საქართველოს შიგნით ეტნოგრაფიულად თავისებურ კუთხეებისათვის ავტონომიურ უფლებების მინიჭების წინააღმდეგ--ასეთი იყო ქართული „უკლონიზმი“ პრაქტიკულ ნაციონალური პოლიტიკა.

ამხ. ს. ორჯონიკიძეს არა ერთხელ განუმეორებია ის უდაო კემმარიტება, რომ ვისაც სურს სწორათ გადასჭრას ეროვნული კითხვა საქართველოსათვის, პირველ რიგში, მან სწორად უნდა გადასჭრას საქართველოში მობინადრე წვრილ ეროვნებათა საკითხო.

უკლონისტები შორს იყვნენ ეროვნული საკითხის გადაჭრის ამ ერთად ერთ ბოლშევიკურ მეთოდებისაგან.

როდესაც გამოაშკარავდა, რომ „უკლონისტური“ ცეკა დაშორდა პარტიის ოფიციალურ ხაზს მთელ რიგ საკითხებში, და, უმთავრესად, ამიერ-კავკასიის ფედერაციის საკითხში, როდესაც უკლონისტურ ცეკას პოლიტიკურ და ორგანიზაციულ ხაზის წინააღმდეგ ხმა აღიმალღეს მთელ რიგ სამაზრო ორგანიზაციებმა, როდესაც ნათელი გახდა, რომ ხელმძღვანელობა მოსწყდა მასებს და განმარტოვდა, „უკ-

¹⁾ პირველი მეჯლისი გახსნეს და მის მუშაობას ხელმძღვანელობდნენ ამხ. ს. გუბელი და თ. ჟღენტა, რომელთაც აჭარისტანის საკითხში ეჭირათ მაშინდელი ცეკას საწინააღმდეგო ხაზი.

ლონისტური“ ცეკა იძულებული გახდა თავისი თავი დაშლილად გამოეცხადებია (1921 წ. 9 აგვისტო).

შესდგა ახალი ცეკა, რომელშიაც შევიდნენ ცეკას ძველი შემადგენლობის წევრები ზოგიერთების გამოკლებით, მაგრამ საქმე ამით არ გამოსწორებულა.

ამხ. ორჯონიკიძე შეეხო ამ საკითხს I-ლ ყრილობაზე და, სხვათა შორის, სთქვა:

„პირველი ცეკა, რომელიც შედგენილი იყო კავკასიის ბიუროს მიერ ჯერ კიდევ საქართველოს გასაბჭოების მომენტში, უნდა ვსთქვა, ვერ გამოდგა მუშაობის უნარის მქონე იმ უთანხმოებათა გამო, რომელმაც თავი იჩინა ცეკაში, და მან აგვისტოში თავისი თავი დაშლილად გამოაცხადა. მოგვიბდა მეორე ცეკას შედგენა, ძველ შემადგენლობიდან ზოგიერთების გამოყვანა და მათ მაგიერ ახლების შეყვანა, მაგრამ, სამწუხაროდ, მან ვერ ვააღმჯობესა მდგომარეობა და უთანხმოებამ კვლავ იჩინა თავი ახალ ცეკაში“. (იხ. მასალები გვ. 38).

პირველ პარტიულ ყრილობაზე „უკლონისტები“ შეეცადნენ გაემართლებიათ ძველი ცეკა და შეტევაზე გადასულიყვნენ ყრილობის უმრავლესობის წინააღმდეგ. ბუდე მდივანმა, მაგალითად, განაცხადა: „ჩვენ არ გვაქვს უფლება შევცვალოთ ტაქტიკა და გადავიდეთ იმ გზიდან, რომელიც ჩვენ მიერ იქნა აღებული გადატრიალების პირველ პერიოდში, ვინაიდან ამ ათი—თერთმეტი თვის განმავლობაში საქართველოში არავითარი ცვლილებები არ მომხდარა. (მასალები, გვ. 25).

ამავე დროს ყრილობის დელეგატები გადაჭრით ილაშქრებენ ცეკას წინააღმდეგ, რომელიც სავსებით მოსწყდა ადგილობრივ ორგანიზაციებს, მასებს, ვერ შესძლო პარტიული მუშაობის გაშლა და მასების მობილიზაცია პარტიისა და საბჭოთა ხელისუფლების წინაშე წამოჭრილ დიდმნიშვნელოვან ამოცანების გარშემო.

„ცეკაში არ იყო არც მთლიანობა, არც მუშაობა. ცეკამ ვერ შესძლო პარტიულ აპარატების მოწყობა როგორც ცენტრში, ისე ადგილებზე. ცეკა ვერ ხელმძღვანელობდა საბჭოთა, სამეურნეო და პროფესიონალურ მუშაობას სისტემატიურად. ეკონომიურ საკითხებს ის არ აქცევდა ყურადღებას. ყველა საჭირობოროტო საკითხები, რომლებიც ეხებოდნენ ჩვენი ცხოვრების ყველა მხარეებს და აგრეთვე მუშათა მდგომარეობის გააუმჯობესებას, უყურადღებოთ რჩებოდნენ“. (ამხ. კახიანის სიტყვიდან).

„რაც შეეხება ცეკას მუშაობას, უნდა დავეთანხმოთ იმას, რომ ის არ არსებობდა, როგორც ცოცხალი, მომქმედი აპარატი. ის გადა-

იქცა ბიუროკრატიულ ორგანოთ და ამ ხელმძღვანელ ცენტრის მუშაობა კანცელარიის იქით არ მიდიოდა (ამხ. ა. დოლიძის სიტყვიდან).

„ცეკას არ ჰქონდა კავშირი პროვინციასთან, რის შედეგი იყო ხელმძღვანელობის უქონლობა ადგილებსადმი. ცენტრი პროვინციაში გზავნიდა ისეთ პირებს, რომლებიც ინტრიგებს სთესავდნენ ადგილობრივ მუშაკებში“. (ამხ. აფიციასურის სიტყვიდან).

„ძველ ცეკას ბევრი რამ არ გაუყუთებია. ამ ყრილობამ უნდა შექმნას ცეკას ისეთი მოქნილი და მომუშავე აპარატი, რომელსაც მართლა შეეძლება ქვეყნის მთელი მშენებლობის ხელმძღვანელობა. ცხადია, რომ ეს დღემდე არ ყოფილა, ვინც იცავს ცეკას, ის დათუურ სამსახურს უწევს თვით ცეკას, რომელმაც აშკარად აღიარა თავისი შეცდომები და სისუსტე. პრინციპიალურ უთანხმოებაზე ლაპარაკიც მეტია. არა თუ ეხლა, არამედ 1900 წლებშიაც ფედერაციის საკითხი ჩვენ არ მიგვაჩნდა პრინციპიალურ საკითხად, არამედ მას ტაქტიკურ საკითხად ვთვლიდით. ის გაუგებრობა, რომელიც შეიქმნა ფედერაციის გარშემო, შედეგია—ცენტრის ცუდი ინფორმაციის და ადგილებთან კავშირის არ არსებობის. გარდა ამისა, პარტიაში ფეხს იკიდებს სეპარატიზმი, ინდივიდუალიზმი. ამხანაგებს ეპყრობიან არა ისე, როგორც ეს საჭიროა. ბოლო უნდა მოეღოს ამ სეპარატიზმს და პიროვნულ დაჯგუფებებს.“ (ამხ. თ. ჟღენტის სიტყვიდან).

ასეთი იყო ის შეფასება, რომელიც ყრილობის დელეგატების უმრავლესობამ მისცა მაშინდელ ცეკას.

ძველი ცეკას მეორე თვალსაჩინო მარცხი გამოირკვა რეზოლიუციის გამომუშავების და მიღების დროს. ყრილობაზე წარდგენილ იქნა სამი რეზოლიუცია. პირველი რეზოლიუცია მაზრების დელეგაციის სახელით წაიკითხა ამხ. ს. მამულიამ, მეორე—ტფილისის დელეგატების სახელით ამხ. მ. კახიანმა, მესამე—ძველი ცეკას მომხრეების სახელით ნ. კიკნაძემ (მუშა), პირველი და მეორე რეზოლიუციების ავტორები შეთანხმდნენ ამხ. მ. კახიანის განცხადების შემდეგ, რომ ის მოხსნის თავის რეზოლიუციას და მხარს დაუჭერს ყრილობის უმრავლესობის რეზოლიუციას, რომელიც შემოიტანა ამხ. მამულიამ, რადგან რეზოლიუციაში აღნიშნული და დაგმობილი იქნება ნაციონალისტური „უკლონი“ და დამუშავებული იქნება რედაქციულად.

ამ განცხადების შემდეგ პირველი რეზოლიუცია მიღებულ იქნა 132 ხმით, მეორე რეზოლიუციამ (ძველი ცეკას მომხრეებმა) მიიღო 34 ხმა*).

*) არ შეგვიძლია არ აღვნიშნოთ მთავარი ჯგუფები ამ ყრილობაზე, ყრი-

ამრიგად, საქართველოს პირველმა პარტიულმა ყრილობამ დაიწყო მათი მუშაობა ცეკას პოლიტიკური და ორგანიზაციული ხაზი. აშხ. ფ. მაზარაძის, მ. კახიანის და თ. ჟღენტის მიერ შემუშავებულ რევოლუციის, რომელიც ხმების აბსოლუტური უმრავლესობით იქნა მიღებული ყრილობის მიერ, ნათქვამია:

„ 1. ორგანიზაციულ დარგში—ცეკამ ვერ შესძლო საქმიან და მოქნილ აპარატის შექმნა, როგორც ცეკაში, ისე სამაზრო კომიტეტებში, ორგანიულ, მჭიდრო კავშირის დამყარება ადგილობრივ ორგანიზაციებთან, რის შედეგადაც ძვირღვევით მტკიცე ორგანიზაციულ ხელმძღვანელობის უქონლობა, პარტიულ მუშაობის სისუსტე ადგილებზე, ცეკას მოწყვეტა ფართო პარტიულ მასებისაგან და მის მიერ უარყოფა შინაპარტიულ მუშურ დემოკრატიისა, რომელიც დააწესა რ. კ. პ. (ბ) მე-10 ყრილობამ.

2. პოლიტიკურ დარგში—ყრილობა აღნიშნავს, მთლიანობის უქონლობას ცეკაში, რამაც ცეკას ყურადღების ცენტრი იდეურ—პოლიტიკური ხელმძღვანელობის ამოცანებიდან გადაიტანა ჯგუფური და პიროვნულ უთანხმოებებისაკენ, რამაც უარყოფითი გავლენა მოახდინა მიმდინარე მუშაობაზე და რასაც უეჭველად გმობს ყრილობა ისე, როგორც გმობს ნაციონალისტურ გადახრას, რომელმაც თავი იჩინა ცეკას ერთ ნაწილში და პარტიის ზედა ფენებში; არასაკმაოდ მტკიცე ხელმძღვანელობა საბჭოთა, პროფესიონალურ და სამეურნეო

ლობაზე იყო სამი მთავარი ჯგუფი: 1) ავტონომიური რესპუბლიკების და მაზრების დელეგატები, რომელნიც წარმოადგენდნენ ყრილობის დიდ უმრავლესობას (ამათ გამოაკლდათ და გამარბოდნენ ძველ ცეკას ქუთაისის დელეგატების ერთი ნაწილი და ბათუმიდან ორიოდ დელეგატი). ამ პირველ ჯგუფში თვალსაჩინო როლს თამაშობდნენ ყრილობაზე შემდეგი დელეგატები: ფ. მაზარაძე, ს. გეგეჭკორი, თ. კალანდაძე, ლ. სუბიშვილი, თ. ჟღენტი, ანდრო დოლიძე, ვ. ქუჩაძე სამსონ მაძულია, გ. მაზარაძე, ვარამაშვილი, ბ. გოგია, კ. კაკაბაძე, ს. მეგრელიშვილი, პ. საბაშვილი, თ. დოლიძე, ს. თოდრია, გ. ნუცუბიძე, ეშბა, ს. გუბელი, პ. წულუკიძე, არ. გიორგაძე, კ. ზომეროვი და სხ.

მეორე ჯგუფს (ძველი ცეკა) ე. ი. უკლონისტების მომხრეთ წარმოადგენდნენ: ბ. მდივანი, ს. ქავთარაძე, მ. ოყუჯავე, კ. ცინცაძე, ოდილაძე, ნიკო კიკნაძე (მუშა), ბრეიტმანი, დონეკო, ნ. ოყუჯავე, კ. ქაქარავე, ზუტულაშვილი, გ. ქავთარაძე, ი. წიფწივაძე შ. მათიკაშვილი, ს. ჯუღელი, ბ. კვირკელია, ა. ნიქაძე, ძნელაძე, ვაშაძე, ლ. დუმბაძე, რ. კალაძე, გიგია კიკნაძე, ს. გამბაროვი, მ. ჩოდორიშვილი, ვ. სტურუა, კ. საჯაია და სხ.

მესამე ჯგუფს წარმოადგენდნენ ტფილისელი დელეგატების ერთი ნაწილი. ესენი იყვნენ: მ. კახიანი, ა. ნახარტიანი, რუბენი, ივანოვ-კავკასიელი, სოლოვიანი, ლ. ლოლბერიძე, ჟოჯიკაშვილი, ასრბეკოვი და სხ.

ზოგიერთი პასუხისმგებელი ამხანაგის ფიზიონომია და მიმართულება ამ ყრილობაზე არ ყოფილა გამოჩენილი.

მუშაობაზე, ახ. კომკავშირზე და პარტიულ-საბჭოთა პრესაზე. ლებუ-
ლობს-რა ყოველივე ამას მხედველობაში, ყრილობა ცეკას მოღვაწეო-
ბას სცნობს არადამაკმაყოფილებლად.

პირველი ყრილობის უმთავრესი ამოცანა იყო გადაჭრით დაეგ-
მო ნაციონალისტური გადახრა და ჩამოეყალიბებია ისეთი ცენტრა-
ლური კომიტეტი, რომელიც შესძლებდა ძველი ცეკას შეცდომების
გამოსწორებას და მუშაობის დაყენებას მტკიცე ნიადაგზე.

ყრილობა და მთელი პარტია იმ აზრის იყო, რომ უკლონისტები
არ უნდა ყოფილიყვნენ საესებით ჩამოშორებული პარტიულ ხელმძღვა-
ნელობას, არამედ, მათი შეცდომების გამოსწორების გზით, ისინი
ჩაბმული უნდა ყოფილიყვნენ პარტიულ ხელმძღვანელობასა და მუშა-
ობაში. ასეთი იყო პარტიის პოლიტიკა და სწორეთ ასეთი ტონი
მისცეს ყრილობას ამხ. ფ. მახარაძემ და ს. ორჯონიკიძემ.

ამხ. ორჯონიკიძემ განაცხადა:—„დღეს თქვენს ყრილობას გუ-
ლისყურს აპყრობენ, როგორც ჩვენი მეგობრები, ისე მტრები, როდე-
საც ხვალ რადიოთი გაიგებენ, რომ გაიხსნა საქართველოს კომპარ-
ტიის პირველი ლეგალური ყრილობა, შორეულ საფრანგეთში და ინ-
გლისში, იქ მყოფი მენშევიკები—ჟორდანია, გეგეჭკორი, ჩხეიძე და
სხვ. თვალყურს დაგვადევნებენ, თუ რა ხდება ამ ყრილობაზე—დაე-
რევიან თუ არა ერთმანეთს ქართველი კომუნისტები, შეუძლიათ
თუ არა მათ მთელი ქაეყნის წინაშე ჩააბარონ სახელმწიფო პარტიის
გამოცდილება, თუ ისინი მხოლოდ ყოვლად უფარგისი მოლაყენი
არიან. და ისინი დაუწყებენ ვედრებას ღმერთებს და ეშმაკებს, რათა
ჩვენი ყრილობიდან არ გამოვიდეს ის შეთანხმებული და სოლიდარუ-
ლი სახელმწიფოებრივი მუშაობა, რომლისკენაც დღეს მოგვიწოდებდა
ამხ. ფილიპე“.

პირველი ყრილობის შემდგომმა პერიოდმა ჩვენ აშკარად დაგ-
ვანახვა, რომ ქართველი უკლონისტები არ ფიქრობენ თავიანთი ნა-
ციონალისტური პოზიციების დათმობას და პირველ ყრილობის მიერ
დაგმობილ „უკლონისმის“ ანტილენინურ, ნაციონალისტურ გზიდან
გადახვევას.

აქედან დაწყებული, უკლონისტებმა არა თუ გამოასწორეს თა-
ვიანთი შეცდომები, არა თუ შეასრულეს პირველი ყრილობის მიერ
მიღებული გადაწყვეტილებანი, არამედ—უფრო გააღრმავეს პირველ
ყრილობის მიერ მხილებული ნაციონალისტური გადახრები.

ვიდრე შევხებოდეთ უკლონისტების ბრძოლის ისტორიას პარ-
ტიის წინააღმდეგ პირველი ყრილობის შემდგომ პერიოდში, საჭი-
როა შევჩერდეთ ერთ მეტად მნიშვნელოვან საკითხზე, რომლის

გარკვევა ჩვენთვის ნათელს გახდის, რომ უკლონისტთა ჯგუფი, რომელიც მთელ რიგ საკითხებში ებრძოდა პარტიის ხაზს და რომელიც შემდგომში 1925-26 წ. მიემხრო ტროცკისტულ ოპოზიციას, საქართველოს კომპარტიაში წარმოადგენდა აშკარა მემარჯვენე ჯგუფს.

არა მარტო ნაციონალური პოლიტიკის საკითხში, არა მარტო ამიერ-კავკასიის რესპუბლიკების ფედერატიულად გაერთიანების საკითხში, არამედ მთელ რიგ სხვა მნიშვნელოვან საკითხებში ქართული „უკლონისმი“ გამოდიოდა, როგორც აშკარა მემარჯვენე ოპორტუნისტული გადახრა, რომელიც აფუჩიებდა კლასობრივ ბრძოლის საკითხებს, მენშევიკების დროინდელ მდგომარეობაში სტოვებდა მიწის საკითხს, არაჩვეულებრივ ლმობიერებას და „ზომიერებას“ იჩენდა გამძვინვარებულ მენშევიკურ კონტრ-რევოლუციისადმი და სხვა.

ავიღოთ ისეთი დიდმნიშვნელოვანი სოციალური და პოლიტიკური საკითხი, როგორიც არის აგრარული საკითხი.

რა გააკეთა უკლონისტურმა ხელმძღვანელობამ ორი წლის განმავლობაში იმისათვის, რომ ქართველ გლეხს მიეღო ის მიწა, რომლისთვისაც ის იარაღით ხელში ებრძოდა მენშევიკურ ხელისუფლებას.

✓ ამიერ-კავკასიის კომუნისტურ ორგანიზაციების მე-2 ყრილობაზე ამხ. ს. ორჯონიკიძემ განაცხადა:

„გამოირკვა, რომ თუმცა ჩვენ ვარსებობთ ორი წელიწადია, მაგრამ მიწები მაინც მემამულეების, თავადების და ახნაურების ხელშია“.

საქართველოს კომპარტიის მე-2 ყრილობაზე (მარტი, 1923 წ.) გამოაშკარავდა მთელი რიგი აღმაშფოთებელი ფაქტები, რომლებიც ლაპარაკობდნენ მიწის საკითხის სრულ მოუწესრიგებლობის, უკეთ რომ ვსთქვათ, ამ საკითხებისადმი სრული უყურადღებობის შესახებ.

მოუსპინოთ ყრილობის დელეგატებს:

„ზუგდიდის და სენაკის მაზრებმა განიზრახეს მიწის რეფორმის გატარება დაკვრითი წესით 1922 წელში, მაგრამ ამას წინააღმდეგობა გაუწია ცენტრმა და არ მოგვცა ნება ეს გაგვეტარებია (დელეგატი ქაჯაია).“

„ცენტრიდან ჩვენ ვღებულობდით აუარებელ განკარგულებებს, რომლებიც გვიკრძალავდა მიწის რეფორმის გატარებას, ზოგიერთი განკარგულებანი ასეთი იყო: აღადგინეთ ესა და ეს (ნაჩვენები იყო გვარი) მიწის მფლობელი თავის ფაქტიურ მფლობელობის საზღვრებ-

ში, ამას და ამას დაუბრუნეთ მიწა, გვაცნობეთ მიწკომების წევრთა სახელი და გვარი, რომელთაც ვიღაც მემამულეს მიწა ჩამოართვის და სხ. განკარგულებებს გეგზავნიდენ ჩვენ, ხოლო ასლებს აძლევდენ მემამულეებს, რომლებიც ამ ასლებს ავრცელებდენ გლეხებში და მათ აწინებდენ“. (დელეგატ მამულიას სიტყვიდან). ✓

1923 წლის იანვარში ტფილისის გაზეთებში დაიბეჭდა ამხ. სერგო ორჯონიკიძის წერილი ასეთი სათაურით: „სოფლად არსებულ უმსგავსოებათ გადაჭრით უნდა მოეღოს ბოლო“.

წერილში ვკითხულობთ შემდეგს:

„...მიწები კვლავ ძველ მემამულეების და თავად-აზნაურების ხელშია, როგორც ეს იყო მენშევიკების დროს... მიწადმოქმედების კომისარიატს, თავისი ორი წლის არსებობის განმავლობაში, არ ჰქონია ნათელი წარმოდგენა იმის შესახებ, თუ რა ხდება ჩვენს სოფელში. მაშ, რით უნდა ავხსნათ ის, რომ მაზრებში ყველაზე უფრო მსხვილი მიწათმფლობელობანი ხელუხლებელი დარჩენ და იქ სხედან ყოფილი თავად-აზნაურები... მემამულეები ცხოვრობენ თავიანთ ძველ სამფლობელოებში, მამა-პაპისეულ მამულებში, გლეხები-კი წინანდებურად იმყოფებიან თავადების სრულ ეკონომიურ მორჩილებაში... ბორჩალოს მაზრაში... მეუის ძველი გენერლები, ყოფილი თავადები აფხაზები, თუმანოვები, გრაფები კუჩინაზები გლეხებს გზის გაყვანის ნებასაც კი არ აძლევენ „თავიანთ“ მამულებში. ჩვენდა სამარცხვინოთ თვითღულ ამ ვაჟბატონთაგანს მიწსახკომის რომელიმე ჩინოვნიკისაგან მიცემული აქვს ბრძანება, რომელიც იცავს მის ხელშეუხებლობას და სიმშვიდეს... ასეთივე მდგომარეობაა სიღნაღის და დუშეთის მაზრებში, სადაც ბრწყინვალე თავადები—აფხაზები, მუხრანსკები, ანდრონიკოვები, ჩოლოყაშვილები და სხვ. არზენიანთ ცხოვრობენ თავიანთ სახლებში და დასცინიან გლეხებს და საბჭოთა ხელისუფლებას“ (იხ. „ზარია ვოსტოკა“ 1923 წ. 25 იანვარი № 182).

აქ დასამატებელი და გასამარტებელი აღარაფერია. სურათი თავის თავად ნათელია.

ასეთი იყო ქართული „უკლონიზმის“ აგრარული პოლიტიკა.

დაუბრუნდეთ ისევ ფედერაციის საკითხს.

ამიერ-კავკასიის რესპუბლიკების ფედერატიულად შეკავშირების და მათ შორის მჭიდრო სამეურნეო და პოლიტიკური კავშირების დამყარების იდეა იმდენად პოპულიარული იყო საქართველოს მშრომელთა მასებში და, პირველ რიგში, პარტიულ მასებში, რომ უკლონისტები გადაჭრით ვერ ილაშქრებდენ ფედერაციის წინააღმდეგ, განსაკუთრებით მის შემდეგ, რაც პირველ ყრილობაზე ამ საკითხში მათ

სასტიკი მარცხი განიცადეს. ამიტომ ისინი შემდეგ ცდილობდნენ დაესაბუთებიათ, რომ ისინი იბრძოდნენ არა ფედერაციის წინააღმდეგ, „საერთოდ“, არამედ იმ ფედერაციის წინააღმდეგ, რომელიც ამიერ-კავკასიაში დაარსდა. ბუდუ მდივანი ასე ასაბუთებდა უკლონისტების პოზიციას საქ. კ. კ. პ. (ბ) მე-2-რე ყრილობაზე.

„თქვენ ლეზულობთ,—მიმართავდა იგი ყრილობას,—ამიერ-კავკასიის ფედერაციას, როგორც ფორმას და არ გესმით მისი შინაარსი, არ გესმით, რომ გააუქმეთ ყოველგვარი დამოუკიდებლობა. ჩვენ კი ვფიქრობთ, რომ ეს ფედერაცია უნდა იქნეს მოქნილი ფორმა, რომელიც არ დაარღვევს ფედერატიულ რესპუბლიკების დამოუკიდებლობას“.

რასაკვირველია, ბუდუ მდივანი და ყველა უკლონისტების „ფედერაცია“ იყო მხოლოდ ნილაბი იმისათვის, რომ სინამდვილეში მათ გაეთრიათ აშკარა ნაციონალისტური „დამოუკიდებლობა“. უკლონისტების ასეთი მანევრი მშვენივრათ ამხილა ამხ. ს. ორჯონიკიძემ, რომელმაც განაცხადა:

უკლონისტები ამბობდნენ, რომ დამოუკიდებლობა „დაცულ უნდა იქნას მთელი თავისი ატრიბუტებით—ცალკე არმიით, ცალკე საგარეო ვაჭრობით, ცალკე ვალიუტით, ცალკე საბაჟოებით, ცალკე პროფკავშირებით, რომლებიც დამოუკიდებლად შევლენ პროფინტერნში, ხოლო თანდათან იქამდეც მიდიოდნენ, რომ მოითხოვდნენ ავტონომიას საქართველოს კომუნისტურ პარტიისთვისაც. აქედან დასაწყისი ლეზულობენ ისეთი ცოდნებით, როგორიც არის, მაგ. დეკრეტი კორდონების შესახებ, წარმოებათა ჯგუფის დენაციონალიზაცია ბათომში და მისი გადაცემა „სტანდარტ-ოილის“ საზოგადოებისათვის, მოლაპარაკებების გამართვა ოტომანის ბანკთან ტფილისში განყოფილების გახსნის შესახებ, ხოლო ოტომანის ბანკი, თუმცა მას ოტომანის ეწოდებოდა, ნამდვილად კი არის ინგლის-საფრანგეთის, რომელიც ცდილობს ხელში ზაიდოს ა/კავკასია და აქედან გაძვრეს სპარსეთში“.

(მე-2 ყრილობის სტენ. ან. რიშები).

რაც დრო გადიოდა, მით უფრო აშკარა ხდებოდა, რომ უკლონისტები ეფლებოდა მენშევიკური ნაციონალიზმის მყარ ჭაობში. პარტიასთან იდეურ ბრძოლაში დამარცხებული და პარტიულ მასებისაგან განმარტოვებული „უკლონისტები“ არ ერიდებოდნენ არავითარ საშუალებას, ოღონდ ჩირქი მოეცხათ პარტიისათვის. უკლონისტების ცნობილი ლიდერი ს. ქავთარაძე, რომელიც ამ ეამად „მემარცხენე“ ტროცკისტულ ბანაკს ამკობს, იქამდე დაეშვა, რომ პარტიის მეორე ყრილობაზე განაცხადა: „რა არის კოლონიზატორობა? ეს არის წმინ-

და ევროპული, იმპერიალისტური მოძრაობა, რომელსაც ინგლისურად „ჯინგოიზმი“ ეწოდება... თითქოს საკვირველია ამ ტერმინის ხმარება ჩვენს პოლემიკაში. აქ არ არიან ინგლისელები და ინდოელები, მაგრამ ეს ტერმინი აქ იხმარება იმავე აზრით, რა აზრითაც ის იხმარება იმპერიალისტურ სახელმწიფოების და იმ ჯგუფების ურთერთობაში, რომლებიც მას ანხორციელებენ“.

ამაზე შორს არც მენშევიკები მიდოდნენ. ეს იყო ქართული „უკლონიზმის“ იდეური დაკავშირება ქართულ მენშევიზმთან.

მეორე ყრილობის დელეგატი ვირაპი, რომელიც ამ ეამად მხარს უმშვენიერებს „მემარცხენე“ სერგო ქავთარაძეს, მაშინ მას ამ გაუგონარ ცილის-წამებაზე უპასუხებდა:

„მე ვეკითხები ქავთარაძეს, ნუ თუ მოსკოვი კოლონიალურ პოლიტიკას აწარმოებს, როდესაც ის უსიტყვოთ, დაუბრუნებლად და უპროცენტოდ იძლევა ასეულ ათასებს ოქროთი—ელექტრო-სადგურების ასაშენებლად, როდესაც საქართველოს მუშებისა და გლეხებისათვის გზავნის ასეულ ათას ფუთ პურს, ასეულ ათას არშინ მანუფაქტურას, უფასოთ, საჩუქრად“.

ქართველი უკლონისტები არ ცხრებიან. ისინი სპეციალურ წარმომადგენელს (ბულუ მდივანს) გზავნიან მოსკოვში რ. კ. პ. (ბ) ცეკას პლენუმზე ამიერ-კავკასიის ფედერაციის წინააღმდეგ. აი რას ვეკითხულობთ ამბ. **სტალინის** მიერ მოსკოვიდან გამოგზავნილ დეპეშაში.

„16/X – Предложение ГрузЦека о преждевременности объединения, пленумом Цека отвергнуто единогласно.“

Представитель Цека Грузии Мдивани, ввиду такого единодушия пленума, вынужден был отказаться от предложения ГрузЦека. Пленумом принято без всяких изменений предложение членов комиссии—Сталина, Орджоникидзе, Мясникова и Молотова о сохранении Закавказья и объединение последней с РСФСР, Украиной и Белоруссией в Союз Социалистических Советских Республик. ЦК РКП не сомневается, что его директива будет проведена с энтузиазмом. Секретар Цека РКП Сталин.

უკლონისტებს ხშირად უჯვარდათ ლაპარაკი იმის შესახებ, თითქოს **ლენინი** მათ აზრს იზიარებდა ამიერ-კავკასიის ფედერაციის საკითხში, თითქოს **ლენინი** თანაუგრძნობდა ქართველ „უკლონისტებს“ და სხვ. რომ „უკლონისტების“ ასეთი მტკიცება მოკლებულია ყოველგვარ სიმართლეს, ამას ამტკიცებს პირველად ყოვლისა ის ფაქტი, რომ რ. კ. პ. (ბ) ცეკას პლენუმზე, სადაც 1922 წლ. ოქტომბერში დაისვა ა/კ ფედერაციის საკითხი, ამბ. **ლენინმა** მხარი დაუჭი-

რა ფედერაციის დაცვის წინადადებას. პლენუმის შემდეგ უკლონისტებმა, კ. ცინცაძის მეთაურობით, ლენინს გაუგზავნეს წერილი, რომელშიაც ისინი ლანძღვა-გინებით იხსენიებდნენ მთელ რიგ ხელმძღვანელ ამხანაგებს. ამის საპასუხოთ ლენინმა კ. ცინცაძეს და ქავთარაძეს 21/X-ს გამოუგზავნა შემდეგი შინაარსის დეპეშა:

„Удивлен непрялиным тоном записки по прямому проводу за Подписью Цинцадзе и других, переданной мне почему то Бухариным, а не одним из секретарей ЦК. Я был убежден, что разногласия исчерпаны решением пленума ЦЕКА, при моем собственном участии и при прямом участии Мдивани“.

უკლონისტების სახელზე მოსკოვიდან ამავე დღეებში მიღებული იქნა მეორე დეპეშა შემდეგი შინაარსის: ✓

„Из нашего выступления против Великорусского национализма отнюдь не следовало защита грузинского национализма. Вы должны знать, что постановление Пленума о вхождении в Союз Закавказской федерации должно быть точно выполнено и может быть вновь рассмотрено лишь новым пленумом, если он того захочет. Тон вашей открытой записки грубое нарушение партийных прав. Советуем прекращать склоки и работать на базисе Цекистских решений. Каменев, Бухарин“.

საქ. კომპარტიის მეორე ყრილობამ გადაჭრით დაგმო „უკლონისტური“ პოლიტიკა და მიიღო „თეზისები საქართველოს კომპარტიის მორიგი ამოცანების შესახებ“, რომელშიაც ნათქვამია:

1. ძირითადი ამოცანაა—საქმით იქნას დამტკიცებული, რომ საბჭოთა ხელისუფლება, კლასობრივ ინტერესებთან ერთად სავსებით უზრუნველყოფს მშრომელთა არა მარტო ეკონომიურ, არამედ ნაციონალურ ინტერესებსაც.

2. ამიერ-კავკასიის რესპუბლიკის ფედერაცია ცნობილია, როგორც აუცილებელი ფორმა კავკასიაში ნაციონალური მშვიდობიანობის უზრუნველყოფის, ერთა-შორის და სახელმწიფოთა შორის ურთიერთობის მოწესრიგების და უთანხმოებათა აღმოფხვრის, რაც შექმნა თავად-აზნაურულ და ბურჟუაზიულ ბატონობის (მენშევიკები, დაშნაკები და მუსავაატების ბატონობა) ეპოქამ. ფედერაციას პრაქტიკაში უნდა მიეცეს ისეთი მოქნილი ფორმები, რომლებიც სრულიადაც არ უნდა არღვევდნენ ფედერატიულ რესპუბლიკების დამოუკიდებლობას მეურნეობის და მართველობის იმ დარგებში, რომლებიც არ მოითხოვენ დაუყოვნებლივ გაერთიანებას ამიერ-კავკასიის მასშტაბით, პოლიტიკური და ეკონომიური ხასიათის მოტივებით.

3. ამიერ-კავკასიის ფედერაციის ფედერატიულ ორგანოების შენების ფორმები და სახკომატების განაწილება ამიერ-კავკასიის ფედერაციის რესპუბლიკებისა და საბჭოთა სოც. რესპუბლიკების კავშირის შორის განხილულ უნდა იქნას პარტყრილობის კომისიებში დღის წესრიგში დასმულ პუნქტთან—„ნაციონალური საკითხი“ პარტიულ და სახელმწიფოებრივ მშენებლობაში—დაკავშირებით.

4. განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს იმას, რათა გაერთიანებული აპარატები არას შემთხვევაში არ გადაიქცენ ველიკორუსულ ნაციონალიზმის გატარების იარაღად; ამ მიმართულებით ყოველგვარ ცდების წინააღმდეგ პარტიამ უნდა აწარმოოს გადაწყველი სისტემატიური ბრძოლა.

5. მემამულეებისაგან მიწების ჩამორთმევა და მიწის კანონის განხორციელება უნდა მიმდინარეობდეს რეგულიაციონური ტემპით. გლეხურ მასების ნდობის მოპოვება აგრარული რეფორმის დაუყოვნებლივ გატარებით არის პარტიის აუცილებელი ამოცანა, რომელიც ვერ ითმენს გადადებას და მოითხოვს პარტიის ყველა წევრთა შეთანხმებულ ღონისძიებებს.

6. მტკიცეთ იქნეს დაცული ნაციონალისტური განწყობილების დაძლევის ის მეთოდები, რომლებიც ნაჩვენებია, როგორც რ. კ. პ. (ბ) პროგრამისა და მე-X ყრილობის რეზოლიუციებში, ისე ამხ. ლენინის წერილებში. საქ. კომუნისტებს განსაკუთრებით უნდა ჰქონდეთ მხედველობაში მიღებული ყველა ამ პარტიულ დოკუმენტებში არსებული მითითებანი და იქონიონ მეტის მეტად ფრთხილი მოპყრობა ნაციონალურ გრძნობებისადმი და მასების უნდობლობისადმი იმ ერებისადმი და იმ ერების პროლეტარიატისადმიც-კი, რომელთაგან ისინი განიცდიდენ ჩაგვას.

ამასთან ერთად აუცილებელია დაუნდობელი ბრძოლა სწარმოებდეს იმ კონტრ-რეგულიაციონურ პარტიებისადმი, კერძოთ მენ-შევიკებისადმი, რომლებისთვისაც ნაციონალურ გრძნობებზე თამაში წარმოადგენს იარაღს მშრომელი მასების დასამორჩილებლად უცხოეთის კაპიტალისადმი, რომლისათვისაც მხარის დაქვერა წარმოადგენს მათ ერთად-ერთ იმედს თავიანთ ხელისუფლების დასამყარებლად.

8. ამიერ-კავკასიის ყველა კომუნისტების სპეციალურ ამოცანას წარმოადგენს შეუსვენებელი, სისტემატიური, განუწყვეტელი ბრძოლა ნაციონალური მტრობის და კავკასიის ცალკე ხალხთა შორის უნდობლობის გაღვიძების წინააღმდეგ (კერძოთ ქართველებსა და სომხებსა და თურქებს შორის). მსგავსი გრძნობების აღმოჩენის შემთხვევაში უნდა იქნას დაუყოვნებლივ აღიქმული.

9068

მომელავენება დახასიათებული უნდა იქნას, როგორც შავრაზმელობა და ანტი-სემიტობა.

ასეთი გრძნობების წინააღმდეგ ბრძოლის ერთ ერთი საშუალება უნდა იქნეს გაძლიერებული მუშაობა ყველა ეროვნებათა მუშების და გლეხების შესაკავშირებლად, სხვა ეროვნების ისტორიის, კულტურის და მუშურ-გლეხურ მასების ბრძოლის შესწავლა და ფართო მასების, განსაკუთრებით ახალგაზრდობის, აღზრდა ქეშმარიტ ინტერნაციონალისტურ ნიადაგზე.

ქართული „უკლონიზმის“ ნაციონალისტურ-მენშევიკურ შეხედულებებს მეორე ყრილობამ, ამრიგად, დაუპირდაპირა ბოლშევიკურ-ინტერნაციონალისტური პოზიცია და უღმობელი ბრძოლა გამოუცხადა მენშევიკების, დაშნაკელების და მუსავატების მიერ ამიერ-კავკასიაში გაღვივებულ ეროვნულ შუღლს და უნდობლობის ატმოსფერას.

რომ უფრო გარკვეული იქნეს ჩვენი მკითხველებისათვის, თუ რა და რა ჯგუფებს ჰქონდა ადგილი, საჭიროთ დავინახეთ აქვე მოვიყვანოთ ის განცხადებანი, რომელნიც შეტანილ იქნა ყრილობაზე რევოლუციის მიღების შემდეგ.

ბუდუ მდივანის განცხადება: „ამხანაგებო, გთხოვთ შეიტანოთ ოქმში შემდეგი ჩემი პირადი განცხადება: ყრილობის მიერ მიღებულმა რევოლუციამ ც. კ. მოღვაწეობის შესახებ გამოარკვია ყრილობის დაჯგუფებათა ქეშმარიტი ბუნება. პრეზიდიუმის არჩევის დროს გამოვიდა დელეგატების ჯგუფი სენაკის, ლენხუმის და ზუგდიდის მაზრებიდან, რომელმაც წამოაყენა პრეზიდიუმის, მდივნების, სარედაქციო კომისიის და სხ. წევრების თავისი სია. ეს ჯგუფი კომპაქტურად გამოდიოდა ყველა ხმის მიცემის დროს და ასეთივე ჩამოყალიბებული რჩება დღემდე. ჯგუფს არ განუცხადებია თავისი პოლიტიკური ან ტაქტიკური ხაზი დეკლარაციის სახით, მაგრამ ეჭვი არაა, რომ ის მოეწყო რაღაც მიზანისთვის, სხვანაირად გაუგებარია ჯგუფის შექმნა, რომელიც ასე ორგანიზაციულად ჩამოყალიბებული გამოდის. ამ ჯგუფის ბელადებია, ამხ. გეგეჭკორი, თ. კალანდაძე, ნუცუბიძე და სხ., რომელთაც, როგორც შემდეგ გამოირკვა, მიემხრო ფ. მახარაძე; რამდენათაც მათ გამოსვლებში იყო ტაქტიკური ამოცანების რაიმე დასაბუთება, მათ სავსებით გაამართლეს ეგრედ წოდებული უკლონისტების ხაზი და მიიჩნიეს ის თავის ხაზათ, სხვა რომელიმე ხაზი—პოლიტიკური ან ტაქტიკური მათს პასუხისმგებელ გამოსვლებში, როგორც ლიდერებისა, ყრილობაზე არ ყოფილა. მაგრამ აქ ჯგუფმა ხმა მისცა იმ რევოლუციას, სადაც დაგმობილი იყო ეს

ხაზი და ასე მას წაერთვა ერთად ერთი თავის გასამართლებელი საბუთი, ე. ი. იდეური სარჩული დაჯგუფებისთვის. ჯგუფის არსებობა, მისი იდეური გამართლების გარეშე, ამ ჯგუფის ხელმძღვანელთ განსაზღვრულ ბეჭედს ასვამს. ყრილობა აღნუსხავს წარსულ გამოცდილებებს და ღირეპტივებს იძლევა მომავლისთვის. ყოველ ღირეპტივას თავის საფუძვლად განსაზღვრული შეფასება აქვს მდგომარეობის და ძალების აღრიცხვისა. ღირეპტივა მიუთითებს ამ ძალების გავლენის საშუალებაზე იმ მიზნით, რომ გაარეგოლიუციონეროს მასები. ამხანაგების ჯგუფმა—გეგმეპკორმა, მახარაძემ და სხ. დაჰკარგა თავისი ხაზი და ამიტომ არავითარი ღირეპტივების მიცემა არ შეუძლიათ პარტიისთვის. რის გულისთვის შეიკრიბა ის და როგორია მისი მორალური ავტორიტეტი? ეს ხომ მზრძანებელი ჯგუფია ყრილობაზე! როგორია ყრილობის მორალური ავტორიტეტი ამ მზრით, რომელიც მოწოდებულობ მტკიცე საფუძველი ჩაუყაროს პარტიის შექმნას? აქ უნდა შეგვექნა პარტია, სხვანაირად ჩვენ არა თუ ვერ შევექმნით პარტიას, არამედ—გავზრწნით იმასაც, რაც ჩვენ გვაქვს, რადგანაც იდეური ბრძოლის გარეშე ყველაფერი მიდის დაჯგუფებისაკენ და ეს კი საბოლოოდ დაღუპავს პარტიას.

საჭიროდ მიმაჩნია აღენიშნო, რომ ყრილობაზე გაბატონებული ჯგუფი ჰქმნის პარტიაში გამზრწნელ ატმოსფერას და მან საფუძველი ჩაუყარა პირად ანგარიშების გასწორების ტრადიციებს“.

ამხ. მდივნის განცხადებაზე ხელი მოაწერეს: ნ. კიკნაძემ, ოდილივაძემ (სათათბ. ხმით), მაჩაიძემ, გამბაროვმა, ქავთარაძემ გ., საჯაიამ, ვ. ბახტაძემ, დ. ლორთქიფანიძემ, გიგო კიკნაძემ (სათათ. ხმით), შამშე ლევაიამ, გახოკიამ, კ. ცინცაძემ, ობოლაძემ, მიშა. ოკუჯავამ, ბურჯანაძემ, მ. ტორეშელიძემ (სათათბ. ხმით), ხარაბაძემ, კ. ქაცარავამ, ხუტულაშვილმა (სათათბ. ხმით), ი. წიფწივაძემ (სათათბ. ხმით), ნ. ოკუჯავამ, ვანო სტურუამ, შ. მათიკაშვილმა, გ. ვაშაძემ, ვ. კალანდაძემ, კვირკელიამ (სათათბ. ხმით), ნ. ბრეიტმანმა. ბ. ძნელაძემ, ჯულელმა, არჩ. მიქაძემ (სათათბ. ხმით), ჩოდრიშვილმა.

✓ **ამხ. მამულიას** მაზრების დელეგატთა ჯგუფის სახელით შეაქვს შემდეგი განცხადება:

„სენაკის, ზუგდიდის, ლეჩხუმის, რაჭის, ბათუმის, აფხაზეთის, დუშეთის, თიანეთის, სიღნაღის, თელავის, ტფილისის და იმ მაზრების ერთი ნაწილის დელეგატების ჯგუფი, რომელთაც ყრილობაზე წამოაყენეს პრეზიდენტში ასარჩევი კანდიდატების სია, საჭიროდ სთვლის აუწყონ ყრილობას ბუდუ მდივანის „პირადი“ განცხადების გამო შემდეგი:

1) როცა პრეზიდიუმში ასარჩევ კანდიდატთა სიას აყენებდა მაზრების დელეგატთა ჯგუფი გამოდიოდა არა ჯგუფური ან პირადი მოსაზრებებით, როგორც ეს აღნიშნული იყო ამხ. მდივანის განცხადებაში, არამედ იმ მოსაზრებით, რომ პრეზიდიუმში წამოყენებული კანდიდატები იყვნენ შრომის უნარის მქონენი და პოპულიარული პარტიაში.

2) არც ცეკა, არც საორგანიზაციო კომისია, ვიდრე ჩვენ არ გამოვაქვეყნეთ წარმოდგენილი სია, არ ცდილა მოეწყო მაზრების წარმომადგენელთა თათბირი ან შეკითხვობოდენ მათ სასურველი სიის შესახებ, მათ საერთოდ დელეგატებს არც კი გააცნეს სხვა რომელიმე სია.

3) ამხ. მდივანის განცხადება კი, თითქო ც. კ. მუშაობის შესახებ მიღებულმა რევოლუციამ დაადასტურა ზემოაღნიშნული ჯგუფის შემდეგი ჩამოყალიბება, — ნიშნავს იმის ცდას, მთელი ყრილობის გადაწყვეტილებას მიეცეს ჯგუფური ხასიათი. ჩვენ ზედმეტად მიგვაჩნია განვაცხადოთ, რომ ეს კენჭისყრა არა თუ არ ატარებდა ჯგუფურ ხასიათს, არამედ პარტიის ზედაფენებში არსებული ნაციონალისტური გადახრის მთავარ საკითხში, ყრილობამ თავისი ერთსულოვანი ხმის მიცემით დაიკავა სასტიკი პრინციპიალური პოზიცია, ისეთი, როგორიცაა, მთელ რიგ პარტ-თათბირთა გადაწყვეტილებებში, როგორც ადგილობრივ, ისე ამიერ-კავკასიის. ამ რევოლუციის წინააღმდეგ ხმა მისცა მხოლოდ ოცდაათამდე ამხანაგმა, რომლებიც ყრილობაზე წარმომადგენდნენ უმნიშვნელო ჯგუფს, რომლებიც ყრილობაზე იმისკენ ისწრაფოდნენ, რომ ყრილობის დადგენილებებისთვის ნდობა დაეკარგათ პარტიულ მასებში და არე-დარევა შეეტანათ ყრილობის ნაყოფიერ მუშაობაში.

4) ჩვენ მიუწოდებთ ყრილობას მიუხედავად ამხ. მდივანის და მისი უმნიშვნელო ჯგუფის განცხადებისა, რომელმაც დაჰკარგა თავშეკავება და დაუშვებელი და შეურაცმყოფელი კილოთი გამოვიდა აქ — მხარი აუქციოს ამხ. მდივანის დეზორგანიზატორულ განცხადებას იმ იმედით, რომ ყრილობა ყოველგვარ დეზორგანიზატორულ ცდას ვისგანაც არ უნდა მიმდინარეობდეს ის, აღკვეთავს მთელი სისასტიკით. ✓

ამხ. კახიანი აქვეყნებს — კახიანის, ლოლოზერიძის, ივანოვ — კავკასიელის, ნაზარეტიანის, ასრიბეკოვის, სოლოვიანის და სხ. შემდეგი შინაარსის განცხადებას:

ჩვენ მოვხსენით თავისი მეორე რევოლუცია და შეგუფრდით პირველს, შინაარსით ჩვენი რევოლუციის მონათესავეს, მაგრამ რე-

დაქცეულად ნაკლებათ გადამუშავებულს მას შემდეგ, რაც იქ შეტანილი იყო ნაციონალისტური გადახრის გაკიცხვა და თვითონ რეზოლიუცია გადაცემული იყო კომისიაში საბოლოო სარედაქციო დამუშავებისთვის. იმისთვის, რომ ნაციონალისტური გადახრა გაკიცხული იქნეს საქართველოს კომპარტიის პირველი ყრილობის მიერ და რომ მისი ნებისყოფა იქნას აღნუსხული, — ჩვენ მოვხსენით ჩვენი რეზოლიუცია და საკმაოდ შეგნებულად მივეცით ხმა პირველს.

ამიტომ ამხ. მდივანის დეკლარაცია ჩვენ მიგვაჩვია ყრილობის გადაწყვეტილებათა და მისი ავტორიტეტის სახელის გამტეხად ბრძოლის უღირსი საშუალებებით.

ამხ. გ. სტურუას შეაქვს განცხადება, რომელიც თან ერთვის ოქმს.

1. მიუხედავად ამხ. ორჯონიკიძის, მახარაძის და სხ. მოწოდებებისა ყრილობის გახხნისას — გაერთიანებულყენენ იმ საკითხების გარშემო, რომლებიც ყრილობის დღის წესრიგში იყო და ერთსულოვნად ჩაეტარებიათ მისი მუშაობა — ყრილობის მუშაობა მაინც მიმდინარეობს უაღრესად არანორმალურად და არაჩვეულებრივ ნერვიულად.

2. ყრილობისთვის უეჭველია, რომ იქ არის, თუ მეტი არა, ორი მებრძოლი ჯგუფი მაინც. ერთი ამხ. ბ. მდივანის მეთაურობით, მეორე — ამხ. კალანდაძის, გეგეჭკორის და სხ. მეთაურობით, ამასთან ყრილობა ნათლად ვერ ერკვეოდა, როგორი კონკრეტული საკითხების გარშემო აწარმოებენ ბრძოლას ურთი-ერთ შორის ეს ჯგუფები.

3. ამიტომ პარტიის ინტერესები მოითხოვენ გამოარკვიოს ყრილობამ, არის თუ არა ამ ჯგუფებს შორის პრინციპიალური განსხვავება ან იქნებ ეს განსხვავება დამყარებულია რაიმე მათ პირად მოსასზრებებზე, ვინც ამ ჯგუფებს ხელმძღვანელობენ.

4. თუ დადასტურდება პრინციპიალური განსხვავება, ყრილობამ უნდა დააყენოს ეს საკითხები და საბოლოოდ გამოარკვიოს ამ ჯგუფებში რომელს უკავია სწორი კომუნისტური ხაზი და ამრიგად დაგმოს მეორე ჯგუფი.

5. წინააღმდეგ შემთხვევაში ყრილობის დელეგატები ადგილებზე დაბრუნებისას უეჭველად დაიწყებენ მკვლე და გამთიშველ მუშაობას პარტიაში, რის პასუხისმგებლობა უეჭველად დაატყდება ამ ყრილობას და მის ხელმძღვანელებს, რომელთაგან საჭიროა ყველა საკითხებში ერთსულოვნება, რაც ჩვენს წინაშე უდიდესი ეპოქის ისტორიას დაუყენებია.

ბ. პირადათ მე არ ვხვდავ არც ერთს ისეთს საკითხს, რომე-

ლიც ყრილობისთვის გადაუჭრელი იყოს, ყველა პარტიული ძალების გაერთიანების გულისთვის, დაჟინებით მოვითხოვ, რათა ყრილობამ მოახდინოს ხსენებული ჯგუფების ლიკვიდაცია თითოეული ჯგუფის წარმომადგენლებისთვის მოხსენების გასაკეთებლათ სიტყვის გაცემით და შემდეგ კამათის გახსნით ამ საგანზე.

7. იმ დროს, როცა მთელი პროვინცია დაცარიელებულია პასუხისმგებელი პარტომუშავეთაგან, იქ კი მიმდინარეობს არჩევნები საბჭოებში და სასურსათო გადასახადის შეგროვება, — ყრილობის გაჭიანურება დანაშაულად მიმაჩნია“.

V

ბოლშევიკები და სახელმწიფო სათათ- ბირო

პეტერბურგში ცხრა იანვარს მომხდარი მუშების გამოსვლა, ხელმწიფე იმპერატორთან პეტიციით მისვლა და ამის საპასუხოდ მუშებისათვის ტყვიების დაშენა და დახვრეტა რუსეთის ფართე რე-
ვოლიუციონური მოძრაობის დასაწყისს ნიშნავდა.

9 იანვარმა თვალი აუხილა იმ მუშებსაც კი, რომელნიც ჯერ კიდევ მშვიდობიანი გზით, თხოვნებით და პეტიციებით მოელოდნენ სახელმწიფო წესწყობილების ცვლილებას, ჟანდარმთა კორპუსების და გენერალ-გუბერნატორების თავ-აშვებულ თარეშის მოსპობას. მუშებში ჯერ კიდევ ჰქონდა ადგილი ზოგიერთ ილიუზიებს, თითქოს მეფე სამართლიანია, თითქოს მან არ იცის მუშების გაჭირვება და ყოველივე უბედურების მიზეზი მისი მინისტრები და ჩინოვნიკებია.

ასეთი ილიუზიების შექმნას პროპაგანდით და მოქმედებით ხელს უწყობდნენ მეფის ერთგული პოლიტიკანები, სამღვდელოება და ლიბერალები. მაგრამ თვითმპყრობელურ სისტემის არავითარი შე-
ცვლა არ მოხდებოდა, თუ იგი ძირიან-ფესვიანად არ ამოვარდებოდა.

9 იანვრის ამბებმა პირის-პირ დააყენა მუშა და მეფე. ამ ამ-
ბებმა პირველს გაკვეთილი მისცა, რომ არავითარი რეფორმა და კონსტიტუციონური ცვლილება არ მოხდება, სანამ არ ჩამოვარდება მეფე და სახელმწიფო წესწყობილების და პოლიტიკური ძალა-უფლე-
ბის სრული მონაწილე არ გახდება პროლეტარიატი თავისი დიქტა-
ტურის განხორციელებით. მეფის მთავრობისათვის აშკარა შეიქნა, რომ მუშათა კლასი რუსეთში გაიზარდა და განვითარდა, ძველებუ-
რი ლათაიები ან რეპრესიები ახლა მას არ უშველის და საჭიროა დათმობა, საჭიროა მუშების რაიმე მონაწილეობა სახელმწიფო წყო-
ბილებაში და, რასაკვირველია, იმ პირობით, თუ ეს მონაწილეობა თვითმპყრობელობის ფუძეს არ გასცილდება, მემამულეებს არ შეურაც-
ყოფს და მუშებსაც დააკმაყოფილებს. ეს ტაქტიკა მთავრობის აზ-
რით რევოლუციას შეანელებდა.

სწორეთ ამ მოტივებით აიხსნებოდა 6 აგვისტოს (1905 წ.) მეფის მიერ გამოცემული კანონი სახელმწიფო სათათბიროს მოწვევის შესახებ. ხსენებული სათათბიროს კანონ-პროექტის ავტორი იყო სენატორი ბულიგინი და სწორეთ მისი სახელწოდებითაა შესული ისტორიაში ხსენებული სათათბირო (ბულიგინის სათათბირო).

სოციალ-დემოკრატიის წინაშე წამოიჭრა კითხვა ბულიგინის სათათბიროსთან დამოკიდებულების შესახებ. აი აქ, ამ საკითხის გარშემო, კამათი გამწვავდა ბოლშევიკ-მენშევიკებს შორის. აქ ორი შეხედულება ერთი მეორეს დაუპირდაპირდა. ბოლშევიკები კატეგორიულად უარყოფდნენ ბულიგინის სათათბიროს არჩევნებში მონაწილეობას და ბოიკოტისაკენ მოუწოდებდნენ პროლეტარიატს. მენშევიკები უარყოფდნენ ბოიკოტს და არჩევნებში მონაწილეობის მიღებას მოითხოვდნენ.

ბულიგინის სათათბიროს ბოიკოტის შესახებ ბოლშევიკებში სრული ერთსულოვნება არსებობდა. საქართველოს ბოლშევიკები რუსეთის ბოლშევიკებთან ერთად კატეგორიულად უარყოფდნენ ბულიგინის სათათბიროს. მაშინდელი რევოლუციონური გზის დამახასიათებლად მეტად საინტერესოა მეფის მანიფესტის შესახებ მოთავსებული წერილი არალეგალურ ჟურნალ „პროლეტარიატის ბრძოლა“-ში 15 აგვისტოს 1905 წ. ეს ჟურნალი რ. ს. დ. მ. პარტიის კავკასიის კავშირის ორგანო იყო. მოგვყავს ამ წერილიდან ზოგიერთი ადგილები, სადაც ნათლადაა გამოხატული ბოლშევიკების მაშინდელი ტაქტიკა: „მეფის მანიფესტი და ზალხის რევოლუცია“.

„შეერთა მეფის მთავრობა! გატყდა მისი სიამაყე! მან საქვეყნოდ გამოაცხადა „საერო კრების“ მოწვევა, მან აშკარად აღიარა თავისი თავის დამარცხება, — დაუძღურებული მეფე შერიგებასა გვთხოვს! დიახ, სწორეთ ასე უნდა შევხედოთ სასაცილო მანიფესტს სასაცილო მეფისას!..“

„დრო იყო, როცა ლიბერალები მუხლმოდრეკით ევედრებოდნენ მეფეს: ცოტა რამ, — „საერო კრება“ გვიწყალობო! მაშინ მეფე სხვა „გუნებაზე“ გახლდა და მკაცრი უარით უპასუხა „უაზრო ოცნებას“ თავი დაანებეთო. ან ვისი შეეშინდებოდა: პროლეტარიატი ხმას არ იღებდა; გლეხები მეფის სახელსა ლოცავდა და ლიბერალები ზომ სათვალავში მოსათანიც არ იყო, — ერთი თითის დაქნევა და ყველა სოროებში მიიმალებოდა...“

„მაგრამ „დრონი იცვალენ“. პროლეტარიატი ამოძრავდა და რაზემბათ დაეწყო. გლეხობამ თვალი გაახილა და პროლეტარი-

ატის გარშემო შეიკრიბა. რევოლუციის ტალღები გაიზარდა და მეფის ტახტისკენ გაექანა.

...„რევოლუციის შეფერხება, — აი რა მიზანი აქვს მეფის მანიფესტს! თვითმპყრობელობის გამაგრება, — აი რას უნდა ემსახუროს „საერო კრება“! ასე ატყუებენ ქვეყანას მოაფრობის ავაზაკები!

„დავიწყით თუნდა იქიდან, რომ მანიფესტი მეფისაა. აქედანვე ეტყობა, რომ კეთილი არ იქნება რა: ძალისაგან ბატონი არ დაიბადება — მეფისაგან სიკეთე არ იქნება რა, მაგრამ გადავხედოთ შინაარსს. რა უფლება აქვს „საერო კრებას“, ან, როგორც მანიფესტი უწოდებს, „სახელმწიფო სათათბიროს“!*)

...„ვინ აირჩევს „საერო კრებას“? მემამულეები, ხაზინები, სხვილი ვაჭრები, დიდი სახლის პატრონები და... პოლიციელები. მხოლოდ ესენი და მეტი არაფერი! ასე ამბობს მანიფესტი. ეს კი ისეთი კაცებია, რომლებიც ისედაც მეფის გარშემო ტრიალებენ. აი ვისთან ეძებს კავშირს დაუძღვრებული მთავრობა...

„ასეთია მეფის მანიფესტი!

...„როგორცა ხედავთ, „საერო კრება“ ტახტის გასამაგრებლად ყოფილა მოვლინებული. ხალხის ალაგმვა, აი რას უნდა ემსახუროს „საერო კრება“. „ხალხის განთავისუფლება“ და სხვა ამისთანები კი სიტყვის მასალა ყოფილა და მეტი არაფერი!...

ცხადია, აგრეთვე, რომ ყველა ის, ვინც მონაწილეობას იღებს „საერო კრებაში“ თავისდაუნებურად ამაგრებს თვითმპყრობელობას — სულ ერთია, ლიბერალი იქნება ეს, თუ „მეუმცირესე“. ცხადია, მაშასადამე, ისიც, რომ სრულიად სწორე გზას ადგანან ბაქოს მუშები, როცა ისინი საჯაროთ აცხადებენ: „იმათ, ვინც ასეთს „საერო კრებაში“ შევა და ბულიგინის ბრძანებით იმოქმედებს, ჩვენ გადაჭრით უცხადებთ, რომ ისინი ხალხის ინტერესების გამყიდველი და აგრეთვე მთავრობის თანაშემწენი შეიქმნებიან“...¹⁾

...„ხალხის რევოლუცია — აი, ის დიადი ძალა, რომელიც მრისხანე იერიშით მიდის თვითმპყრობელობაზე და ძირიანად უარყოფს მეფის მანიფესტს მისი „საერო კრებით“.

„როგორ შევხედეთ ამ მოვლენას, რა ვაკეთოთ ჩვენ, სოციალ-დემოკრატებმა — აი რაშია კითხვა!

*) მეფეს არ მოსწონს სიტყვა „საერო“ კრება. მას სძულს ვრიც და მისი კრებაც. ალბათ ამიტომაც, რომ ეს სიტყვა განდევნა თავის მანიფესტიდან და მის ნაცვლად „სახელმწიფო სათათბიროსა“ ხმარობს, ჩვენ მაინც „საერო კრება“, „უნდა ვიხმაროთ... მთავრობის გასაჯავრებლად.

¹⁾ იხ. 120 მოწინავე მუშის რეზოლუცია. „პრ. ბრძოლა“ № 9.

„პასუხი თავის თავად ცხადია! დღეს, როცა მეუვის მთავრობა გონს მოდის, როცა ის სულს იღვამს, ბნელ ძალებს გარშემო იკრებს, „საერო კრებას“ იწვევს და თავგამოდებით ცდილობს თავისი ტახტის გამაგრებას—ჩვენი ვალია სათავეში მოვექცეთ ხალხის რევოლუციას! ჩვენი ვალია უვარცყოთ ყოველივე გაუბედაობა, სისწრაფით და გადაჭრით ვიმოქმედოთ—არას დროს არ გამოგვადგება სისწრაფე ისე, როგორც დღეს. ჩვენი ვალია გზა-კვალი აუბოთოთ მთავრობას და პლანები ჩაუშალოთ მას! ჩვენი ვალია მკაცრი ბოიკოტი გამოუცხადოთ „საერო კრებას“, ვებრძოლოთ ყველას, ვინც მონაწილეობას მიიღებს არჩევნებში და სამუდამოთ ჩაუშალოთ ეს ნეფის მთავრობის თვალმაქცობა. ჩვენი ვალია მოძმეებს დაუმტკიცოთ, რომ ჩვენთვის სახალხო დამფუძნებელი კრებაა საჭირო და არა რაღაც „საერო კრება“. რომ დამფუძნებელ კრებას მხოლოდ საყოველთაო, თანასწორი, პირდაპირი და ფარული არჩევნები მოგვცემს, რომ ასეთი არჩევნების მოწყობა მხოლოდ დროებით რევოლუციონურ მთავრობას შეუძლია და დროებით რევოლუციონურ მთავრობას კი მხოლოდ საერთო აჯანყება მოგვცემს. ჩვენი ვალია დღესვე ხელი მოვკიდოთ საერთო აჯანყების მოწყობას. ჩვენი ვალია ერთდროულად გავილაშქროთ მტრებზე და ძირიანად მოესპოთ მისი ტახტი: უნუ-შევრობა ქალაქებში, შიმშილობა სოფლებში, მობილიზაცია მთელ რუსეთში, და მთავრობის ზეზეურად გახრწნა—აი ის ნიადაგი, რომელზედაც თავისთავად შენდება ხალხის აჯანყება და ჩვენი ვალია შეგნებულად მოვაწყოთ ეს აჯანყება. აი რა უნდა ვაკეთოთ ჩვენ.

...„იტყვიან, ყველგან ერთნაირად არ ღელავს პროლეტარიატი და არც ერთნაირად არის ის მომზადებულიო. სრული ჭეშმარიტებაა! მარა რა გამოდის აქედან! მხოლოდ ის, რომ პროლეტარიატის გალაშქრება ყველგან ერთნაირად არ დაიწყება. ყველამ იცის, რომ სამნაირი სახე აქვს რევოლუციონურ გამოსვლას: გაფიცვა; დემონსტრაცია და აჯანყება; და არავინაც არ ამბობს, რომ ყველგან აჯანყებით უნდა დაიწყოს ბრძოლის ველზე გამოსვლაო. საქმე მხოლოდ იმაშია, რომ ეს გალაშქრება, რომელიც ერთგან აჯანყებით დაიწყება, მეორეგან—დემონსტრაციით და მერე აჯანყებაზე გადავა, მესამეგან გაფიცვით და მერე დემონსტრაცია—აჯანყებათ იქცევა. საქმე იმაშია, რომ გალაშქრება ერთდროული დარჩეს, ერთსა და იმავე დროს ადგეს პროლეტარიატი და ირგვლივ შემოერტყას მეუვის მთავრობას. დიახ, საქმე მხოლოდ ამაშია!

ერთდროული და მოწყობილი გალაშქრება—აი, რა გვინდა ჩვენ!

ჩვენ არ გვინდა, რომ ერთ რომელიმე კუთხეში ადევს ხალხი მაშინ, როცა მეორე და მესამე კუთხეში ყველა გაჩუმებულია. ჩვენ არ გვინდა, რომ ვსთქვათ კავკასია აჯანყდეს მაშინ, როცა შიდა რუსეთში ჩამიჩუმი არ ისმის: სხვა კუთხეებიდან ჯარს გამოიყვანენ და სისხლში ჩაახრჩობენ კავკასიის აჯანყებას. დიახ, ჩვენ არ გვინდა დაშლილი და ნაწილ-ნაწილი გალაშქრება—ცალ-ცალკე გალაშქრებით მეტი სისხლი დაიღვრება, გამარჯვება დაგვიანდება, ხალხს იმედები შეეხუთება და მტერს შეძლება მიეცემა სული მოიდგას, ფეხი მოიმაგროს. დროა დავრწმუნდეთ, რომ ცალცალკე აჯანყება მტერს ეგონე რიგათ აღარ აშინებს. წავიდა ის დრო, როცა მთავრობას გზაკვალი ერეოდა ხალხის ცალცალკე გალაშქრებით—მან ყველა ამას ყური შეაჩვია და აგერ, ისე გათამამებულია, რომ შერყეული ტახტის დაპაჩინებასაც კი შესდგომია. დიახ, დროა დავრწმუნდეთ ყველა ამაში, დროა დავრწმუნდეთ, რომ მხოლოდ საერთო აჯანყებას შეუძლია თავხარი დასცეს მთავრობას და ძირიდან მოსპოს მისი ბატონობა. დროა დავრწმუნდეთ, რომ მხოლოდ საერთო აჯანყებას შეუძლია ფეხზე დააყენოს გლეხობა, იმედებით აღაფრთოვანოს სალდათობა და მით შეუძლებელ ჰყოს თვითმპყრობელობის გამაგრება.

„საერთო გალაშქრება, თუ თვითმპყრობელობის გამაგრება—აი, როგორ აყენებს კითხვას ისტორია! ის, ვინც ხელს უშლის საერთო გალაშქრებას—აუცილებლად ამაგრებს მეფის მთავრობას!

„და თუ გაჯიუტებული „უმცირესობა“ მაინც წინააღმდეგია საერთო გალაშქრების, თუ ის ჯერ კიდევ მომზრეა ნაწილ-ნაწილი აჯანყების—ეს იმასა ნიშნავს, რომ „უმცირესობა“ თავისდაუნებურად ხელს უწყობს თვითმპყრობელობის გამაგრებას და ხალხის გაორკეცებულ სისხლის ღვრას...

მაშ ასე. „საერო კრების“ გადაქლევა და ხალხის რევოლუციის გამარჯვება, ძირს „საერო კრება“ და გაუმარჯოს ხალხის რევოლუციას!—აი რა გვინდა ჩვენ!“...

ბულიგინის სათათბიროს ბოიკოტმა სავსებით გაამართლა ბოლშევიკების სწორი და რევოლუციონური ტაქტიკა. ბულიგინის სათათბირო უნდა შეკრებილიყო იმ მომენტში, როდესაც რეაქციის იერიშით უტევდა პროლეტარიატი და რევოლუციონური მოძრაობა უმაღლეს წერტილს აღწევდა რუსეთში. ბულიგინის სათათბირო არ შეიქნა საკმარისი რევოლუციონური მდგომარეობის შესანელებლად. 1905 წ. ოქტომბერში იფეთქა საერთო სარუსეთო გაფიცვამ და ბულიგინის სათათბირო პატრონს ჩაბარდა. რევოლუცია ბულიგინის სათათბიროს ბოიკოტის შესახებ მიღებულ იქნა ენკენისთვეში 1905 წ.

სოც. დემოკრატების კონფერენციაზე, სადაც ბოლშევიკი—მენშევიკების გარდა დაესწრო „ბუნდი“ (ებრაელების ნაციონალურ სოც. დემოკრატიული პარტია), პოლონეთის და ლიტვის სოც.-დემოკრატიკა, ლათიშთა სოც.-დემოკრატიკა და უკრაინის რევოლუციონური პარტია. უკანასკნელმა იმავე წელს მიიღო სახელწოდება—უკრაინის სოც.-დემოკრატიული პარტია. მენშევიკები ამ კონფერენციაზე ბულიგინის სათათბიროს ბოიკოტის შესახებ დარჩენ განსაკუთრებულ აზრზე, რადგან მათი წინადადება არჩევნებში მონაწილეობის შესახებ კონფერენციამ უარჰყო.

რევოლუციონური მოძრაობის ზრდამ და განვითარებამ მეფის მთავრობა აიძულა მოეხდინა მეორე პოლიტიკური აქტი. ეს მოხდა 17 ოქტომბერს 1905 წ.*) თუ ბულიგინის სათათბიროს პროექტით მას მარტო სათათბირო უფლება ჰქონდა კანონების გამოცემის შესახებ—ახლა, მეორე სათათბიროს, ანიჭებენ კანონმდებლობით უფლებას. რაოდენიმეთ შეცვლილი იქნა საარჩევნო კანონი და დაარსდა ცალკე მუშათა საარჩევნო კურია. პირველი სათათბიროს მოწვევის და მისი საარჩევნო კანონპროექტის მანიფესტი ქვეყნდება 11 დეკემბერს 1905 წელს. მიუხედავად საარჩევნო კანონ-პროექტში ცვლილების შეტანისა, ის იმდენად კუდშეკვეცილი აღმოჩნდა, რომ მუშებს, ლარბ და საშუალო გლეხებს, ფაქტიურად არჩევნების უფლებას არ აძლევდა. აი, როგორი იყო დაახლოვებით სახელმწიფო სათათბიროს კანონი.

ეს კანონი არდმევდა ქალებს უფლებას არჩევნებში მონაწილეობისას აგრეთვე პატარა წარმოების მუშებს, ქალაქის მცხოვრებთ, რომელთაც საკუთარი ბინა არ ჰქონდათ. შემოღებული იყო ოთხი საარჩევნო კურია:

1) მემამულეების 2) მოქალაქეების 3) გლეხების 4) მუშების.

არჩევნები იყო არა პირდაპირი, არამედ ის იყო სამ სართულიანი. ჯერ ირჩევდნ რწმუნებულებს, რწმუნებულები—ამომრჩევე-

*) 17 ოქტომბრის მანიფესტის ავტორია ვიტე. ვიტე იყო ყვილაზე დიდი და შორსმჭვრეტელი მინისტრი ჯერ ალექსანდრე მესამეს ხელმწიფობის დროს და შემდეგ ნიკოლოზ მეორესთან. თავისი ღონისძიებით მინისტრმა ვიტემ სახელი გაითქვა ფინანსიურ საკითხებში და რკინის გზების მოწესრიგებაში. მან ხელი შეუწყო რუსეთში კაპიტალიზმის განვითარებას. რუსეთ-იაპონიის ომის დროს მას ჰქონდა მინდობილი საზავო მოლაპარაკება. ის მოითხოვდა 1905 წ. რევოლუციისადმი დათმობებს. შორსმჭვრეტელი მინისტრი ვიტე ამით რევოლუციის ლიკვიდაციის მოხდენას ფიქრობდა. რევოლუციის დამარცხების შემდეგ, როდესაც რეაქციამ სრულიად გაიმარჯვა, ვიტეს პოლიტიკური კარიერა ეცემა. გარდაიცვალა 1915 წელს.

ლებს და ამომრჩევლები — დეპუტატებს. თითო ამომრჩეველს ირჩევდნენ:

მემამულენი	2,000
მოქალაქე	7,000
გლეხი	30,000
მუშები.	40,000

ერთი მემამულის ხმა უდრიდა 4 მოქალაქის, 15 გლეხის და 45 მუშის ხმას.

ამომრჩევლები მემამულეებიდან	1,952
„ მოქალაქეებიდან	1,378
„ გლეხებიდან	2,659
„ მუშებიდან.	159

მიუხედავად ამისა I სათათბიროში მაინც გავიდა 17 სოც. დემ. მე II-ში — 65 სოც.-დემ.

პარტიულ მუშაკებში ხელმეორედ ისმება საკითხი სახელმწიფო სათათბიროსთან დამოკიდებულების შესახებ. რა ტაქტიკა აწარმოოს რევოლუციონერმა პროლეტარიატმა მის შესახებ. მიიღოს თუ არა მონაწილეობა სახელმწიფო სათათბიროს არჩევნებში, თუ ბოიკოტი გამოუცხადოს მას, — ისე, როგორც ეს ბულივინის სათათბიროს მიმართ იყო მიღებული. ბოლშევიკები კიდევ უარს აცხადებენ მიიღონ პირველ სახელმწიფო სათათბიროს არჩევნებში მონაწილეობა და აყენებენ ლოზუნგს: „აქტიური ბოიკოტი სათათბიროს!“. მხოლოდ საარჩევნო კრებები კი უნდა გამოეყენებიათ, როგორც ტრიბუნა სოც.-დემ. აგიტაციისათვის და ფარდა აეხადათ სახელმწიფო სათათბიროს რეაქციონურ ბუნებისთვის.

მენშევიკები თანხმდებოდნენ იმაში, რომ სახელმწიფო სათათბირო მართლა ხალხის მოსატყუებელი საშუალება იყო, რომ ის იყო ხალხის ტყუილი წარმომადგენლობა და ფაქტიურად მემამულეების და კაპიტალისტების სათათბირო იქნებოდა, მაგრამ მიუხედავად ამისა ისინი მაინც მოითხოვენ სოც.-დემოკრატიის მონაწილეობის მიღებას რწმუნებულების და ამომრჩევლების ასარჩევად.

ეს ტაქტიკა გამომდინარეობდა მენშევიკების მერყევ რევოლუციონერობიდან, ბოლშევიკების ტაქტიკა კი — ნამდვილი რევოლუციონერობიდან.

ცნობილია, რომ პირველ სახელმწიფო სათათბიროში გამარჯვება წილად ხვდა კადეტებს (კონსტიტუციონალურ დემოკრატებს)

მენშევიკებმა თავიანთი ტაქტიკა იქამდის განავითარეს, რომ წამოაყენეს იდეა პასუხისმგებელ კადეტების სამინისტროს შექმნის შესახებ, ეს სამინისტრო პასუხისმგებელი იქნებოდა ხალხის წინაშე და ამ კადეტების სამინისტროსათვის მხარი უნდა დაეჭირა სოც. დემოკრატიას. კადეტების სამინისტრო კი შეთანხმებული იქნებოდა მეფის მთავრობასთან. ცხადია, ასეთი სამინისტრო მთავრობის საქმეს გააკეთებდა არა ხალხისას. ეს ის მომენტი, როცა სოციალ-დემოკრატიულ პარტიაში, როცა გამაერთიანებელი ყრილობაზე მენშევიკები იმარჯვებენ და ორგანიზაციებში ბევრგან უმრავლესობაში არიან, განსაკუთრებით კავკასიაში პასუხისმგებელ კადეტურ სამინისტროს წინააღმდეგ ილაშქრებს და პროპაგანდას ეწევა პეტერბურგის ბოლშევიკური კომიტეტი. ლენინი იძლევა პარტიისათვის სამოქმედო ტაქტიკას. მისი წერილი თავსდება ბოლშევიკურ გაზეთ „ვპერიოდში“, რომელიც ლეგალურად გამოდის პეტერბურგში. მოგვყავს ზოგიერთი ადგილი ამ წერილიდან

„დეე მუშებმა გადასწყვიტონ!

რუსეთის და განსაკუთრებით პეტერბურგის სოციალ-დემოკრატიული პროლეტარიატის წინაშე საყურადღებო საკითხი დგას, როგორ ჩაატაროს ახლობელი პოლიტიკური კამპანია სახელმწიფო სათათბიროს მიმართ. თავის თავად გასაგებია, რომ მთლიანი ს. დ. პარტიისათვის ეს საკითხი მაჩლობელი კამპანიის შესახებ სდგას მხოლოდ გამაერთიანებელი ყრილობის რევოლიუციის ფარგლებში.

პეტერბურგის ს. დ. პროლეტარიატს ურჩევენ კამპანიის ორ გეგმას: ერთს ც. კ. რევოლიუცია. მეორეს—პ. კ. რევოლიუცია

„ჩვენ უკვე დავბეჭდეთ ორივე ეს რევოლიუცია „ვპერიოდში“ №2-ში, ეხლა ვფიქრობთ შევიჩედოთ მათი შინაარსის არსებითი განსხვავებაზე... ც. კ. (ეს ც. კ. მენშევიკური იყო—„რევ.მატ.“ რედ.) რევოლიუციის მთავარი მუხლი ამბობს: „ჩვენ მხარს დაუჭერთ სათათბიროს მიერ გადადგმულ ყველა ნაბიჯებს, რაც მიმართული იქნება ახლანდელი სამინისტროს ჩამოგდებისათვის, რათა ის შეიცვალოს სათათბიროს მიერ დანიშნული სამინისტროთი, ასეთი შეცვლა იქნება იმის საბუთი, რომ ეს ხელს შეუწყობს დამფუძნებელი კრების მოწვევას“. პ. კ. რევოლიუცია არაფერს ლაპარაკობს ასეთი მოთხოვნის მხარის დაჭერაზე, მთავარი ყურადღება გადააქვს მთავრობის დაცინვაზე, სათათბიროს სისუსტეზე, შრომის ჯგუფის მიერ ხალხისადმი მიმართვის აუცილებლობაზე, მუშებისა და გლეხების ერთად ბრძოლის აუცილებლობაზე.

„მაშასადამე, მთავარი მუხლი შეიცავს შემდეგს: მხარი დაუჭი-
როთ თუ არა სათათბიროს ნაბიჯს, რომელიც მიმართული იქნება
კადეტთა სამინისტროს შესადგენათ. ც. კ. რევოლიუციის ის ადგილი
ვერ არის გარკვეული, სადაც ლაპარაკია „სათათბიროს მიერ დანი-
შნული სამინისტროს შესახებ“. ყველამ იცის და მთელი ლიბერალურ-
ბურჟუაზიული პრესა ხაზგასმით აღნიშნავს, რომ აქ ნამდვილად ლა-
პარაკია უმაღლესი ხელისუფლების მიერ ისეთი სამინისტროს დანი-
შვნის შესახებ, რომელიც მოეწონება სათათბიროს, ე. ი. კადეტთა
სამინისტროს დანიშვნის შესახებ, მხოლოდ ასე შეუძლიათ გაიგონ
ც. კ. რევოლიუცია მუშათა კლასის ფართო მასებში.

„შეუძლია თუ არა პროლეტარიატს მხარი დაუჭიროს უმაღლე-
სი ხელისუფლების მიერ კადეტთა სამინისტროს დანიშვნის მოთ-
ხოვნას? არა, არ შეუძლია! კადეტთა სამინისტრო შეიძლება იყოს
მხოლოდ **შეთანხმება** თვითმპყრობელობისა ლიბერალურ ბურჟუაზი-
ასთან-სოციალისტური მუშებისა და რევოლიუციონური გლეხობის
წინააღმდეგ. ს. დ., რა თქმა უნდა, ერთი ორად გამოიყენებს იმ ახალ
მდგომარეობას, რომელიც შეიქნებოდა ასეთი შეთანხმების დროს.
ს. დ.-ბი ზედმიწევნით ასწონ-დასწონიან თავის ტაქტიკას, თუ კი ეს
შეთანხმება დროებით შეუმსუბუქებს ბრძოლას თავისუფლებისა და
სოციალიზმისათვის. ჩვენ შევეცდებით ეს შეთანხმებაც, რომელიც მი-
მართული იქნება რევოლიუციის წინააღმდეგ, გამოვიყენოთ რევო-
ლიუციის სასარგებლოდ. მაგრამ ხალხის ზურგს უკან ბურჟუისა და
მოხელეს შორის დადებულ შეთანხმებას, ჩვენ **მხარს ვერ დაუჭერთ**.
ხალხს ან პროლეტარიატს ასეთი შეთანხმებისათვის მხარის დასაჭე-
რად ვერ მოვუწოდებთ, რადგან ეს ნიშნავს მისი შეგნების გარყვნას,
ნიშნავს მისგან სიმართლის დაფარვას ამ შეთანხმების არსის, მისი
საფრთხის შესახებ ბურჟუაზიის ჩინოვნიკობის მისწრაფებაზე, რომ
ამით **გააძნელოს** დამფუძნებელი კრების მოწვევა.

„ჩვენ უნდა მოვუწოდოთ მუშებსა და გლეხებს არა მხარის და-
საჭერად ამ შეთანხმებისათვის, არამედ ბრძოლისათვის, მხოლოდ
სერიოზული მომზადება ბრძოლისათვის **მართლაც** შეასუსტებს თვით-
მპყრობელობას, მხოლოდ ბრძოლაშია იმის საწინდარი, რომ ყოველი
და ყველა ნაბიჯები როგორც თვითმპყრობელობის, ისე ბურჟუაზიის
იქნება ნამდვილად რევოლიუციის სასარგებლოდ. ც. კ. რევოლიუ-
ცია **არაა სწორი**. შეგნებულ ს. დ. მუშებს **არ შეუძლიათ** მიიღონ
ასეთი რევოლიუცია...

„ეხლა მეორე საკითხი. სავალდებულო ხომ არ არის ასეთი რევო-
ლიუციის მიღება დისციპლინისათვის ყრილობის დადგენილების და-

მორჩილების აზრით. გადავხედოთ გამაერთიანებელი ყრილობის რეზოლუციის სახელმწიფო სათათბიროს შესახებ და თქვენ დაინახავთ, რომ აქედან არ შეიძლება გამოვიტანოთ დასკვნა კადეტთა სამინისტროსთვის მხარის დაჭერის შესახებ. იქ სიტყვაც არ არის ნახსენები საერთოდ სათათბიროსთვის მხარის დაჭერის შესახებ, აი ყრილობის ის ნაწილი **სრულიად**, რომელიც **განსაზღვრავს** დამოკიდებულებას თვით სათათბიროსადმი. „ს. დ. უნდა: მიზანშეწონილად გამოიყენოს ყველა კონფლიქტები, რომელნიც აღმოცენდება, როგორც მთავრობასა და სათათბიროს შორის, ისე თვით სათათბიროს შიგნით, რევოლუციონური მოძრაობის გაფართოებისა და გაღრმავებისათვის, და ამისათვის: ა) მიისწრაფის **გააფართოვოს** და **გაამწვავოს** ეს კონფლიქტები იმ ზომამდე, რომ ისინი გახდნენ **ფართო მასიურ მოძრაობათა გამოხატვალ წერტილად**, რაც მიმართული იქნება თანამედროვე პოლიტიკური წესწყობილების **დასამხობად**; ბ) ეცადოს ყოველ მოცემულ შემთხვევაში დაუკავშიროს მოძრაობის პოლიტიკური ამოცანები მუშათა და გლეხთა მასების სოციალურ-პოლიტიკურ მოთხოვნებებს; გ) გასწიოს ფართო აგიტაცია ხალხის მასებს შორის, რათა სახელმწიფო სათათბიროსადმი წაყენებულ იქნეს **რევოლუციონური მოთხოვნილებები**—მოახდინოს გავლენა სათათბიროზე გარედან მისი **გარევოლუციონერების** მიზნით; 2) თავისი ჩარევა მიმართოს იქითკენ, რომ ამ გამწვავებულმა შეხლა-შემოხლამ: ა) გამოააშკარავოს მასების წინაშე არათანმიმდევრობა ყველა ბურჟუაზიული პარტიებისა, რომლებიც სათათბიროში იკისრებდნენ ხალხის ნების გამოხატვის როლს და ბ) მიეყვანათ ფართო მასა (პროლეტარიატისა, გლეხობის და ქალაქის მეშჩანებისა) იმ შეგნებამდე, რომ **სრულიად უვარგისი იყო სათათბირო**, როგორც წარმომადგენლობითი დაწესებულება და აუცილებელი—საერთო სახალხო დამფუძნებელი კრების მოწვევა“ და სხვ.

ჩვენ მიერ ხაზგასმული ადგილებიდან ნათლად სჩანს, რომ ც. კ. რეზოლუცია კადეტთა სამინისტროსთვის მხარის დაჭერის შესახებ, არა თუ არ შეეფერება ყრილობის რეზოლუციას, არამედ—პირდაპირ **ეწინააღმდეგება** მას. კადეტური სამინისტრო—**არა რევოლუციონური** მოთხოვნილებაა, კონფლიქტებს სათათბიროსთან და სათათბიროს შიგნით ის **ასუსტებს** და **აფუჩეჩებს**, სათათბიროს უვარგისობას ჩრდილავს და სხვ. დავსძენთ, რომ ყრილობის რეზოლუცია არც ერთხელ არ ლაპარაკობს სათათბიროსათვის მხარის დაჭერაზე, არამედ—„**ძალდატანებაზე**“, „**გამოყენებაზე**“, „**ჩარევაზე**“.

„დასკვნა აქედან ნათელია. რომ ც. კ. მართალი არ არის მო-

ითხოვოს ორგანიზაციისაგან მიიღოს რეზოლიუცია კადეტური სამინისტროსთვის მხარის დაჭერის შესახებ. პარტიის ყველა წევრები ვალდებული არიან სრულიად დამოუკიდებლად და კრიტიკულად მოეკიდონ საკითხს და მიემხრონ იმ რეზოლიუციას, რომელიც მათი აზრით სწორად სწყვეტს ამოცანას გამაერთიანებელი ყრილობის დადგენილების ფარგლებში. პეტერბურგის ს. დ. მუშებმა იციან, რომ პარტიის მთელი ორგანიზაცია ახლა შენდება დემოკრატიულად. ეს ნიშნავს, რომ პარტიის ყველა წევრები ირჩევენ თანამდებობის პირთ, კომიტეტის წევრებს და სხ., რომ პარტიის ყველა წევრები არკვევენ და სწყვეტენ საკითხებს პროლეტარიატის პოლიტიკური კამპანიის შესახებ, რომ პარტიის ყველა წევრები განსაზღვრავენ პარტიული ორგანიზაციების ტაქტიკის მიმართულებას.

ჩვენ დარწმუნებული ვართ, რომ პეტერბურგის ს. დ. პროლეტარიატი ასე შეხედავს სადაო საკითხს, განიხილავს მას ყოველმხრივ, საფუძვლიანად, საქმიანად და გამოიტანს დამოუკიდებელ გადაწყვეტილებას: მხარი დაუჭიროს კადეტური სამინისტროს მოთხოვნას თუ არა...

ასეთი თავისუფლებებისაგან, ასეთი თავისი სოციალ-დემოკრატიულ და პარტიული მოვალეობისაგან პეტერბურგის მუშები ნებას არავენის მისცემენ, რომ ჩამოაშორონ ისინი სხვადასხვა სოფიზმებით, ე. ი. სხვადასხვა აშკარა ცრუ-საბუთებით“.

სახელმწიფო სათათბირო შეიკრიბა. ბოლშევიკებმა ბოიკოტი დაიცივეს. მენშევიკებმა არამც თუ ამომრჩევლების და რწმუნებულების არჩევნებში მიიღეს მონაწილეობა, არამედ — თვით სათათბიროში თავისი დეპუტატები გაიყვანეს. ყველაზე მეტი დეპუტატები კავკასიამ მისცა, ეს იმიტომ, რომ აქ მენშევიკების გავლენა იყო. სიმრეწველო ცენტრებში კი ბოლშევიკების გავლენა იყო. აი ვისგან შესდგებოდა პირველი ღუმის სოც. დემ. ფრაქცია: ივანე გომართელი, სიველიცვი, შუგალოვი, მიხაილჩენკი, ილინი, ნოე ჟორდანი, ერშოვი, ს. ჯაფარიძე, ს. წერეთელი, ვირაგოვი, ჩურაკოვი, ანტონოვი, სმირნოვი და ისიდორე რამიშვილი.

რა პირობები იყო, რომ ბოლშევიკებს აიძულებდა ბოიკოტი გამოეცხადებინათ სახელ. სათათბიროსთვის? ეს იყო რევოლუციონური მოძრაობის ჩქარი ტემპით სვლა, საერთო ხარუსეთო გაფიცვები, ტერორისტული აქტების გახშირება, პარტიზანული ბრძოლები, რომლებიც ალაგ-ალაგ ვადიქცა შეიარაღებულ აჯანყებათ. ამ მომენტში სათათბიროში ლაყობა ლენინს მიაჩნდა ლიბერალიზმათ, რევო-

ლიუციის შემნელებლად, ქუჩაში ბრძოლა და შეიარაღებული აჯანყება, მომენტის აუცილებელი ტაქტიკა იყო.

თვითმპყრობელობამ ვერ მოითმინა პასუხისმგებელი კადეტური სამინისტროს მოთხოვნაც კი, ყველა — ბრალიანი და უბრალო სახელმწიფოს მტრად გამოაცხადა და სათათბირო გარეკა. გულუბრყვილი დეპუტატებზე მთავრობის ამ ზომამ გავლენა იქონია, ლიბერალებმა და სოციალისტებმა რევოლუციონური ნაბიჯის გადადგმა მოინდომეს. მთავრობის 8 ივლისის აქტს ვიბორგში შეკრებით უპასუხეს და მოწოდებით მიმართეს რუსეთის ხალხს. სათათბირო და მისი დეპუტატები არ იყვნენ ავტორიტეტის მქონე და მათი მოწოდება დარჩა ხმათ მღალადებლისა უდაბნოსა შინა, ვიბორგმა ვერ პოვა გამოძახილი. ამ აქტმა კიდევ უფრო დაამტკიცა, რომ საჭიროა რევოლუციონური ტაქტიკა, — მზადება შეიარაღებული აჯანყებისათვის. როგორც საინტერესო ისტორიული დოკუმენტი, ჩვენ მოგვყავს ვიბორგის მოწოდების ტექსტი, რომელმაც მაშინ ვერ პოვა გამოძახილი მასაში:

ვიბორგის მოწოდება. ხალხს ხალხის წარმომადგენელთან.

მთელი რუსეთის მოქალაქენო! 8 ივლისის ბრძანებით სახელმწიფო სათათბირო დათხოვნილია. როცა თქვენ წარმომადგენლებათ გვირჩევდით, გვანდობდით მოგვეპოვებია მიწა და თავისუფლება; ვასრულებდით რა თქვენს დავალებას და ჩვენს ვალს, ჩვენ ვადგენდით კანონებს, რომ უზრუნველგვეყო ხალხისთვის თავისუფლება, ჩვენ მოვითხოვდით უპასუხისმგებლო მინისტრების გაძევებას, რომლებიც დაუსჯელად არღვევენ კანონებს, ახშობენ თავისუფლებას; მაგრამ უპირველეს ყოვლისა ჩვენ გვსურდა გამოგვეცა კანონი მშრომელი გლეხობისათვის მიწის დარიგების შესახებ და ამ მიზნით სახაზინო, საუფლისწულო, საკაბინეტო, სამონასტრო, საეკლესიო და კერძო საკუთრების მიწის იძულებით ჩამორთმევა. ამნაირი კანონი მთავრობამ დაუშვებლად იცნო და როცა სათათბირომ დაბეჯითებით დაადასტურა თავისი გადაწყვეტილება იძულებით ჩამორთმევის შესახებ, გამოცხადდა ხალხის წარმომადგენელთა დათხოვნა. ახლანდელი სათათბიროს ნაცვლად მთავრობა გვპირდება მოიწვიოს მეორე სათათბირო 7 თვის შემდეგ. მთელი შვიდი თვე რუსეთი უნდა დარჩეს ხალხის წარმომადგენლობის გარეშე იმ დროს, როცა ხალხი დალუპვის პირზეა მიმდგარი, მრეწველობა და ვაჭრობა შერყეულია, როცა მთელს ქვეყანას მოსდებია მღელვარება და როცა სამინისტრომ საბოლოოდ დაამტკიცა, რომ მას არ შესწევს უნარი დააკმაყოფი-

ლოს ხალხის საჭიროებანი. მთელი შვიდი თვის განმავლობაში მთავრობა იმოქმედებს თვითნებურად და იბრძოლებს ხალხური მოძრაობის წინააღმდეგ, რომ მიიღოს დამჯერი, ერთგული სათათბირო და თუ მოახერხა, სახალხო მოძრაობის სრულიად ჩახშობა, არ მოიწვიოს არავითარი სათათბირო.

„მოქალაქენო! მტკიცეთ დაიცავით სახალხო წარმომადგენლობის შელახული უფლებები, დაიცავით სახელმწიფო სათათბირო, არც ერთი დღე არ უნდა დარჩეს რუსეთი ხალხის წარმომადგენლობის გარეშე. თქვენ გაქვთ საშუალებები მიაღწიოთ ამას: მთავრობას უფლება არ აქვს ხალხის წარმომადგენლების დაუთანხმებლად შეკრიბოს ხალხისაგან გადასახადი, გაიწვიოს ხალხი სამხედრო სამსახურში, ამიტომ, ახლა, როცა მთავრობამ დაითხოვა სახელმწიფო სათათბირო, თქვენ უფლება გაქვთ არ მისცეთ მას არც ჯარისკაცი, არც ფული. და თუ მთავრობა საშუალებათა მოსაპოვებლად სესხს აიღებს, ასეთი სესხი სახალხო წარმომადგენლობასთან შეუთანხმებლად ეს იქნება ნამდვილი და რუსი ხალხი არასოდეს არ აღიარებს მათ და არ გადაიხდის. მაშ, სახალხო წარმომადგენლობის მოწვევამდე არ მისცეთ ხაზინას არც ერთი კაპეიკი, არც ერთი ჯარისკაცი არმიანში.

„მტკიცეთ დაადექით უარს, დაიცავით თქვენი უფლება ყველამ, როგორც ერთმა კაცმა. ხალხის ერთიანი და შეუდრეკელი ნების წინაშე არავითარ ძალას არ შეუძლია გამავრება. მოქალაქენო! ამ იძულებითი, მაგრამ აუცილებელ ბრძოლაში თქვენი არჩევნები თქვენთან იქნებიან. 9 ივლისი 1906 წ.“.

ბულიგინის სათათბიროს ბოიკოტი არასოდეს და არც დღესაც არ იწვევს წინააღმდეგ შეხედულებას. ის სწორი და ნამდვილი რევოლუციონური ტაქტიკა იყო. რაც შეეხება პირველ სათათბიროს ბოიკოტს, ლენინი შემდეგში ამას ასე აღნიშნავდა, მაგ. „მემარცხენეობის საყმაწვილო სენი კომუნიზმში“, რომ სათათბიროს ბოიკოტი იყო თუმცაღა არა დიდი, მაგრამ მაინც შეცდომა ბოლშევიკების მიერო, რადგან ქვეყანა მაშინ უშუალოდ არ იდგა აჯანყების წინაშე და ასეთ პირობებში საჭირო იყო არჩევნებში მონაწილეობა, რომ ეს არჩევნები გამოგვეყენებია ჩვენი პოზიციების გასამაგრებლად მუშათა და გლეხთა მასებშიო.

სწორედ ეს მოსაზრება ბოლშევიკებს აიძულებდა აღარ გამოეცხადებია ბოიკოტი მეორე სახელმწიფო სათათბიროსთვის და მონაწილეობა მიეღო არჩევნებში.

აქ თითქოს ერთი შეხედვით უთანხმოება აღარაა, რადგან

ორივე ფრაქცია ახლა უკვე თანახმაა მონაწილეობა მიიღოს, მაგრამ აქ უთანხმოება მაინც არსებობს, ეს არის შეთანხმების საკითხი არჩევნების დროს. მენშევიკები კადეტებს ვერ ეშვებოდნენ, — ბოლშევიკები კი კატეგორიულად უარყოფდნენ შეთანხმებას კადეტებთან.

1907 წ. იანვარში პეტერბურგში ხდება სოც.-დემ. კონფერენცია, ამ კონფერენციაზე იყო 70 დელეგატი. ბოლშევიკები წარმოდგენილი იყვნენ 2177 ხმით, — მენშევიკები — 1731. ჰყავდა რა უმრავლესობა ბოლშევიკებს, ცხადი იყო, რომ რევოლუციაში შეტანილი იქნებოდა მუხლი, რომელიც უარყოფდა შეთანხმებას კადეტებთან. მენშევიკებმა განაცხადეს პროტესტი და კიდევაც დატოვეს კონფერენცია. კონფერენციაზე დარჩენილმა ბოლშევიკებმა ლენინის მოხსენების თანახმად მიიღეს დადგენილება, რომელიც შესაძლებლად სცნობდა შეთანხმებას ტრუდოვიკებთან, ე. ი. გლეხების პარტიასთან.

მეორე სახელმწიფო სათათბიროში სოც.-დემოკრატია წარმოადგენდა მოზრდილ ფრაქციას. თუ პირველ სათათბიროში სოც.-დემოკრატები იყო მხოლოდ 17 და ისიც მარტო მენშევიკები, მეორე სათათბიროში სურათი იცვლება. აქ იყო 64 სოც.-დემოკრატი. ფრაქციათა შემადგენლობა მეორე სათათბიროში ასეთი იყო: გადამწყვეტი ხმით 54 წევრი, სათათბიროთი — 11. გადამწყვეტი 54 ხმიდან 33 მენშევიკია, 15 ბოლშევიკი, 3 ემზრობოდა მენშევიკებს, 3 — ბოლშევიკებს. მუშათა კურიიდან იყო 23 კაცი — 12 მენშევიკი, 9 ბოლშევიკი, 2 ემზრობოდა ბოლშევიკებს, ქალაქის კურიიდან — 21 კაცი — 11 მენშევიკი, 3 ემზრობოდა მენშევიკებს, 6 ბოლშევიკებს და 1 ემზრობოდა ბოლშევიკებს. გლეხთა კურიიდან 7 კაცი — ყველა მენშევიკები; მიწადმფლობელთა კურიიდან 3 მენშევიკი; ფრაქციის 54 წევრიდან — მუშა 25, აქედან 15 მენშევიკი, 8 ბოლშევიკი, 2 ემზრობოდა ბოლშევიკებს; დანარჩენი ინტელიგენტები უმაღლესი ან საშუალო განათლებით, რომელთაგან 12 მენშევიკი იყო, 6 ბოლშევიკი, 3 ემზრობოდა მენშევიკებს, 1 — ბოლშევიკებს.

მეორე სათათბიროში სოც. დემ. ორ ფრაქციას შორის არსებობდა უთანხმოება ბურჟუაზიულ პარტიებთან დამოკიდებულების შესახებ.

თვით სათათბიროში მუშაობის მეთოდი ბოლშევიკ-მენშევიკებს ერთმანეთს აშორებდა.

მათ შორის განსხვავებას კარგად ახასიათებს მენშევიკ დეპუტატის ჯაფარიძის სიტყვა ლონდონის სოც. დემ. ყრილობაზე, ამ სიტყვიდან სჩანს გამართლება პლებანოვის აზრის, რომელიც სათათბიროში მუშაობისათვის მოუწოდებდა სოც.-დემოკრატებს.

თუ როგორი განსხვავება იყო სათათბიროს სოციალ-დემოკ. დეპუტატებს შორის ზურჯუაზიულ პარტიებთან დამოკიდებულების შესახებ, როგორი ორი ტაქტიკა არსებობდა ამ კითხვის გამო საზოგადოთ ფრაქციებში და როგორ სჭრიდნენ ამ კითხვას, ერთის მხრით ბოლშევიკები, მეორე მხრით მენშევიკები, ეს ნათლად და გარკვევით სჩანს ლენინის მიერ ლონდონის ყრილობაზე წარმოთქმულ სიტყვაში. უნდა ითქვას, რომ ამ ყრილობის ძირითადი საკითხი იყო სწორედ საკითხი „არა პროლეტარულ პარტიებთან“ დამოკიდებულების შესახებ.

თუ გავიხსენებთ რა კითხვები ჰყოფდა სოციალ-დემოკრატიულ პარტიას ორ ფრაქციად—ბოლშევიკურ და მენშევიკურ მიმართულებად 1905 წლის რევოლუციის დროს, უნდა გავიხსენოთ, რომ ეს იყო შემდეგი მომენტები: ბულიგინის სათათბირო 1905 წლის შემოდგომაზე—ბოლშევიკები მას ბოიკოტს უცხადებდნენ, მენშევიკები კი მონაწილეობას იღებდნენ არჩევნებში... ვიტყვს სათათბირო, რომელსაც აგრეთვე პირველნი ბოიკოტს უცხადებდნენ, მეორენი—არა. პირველ სათათბიროს მიმართ პოლიტიკა ასეთი იყო: მენშევიკები არიან პასუხისმგებელ სამინისტროს მომხრე, ბოლშევიკები—არა (1906 წ. ზაფხული). ბოლშევიკები მომხრე არიან შემარცხენე ე. ი. სოც. დემ. და ტრუდოვიკების აღმასრულებელ კომიტეტის შექმნისა. სათათბიროს გარეკის დროს (1906 წ. ივლისი) მენშევიკებმა წამოაყენეს ლოზუნგი—„სათათბიროს, —როგორც ძალა-უფლების ორგანოს, დაცვა, რომელიც იწვევს დამფუძნებელ „კრებას“. ბოლშევიკები უარყოფენ ასეთ ორჭოფულ ლოზუნგს; მეორე სათათბიროში არჩევნების დროს (1906 წლის დასასრული და 1907 წლის დასაწყისი) მენშევიკები მომხრე არიან კადეტებთან შეჭრან „ტენნიკური“ ბლოკი“, ბოლშევიკები წინააღმდეგი არიან არჩევნებში მონაწილეობა მიიღონ, თანახმა არიან ზოგიერთ შემთხვევაში ბლოკი შეჭრან მემარცხენეებთან.

ბოიკოტისტური ტაქტიკის შესახებ ბოლშევიკებში ერთი აზრი არ ყოფილა. ბოლშევიკებში გაჩნდა პატარა ფრაქცია, რომელიც იცავდა ბოიკოტს სახელმწიფო სათათბიროსადმი მესამე სათათბიროს არჩევნების პერიოდში. ბოლშევიკების ფრაქციაში გამოჩნდნენ ეგრედ წოდებული „ოტზოვისტები“, რომელნიც მოითხოვდნენ სახელმწიფო სათათბიროს ბოიკოტს. ისინი არ ეთანხმებოდნენ ლენინს იმ მოქნილი პოლიტიკის წარმოებაში, რომელსაც ლენინი ადგა. აქედანვე გამომდინარეობდა ყველა ლეგალურ საშუალებათა გამოყენება როგორც იყო მუშათა კლუბები, ბოლშევიკების მუშაობა პროფკავშირებში და სხვა. „ოტზოვისტების“ აზრით სოც. დემ. დეპუტატებს არ შეშვენო-

და შავრაზმელ სათათბიროში ყოფნა და მოითხოვდნენ მათ გამოწვევას სათათბიროდან, ამიტომ ამ ჯგუფმა მაშინ მიიღო სახელწოდებათ ოტოზვისტები. „ოტოზვისტებს“ ემატება მოზრდილი ჯგუფი კიდევ ეგრედ წოდებული „ულტიმატისტები“. ესენი იყვნენ: ლუნაჩარსკი, ბოგდანოვი პოკროვსკი, ლიადოვი, რომლებიც გამოწვევის მაგივრად მოითხოვდნენ, რათა დებუტატებისადმი წაეყენებიათ ულტიმატუმი და თუ არ შეასრულებდნენ, შემდეგ საჩქაროდ გაეწვიათ.

ჯერ კიდევ სტოკჰოლმის (მეოთხე) ყრილობის დროს ბოლშევიკებს თავიანთ რევოლუციაში გაჰყავდა ის აზრი, რომ ლიბერალები გამცემლები, მოღალატეები არიან და რომ საჭიროა რევოლუციონურ-დემოკრატიული დიქტატურა პროლეტარიატისა და გლეხობისა. მენშევიკებმა თავის რევოლუციაში არ გაუკეთეს ანალიზი სხვა და სხვა პარტიების კლასიურ სახეს. ლონდონის ყრილობაზე კი სავსებით დაავიწყდათ შეეტანათ რევოლუციაში ძველი მოთხოვნა—ლიბერალებისა და დემოკრატების მიერ პროლეტარიატის რევოლუციონურ ბრძოლისთვის მხარის დაჭერის შესახებ.

ბოლშევიკური რევოლუცია საქმით ანხორციელებს და სოციალისტურ კრიტიკას უკეთებს არა პროლეტარულ პარტიებს...

მენშევიკური ორქოფული და ბოლშევიკური წმინდა რევოლუციონური ტაქტიკის ნათელ საყოფად აქ მოგვყავს ლენინის სიტყვა:

„ბურჟუაზიულ პარტიებთან დამოკიდებულების კითხვა განხეთქილების შუაგულში სდგას და სოც. დემოკრატიულ პარტიას ორ ბანაკად ჰყოფს. ჯერ კიდევ რევოლუციის გამაჩვენების დროს და რევოლუციამდე, თუ ასე შეიძლება ითქვას 1905 წლის პირველი ნახევრის შესახებ, უკვე არსებობდა ორი მიმდინარეობა ამ კითხვის გამო. კამათი დაკავშირებული იყო ბურჟუაზიულ შეფასების შესახებ. ორივე მიმართულება თანხმდებოდა იმაში, რომ ეს რევოლუცია ბურჟუაზიულია, მაგრამ ორივე მისი კატეგორიის ახსნაში სხვადასხვა აზრისა იყო და აგრეთვე აქედან სხვადასხვა პარტიულ-პოლიტიკური დასკვნა გამოჰყავდათ. მენშევიკები ამბობდნენ, რომ ბურჟუაზიულ რევოლუციაში მთავარი მამოძრავებელი ძალა არის ბურჟუაზია, პროლეტარიატმა კი უნდა მხარი დაუჭიროოს მხოლოდ „უკიდურეს მემარცხენეთ“, თავის თავზე აიღოს ამ რევოლუციის დამთავრება და უხეილ-ძღვანელოს მას. მენშევიკები უარყოფენ დროებით რევოლუციონურ მთავრობაში მონაწილეობის მიღებას, ამიტომ რევოლუციის მთავარ მომადრავებელ ძალათ ანუ ბურჟუაზიულ რევოლუციის წინამძღოლად სთვლიდნენ ბურჟუაზიას. ეს შეხედულება მთლიანად გამოირკვა გან-

საკუთრებით კავკასიელ მენშევიკების რეზოლიუციაში (1905 წ.), რომელიც დაადასტურა ახალმა „ისკრამ“. ამ რეზოლიუციაში პირდაპირაა ნათქვამი, რომ სოციალ-დემოკრატების მონაწილეობა დროებით მთავრობაში დააშინებდა ბურჟუაზიას და ამით შეასუსტებდა რევოლუციონურ გაქანებას. აქ პირდაპირაა აღიარებული, რომ პროლეტარიატს არ შეუძლია და არც შეიძლება, რომ ბურჟუაზიულ რევოლუციაში ბურჟუაზიაზე შორს წავიდეს.

... ეს არის მარქსიზმის გათახსირება, ეს არის კლასიური ბრძოლის გაუგებრობა, — პროლეტარიატისა და ბურჟუაზიის შორის. საქმე იმაშია, რომ ჩვენი რევოლუცია ხდება მაშინ, როცა პროლეტარიატმა იცნო თავისი თავი ცალკე კლასად და მოაწყო საკუთარი კლასიური ორგანიზაცია. ამისთანა შემთხვევაში პროლეტარიატი სარგებლობს დემოკრატიის ყველა მონაპოვართ, სარგებლობს ყოველი თავისუფალი ნაბიჯით, რომ გააღრმავოს თავისი კლასიური ორგანიზაცია, ცდილობს დაახშოს რევოლუციის მწვავე კუთხეები, არ მიიყვანოს იგი ბოლომდე, არ მისცეს პროლეტარიატს შესაძლებლობა მთელი თავისუფლებით აწარმოოს თავისი კლასიური ბრძოლა. ბურჟუაზიასა და პროლეტარიატის ანტაგონიზმი ძალას ატანს ბურჟუაზიას, რომ შეინახოს ზოგიერთი იარაღი და დაწესებულებანი ძველი წესწყობილებისა, რათა ეს იარაღი გამოიყენოს პროლეტარიატის წინააღმდეგ...

...არ შეიძლება, რომ ბურჟუაზია იყოს წინამძღოლი ჩვენი რევოლუციისა და არც მისი მამოძრავებელი ძალა. მისი ბოლომდე მიყვანა ე. ი. მთლიან გამარჯვებამდე, შეუძლია მხოლოდ იმ პირობით, თუ პროლეტარიატი შესძლებს თავის გზით წაიყვანოს გლეხობის დიდი ნაწილი. მიმდინარე რევოლუციის გამარჯვება რუსეთში შესაძლებელია მხოლოდ როგორც რევოლუციონურ-დემოკრატიული დიქტატურა პროლეტარიატისა და გლეხობისა.

ლენინი აკრიტიკებს რა მენშევიკურ რეზოლიუციას, ამბობს: „ასეთი რეზოლიუცია არაღის არაფრისთვის არ აიძულებს. ეს არის ნამდვილი „ლიბერალური“ რეზოლიუცია სიტყვის ნამდვილი მნიშვნელობით. იმას გინდ აქეთ მოხრი, გინდ იქით. მაგრამ მარქსისტული მასში არაფერია. მარქსიზმის ძირითადი დებულებანი აქ სავსებით დავიწყებულია, ისე რომ ყოველი მემარცხენე კადეტი ხელს მოაწერდა ასეთ რეზოლიუციას.

აიღეთ მისი მთავარი პუნქტები: „საერთო ამოცანები“ პროლეტარიატისა და ბურჟუაზიულ დემოკრატიისა... განა ამაზე არ ყვირის მთელი ლიბერალური პრესა? ბრძოლა ოპორტუნიზმთან მარჯვნივ და

რევოლუციონიზმთან მარცხნივ, ეს ხომ საყვარელი სიტყვაა კადეტების...

გავშინჯოთ არსებითად მენშევიკების დებულება: პროლეტარიატი თავის მოძრაობით წინ სწევს“ „ქვეყნის ბურჟუაზიულ დემოკრატია... „მართალია ეს? რასაკვირველია, არა. მოიგონეთ მსხვილი გამოსვლები ჩვენი რევოლუციისა, აიღეთ ბულიგინის სათათბირო. მეფის მოწოდებაზე, რომ დავდგეთ ლეგალურ გზაზე, მივიღოთ ის, ე. ი. მეფე და ხალხის ამომრჩეველობის პირობები — პროლეტარიატმა უპასუხა მთლიანი უარყოფით.

როგორ უპასუხა ლიბერალურმა ბურჟუაზიამ პროლეტარიატის მოწოდებას... მან ბოიკოტის წინააღმდეგ განგაში მორთო. ის მოუწოდებდა ბულიგინის სათათბიროსკენ. პროლეტარიატის მოწოდებას ბრძოლისათვის, ბურჟუაზიამ უპასუხა ბრძოლით პროლეტარიატის წინააღმდეგ.

ამ კლასების ანტაგონიზმი დემოკრატიულ ბრძოლის დროსაც კი გამოჩნდა მაშინ მთელი თავისი სიაშკარავით. ბურჟუაზიას უნდოდა პროლეტარიატის ბრძოლის გაქანება შეემქიდროვებინა, არ უნდოდა მიეცა მისთვის გამოსულიყო ბულიგინის სათათბიროს ფარგლებიდან“...

ასეთი იყო ის ორი ტაქტიკა სახელმწიფოს სათათბიროს მიმართ ბურჟუაზიულ პარტიებთან დამოკიდებულების შესახებ, რომელსაც გაპროხატავდა ერთი მხრით მენშევიკური და მეორე მხრით ბოლშევიკური ფრაქცია.

და როცა პლენანოვი ამბობდა — „მთელმა ხალხმა ერთსულოვნად უნდა მხარი დაუჭიროს სახელმწიფო სათათბიროს, მიუხედავად იმისა, რომ ბატონობენ ბურჟუაზიული პარტიები“ ბოლშევიკები მაშინ კითხვას აყენებდნენ: რომელ ბურჟუაზიას უნდა დაუჭიროთ მხარი და როგორ. ბოლშევიკები ამაზე ასეთ პასუხს იძლეოდნენ: მხარი უნდა დაუჭიროთ წვრილ ბურჟუაზიას, მშრომელებს, დაჩაგრულებს, რომლებიც ოცნებობენ მიწის დაყოფაზე, რომლებიც შრომისთვის მზათ არიან ე. ი. მხარი უნდა დაუჭიროთ ტრუდოვიკებს, წინააღმდეგ შემთავრებულ ბურჟუაზიისა, წინააღმდეგ მოღალატე და მთავრობასთან ერთად მებრძოლ ბურჟუაზიისა და ეს მხარის დაჭერა უნდა მოხდეს თვით სათათბიროში ბრძოლის წარმოებით კი არა, არამედ — სათათბიროს გარეშე. არა ბრძოლით სათათბიროსი სამინისტროსთან, არამედ ხალხის ბრძოლით ძველ წესწყობილებასთან.

მეორე სათათბიროს შემარცხენე სექტორი სოც.-დემოკრატიის მეთაურობით ამჟღავნებდა მეფის მთავრობის სიღამპლეს და დრო-

მოქმედობას. სტოლიპინის მთავრობამ გადადგა გადამჭრელი ნაბიჯი სათათბიროს გარეკით და სოც.-დემ. პასუხისგებაში მიცემით, მეფის მთავრობა დარწმუნდა, რომ ეს კულშეკვეცილი საარჩევნო კანონიც კი მავნებელია მეფის ტახტისათვის და 3 ივლისის 1907 წ. ის სცემს ახალ კანონს საარჩევნო კანონის შესაცვლელად.

3 ივლისის 1907 წ. კანონით შექმნეს ახალი კურია: მოქალაქენი გაყვეს ორ კატეგორიად. ერთი ორად გადიდებულ იქნა ამომრჩეველები მემამულეების და შემცირებული იქნა გლეხებისა მაგ., მემამულეები იყო 2.594 მოქალაქენი—1 კათეგორიის 788; მე-2 კათეგორიის 580; გლეხები 1.168; მუშები 150—რის შედეგათ ჩვენ მივიღეთ რეაქციონური მესამე სათათბირო. სადაც 65 სოც. დემოკრატის ნაცვლად იყო 15.

ჩინოვნიკები თუ პირველ სათათბიროში იყო 15, მესამე სათათბირო იყო 31. მღვდლები თუ პირველში იყვნენ 14, მესამეში იყო 45. გაიზარდა მემამულე და რეაქციონურ დეპუტატების რიცხვი სოც. დემ. მუშების, გლეხების და საზოგადოთ მემარცხენეების ხარჯზე.

მესამე სახ. სათათბიროს შემადგენლობა ასეთი იყო: კადეტები—53, ტროდოვიკები და გლეხთა კავშირი—14 (101 მაგიერ) სოციალ-დემოკრატები—15, (65 მაგიერ), პროგრესისტები 30. ოქტომბრისტები—125 (32 მაგიერ), მემარჯვენე ოქტომბრისტების ჯგუფი—11. მემარჯვენეები 51 (22 მაგიერ) ნაციონალური ჯგუფი 90 (ეს პარტია სულ არ ყოფილა მეორე სათათბიროში). უპარტიოები—17. პოლონეთის კოლო 11. მემამულეების—9 და სხვ. ასეთი რეაქციონური სათათბიროს გარეკა საჭირო არ იყო მონარქიისათვის, რის გამო ამ სათათბირომ შეასრულა თავისი დანიშნულება მონარქიის სასარგებლოდ. მან იარსება კანონის მიერ დადებულ ვადაში—ხუთი წელი.

მეოთხე სახელმწიფო სათათბიროს მუშაობის პერიოდში იფეთქა საერთაშორისო ომმა და აგრეთვე ამავე სათათბიროს უსწრებს 1917 წლის თებერვლის რევოლუცია. მეოთხე სათათბიროში ფრაქციების შემადგენლობა ასეთი იყო: მემარჯვენენი 64, რუსი ნაციონალისტები და ზომიერი მემარჯვენენი—88, ცენტრის ფრაქცია—33, 17 ოქტომბრის კავშირის ფრაქცია 96, ამავე ფრაქციის მიმდევრები—2, მუსულმანების ფრაქცია—6, ბელორუსების, ლათიშების, პოლონელების ჯგუფი—6, პოლონეთის კოლო 9. პროგრესისტების ფრაქცია 32, ამათი მიმდევრები—16, სახალხო თავისუფლების ფრაქცია (კადეტები) 52, ამათი მიმდევრები—7, შრომის ჯგუფი—9, სოციალ-დემოკრატების ფრაქცია—15, უპარტიონი—6.

ეს სათათბირო კიდევ უფრო რეაქციონური იყო, ვინემ მესამე. ამ რიგათ ყოველ დღე და ყოველ წელს, თავის 17 ოქტომბრის მანიფესტი თანდათანობით უკან მიჰქონდა მეფის მთავრობას, რაც ხელს უწყობდა მეფის მთავრობის აღსასრულს, რომელიც დაგვირგვინდა 1917 წ. თებერვალში.

ახლა არამც თუ მეოთხე სახელმწიფო სათათბირო და 17 ოქტომბრის მანიფესტი აკმაყოფილებდა რევოლუციონურ ხალხს, ის არ დაკმაყოფილდა დამფუძნებელი კრებითაც კი და ცხოვრების სინამდვილემ სოციალისტურ რევოლუციის ლოზუნგი დააყენა, რის შედეგათ ჩვენ ვიღებთ წყობილების სრულიად ახალ ფორმას: საბჭოების მთავრობას, მუშების და გლეხკაცობის კლასიურ მთავრობას, ნაცვლად დემოკრატიულ რესპუბლიკისა.

თენგიზ ჟღენტო.

გლეხთა მოძრაობა საქართველოში.

(კონსპექტიური ნარკვევი)

1. საქართველოში მუშათა კლასისა და გლეხობის კავშირის ისტორიული მიზეზები.—2. გლეხთა მოძრაობის უმთავრესი პერიოდები საქართველოში.—3. გლეხთა საერთო მდგომარეობა და მოძრაობა მე-18-ე საუკუნეში.—4. რუსეთის მართებლობის დამკვიდრება საქართველოში და გლეხთა საერთო მდგომარეობა და მოძრაობის ფორმები მე-19-ე საუკუნის პირველ ნახევარში.—5. მთიულეთის აჯანყება 1804 წ.—6. გლეხთა უკმაყოფილების ფაქტები 1807-10 წლებში.—7. კახეთის აჯანყება 1812 წ.—8. საქ. ოსთა მოძრაობა მემამულეთა წინააღმდეგ.—9. გლეხობის როლი იმერეთის 1819-20 წ. არეულობაში. 10. 1829 წ. არეულობა საქართველოში.—11. გლეხთა აჯანყება გურიაში 1841 წ.—12. გლეხთა აჯანყება სამეგრელოში 1857 წ.—13. გლეხთა მოძრაობა რეფორმის წინა პერიოდში (1858—63 წ.წ.).—14. აფხაზეთის გლეხთა აჯანყება 1856 წ.—15. გლეხთა რეფორმა და საქ. ეკონომიური განვითარება მე-19-ე საუკუნის მეორე ნახევარში.—16. გლეხთა საერთო მდგომარეობა და მოძრაობის ფორმები იმავე პერიოდში.—17. გლეხთა აჯანყება სვანეთში 1875-76 წ.—18. გლეხთა აჯანყება სამეგრელოში 1875-76 წ.—19. ქიზიყის აჯანყება 1878 წ.—20. გურიისა და სამეგრელოს გლეხთა მოძრაობა 1902 წ.

1. საქ. მუშათა კლასის და გლეხობის კავშირის ისტორიული მიზეზები

საქართველოში გლეხთა მოძრაობის ისტორიის, მისი სოციალ-ეკონომიური მიზეზების წარმოშობის და ფორმების შესწავლა მეტად საინტერესო თემას წარმოადგენს. ამ ინტერესს უფრო აღრმავებს ის უდავო ისტორიული ფაქტი, რომელიც საქართველოს პროლეტარიატისა და გლეხობის მტკიცე კავშირში გამოიხატება; შეიძლება დღეს გადაჭრით ითქვას, რომ არსად რევოლიუციონურ პროლეტარიატს ისეთი დიდი გავლენა არ მოუხდენია გლეხობაზე და არ დაუყენებია სოფლის ფართე მასები თავისი პოლიტიკური გავლენის ქვეშ, როგორც ამახს ჰქონდა ადგილი რუსეთის ყოფილ ტერიტორიაზე; 1905 წლის რევოლიუციონურმა მოძრაობამ უდიდესი გავლენა მოახდინა მთელი ყოფილი რუსეთის იმპერიის გლეხობაზე და უშუალოდ ჩააბა იგი რევოლიუციონურ მოძრაობაში; ხოლო შემდეგ ხანებში—შავი რეაქციის, იმპერიალისტული ომისა და თებერვლის რევოლიუციის პერიოდებში—პროლეტარიატისა და გლეხობის ინტერესების მტკიცე

ცე დაკავშირება ხდებოდა, რასაც ბუნებრივად მიჰყავდა რუსეთის საზოგადოება ოქტომბრის რევოლუციისაკენ; დღეს საბჭოთა ხელისუფლების სიმტკიცისა და წარმატების ერთ-ერთ უდიდეს ფაქტორს სწორედ რევოლუციონური პროლეტარიატისა და გლეხობის ეს პოლიტიკური კავშირი წარმოადგენს.

საქართველო თავისი სოციალური სტრუქტურით ძლიერ წააგავდა ძველ რუსეთს. ბუნებრივია, რომ აქაც გლეხთა მოძრაობა მე-20-ე საუკუნის დასაწყისიდან ვერ ასცდა იმ საერთო გზასა და ფორმებს, რომელიც განიცადა ამავე მოძრაობამ მთელს რუსეთში. მაგრამ ერთი მაინც უნდა აღვნიშნოთ: ჩვენში გლეხთა მოძრაობა უფრო მტკიცე იყო თავისი კავშირით პროლეტარიატთან, ვინაიდან რუსეთში. ჯერ კიდევ 1905 წლის წინა ხანებში და თვით რევოლუციის პერიოდშიც გლეხთა მოძრაობა გრანდიოზული ფორმით მიმდინარეობს ჩვენში. ამ მოძრაობამ ალაპარაკა მთელი რუსეთის პრესა. უკვე მე 20-ე საუკუნის დასაწყისიდანვე საქართველოში გლეხთა მოძრაობამ გარკვეული სახე მიიღო: აღმოცენებული ეკონომიურ წინააღმდეგობის ნიადაგზე—იგი თავიდანვე ატარებდა მოძრაობის ხასიათს; მაგრამ შემდეგში პროლეტარიატისა და სოციალ-დემოკრატიის ზეგავლენით, გლეხთა მოძრაობამ გარკვეული პოლიტიკური შინაარსი მიიღო. ასე რომ, ამ აგრარულ-პოლიტიკური შინაარსით საქართველოს გლეხთა მოძრაობამ თვით რევოლუციის პერიოდში უმწვერვალეს ხარისხამდე მიაღწია. გლეხთა შეიარაღებული აჯანყება და მათი ბრძოლა თვითმპყრობელობის წინააღმდეგ მეტად დიდი ისტორიული ფაქტი იყო 1905 წლის საქართველოს ცხოვრებაში და ამ ფაქტმა ნათელჰყო ფორმა და შინაარსი გლეხთა მოძრაობის შემდეგი განვითარების. 1905 წლის გურიის გლეხთა მოძრაობის ერთ-ერთი მეთვალყურე, ცნობილი აკადემიკოსი ნიკ. მარი, ამ მოძრაობის შესახებ სწერდა:

„სოფლებში ინტენსიური საზოგადოებრივი ცხოვრებაა. კრებას კრებაზე მართავენ, და გიკვირს, თუ როგორ ასწრებენ ყველგან გამოცხადებას საყანე მუშაობით დატვირთული გლეხები; იღებენ ცხარე მონაწილეობას კამათში და მთელ საათებს, ხანდისხან მთელ ღამეებს ატარებენ სხდომაზე. დღეს სასამართლო, ხვალ ადგილიდან ადგილზე გადაშვალ განთქმული ორატორის მონაწილეობით პრინციპიალურ საზოგადოებრივ კითხვათა შესახებ მსჯელობა, ზეგ ადგილობრივ საქმეთა განხილვა: სასკოლო, გზის, მიწის და სხვა საქმეთა... კრებებზე იკრიბებიან ყველა სოფელები, როგორც მამაკაცები, ისე ქალებიც... განვითარებულ მუშებს შორის სოფლად ფრიად სიმ-

პატიური ტიპებია, რომელთაც სწყურიათ ცოდნა და დიდათ აფასებენ მეცნიერებას, დამოუკიდებელი მისი გამოყენებითი, უტილიტარული მნიშვნელობისა... და მით უფრო მეტი გატაცებით მეცადინეობენ ისინი, ეს მუშები თვითგანვითარებით, აარსებენ ამ მიზნით წრეებს და ამხანაგობებს,—მეცადინეობენ ახლაც, საომარ მომენტის დროს“... *)

ნიკო მარმა ასეთი შთაბეჭდილება გურიის გლენტა მოძრაობისაგან უშუალოდ მიიღო: თავისი შთაბეჭდილებანი ხალხური მოძრაობის უშუალო ზეგავლენის ქვეშ დასწერა, როცა ის 1905 წელს თავის სამშობლო გურიაში მოხვდა. მაგრამ მარის პირით ისტორიული სინამდვილე ლაპარაკობდა: 1905 წელს გურიისა და საერთოდ საქართველოს გლენტობამ ნათლად გამოამჟღავნა თავისი რევოლუციონური ენერგია და შეგნება. მაგრამ ეს გლენტა მოძრაობა სოცდემოკრატიისა და პროლეტარიატის უშუალო ხელმძღვანელობით ჩატარდა; ქართველ გლენტობისა და სოციალდემოკრატიულ ხელმძღვანელობით მომქმედ საქართველოს პროლეტარიატის შეურყეველი კავშირი განმტკიცდა; ქართველმა გლენტობამ პროლეტარული მოძრაობისა და სოც. დემოკრატიის პროგრამის უდიდესი გავლენა განიცადა და ეს უდიდესი პოლიტიკური ღირებულების ფაქტს წარმოადგენდა, რომელსაც გარკვეული გზით უნდა მიემართა საქ. საზოგადოებრივი განვითარება.

1905 წლის რევოლუციის დამარცხებამ ვერ შესძლო პროლეტარიატისა და გლენტა შორის არსებული პოლიტიკური კავშირის დარღვევა. პირიქით, ეს კავშირი უფრო ღრმა და მტკიცე შეიქნა შემდეგ პერიოდებში. ხოლო მენშევიკების ბატონობის ხანაში ეს კავშირი, რევოლუციონური გლენტობისა მოწინავე მუშათა წრეებთან ყველაზე უფრო თვალისაჩინო გახდა. როდესაც მთელი 3—4 წლის განმავლობაში მთელ რიგ რაიონებში ქართველი გლენტობა რევოლუციონურ აჯანყებებს აწყობდა ბოლშევიკების ხელმძღვანელობით „დემოკრატიული“ მთავრობის წინააღმდეგ.

სად უნდა ვეძიოთ ქართველი გლენტობის ასეთი რევოლუციონერობის მთავარი მიზეზები და რან შეუწყო ხელი მუშათა კლასსა

*) Проф. Н. Марр: Из Гурьйских впечатлений и наблюдений. 1905 წ. იხ. აგრეთვე: В. Старосельский: „Крестьянское движение в Кутаисской губернии“, ჟურნ „Былое“ № 9—11, 1906 г. М. Шахназарян: Крестьянское движение в Грузии“, 1906 წ.

და ქართველ გლეხობის შორის ასეთი რევოლუციონურ-პოლიტიკური კავშირის განმტკიცებას?

ამ კითხვებზე ჩვენ გარკვეული პასუხს მოგვცემს გლეხთა მოძრაობის ისტორიისა და ფორმების გათვალისწინება და მათი მთავარი მიზეზების გამოარკვევა. მაგრამ წინასწარ მაინც შესაძლებელია რამოდენიმე ძირითადი დებულების წამოყენება.

პირველი მთავარი მიზეზი ჩვენ უნდა ვეძიოთ გლეხთა ეკონომიურ მდგომარეობასა და მის სოციალურ პირობებში. ისტორიული ფაქტია, რომ დასავლეთ ევროპის გლეხობა, განსაკუთრებით კი საფრანგეთის გლეხკაცობა 1789 წლის საფრანგეთის დიდი რევოლუციის შემდეგ, ძლიერ ხშირად კონტრ-რევოლუციონურ როლს თამაშობდა და ხელს უწყობდა მონარქიზმის განმტკიცებას. უდაო ფაქტია, რომ 1848 წლის რევოლუციის დამარცხება რამოდენადმე გლეხთა კონტრ-რევოლუციონური განწყობილებით იყო გამოწვეული და მხოლოდ მათი დახმარებით შესძლო ნაპოლეონმა საფრანგეთის ტახტის აღდგენა. მაგრამ მაშინ, როდესაც საფრანგეთის გლეხობა მეფის ტახტს ამაგრებდა, რუსეთსა და საქართველოში გლეხური მოძრაობა მიმართული იყო არსებული აგრარული ურთიერთობის წინააღმდეგ და ძირს უთხრიდა ცარიზმის ბატონობას. ამ ორ შემთხვევაში ერთი და იგივე ეკონომიური ფაქტი სხვადასხვა გვარ მიმართულებას აძლევდა გლეხთა მოძრაობას.

1789 წლის რევოლუციამ დაამხო საფრანგეთში ფეოდალური ურთიერთობა და ხელი შეუწყო მიწების გადასვლას გლეხობის ხელში. ამიტომ აქ გლეხობას ბრძოლა უხდებოდა უმთავრესად არა მიწის მოსაპოვებლად, არამედ მოპოებული მიწის შესანარჩუნებლად. რუსეთსა და საქართველოში 1861 წლის ნახევრად ბურჟუაზიულ-თავად აზნაურულმა რეფორმამ გააძვალტყავა გლეხობა და დაუმორჩილა იგი მემამულეებსა და ახლად აღორძინებულ ბურჟუაზიას. განსაკუთრებით საქართველოში გაანადგურა აღნიშნულმა „რეფორმამ“ გლეხობა და დიდი ნაწილი მიწისა გამოცალა მას ხელიდან. რეფორმის შემდეგ პერიოდში ქართველი გლეხის მთავარ მიზანს შეადგენდა **ბრძოლა მიწისათვის** და მემამულეთა და ბურჟუაზიის ბატონობისაგან თავის დახსნა. მაგრამ არსებულ საზოგადოებრივ ურთიერთობას და მემამულეთა ინტერესებს მთელი თავისი ძალღონით იცავდა თვითმპყრობელობა. ასეთ პირობებში არსებული აგრარული ურთიერთობის მოსპობისა და გლეხის დაკმაყოფილებას მიწით წინ ელვებოდა მემამულეთა პოლიტიკური აპარატი—ცარიზმი; პირველის რეალურად განახლება აუცილებლად მოითხოვდა მეორეს მოსპობას:

ე. ი. გლებთა მიწით დაკმაყოფილება აუცილებლად მოითხოვდა თვითმპყრობელობის დამხობას. ამრიგად აგრარული მოძრაობა საქართველოში ისტორიულად დაეჯახა არსებულ პოლიტიკურ წყობილებას და ამიტომაც გლებთა მოძრაობამ თავისი განვითარების უმაღლეს საფეხურზე გარკვეული რევოლუციონური და პოლიტიკური შინაარსი მიიღო.

ჩვენ ქვევით დავინახავთ, რომ გლებთა მოძრაობასა და ბრძოლას მიწისათვის საქართველოში ვრცელი ისტორია ჰქონდა; იგი არ დაწყებულია რუსეთის მართველობის დამკვიდრებით საქართველოში. მძიმე საზოგადოებრივი პირობები წინეთაც არსებობდა ჩვენს ქვეყანაში: გლებთა დამონებული მდგომარეობა და ეკონომიური სიღატაკი ძლიერ ხშირად, საქართველოს „თავისუფლების“ დროსაც, მე 18-ე საუკუნის გასვლამდე, იწვევდა გლებობის უკმაყოფილებასა და აჯანყებას შემამულეთა წინააღმდეგ. ისტორიკოსის თქმით, მიუხედავად მძიმე პოლიტიკური პირობებისა, მთელი 18-ე საუკუნის განმავლობაში აგრარული მოძრაობა საქართველოში არ შეწყვეტილა: ხან აქ, ხან იქ აგრარული მოძრაობა დროგამოშვებით ხელახლა იფეთქებდა ჩვენში და ამით ააშქარავებდა იმ უსამართლობას, რომელიც არსებობდა საქართველოში ¹⁾. რასაკვირველია, მე XVII—XVIII საუკუნეების მოძრაობა სტიქიურ-ეკონომიურ ხასიათს ატარებდა და მას არ შეეძლო დიდ პოლიტიკურ ფაქტორად გადაქცეულიყო. ამისათვის საჭირო იყო ღრმა ხასიათის ეკონომიური ცვლილებები ჩვენს საზოგადოებრივ ურთიერთობაში და ახალი სოციალური ფაქტორის წარმოება, უკეთ რომ ვთქვათ, — გლებთა მოძრაობას უნდა გამოსჩენოდა ხელმძღვანელი დაჩაგრული კლასის სახით. მარქსისტულმა სოციოლოგიამ დიდი ხანია გამოარკვია გლებთა სოციალური მდგომარეობა საზოგადოებრივ ურთიერთობაში და მისი როლი რევოლუციონურ მოძრაობაში; თავისი სოციალ-ეკონომიურ პირობების გამო გლებობას არ შეუძლია დამოუკიდებელი ბრძოლა თავის ინტერესებისათვის და არც საზოგადოებრივ მოძრაობის ხელმძღვანელობა. თვით მას ესაჭიროება ხელმძღვანელი.

დასავლეთ ევროპის სინამდვილეში პირველად გლებთა ინტერესების წარმოდგენლობას ბურჟუაზია ჩემობდა, ხოლო შემდეგში გაბატონებული კლასების სხვადასხვა ჯგუფები იყენებდნენ გლებთა მოძრაობას თავიანთ ინტერესებისათვის. ჩვენს ისტორიულ სინამდვილეშიაც გლებთა მოძრაობა მე 19-ე საუკუნის პირველ მეოთხედ-

¹⁾ И. Джавахов: „Политическое и социальное движение в Грузии в XIX веке“, გვ. 5, 1906 წ.

ში ფეოდალურმა არისტოკრატიათი გამოიყენა თავიანთი ინტერესებისათვის და დაუპირისპირა ეს მოძრაობა რუსეთის თვითმპყრობელობის ცენტრალისტურ ბიუროკრატიულ აპარატს. ბურჟუაზია საქართველოში არ წარმოადგენდა საგრძნობ სოციალურ ძალას და მას არ შეეძლო რაიმე მნიშვნელოვანი როლი ეთამაშა პოლიტიკურ მოძრაობაში; ამიტომ ბურჟუაზია ვერ გამოიყენებდა ჩვენში არსებულ გლეხთა მოძრაობას რაიმე პოლიტიკურ მიზნებისათვის, რომელიც მას არც კი გააჩნდა. ამ მხრივ გლეხთა მოძრაობაზე და საერთოდ საქართველოს საზოგადოებრივი ცხოვრების განვითარების საქმეზე გადამჭრელი გავლენა იქონია მუშათა კლასის წარპოშობამ მე-19-ე საუკ. მეორე ნახევარში და სწორედ აქ უნდა ვეძიოთ მეორე მთავარი მიზეზი ჩვენში გლეხთა რევოლუციონური მოძრაობის დაწინაურებისა და წარმატებისა. /

კავშირი ქართველ გლეხობისა და მუშათა კლასის შორის აუცილებლად უნდა დამყარებულიყო არა მარტო იმისათვის, რომ ეს ორი კლასი ეკონომიურად ძლიერ დაჩაგრულ სოციალურ ფენას წარმოადგენდნენ, არამედ იმიტომ, რომ მათ შორის ღრმა მნიშვნელობის სოციალური ურთიერთობა და ნათესაობა არსებობდა. საქმე ის არის, რომ საქართველოს პროლეტარიატი თავისი შთამომავლობით უმთავრესად გლეხურია, პროლეტარიატის კადრი ჩვენში უმთავრესად გაღატაკებულ გლეხობიდან სდგებოდა. 1864—67 წლების რეფორმამ იმდენად დასცა ეკონომიურად ჩვენი გლეხობა, რომ იგი იძულებული შეიქნა პურის საძებნად ქალაქებისაკენ წარსულიყო და სწორედ აქედან წარმოსდგა საქ. მუშათა კლასის მთავარი კადრი. ამრიგად გლეხების გაღატაკების პროცესთან ერთად ხდებოდა საქართველოს პროლეტარიატის კონსოლიდაციის პროცესიც. მაგრამ ეს პროლეტარიატი, გამოსული საქართველოს სხვადასხვა პროვინციებიდან და ჩაბმული კაპიტალისტურ ურთიერთობის მძიმე პროცესში, სრულიად არ სწყვეტდა კავშირს თავის სოფელთან. ის მრავალმხრივი ძაფებით არის მიწაგრებული თავის პრდვინციასთან. ჩვენ მეორე შრომაში უკვე გვქონდა აღნიშნული, რომ ჩვენი მუშათა კლასის რიგებში სამი უმთავრესი კატეგორია შეიძლება გამოიყოს: 1) ნამდვილი პროლეტარი, მოხარშული კაპიტალისტურ ფაბრიკაში; 2) ნახევრად პროლეტარული ელემენტი, რომელიც სავსებით არ გაშორებია სოფელს: ცალი ფეხით სოფელში სდგას, ცალით კი — ქალაქში; მისი მთავარი სამუშაო ბაზა ქალაქია, მაგრამ სოფელთანაც ურთიერთობა აქვს, მასთან ნათესაურსა და ეკონომიურს დამოკიდებულებაში იმყოფება; ეს სოფლისა და ქალაქის შემაერთებელი რგოლია; 3)

✓

¹⁾ იხ. ს. ხუნდაძე: სოციალიზმის ისტორიისათვის საქართველოში ტ. II.

²⁾ об. Мхендзе и Калаидадзе: „Очерк революционного движения в

ამ გარემოებას თავის დროზე ყურადღება მიაქცია კავკასიის მეფის ნაძვ-
— ო რ ო ნ ც ო ვ — და შ კ ო ვ შ ა. 1907 წ. თავის მოხსენებაში მეფისადმი იგი
: „Громадный успех социал-демократических идей среди грузин
можно объяснить себе только крепким невежеством (?) сельского,
ото к земле, населения и обширнейшим числом пропагандистов,
вших из среди того же населения. Дело в том, что почти все сель-
население рабочего возраста в Гурии, Имеретии и Мингрелии за-
ются отхожими промыслами, отбывая не порывая связи с родиною.
цы и Мингрельцы составляют главный контингент всевозможных
их во всех Черноморских портах, начиная с Батума, Поти и Сухума
чая Одессою и Константинополем. Рабочее движение, с которым
ось столкнуться выходцев из грузинских провинций в портовых
сих торговых пунктах, не могло не поразить внешнего легкостью
жности победы пролетариата над капиталом... В Грузии с циал-
ратическая пропаганда распространяется в виду особых обстоя-
в... лицами, которые для сельских местностей являются своими
в. При таких условиях успех пропаганды не мог не быть обеспе-
„Всеподданнейшая записка по управлению Кавказским Краем“
30, 1907 წ.).

მოკრათის დიდ გავლენას, თავის მხრივ სოციალისტური იდეები თავისებურად შეჰქონდა გლეხურ მასაში და თავის გავლენის ქვეშ აყენებდა გლეხობას.

მაგრამ ჩვენი სოციალ-დემოკრატიის სამოღვაწეო ასპარეზი მარტო მუშათა კლასით არ განისაზღვრებოდა. ს.-დემოკრატიის პროპაგანდისა და ორგანიზაციული მუშაობის ასპარეზი გლეხობაშიაც იყო გადატანილი. მთელი რიგი პროვინციალური ს.-დემოკრატიული ორგანიზაციების დაარსება 1905 რევოლიუციის წინახანებში და თვით რევოლიუციის პერიოდში იმის მაჩვენებელი იყო, რომ გლეხობაში ფართო გასავალი ჰყოვა ს.-დემოკრატიულმა მოძრაობამ.

აი ის მთავარი მიზეზები, რომლებმაც ხელი შეუწყვეს ჩვენში გლეხური მოძრაობის გარკვეული რევოლუციონური გზით მიმართვას და მუშათა და ფართო გლეხურ მასებს შორის მტკიცე კავშირის განმტკიცებას. ეს კავშირი გლეხობასა და მუშათა კლასს შორის არ აღმოცენებულა შემთხვევით ფაქტების ზეგავლენით, მას ღრმა სოციალისტური ფაქტები ედო სარჩულად და იგი თანდათან მტკიცდებოდა ისტორიულ პირობათა ზეგავლენით. ამიტომ არის იგი მტკიცე და შეუწყვეელი.

2. გლეხთა მოძრაობის უმთავრესი პერიოდები საქართველოში.

როგორც დავინახეთ, გლეხთა მოძრაობას საქართველოში ვრცელი ისტორია აქვს. საკმაო დოკუმენტები მოიპოვება მე-18 საუკუნის გლეხთა მოძრაობათა შესახებ. მაგრამ ეს სრულიად იმას არ ნიშნავს, რომ 18-ე საუკუნემდე საქართველოში არ ჰქონია ადგილი გლეხთა უკმაყოფილებასა და ამბოხებებს. სამწუხაროდ ჯერ-ჯერობით ეს პერიოდი, ისე როგორც საერთოდ საქართველოს სოციალური ცხოვრების ვითარება, არ არის სათანადოდ შესწავლილი. საქართველოს ისტორიისა და სოციალური მოძრაობის შემდეგი შესწავლა, ალბათ, უფრო ძველი ეპოქებიდანაც, აღმოაჩენს ფაქტებს გლეხთა აჯანყების შესახებ.

მაგრამ ის ფაქტები, რომელიც დღეს ცნობილია, მოითხოვს სათანადო მიდგომასა და გაშუქებას. საქართველოს ისტორიულმა განვითარებამ 18 საუკუნიდან მოყოლებული დღევანდლამდე მეტად საინტერესო პერიოდში განელო; ამისდამიხედვით საქართველოს გლეხობას სხვადასხვა საზოგადოებრივ ურთიერთობაში უხდებოდა ცხოვრება და მისი სოციალური პირობები და ეკონომიური მდგომარეობა სხვადასხვა იყო. თავის თავად ცხადია, რომ გლეხთა აჯანყების მი-

ზეზები და მათი ამოცანებიც სხვა გვარი უნდა ყოფილიყო სხვადასხვა ისტორიულ პერიოდში. მაგ., 1905 წლის გლახთა რევოლუციონური მოძრაობის შინაარსი და ფორმები სხვა გვარი უნდა ყოფილიყო, ვინც 18-ე საუკუნის გლახთა მოძრაობისა; აგრეთვე 19-ე საუკუნის პირველი ნახევრის გლახთა მოძრაობის შინაარსი სრულიად არ შეესაბამება მენშევიკების ბატონობის პერიოდში წარმოებულ გლახთა მოძრაობის შინაარსსა და ამოცანებს. ეს გარემოება ჩვენ გარკვევით იმას გვცხადებს, რომ გლახთა მოძრაობის ისტორია საქართველოში შესწავლილი უნდა იქნეს გარკვეული ისტორიული პერიოდების მიხედვით.

ამ მხრივ აღსანიშნავია შემდეგი პერიოდები:

✕ **პირველი პერიოდი** შეიცავს ეპოქას მე 18-ე საუკუნის დამლევამდე, როდესაც საქართველოს საზოგადოებრივი და პოლიტიკური შენობა ფეოდალურ ნიადაგზე იყო აგებული. საქართველოს ამ მძიმე ისტორიულ ხანაში, როდესაც იგი გარედან ათასგვარ შევიწროვებას განიცდიდა მეზობელ სახელმწიფოთა თავდასხმის წყალობით, ხოლო შიგნით ფეოდალთა თავ-აშეხებულება არღვევდა ნორმალურ განვითარების შესაძლებლობას, გლახთა მოძრაობის შინაარსი ბატონ-ყმური ურთიერთობის ფარგლებით განისაზღვრება. ამ პერიოდში შეუძლებელი იყო საქართველოში გლახთა მოძრაობას ფართო მასიური ხასიათი მიეღო და მთელი თავისი შინაარსით ბატონყმურ წყობილების წინააღმდეგ ყოფილიყო მიმართული. ეს ისეთი ხანა იყო საქართველოს საზოგადოებრივ ცხოვრების ისტორიაში, როდესაც ჯერ კიდევ გლახობას არ შეეძლო **ბატონის** გარეშე არსებობა, თვით სისტემა საზოგადოებრივ წყობილებისა იმას მოითხოვდა, რომ ყოველი საზოგადოებრივი ფენა უნდა დამორჩილებოდა არსებულ წესს, წინააღმდეგ შემთხვევაში იგი ამოვარდნილი იქნებოდა საზოგადოებრივ ურთიერთობიდან, აქედან წარმოსდგა ის, რომ თავისუფალი პიროვნება იძულებული იქნებოდა ყმად შესულიყო, — ვინმეს ყმად გამხდარიყო. ბატონყმური წყობილების წინააღმდეგ საბრძოლველი ნიადაგი მე-18 საუკუნის საქართველოში ჯერ კიდევ არ იყო მომზადებული არც ეკონომიურად, არც სოციალურად. ცხადია, ის, რაც ვერ მოაშადა საერთო ცხოვრების ვითარებამ და ისტორიულმა გარემოებამ, ვერ გახდებოდა ყველაზე უფრო ჩამორჩენილი წოდების მთავარ ამოცანად, თუ ქართველი გლახობისათვის ჯერ კიდევ შეუძლებელი იყო საერთოდ ბატონყმური სისტემის წინააღმდეგ ბრძოლა, სამაგიეროთ იგი გაცხარებით ებრძოდა ამ სისტემის მახინჯ მხარეებს. უკეთ რომ ვსთქვათ, გლახობა ცდილობდა ბატონყმურ წყობილების ფარ-

გლეზში გაეუმჯობესებია თავისი მდგომარეობა, შეექმნა ერთგვარი შეღავათიანი პირობები თავისთვის. ამ მხრივ ჩვენ ვხვდებით მთელ რიგ დოკუმენტებს, რომელნიც ნათელს-ჰყოფენ ამ პერიოდის გლეხთა მოძრაობის ძირითად ამოცანებს; ეს არის ბრძოლა ამა თუ იმ სასტიკ მემამულისა, თუ ცალკე ფეოდალური ორგანიზაციის (ეკლესია, მონასტერი) წინააღმდეგ. როცა მემამულენი ყმებს ზედმეტ ექსპლოატაციას უწევდა, როცა მათი თავგასულობას ფეხქვეშ თელავდა გლეხთა ინტერესებსა, ან ართმევდა ზედმეტ გადასახადს, ჰყიდდა მათ და სხვა, აი, ასეთი პირობები იწვევდა გლეხობის უკმაყოფილებას და მემამულის წინააღმდეგ ბრძოლას. ფაქტებს უფრო ვრცლად ჩვენ გავეცნობით ქვევით.

მეორე პერიოდი რუსეთის მართველობის დამკვიდრებით (1801 წ.) საქართველოში დაიწყო სრულიად ახალი ხანა. რუსეთი შემოვიდა საქართველოში როგორც აბსოლუტური მონარქიული სახელმწიფო, რომელიც სრულიად ვერ ურიგდებოდა ფეოდალურ კარჩაკეტილობას. ამ ფაქტით დაიწყო საქართველოში ფეოდალური წყობილების ლიკვიდაცია, საქართველომ პოლიტიკურ დამოუკიდებლობის დაკარგვასთან ერთად თავიდან მოიშორა ფეოდალური წყობილებაც. მაგრამ მოისპო ფეოდალური სასტემის პოლიტიკური წყობილება, ხოლო მისი ეკონომიური საფუძვლები—**ბატონყმობა** და ბატონყმური მეურნეობა ხელუხლებელი დარჩა. რუსეთის მართველობის განმტკიცებით საქართველოში ფრიად განვითარდა სავაჭრო კაპიტალიზმი, რამაც გამოიწვია ნატურალური მეურნეობის დარღვევა და თავად-აზნაურობის კონომიურად დაცემა. ეს პერიოდი მეტის მეტად მძიმე შეიქნა ქართველი გლეხებისათვის. ფეოდალური წყობილების ლიკვიდაციის პროცესმა და ახალი საზოგადოებრივი ურთიერთობის განმტკიცებამ ეკონომიურად ძლიერ დასცა გლეხობა და მასთანვე მეტის-მეტად გაამწვავა წოდებათა შორის ურთიერთობა.

მთელი 19-ე საუკუნის პირველი ნახევარი ბატონყმობის მოსპობამდე საქართველოში (1864 წ.). აღსაყვან არის გლეხთა მასიური მოძრაობით, რომელიც ძლიერ ხშირად გრანდიოზულ ხასიათს ღებულობდა (მთიულეთის აჯანყება 1804 წ. კახეთის ორჯერ—1812 წ., გურიის—1841 წ., სამეგრელოსი—1857 წ.) გლეხობა უკვე იბრძვის ნასიურად ბატონყმური უფლისა და მძიმე ბიუროკრატიული აპარატის წინააღმდეგ. აქ გლეხთა მოძრაობა გარკვევით გამოწვეულია ახალი პირობებითა და განუსაზღვრელი გადასახადებით. ეს არის ბრძოლა ბატონყმობის პერიოდში—**ბატონყმობისავე წინააღმდეგ**, ბრძოლა პირადი თავისუფლების მოსაპოვებლად. მაგრამ ეს დიდი პერიოდი

(1801—1864 წ.) თავისი მხრით ჩვენ უნდა გავყოთ ორ დიდ ხანად: დაახლოებით 19-ე საუკუნის 30-იანი წლებამდე გლეხთა მოძრაობა გრანდიოზულ ხასიათს ღებულობს საქართველოში, მაგრამ ამ მოძრაობით უმთავრესად სარგებლობს ფეოდალური არისტოკრატია (ბატონიშვილები, დიდი-ფეოდალები და საერთოდ ანტირუსული მიმდინარეობა, რომელთაც სურდათ აღედგინათ საქართველოში მეფობა). აქ პირველ ხანაში გლეხთა მოძრაობა უმთავრესად მიმართული იყო რუსეთის მართველობის სისტემის წინააღმდეგ და რამდენადმე იჩრდილებოდა წოდებრივი ბრძოლის ხაზები. 30-იან წლების დასაწყისიდან რუსეთის ადგილობრივმა ხელისუფლებამ დაამარცხა ფეოდალური არისტოკრატია (1832 წ.) უკანასკნელი შეთქმულება არისტოკრატის დამარცხებით დამთავრდა და საქართველოს თავადაზნაურობამ მთლიანად ქედი მოიხარა რუსეთის თვითმპყრობელობის წინაშე. ამ ხანდინანდ გლეხთა მოძრაობა თავისი დამოუკიდებელი წოდებრივი გზით წავიდა. აღსანიშნავია ისიც, რომ 30-იან წლებიდან გლეხობაში ფართოდ განვითარდა ბატონ-ყმური უფლიდან თავის დაღწევის ლტოლვა გლეხობა სასამართლოს გზითაც კი ცდილობდა მონობიდან განთავისუფლებას. ამასთანავე საუკეთესო მაგალითს წარმოადგენს 1857 წ. სამეგრელოს გლეხთა აჯანყება, რომლის მეთაურები და ხელმძღვანელები გლეხთა წრიდან იყვნენ გამოსულნი. ამ წელს რამოდენიმე თვის განმავლობაში არსებობდა გლეხთა მართველობა, რომლის მთელი ენერგია მიმართული იყო მემატონეთა წინააღმდეგ. ბატონყმობის მოსპობის წინა ხანებში საქართველოს მთელ რიგ პროვინციებში ჰქონდა ადგილი ხელჩართულ ბრძოლას მემამულეთა და ყმათა შორის. მაგრამ ბატონყმური ურთიერთობის მოსპობა საქართველოში არა გლეხთა რევოლუციის გზით მოხდა, არამედ ლეგალური გზით, — თვითმპყრობელობის ბიუროკრატიული აპარატის საშუალებით.

მესამე პერიოდი. ეს პერიოდი შეიცავს რეფორმის შემდეგ ხანას (1864—1904 წ.) 1905 წ. რევოლუციამდე. ამ პერიოდის გლეხთა მოძრაობა და ბრძოლა ეკონომიურ-სტიქიური ხასიათისა იყო და მის ძირითად ამოცანას შეადგენდა მიწის მოპოება. თუ ბატონყმურ პირობებში გლეხი იბრძოდა პირადი თავისუფლებისათვის, ბატონყმური უფლის მოსპობისათვის, — ახალს საზოგადოებრივ ურთიერთობაში ქართველი გლეხის წინაშე ახალი ამოცანა აღიმართა: **ბრძოლა მიწისათვის** მისი არსებობის მთავარ მიზნად გადაიქცა. საქმე ის არის, რომ 1864 წ. „რეფორმამ“ გლეხს იურიდიული თავისუფლება მიანიჭა, იგი გაანთავისუფლა ბატონობის უფლისაგან, სა-

მაგიეროდ ეკონომიურად, მატერიალურად, გლეხს დიდი ზარალი მიაყენა: დიდძალი საუკეთესო მიწა, რომელიც ბატონყმობის დროს მის განკარგულებაში იმყოფებოდა, რეფორმამ ხელიდან გამოაცალა და მებატონეს გადასცა სრულ საკუთრებად. ხოლო ის მიწები, რომელიც გლეხობას დაუტოვეს, მას უნდა გამოეყიდა განსაზღვრული ვადის განმავლობაში მემამულისაგან. ამრიგად, ქართველი გლეხის წინაშე აღიმართა ახალი ამოცანა—მისი საარსებო წყაროს—მიწის მოპოვების შესახებ. აღსანიშნავია ის მთავარი გარემოებაც, რომ რეფორმის შემდეგ პერიოდში საქართველოში დაიწყო კაპიტალისტური ურთიერთობის სწრაფი განვითარება. რკინის გზის გაყვანა, სამთომადნო წარმოების განვითარება, ფაბრიკა-ქარხნების ზრდა, სავაჭრო ურთიერთობის გაძლიერება და სხვა, ეს ფაქტები გადაქრით ამზობენ იმის შესახებ, რომ საქართველოში ახალი სამეურნეო ურთიერთობა დაიწყო, რასაც თავისი გავლენა უნდა მოეხდინა სხვადასხვა სოციალურ კლასებზე.

ქართველი გლეხი, რომლის სოციალური მდგომარეობა უკვე შეირყა, ყოველმხრივ საექსპლოატაციო ობიექტი გახდა, ერთი მხრივ ყოფილი მებატონე, მეორე მხრივ მთავრობა სხვადასხვა გადასახადების სახით, მესამე მხრივ სამღვდელოება, ხოლო მეოთხე მხრივ ახლად აღორძინებული კაპიტალი დაუნდობლად ყვლეფდა ჩვენს გლეხობას. ასეთს პირობებში გლეხობაში გაიზარდა უკმაყოფილების გრძნობა და გაღრმავდა წოდებათა შორის ბრძოლა. ბრძოლის მეთოდები ამ პერიოდში სხვადასხვაგვარი იყო: დაწყებული შეიარაღებული აჯანყებდან და ხელჩართულ ბრძოლიდან მემამულეებთან, დამთავრებული ბოიკოტითა და გაუიციკით. რეფორმის შემდგომ პერიოდში გლეხთა აჯანყებას საქართველოში არ ჰქონდა ისეთი გრანდოზიული ხასიათი, როგორც ეს იყო მე 19-ე საუკუნის პირველ ნახევარში. მაგრამ აჯანყებას მაინც ჰქონდა ადგილი საქართველოს სხვადასხვა პროვინციებში: 1875—76 წლებში—სვანეთში, 1875—76 წლებში სამეგრელოში, 1878 წ.—ქიზიუში; 1902 წ.—გურიას და სამეგრელოში. ეს აჯანყებები სტიქიურ ხასიათს ატარებდნენ და ნათლად გამოხატავდნენ გლეხთა უკმაყოფილებას არსებული საზოგადოებრივი ურთიერთობით, განსაკუთრებით კი აგრარული ურთიერთობა და სხვადასხვა გადასახადები. ამ მოძრაობათა რგოლიდან გამოყოფილი უნდა იქნეს 1902 წლის გურიის გლეხთა მოძრაობა. ეს მოძრაობა უნდა ჩაითვალოს საქართველოში გარდამავალ საფეხურად გლეხთა სტიქიურ-ეკონომიურ მოძრაობიდან ორგანიზაციულ-პოლიტიკურ მოძრაობისაკენ. თუ წინად გლეხთა მოძრაობას სარჩულად

X ედვა წმინდა ეკონომიური მომენტები და უმთავრესად სტიქიურად სწარმოებდა, ჯერ კიდევ არ იყო მასში შეტანილი პოლიტიკური მომენტი, ამ პერიოდიდან გლეხთა მოძრაობას თვით ხელმძღვანელი გაუჩნდა ს.—დემოკრატიისა და მუშათა კლასის სახით, რომლებმაც გლეხთა აგრარულ მოძრაობაში საყოველთაო ორგანიზაციული პრინციპი შეიტანა, მოძრაობას გარკვეული პოლიტიკური შინაარსიც მისცა. ამით ქართველმა გლეხებმა უდიდესი მოკავშირე და ხელმძღვანელი მოიპოვა, ხოლო თვითმპყრობელობამ და მემამულეებმა უდიდესი მტერი. ასე დაიწყო სრულიად ახალი პერიოდი საქართველოს გლეხთა მოძრაობის ისტორიაში.

მეოთხე პერიოდი სწორედ ამ ახალი მომენტებით ხასიათდება: გლეხთა მოძრაობამ საქართველოში აშკარა პოლიტიკურ-ორგანიზაციული შინაარსი მიიღო ს.—დემოკრატიისა და მუშათა კლასის ზეგავლენით და მის მთავარ ამოცანად გადაიქცა არა მარტო ძველი აგრარული ურთიერთობის მოსპობა, არამედ თვითმპყრობელობის დამხობა და დემოკრატიული წყობილების დაწესება. ამ პოლიტიკურ აგრარული მოთხოვნილებებით ამოიწურებოდა გლეხთა მოძრაობა 1905 წლის რევოლუციისა და შემდეგ ხანებში 1918 წლამდე. /

მე 20-ე საუკუნის დასაწყისი საქართველოსა და ამიერ-კავკასიაში ხასიათდება მუშათა გაცხოველებული მოძრაობით, საზოგადოებრივი მოძრაობის ფონზე ახალი დიდი პოლიტიკური ფაქტორის გამოსვლით, რასაც გადამჭრელი როლი უნდა ეთამაშნა ამიერ-კავკასიის საერთო ცხოვრების ვითარებაში. მეცხრამეტე საუკუნის დასასრულსა და მეოცე საუკუნის დასაწყისში ამიერ-კავკასიის მუშების მოძრაობაში ხდება ძირითადი გარდატეხა... ამ გვარად, როგორც ტფილისის, ისე საერთოდ მთელი ამიერ-კავკასიის უანდარმებისათვის მუშათა მოძრაობა სრულიად უეცრად წამოიჭრა და მთავრობა ფაქტის წინაშე დარჩა დაყენებული... მოძრაობა ფართოვდებოდა და ღრმავდებოდა ელვის სისწრაფით, ერთი ქარხნიდან მეორე ქარხანაში, ერთი ქალაქიდან მეორე ქალაქში, ქალაქიდან სოფელში¹⁾. როგორც აღვნიშნეთ მუშათა მოძრაობის გაცხოველებამ და ს.—დემოკრატიული ორგანიზაციების მოღვაწეობამ გადამჭრელი გავლენა მოახდინა გლეხთა მოძრაობაზე. განსაკუთრებით აღსანიშნავი არის გურიის გლეხთა მოძრაობა, რომელსაც სათავეში ს.—დემოკრატია ჩაუდგა და რომელმაც თავის მხრივ შეითვისა სოციალ-დემოკრატიული პროგრამა. უსაბუთოდ არ სწერდენ მთავრობის ოფიციალურ მოხსენებაში: „გადამეტებული არ იქნება თუ ვიტყვით, რომ გურულები

1) ფ. მახარაძე. „1905 წ. ამიერ-კავკასიაში“, გვ. 62, 79—80.

ავანგარდია მთელ კავკასიაში რევოლუციონური იდეების გატარების საქმეში... გურულები 1904 წლის დასაწყისიდან შეეცადნენ გაეტარებინათ ცხოვრებაში თავისი სოც.-დემოკრატიული იდეები წოდებათა გათანაფრთხილების, კაპიტალიზმის მოსპობის და არსებული სახელმწიფო წესწყობილების შეცვლის შესახებ მუქარით, მკვლელობით, ძალდატანებითა და ტერორით¹⁾.

ალსანიშნავია, რომ რევოლუციონურ მოძრაობაში გურულება გლეხებმა დიდი ენერგია და ორგანიზაციული ნიჭი გამოიჩინეს. მათ სავსებით გადმოილეს ქალაქის მუშათა კლასის ბრძოლის მეთოდები და ენერგიულად ებრძოდნენ მემამულეთა და მთავრობის აგენტებს. რევოლუციის დასაწყისშივე გურიის მოძრაობის შესახებ ს.-ფედერალისტების საზღვარგარეთელი ორგანო „საქართველოში“ ერთ-ერთი კორესპონდენტი სწერდა: „გურიის მდგომარეობა ამნაირია:

„მემამულენი გარბიან, სტოვებენ თავიანთ სახლ-კარს; მათი გაცევა იმით აიხსნება, რომ გლეხები ემუქრებიან და მამულების ექსპლოატაციის სურვილს აცხადებენ. ხალხი მთავრობის სამსახურში აღარ დადის და ბევრმა ხალხის შიშით საჩივარზე ხელი აიღო. ოზურგეთის მსაჯულს გამოეცხადებინა²⁾, არავითარი საქმე არა მაქვს, ხალხი ჩემთან აღარ დადისო, ყველა საქმეებს თურმე ხალხის მიერ ამორჩეული სამსჯავრო სწყვეტს. ამრიგად აჯანყებულმა ხალხმა რევოლუციონური გზით გააუქმა თვითმპყრობელობის დაწესებულებანი და ხალხური თვით-მართელობა დაწესა. ხალხი გადაქრით აყენებდა პოლიტიკურ მომენტსა და თვითმპყრობელობის მოსპობის საკითხს. მთავრობის წარმომადგენელს, კრიმ-გირეის, ხალხი უყენებდა რა მთელ რიგ პოლიტიკურ და აგრარულ—ეკონომიური ხასიათის მოთხოვნილებებს, უმტკიცებდა, რომ ყოველივე ამის განხორციელება ცხოვრებაში არ შეუძლია ახლანდელ მთავრობას, რომელიც ხალხს ჩაგრავს და სახლ-კარს უოხრებს. „ვთხოულობთ, რომ მოიწვიონ მთელი ქვეყნის სახალხო კრება. მხოლოდ ხალხის წარმომადგენელთ შეუძლია ხალხის საჭიროების გამოხატვა და ჩვენც მხოლოდ ამგვარ მთავრობას განუცხადებთ ჩვენს ნდობას. ჩვენ ვიცით, რომ ასეთი ქვეყნები ბევრია, მაგრამ ისიც ვიცით, რომ იქაც ბევრია ლარიბი და მდიდარი, ჩაგრული და დამჩაგრელი. ესენი არიან მდიდრები, კაპიტალი-სტები და ლარიბები—იქ ისინი ებრძვიან ერთმანეთს. ასე მოგვივა ჩვენც, მხოლოდ კაპიტალისტური მონობის შემდეგ დამყარდება ქვეყნად თანასწორობა და ბედნიერება. ეს კი ჩვენი შორეული მიზანია³⁾).

¹⁾ იქვე 128.

²⁾ „საქართველო“ № 22 1905 წ. პარიზი.

³⁾ იხ. „მოგზაური“ № 7 1905 წ.

საერთოდ უხდა ითქვას, რომ 1905 წლის რევოლუციაში ქართველმა გლეხობამ დიდი აქტიური როლი ითამაშეს და ამით დამტკიცდა, რომ გლეხთა რევოლუციონერ მოძრაობაში დაიწყო ახალი პერიოდი, პერიოდი პოლიტიკური ბრძოლისა მუშათა კლასის მეთაურობით თვითმპყრობელობის მოსასპობად და ხალხური თვითმართელობის განსამტკიცებლად. გლეხობისათვის ნათელი შეიქნა, რომ მიწის საკითხის მოწესრიგება მათდა სასარგებლოდ, აურაცხელი გადასახადების გაუქმება და ადამიანური ცხოვრების მოპოება შეუძლებელი იყო, სანამ თვითმპყრობელობა ბატონობდა რუსეთში, სანამ

¹⁾ იხ. „ცნობის ფურცელი“ № 2844, 1905 წ.

ძალა-უფლება ხელთ ეპყრო მემამულეთა კლასს. აქედან ნათელი გახდა გლეხობისათვის, რომ ბრძოლა მემამულეთა წინააღმდეგ და მიწის მოსაპოვებლად თხოულობდა უწინარეს ყოვლისა პოლიტიკურ ბრძოლას თვითმპყრობელობის მოსასპობად. ეს გამოცდილება მიიღო ჩვენმა გლეხობამ წარსული ცხოვრების ვითარებიდან და ნათლად შეიტვისა ახალი ბრძოლის მეთოდები.

✕ **მეზუთე პერიოდი:** გლეხთა მოძრაობა ჩვენში არ შეჩერებულა „დემოკრატიულ-პოლიტიკურ“ ბრძოლის მომენტზე და როდესაც ჩვენში დაიწყო ბრძოლა (1918—21) საბჭოთა ხელისუფლებისათვის ბოლშევიკური პარტიის ხელმძღვანელობით, გლეხთა რაზმები აქტიურ მონაწილეობას ღებულობდნენ ამ ბრძოლაში. ბრძოლა საბჭოთა წყობილებისათვის—აი გლეხთა მოძრაობის მთავარი ამოცანა ამ პერიოდში. /მენშევიკურ მთავრობის წინააღმდეგ წარმოებული გლეხთა აჯანყებები სამეგრელოში, ლეჩხუმში, გურიაში, დუშეთში და სხვ. ნათლად ამტკიცებდნენ, რომ რევოლუციონური გლეხობა ენერგიულად ეხმარებოდა მუშათა კლასს სოციალისტურ რევოლუციის წარმოების საქმეში, ეს ბუნებრივი მოვლენა იყო და ამას მოითხოვდა საზოგადოებრივი ცხოვრების განვითარების ლოლიკაც: ბრძოლა დემოკრატიისათვის და ბურჟუაზიული რესპუბლიკისათვის აღარ შესაბამებოდა საზოგადოებრივი ცხოვრების წარმატების საქმეს; ცხოვრების მოძრაობამ უკვე შესდგა ფეხი უმაღლესი განვითარების საფეხურზე; მეორე მხრივ ის დიდი გავლენა, რომელიც მოიპოვა პროლეტარიატმა ქართველ გლეხობაზე მე 20-ე საუკუნის დასაწყისიდან, იძლეოდა სრულ გარანტიას იმისას, რომ ეს ხელმძღვანელობა ბოლომდე შერჩებოდა მუშათა კლასს.

ასეთი იყო ის ფორმები და პერიოდები, რომელიც განვლო გლეხთა მოძრაობამ საქართველოში.

მ. გლეხთა საერთო მდგომარეობა და მოძრაობა მე-18-ე საუკუნეში.

✕ მე-18-ე საუკუნის საქართველოს საზოგადოებრივი წყობილება ფეოდალურ სისტემაზე იყო აშენებული. მაშინდელი საქართველო დაყოფილი იყო რამოდენიმე სახელმწიფოთ და სამთავროთ და ამიტომ საქართველოში არ არსებობდა ერთი ცენტრალური ხელისუფლება. მაგრამ პოლიტიკურ-სახელმწიფოებრივი შენობა ცალკე სახელმწიფოებისა იერარქიულ წესზე იყო აგებული. ამ წყობილების ეკონომიურ საფუძველს წარმოადგენდა მიწათმფლობელობის ბატონობა:

მიწა იყო უმთავრესი წყარო სიმდიდრისა. ამ მიწისმფლობელობის საფუძვლებზე იყო აგებული პოლიტიკური შენობის სისტემა. მიწის მფლობელობიდან გამომდინარეობდა განსაკუთრებული უფლებები ბატონობისა და გამგებლობისა იმ ტერიტორიის მოსახლეობაზე, რომელიც მიწისმფლობელის განკარგულებაში იმყოფებოდა: ყოველი დიდი მიწისმფლობელი იმავე დროს იყო მმართველი თავისი ტერიტორიის მოსახლეობისა. საქართველოს მეფეც ამ მიწისმფლობელთა შორის პირველთაგანი იყო და ამიტომ იგი აღქურვილი იყო მთელი უფლებებითა და თეორიულად მის ხელში იყო მთელი სახელმწიფოს ბედ-ილბალი. ფაქტიურად კი მეფის უფლებას ზღუდავდნენ დიდი მიწამფლობელები, „დიდ-დიდი თავადნი“, რომელთა განკარგულებასა და სამართალს ემორჩილებოდა მისი ტერიტორიის მოსახლეობა. მაგრამ სენიორი (ბატონი—მიწისმფლობელი) სრული დამოუკიდებელი როდი იყო; იგი დამოკიდებულა იყო მეფეზე; ხოლო მსხვილ ფეოდალს, ბატონს თავისი მხრით დამოკიდებულებაში ჰყავდა მასზედ უფრო დაბლა მდგომი მიწათმფლობელი ბატონი, აქედან წარმოსდგა საქართველოს სახელმწიფოებრივ წყობილებაში იერარქიული სისტემა, რომელიც დაბლიდან ზევით მიემართებოდა. აქედან ცხადია, რომ ცენტრალური ხელისუფლება ძველს საქართველოში სუსტი იყო; მას ძლიერ ხშირად მეტოქეობას და ურჩობას უწევდა მსხვილი მიწათმფლობელი, რომელიც პოლიტიკური ძლიერებითაც იყო აღქურვილი. ასეთი იყო საქართველოს „ცალ-ცალკე სახელმწიფოების პოლიტიკური წყობილება მე-18-ე საუკუნეში. ასეთი პოლიტიკური წყობილება საქართველოში ერთი ხელის მოსმით არ აღმოცენებულა. იგი საუკუნეთა განმავლობაში მტკიცდებოდა და მაგრდებოდა¹⁾. იგი არც ქართველი ერის „ნაციონალურ საკუთრებას“ შეადგენდა: ასეთი საზოგადოებრივ-პოლიტიკური წყობილება განვლეს ევროპის ყველა ერებმა, მაგრამ იქ ფეოდალიზმის რღვევის პროცესი დაიწყო ახალი საუკუნეების დასაწყისიდან კაპიტალისტური ურთიერთობის განვითარებისა და ბურჟუაზიის წარმოშობის ზეგავლენით. **X** ჩვენი ცხოვრების ეკონომიური განვითარება 17—18 საუკუნეებში ვერ წავიდა აღნიშნული გზითა და თვით საქართველოში ვერ მომზადდა ობიექტიურად ნიადაგი, — ბურჟუაზიული ურთიერთობის განვითარებისა და მესამე წოდების წარმოუშობლობის გამო, — ფეოდალიზმის ლიკვიდაციისათვის. ის, რაც ვერ მოხდა შინაური განვითარებით, შესაძლებელი შეეძნა გარეშე ძალის ჩარევით: რუსეთის ბიუროკრატიულმა მართვე-

¹⁾ იხ. ქრ. რაპველიშვილი: „საქართველოს ფეოდალიზმის ისტორია“, 1927 წ.

ლობამ აღმოფხვრა ფეოდალური წყობილება და სხვა გზით მიმართა საქართველოს პოლიტიკური ცხოვრების განვითარება.

მაგრამ მე-18-ე საუკუნის საქართველოსთვის არ იყო დამახასიათებელი მართა ზემოდ ჩამოთვლილი პოლიტიკური წყობილების ფორმა: მის სოციალ-ეკონომიურ სტრუქტურას ახასიათებდა ბატონყმური ურთიერთობა. ბატონყმობა, როგორც აღნიშნავს პროფ. ა. ხახანაშვილი—ყველგან და ყოველთვის იყო პირველად აშენებული მამულის მფლობელობის ნიადაგზე. მას ედო სარჩულად ეკონომიური დამოკიდებულება მამულის პატრონთა და მის მკეთებელთა, დამმუშავებელთა შორის; იგი აშენდა პირველად მატერიალურ უფლებაზე და მხოლოდ შემდეგ, ჩვეულებად მიღებული დედა აზრი განმტკიცებულ იქნა იურიდიული სანქციით. რასაკვირველია, ბატონყმური ურთიერთობის საფუძვლები მატერიალურ ეკონომიურ ნიადაგზეა აღმოცენებული: ერთი მხრივ საკუთრებას მოკლებული პიროვნება, მეორე მხრივ საკუთრებით (მიწით) აღჭურვილი პიროვნება უპირისპირდება ერთი მეორეს. ამ ეკონომიურ საფუძვლებზე იყო აშენებული ბატონყმური ურთი-ერთობაც: ერთი—უფლება აყრილი იყო, ხოლო მეორე—უფლებით მოსილი. აქედან წარმოსდგა გარკვეული კანონმდებლობაც ბატონისა და ყმის—ურთიერთობის შესახებ საქართველოში: ამ კანონმდებლობამ ყმა სავსებით დაუმორჩილა მემამულეს, ბატონს. ყმა მებატონის სრულ საკუთრებად გადაიქცა, როგორც უფლებას მოკლებული ნივთი ვახტანგ მეფის კანონით: „ყმის—ყველა ბატონისა არის“ (§ 258); ეს დებულება ნათლად გამოხატავდა, ერთი მხრივ, იმ უფლებებს, რომლითაც აღჭურვილი იყო ბატონი, მიწისმფლობელი თავისი ყმისადმი და მეორე მხრივ, იმ უუფლებობას და შევიწროებულ მდგომარეობას, რომელშიაც იმყოფებოდა ყმა—გლეხი. ყმა გადაიქცა ბატონის საკუთრებად და მას შეეძლო ის, როგორც ნივთი, მოეხმარა, მის შემდეგ, რაც ბატონყმობამ მიიღო სახელმწიფო ხასიათი, სწერს ა. ხახანაშვილი—ბატონი მეფის მოხელე გახდა, ბატონის უფლება გაორკეცდა და შესდგა ორი ელემენტისაგან—ეკონომიურისა და პოლიტიკურის ხელმწიფობისა: როგორც მამულის მფლობელი, იგი სარგებლობს ყმის შრომითა და სამსახურით; როგორც სახელმწიფოს აგენტი ამჟობს ყმათა საქმეს, ყურს უგდებს იმის ობლებს და პასუხისმგებელია ყმებისა მთავრობის წინაშე. ბატონი გახდა ხელმწიფის წარმომადგენლად პროვინციაში, მიეცა განსაკუთრებული უფლებები და მოვალეობა; ბატონი გახდა მზრუნველი და მსახური ყმისა, გაუფლდა იმის პიროვნებაზე, როგორც კანონი-

ერი, მთავრობისაგან დაყენებული მოხელე, რომელსაც ნება აქვს დატუქსოს და დასაჯოს მოუდრეკელი, ურჩი ყმა¹). /

ქართული კანონების მიხედვით ყმა ორგვარ სამსახურს უწევდა მებატონეს: ერთი მხრივ იგი, როგორც ბატონის მამულზე დასახლებული და მისი მიწების დამმუშავებელი, ბატონს აძლევდა **შემოსავლის ნაწილს ნატურის სახით**. (ღალა, კულუხი და სხ.). ეს იყო მატერიალურ-ქონებრივი გადასახადი გაწერილი ყმაზე; არც ერთი ეს გადასახადი არ იყო განსაზღვრული კანონით და მემამულეს შეეძლო თავისი სურვილის მიხედვით გაეძრო ტყავი ყმებისათვის; მეორე მხრივ, გარდა ქონებრივი გადასახადისა, ყმა **პირველ სამსახურს** უწევდა მებატონეს (ბეგარა და სხვა²). ამას ემატება აგრეთვე სხვადასხვაგვარი სახელმწიფო გადასახადები. ასეთი იყო ყმასა და ბატონის იურიდიული უფლებები გარკვეული ვახტანგ VI—კანონების მიხედვით. ამ კანონებმა ყმა ბატონის სრულ მონა-მორჩილათ გადააქციეს, იგი ბატონის ხელში „ცოცხალი ნივთი“ იყო. როგორც სურდა ბატონს, ისე ხმარობდა მას, თუ ასეთი იყო კანონები, მკითხველი ადვილად მიხედება, თუ როგორ სახეს მიიღებდა იგი რეალურ სინამდვილეში. ქვევით მოყვანილი ფაქტები ამას ნათელს მოჰყენენ.

ყმა მარტო მებატონეს არ ჰყავდა. ყმის მფლობელად საქართველოში გამოდიოდა სამი დიდი სოციალური ძალა და ამისდა მიხედვით ყმები სამ სახედ ან კლასად გაიყოფებოდენ: მებატონე—ა) უწინარეს ყოვლისა ყმის მფლობელად გამოდიოდა, **აქედან წარმოსდგა საბატონო ყმა**,—ბ) სახელმწიფო, აქედან—**სახელმწიფო ან სახასო ყმა**; გ) ეკლესია, აქედან—**ხაეკლესიო და სამონასტრო ყმა**. ეკლესია საქართველოში ისეთივე ფეოდალური ძალა იყო, როგორც დიდი მემამულე—ფეოდალი. ქრისტიანული მოძღვრების გამავრცელებელი ეკლესია, ისე, როგორც სხვა ქვეყნებში, საქართველოშიაც საფსებით დაემორჩილა საზოგადოებრივი ცხოვრების კანონებსა და გადაიქცა ერთ-ერთ უდიდეს ფეოდალურ ორგანიზაციად. მის განკარგულებაში იყო დიდძალი მამული და ყმები. ისიც იმავე წესით ეწეოდა ყმა—გლეხობის ექსპლოატაციას, როგორც მემამულე—ბატონი. მაგრამ ეკლესიის, როგორც დიდი ფეოდალური ორგანიზაციის მნიშვნელობა მაშინდელს ფეოდალურ ურთიერთობის სისტემაში, შედარებით სხვებთან მეტად დიდი იყო... „ეკლესია ფეოდალურ სისტემაში წარმოადგენდა სახელმწიფოს სახელმწიფოში, თავის სამფლო-

¹) აღ. ზაზანაშვილი: „ბატონყმობა საქართველოში“ გვ. 5—5, 1910 წ.

²) იქვე გვ. 75—6.

ბელოში ის თითქმის დამოუკიდებელი იყო¹⁾. მას დიდძალი შემოსავალი ჰქონდა, სხვადასხვა შეწირულებების სახით მისი ქონება დღითი დღე იზრდებოდა; ასე რომ, ეკონომიურად იგი უძლიერესი ორგანიზაცია იყო. ეკლესიებსა და მონასტრებს ხშირად სწირავდნენ მამულსა და ყმებს. 1632 წ. ერთერთ გუჯარში ვკითხულობთ: მეფე თეიმურაზმა თავისი მეუღლითურთ მანგლისის ეკლესიას შესწირა ხუთი კომლი გლეხი და ზემო მონისის ვენახი. ეს გლეხები მეფემ გაანთავისუფლა ყოველგვარ გადასახადისაგან, გარდა სათათრო გადასახადისა²⁾. ასე რომ, ყმები ეკლესიის სრულ განკარგულებაში გადავიდნენ. ეკლესია ისევე ეწეოდა ყმების ყიდვა-გაყიდვას, როგორც სხვა ფეოდალები. 1783 წ. გუჯარი გადმოგვცემს: რუსთავის ეპისკოპოსმა კირილემ იყიდა უმიწაწყლო გლეხები და დაასახლა ისინი რუსთავის ეკლესიის მამულზე³⁾. 1710 წ. ჯავახიშვილმა მეფის ნებართვით მიყიდა მანგლისის ეპისკოპოს იოსებს თავისი გლეხის მამული⁴⁾. ასეთი მაგალითები უამრავია საქართველოს ეკლესიის ისტორიაში.

ყმა მემამულის არსებობის ერთ-ერთ უდიდეს წყაროს შეადგენდა. ბატონს ყმის გარეშე არსებობა არ შეეძლო და არც წარმოედგინა: იმ ხანებში ყმა და მიწა—მამული ორი დიდი საფუძველი იყო ბატონის ეკონომიური სიძლიერისათვის. 1783 წ. მდივან იესე ოსეს შვილი თავის მემამულარეებში სწერდა: „მე ეს მინდა, ჩემს შვილებს ყმა ჰყვანდესთ, რომ თავის ამხანაგებთანაც კარგად გამოვიდნენ და სარჩოსაც მოურეწდნენ... უყმო კაცს რა სარჩო ექნება და რომელი უმჯობესია, თქვენ გასაჯეთ. იფიქრეთ, ბერიკაცი, ავადმყოფი ორ თუმანს ვიშოვი თუ მეტსა და ნაკლებს, ჩემთვის ვერ გავიმეტებ, ყმაში მივცემ ხოლმე⁵⁾“...

როგორც ზევით დავინახეთ, ყმა არა მარტო ეკონომიურ-ქონებრივ და პირად სამსახურს უწევდა მემამულეს, არამედ იგი, როგორც ნივთი, სავაჭრო ობიექტსაც წარმოადგენდა. საქართველოში ყმის ყიდვა-გაყიდვა მეტად გავრცელებული იყო და ამას კანონიც აძლევდა ნებას. აღსანიშნავია, რომ ეს მოვლენა სრულიად არ შეწყვეტილა 19-ე საუკუნეშიაც, როდესაც მან მეტის მეტად მწვავე ხასიათი მიიღო. მემამულეები და ეკლესია-მონასტრები ყიდდნენ და ყიდულობ-

1) გრ. გიორგაძე „ფეოდალური ურთიერთობა საქართველოში“—გვ. 50.

2) Д. Пурцеладзе: „Грузинские церковные гуджары“ გვ. 7, 1881 წ.

3) იქვე გვ. 6.

4) იქვე გვ. 10.

5) „თავდადასავალი იესე ოსეს შვილისა“ ს. კავაბაძის გამოცემა გვ. 128.

დენ ყმებს როგორც მთელი ოჯახებით, ისე ცალ-ცალკე ოჯახის წევრს. ამის შესახებ უამრავი დოკუმენტები არსებობს. რუსეთში გაგზავნილ 1800 წ. ტრაქტატში ჩვენ ვკითხულობთ: „ესრედვე ვიდრე ამ დრომდე იყო საქართველოსა შინა ჩვეულება, რომელ მუნებურნი მებატონენი გლებთა თვისთა ჰყიდდენ ვინ, როგორ, რაოდესაც ინებებდა და ამისათვის არაკეთილნებულ იქნებისა, რომელ ესე ვითარი მსყიდველობა ან დაყენებულ იქმნას და ებრძანოს, რათა გასყიდონ არა სხვაგვარ, არამედ ერთბაშად სახლეულობით და უძრავის მამულით თვისითა“¹⁾. უნდა აღინიშნოს, რომ ტრაქტატი არ მოითხოვს ყმის ყიდვა-გაყიდვის მოსპობას: ის მხოლოდ ოჯახითა და მამულით ითხოვს ყმების ყიდვა-გაყიდვის დაწესებას რუსეთის ხელისუფლებისაგან. ზემოდ დასახელებული მდივანბეგი სწერს: „ოსეთში კაცი გავგზავნე ოსების საშოვნელად. ბევრი დამეხარჯა, მეპირებიან და ჯერ არსად სჩანს რა. ეგების ყმა გაგიმრავლდეს“²⁾. საფუძვლიანად სწერს იმ ეპოქის შესახებ პროფ. ა. ხაზანაშვილი: „ამ არეულს, დაულაგებელს ცხოვრებაში ყმობა და ყმათა გაცემ-გამოცემა წარმოადგენდა საშინელ სურათს კაცობრიულ ღირსების დამცირებისას. ყმის ალებ-მიცემობის საგნად გახდომა ამტკიცებს გონებითა და ზნეობრივ დაცემულობას მაშინდელის საზოგადოებისას“³⁾. რასაკვირველია, თანამედროვე თვალსაზრისით ადამიანით ვაჭრობა არა ნორმალურ მოვლენას წარმოადგენს. მაგრამ ბატონ-ყმურ ურთიერთობისა და მორალის თვალსაზრისით იგი გამართლებული იყო: ყმების ყიდვა გაყიდვა არსებითად ანარეკლი იყო მაშინდელი საზოგადოებრივი ურთიერთობის, რომელიც აშენებული იყო ერთი პიროვნების მეორეს ბატონობაზე.

მე-18-ე საუკუნის ქართველი გლეხობის მდგომარეობას ნათლად წარმოვიდგენთ, თუ გავითვალისწინებთ იმ გარემოებას, რომ ეს საუკუნე საქართველოსათვის მეტად აუტანელი და მძიმე იყო. მიუხედავად იმისა, რომ ამ ეპოქაში შედარებით წინა საუკუნეებთან საქართველოს საერთო მდგომარეობა გაუმჯობესდა, იგი მაინც კრიტიკულად უნდა ჩაითვალოს. ეკონომიურად ჩვენი ქვეყანა დაცემული იყო: ამ „აღორძინების ეპოქაში“, როგორც მას ჩვეულებრივად უწოდებენ ისტორიკოსები, საქართველომ ვერ შესძლო ვაჭრობისა და წარმოების განვითარება და მისი შესაფერის ღონეზე დაყენება. მართალია, ვაჭრობა ცოტაოდნოვ გამოცოცხლდა, რუსეთთან სავაჭრო ურთიერ-

1) პ. იოსელიანი: „ცხოვრება მეფე გიორგი მე-XIII-სა გვ. 132.

2) „თავგადასავალი“ 122.

3) ა. ხაზანაშვილი „ბატონ-ყმობა საქართველოში“. გვ. 91.

თობა დამყარდა ¹⁾, მაგრამ ეს კიდეც ჩანასახის პროცესში იმყოფებოდა და საერთოდ ქვეყნის ეკონომიური აღორძინება მას არ შეეძლო. პოლიტიკურად საქართველო გარშემორტყმული იყო უამრავი მტრებით და დღითი-დღე ომების გადახდა სჭირდებოდა. დოკუმენტები გადმოგვცემენ, რომ არამც თუ გლეხები, არამედ თვით თავადაზნაურებიც საგრძნობ ეკონომიურ შევიწროებას განიცდიდნენ. დასახელებული ერეკლე მეფის მდივანბეგი **ოსე შვილი** თავის მემუარებში 1763 წ. სწერს: „ავი დრო იყო, ყოველ დღე დამფხოებას მოველით, ლეკისაგან აკლებასა, საქართველოს სრულიად დაჭერასა. კარგი არა სჩანდა მეფის ქკუისა და ღვთის მიწოლის მეტი. ყოველ დღე დიდ ჯარებს გამოველოდით საქართველოს წალეკას და ჩვენს აკლებასა და დიდი გამარჯვება იქნებოდა თუ რუსეთს დავეკარგებოდით“ ²⁾

ასეთ პირობებში, რასაკვირველია, ძნელი იყო მეურნეობასა და ეკონომიური ცხოვრების წარმატებაზე ზრუნვა; სისტემატიური ომები და თავდასხმები ხელს უშლიდა სამეურნეო აღორძინებაზე ზრუნვას. იგივე მდივანბეგი გადმოგვცემს, როგორ ეკონომიურ შევიწროვებას განიცდიდა თავადაზნაურები. „მანუჩარ სოლოლაშვილი ამოვიდა, დიდი საქმის გაჭივრება მიაპბო, რაც შენ მომეც (ფული) სულ ვალებს დაურიგეო დიდის ფიცით მითხრა, ორი დღე არის, არ მქონია პური არც ჩემს შვილსაო. ძიძამ შემომიგდო აღარ აწოვა, საჯამაგიროს მთხოვსო, ექვსის თვისა მმართებსო, ის ჩემი შვილი გუშინ წუხელის და დღეს ჩემს სახლში გდია, უძლური ტირისო, ისე მიკვდება და ვისალასთვის მინდა მამულიო“... (იქვე, გვ. 51). თავადაზნაურობისა და ხალხის საერთო ეკონომიურ გასაჭირს 1770 წ. აღნიშნავდა თავის მოხსენებაში მთავრობისადმი რუსეთის რეზიდენტი იაზიკოვი: „ხალხი ქართლ-კახეთში ძლიერ ღარიბია. გლეხები ძლივს თვეში ერთხელ ერთ ნაჭერ ხორცს თუ მოიხარშავენ—ტანისამოსსა და პერანგს სრულს დაფლეთამდე ატარებენ. აზნაურები ბევრნი არიან, მაგრამ ნახევარზე მეტი ისეთი ღარიბია, რომ მთელი დღეობით უჭმელი სხედან. მებატონეთა ასეთი ეკონომიური დაცემის ზეგავლენით ურთიერთობა წოდებათა შორის,—ყმებსა და მემამულეთა შორის უფრო უნდა გამწვავებულიყო, მებატონის სურვილი თავიანთ მოთხოვნილებების გლახთა ექსპლოატაციით დაკმაყოფილებისა უფრო უნდა გაზრდილიყო: და მართლაც, თავიანთ დანაკლისის ანაზღაურებას მემამულენი გლახთა გაასკეცებული ექსპლოატაციით ცდი-

¹⁾ ს. კაკაბაძე: საქ. ეკონომიური ვითარება მე-18-ე საუკუნეში.

²⁾ „თავგადასავალი“ გვ. 53.

ლობდნენ. ამ შემთხვევაში პრაქტიკულმა სინამდვილემ ის მცირედი იურიდიული უფლებებიც კი წაართვა გლებობას, რომელსაც მას კანონი ანიჭებდა; ყმა ცხოვრებაში ბატონის სრული მონა-მორჩილი გახდა, მისი სრული საექსპლოატაციო ობიექტად გადაიქცა. „ვახტანგის დროს პრაქტიკამ უფრო შეხუთა ყმა, შეუმცირა რა თავისუფლება, მოაკლო ქონებრივი უფლება ბატონის სასარგებლოდ¹⁾. შემდეგში ეს პროცესი შეუჩერებლივ მიმდინარეობდა გლებთა მდგომარეობის გაუარესებისაკენ. ცნობილი მოგზაური აკადემიკოსი გილდენშტეი, რომელმაც 1771-73 წლებში მოიარა ამიერ-კავკასია და საქართველო ჩვენი გლეხების მდგომარეობის შესახებ სწერდა: „Простой народ без исключения нации и веры крестьянского рабского состояния. Он не имеет собственности, должен давать и делать то, что угодно господину, который может его заложить, продать, подарить другому, словом поступить с ним произвольно“²⁾ საინტერესო ცნობებს გადმოგვცემს სამეგრელოს გლებთა მდგომარეობის შესახებ 17-ე საუკუნის ფრანგი მოგზაური შარდენი: „მაღალი წოდება სრული ბატონია თავისი ქვეშევრდომებისა, მათი ქონება იმისია, მათი სული და ხორცი იმის ხელშია; უფლება აქვს სიცოცხლეც კი მოუსპოს, რაც უნდა, იმას უშვრება; წაართმევს ცოლშვილს, შეუძლია გაუყიდოს, ანდა ისე მოიხმაროს, როგორც მოესურვება. ყოველ გლეს ბატონთან მოაქვს გადაჭრილ ზომის ხორბალი და სხვა ნაწარმოებები, მიჰყავს საქონელი, ასე რომ, ბატონის სიმდიდრე გლეხების რიცხვზეა დამოკიდებული. გარდა ამისა გლეხი ვალდებულია, წელიწადში ერთ-ორ-სამ დღეს ასვას, აქამოს თავის ბატონს, ამიტომ მებატონე მთელი წლის განმავლობაში იქით აქეთ დადის და თავის გლეხებს სახლებში ჩაუჯდება და მისი ხარჯითა ცხოვრობს... მთავარიც ასე ცხოვრობს, ასე რომ, ძნელია მისი სადმეოფის გაგება. თან დაყავს მთელი თავისი ოჯახი, ქალები, მუშები, მოსამსახურენი, სტუმარნი, ელჩნი და სხვა პატივსაცემი უცხოელნი, როცა ესენი ეწვევიან; ამათ ემატება ფეხშიშველი გლეხები, რომელნიც ქვევითად ზურგითა და თავით მთავრის ბარგი—ბარხანა მოაქვთ, ასე რომ რიცხვ მრავალი ამაღა შესდგება ხოლმე. მთავარი ამ სიარულის დროს ხარკს ჰკრებს ხოლმე და ვისგანაც კი არ ერგება, საჩუქრებს ართმევს“³⁾.

¹⁾ ბაზანაშვილი, გვ. 33.

²⁾ И Гильденштет: „Описание Грузии и Кавказа“ გვ. 276-7, 1809 წ.

³⁾ Путешествия Шардена по Закавказью; აგრეთვე: „ბატონ-ყმობა სამეგრელოში“ გვ. 9—10, 1927 წ.

საინტერესო სურათს გადმოგვცემს გლეხთა მდგომარეობის შესახებ სამეგრელოში იოანე ბატონიშვილი თავის „კალმასობის“ ახლად აღმოჩენილ მეორე ნაწილში, რომელშიაც იგი უმთავრესად დასავლეთ საქართველოს ვითარებას ეხება. ავტორს მასალად აღებული აქვს 18-ე საუკუნის ვითარება, თუმცა ძლიერ ხშირად 19-ე საუკუნესაც ეხება. ქვემოთ მოყვანილი სურათი გამარტავს 19-ე საუკუნის წოდებრივ ურთიერთობასაც. კალმასობის გმირი, ბერი იოანე ხელაშვილი სამეგრელოს ეწვია, „ბერი (ხელაშვილი) და ეს მღვდელი ჩამოაზღინეს ერთად-ერთ გლეხისას და უმასპინძლა გლეხმა მან მას ღამეს, ხოლო მეორესა დღესა იხილა ბერმა (ხელაშვილმა), რომელ მოყვანდაი ბოქაულთა ძროხა ორი და რამოდენიმე თხა და ღორი. უკან მისდევდა მწუხარედ მოხუცებულნი კაცი და მიგვარეს მესტუმრეს. მესტუმრემ უბრძანა მზარეულთა ცქვიტათ დაკალით და მოხარშეთ, სადილს ადრე მიირთმევს მგონიო. მას აღასრულეს ბრძანებული მისი. ბერი უყურებდა და ამ კაცთა მწუხარებას ფიქრობდა მაშინ კითხა ხუცესსა: ეს კაცი რათ სწუხანო. **ხუცესმა:** ეგ ძროხები და თხები მაგათი იყო და მათთვის რომ დაუკლესო... და ამ სოფელში ორი კვირა იდგენ ყოველდღე გლეხნი თავისას მოსადგურეთ უმასპინძლდებოდა თხისა, ღორისა, ქათმისა კრავისა ქვევრების მოხდით და ღვინოებით, ღომით, სიმინდით, ღომის ჩალით და ცხენათთვის აუხდიდენ დაფარულ სახლებს, და აქმევდენ ცხენს, სწავდენ ჭიგოთა, სართა და აქცევდეს ვენახთა და ბაღებთ, ღობეებს და მერე სახლებსაც გვერდებს გამოუქცევდენ დასაწვავად. რა ეს იხილა ბერმა სთქვა: ხუცესო, ამ სოფელს რა შეცოდება აქვსო, რომ ამ ყოფაში მყავსო. **ხუცესმა:** არაფერი, სტუმრებს ასე უნდა დახვდენო... რათ გიკვირს შვილებსაც გაუყიდიან აქ თავის მებატონენი თათრებზე, რომ სკალატი იყოლიონ ტანისამოსად და სხვა ფარჩები. რომ დაუშალო მშვიერი მოუკვტები და ტიტველი რა ჭკუა არის“¹⁾.

გლეხთა ამ შევიწროებულ ეკონომიურ პირობებსა და ბატონის განუსაზღვრელ ექსპლოატაციის შესახებ გოდებს ის ხალხური ლექსები, რომელიც ბატონყმურ ურთიერთობას შეხება. მოვიყვანოთ რამოდენიმე ნიმუში.

1. მუზრან—ბატონის ყმობითა
ფქვილი ვერ დავდგი გოდრითა,
ვერც ლურჯი ჩოხა ჩავიცვი,
ვერც ახალუხი ქობითა,
ვერც დეკეული გაგხდენ
ვერც კალო ვლევწე მოძვრითა.

¹⁾ ს. კაკაბაძის „საინტერესო კრებული“ წიგნი IV გვ. 51-2.

2. დასაქცევი მებატონე
ჩამოივლის ვარინსა,
წიკობას აუყენებს
ქათამსა და ვარიას.
3. ვაი და ვაი მასაო
ამილანვრიანთ ყმასაო
წამოკიდებენ ქეასაო
დააძაზებენ „ვაჰსაო“.
4. ქართლი იმისთვის დავაგდე
თოვლს დასდებს აღარ აიღებს,
რაც რომ მოსავალი მოვა
მოვა ბატონი წაიღებს¹⁾

ასე გამოსთქვამდა ხალხურ ლექსებში ყმა-გლეხი თავის აუტანელ მდგომარეობას.

ჩვენ ზევით საკმაო საბუთები მოვიყვანეთ იმის ნათელსაყოფად, თუ როგორი იურიდიული და ფაქტიური დამოკიდებულება არსებობდა ბატონსა და ყმას შორის და საერთოდ როგორი იყო გლეხობის მდგომარეობა. ~~X~~უფლება აყრილი ბატონის სრულს მორჩილებაში მყოფი ყმა დიდ ეკონომიურ შევიწროებას განიცდიდა. ასეთს მდგომარეობას არ შეეძლო არ გამოეწვია გლეხთა პროტესტი, არ შეეძლო არ მიეყვანა გლეხობა აქტიურ უკმაყოფილებამდე. მაგრამ კითხვა იზადება, როგორ ფორმებში შეიძლებოდა გამომჟღავნებულყო ეს უკმაყოფილება და პროტესტი და ან როგორი იყო 18-ე საუკუნის გლეხთა მოძრაობის მთავარი ამოცანები. შეიძლება გადაჭრით ითქვას, რომ 19-ე საუკუნის გლეხთა მოძრაობას ჩვენში არ შეიძლება ძირითად ამოცანად ბატონ-ყმური ურთიერთობის მოსპობა ჰქონოდა. მაშინდელი საზოგადოებრივი ურთიერთობა ამისათვის იძლეოდა შესაძლებლობას: მაშინდელ ისტორიულ პირობებში ჯერ კიდევ არ იყო ეკონომიურად და სოციალურად ნიადაგი მომზადებული ბატონ-ყმური ურთიერთობის მოსასპობად, ხოლო გლეხობას, არსებულ ფეოდალურ სისტემაში დამოუკიდებელი, თავისუფალი არსებობა არ შეეძლო. მას პატრონი ესაჭიროებოდა, გარეშე ამ ბატონისა და პატრონისა იგი ამოვარდნილი იქნებოდა საერთო ცხოვრების ვითარებიდან. რასაკვირველია, ეს იმას არ ნიშნავს, რომ დამოუკიდებელი თავისუფალი გლეხი მაშინ არ არსებობდა. რასაკვირველია, ასეთებიც იყვნენ²⁾.

1) ეს ხალხური ლექსები შეკრებილი აქვს ვ. კოტეტიშვილს.

2) მიუხედავად საქართველოს საზოგადოებრივი სტრუქტურის სიმარტივისა, მაშინდელი სოციალური კლასები და ფენები მრავალნაირი იყო. ბ ა ტ ო ნ შ ვ ი ლ ი ვ ა ხ უ შ ტ ი შემდეგ კატეგორიებს ჩამოთვლის: „სოფლიერნი 1) ვრისთავნი. 2) მთავარნი; 3) აზნაურნი; 4) ვაჰარნი; 5) მსახურნი და 6) მუშაკნი გლეხნი. „საქართვე-

მაგრამ ესენი იყვნენ ეკონომიურად მოღონიერებული გლეხობა, მატერიალურად უზრუნველყოფილნი სხვადასხვა პირობების გამო. მაგრამ გლეხთა ასეთი კატეგორიის რიცხვი მცირედი იყო. გლეხი ეკონომიურ პირობებისა და საზოგადოებრივი ურთიერთობის ზეგავლენით იძულებული ხდებოდა **ბატონი** ეძებნა და ყმად შესულიყო. ეს ყმად შესვლა ჩვეულებრივი მოვლენა იყო საქართველოში. /1630 წ. დოკუმენტი გადმოგვცემს, რომ მემამულემ გამოიყიდა გლეხი ტყვეობიდან, მისცა მას მიწა და სხვა. გლეხიც თავისი ოჯახით შევიდა მის ყმად საუკუნოდ. 1794 წ. თ. გიორგიშვილმა მისცა მდივან თუმანიშვილს გუჯარი, რომ ის მოვიდა უცხო ქვეყნიდან და არ ჰყავდა ბატონი და ამიტომ მოისურვა რა შევიდეს მის ბატონობაში, მისცა მას თავისი თავი შვილებითა და შვილშვილებით ყმად ¹⁾. ოსესშვილი თავის მემუარებში 1779 წ. სწერს: „ხელაძე პაატს კაცი მოეგზავნა, იმერეთიდან გადმოსული ვარო, აქ ქალაქში ვარ დიდი ხანიაო, ვალი დამატყდა და არც სარჩო მაქვსო. ეს ვალი გადამიხადე, წლის სარჩო მომეცი და წიგნს მოგცემ, შენი ყმა ვიქნებიო“. („თევგადასავალი“ გვ. 120), რასაკვირველია, დღევანდელი თვალსაზრისით ეს თავის თავის გაყიდვა და სხვისი ყურმოჭრილი ყმად შესვლა გაუგებარია, ხოლო მაშინდელს პირობებში ეს ჩვეულებრივ მოვლენას წარმოადგენს. **X**თავის თავად ცხადია, რომ ასეთ ისტორიულ ეპოქაში გლეხთა მოძრაობას უმთავრესად სარჩულად ექნებოდა მდგომარეობის გაუმჯობესება ბატონყმურ პირობებშივე, ბრძოლა მებატონის თავხედობისა, უსამართლობისა, ზედმეტი გადასახადებისა და არა ადამიანური მოპყრობის წინააღმდეგ. /

საინტერესო არის სოფ. ფონას გლეხების—ნოზაძეების ისტორია. მათი ჩებატონეები ჩხეიძეები ძლიერ ავიწროებდნენ ამ გლეხებს.

ლოს ისტორია“ გვ. 4). ამ სქემაში სხვადასხვა წოდების (კლასების) ფენებიც არის დასახელებული დამოუკიდებლად და იგი არ არის დამაკმაყოფილებელი. უმთავრეს სოციალურ კლასებს 18-ე საუკუნის საქართველოში შეადგენდნენ: 1) თავად-აზნაურობა და სამღვდლოება, რომელიც თავისი მხრით რამდენიმე ფენებად და კატეგორიად იყოფოდა; 2) ვაჭრები და 3) გლეხობა. ეს უკანასკნელი არ წარმოადგენდა ერთ მთლიანს. ის მეტის მეტი აქრელებული იყო და სხვადასხვაგვარ ფენებისგან შესდგებოდა. გლეხობა შემდეგ კატეგორიებათ იყოფოდა: 1) მსახური; 2) აზატი; 3) მებეგრე; 4) მოჯალაბე და 5) კატეგორიას წარმოადგენდა ა. წ. ზიზანი (იხ. С. Ава-ლიანი: „Крестьянский вопрос в Закавказьи“ ტ. I, გვ. 60—64). ზიზანთა მდგომარეობას დაგვანახებებს 1777 წ. ერთ-ერთი დოკუმენტი: აქ გვხვობთ ზიზნები და მრავალ შევიწროებას განიცდიდნენ. ჩვენ არ გვყავდა მფარველი და ბატონი... აქაური გადასახადები... და მოვალეობანი ჩვენთვის მეტად ძნელი არის“ (А. Пурцеладзе: Крестьянские Грамоты“ გვ. 29, 1883 წ.

1) Крестьянские Грамоты გვ. 3, 59.

1780 წლებში გლეხებმა ველარ გაუძღეს მებატონეების სისასტიკეს, აიყარნენ და იმერეთს გადასახლდნენ. კაი ხნის მოლაპარაკების შემდეგ გაქცეული გლეხები 1794 წ. შეუეს შემდეგი შინაარსის არზას აძლევნ:

„ღმერთმა ბედნიერი ხელმწიფის ქირი სურამიდამ ფონელებს ნოზაძეებს მოგვცეს. ამას მოგახსენებთ, ძველთაგან თქვენი სახასო ყმანი გახლავართ. ჩვენი გვარი კაცი სამოცდახუთი კომლი გახლავართ, სხვა იმერეთსა და ოსმალში არიან გაფანტულნი. ჩვენი გვარი კაცი მეფე ვახტანგს ჩხეიძეებისათვის მიუბარებიათ, რომ მიბარებული ვართ, ჩხეიძეების სამკვიდრო არა ვართ. დღეს ახლა ასე გვიქირდა ჩხეიძეებისაგან, რომ დაკარგვის მეტი ღონე არა გვაქვს. მოგვხსენებათ სურამი ხეფინის ხევი და ფონა ერთი ბატონის ყმა ყოფილა სახასოთ. ახლა თუ ჩვენ ჩხეიძეების ხელისაგან გვეშველებათ და ერთ ერთ ბატონიშვილს მიგვცემთ და ერთი შინა მოგვეცემა, რაც ჩვენის გვარის კაცი დაფანტული არის იმერეთსა თუ ოსმალეთში, სულ ჩვენ მოგართმევთ, სადაც თქვენი ნება იქნება და თუ თქვენი საფარველი ჩვენ არ დაგვადგა, ჩვენც დავიკარგებით. მოგვიხსენებია და ნება თქვენი სიმაღლისა აღსრულდეს“¹⁾.

ეს საინტერესო ისტორიული დოკუმენტი 18-ე საუკუნის მოძრაობიდან ნათლად გვიჩვენებს, თუ როგორ ძირითად ამოცანებს ისახავდა იმ ეპოქაში გლეხური მოძრაობა. მის აზროვნებაში ჯერ კიდევ არ იყო გაღვიძებული შეგნება ბატონ-ყმურ ურთიერთობის უღლის მოსპობის შესახებ, სამაგიეროდ იგი მთელი თავისი ენერგიით ებრძოდა ამ ინსტიტუტის მახინჯ ფორმებს და ცდილობდა არსებულ წყობილების ფორმებში თავის დაცვას.

✕ ამ უკმაყოფილებისა და პროტესტის ფორმები მაშინ არ ყოფილა ფართო მასიური აჯანყება და ორგანიზაციული რევოლუციონური გამოსვლები: მოძრაობა ატარებდა სტიქიურ-ეკონომიურ ხასიათს; ფორმები ამ მოძრაობისა იყო: **ტერორი**,—როდესაც ყველაზე უფრო მკაცრსა და დაუნდობელს ბატონს ჰკლავდა ყმა და გარბოდა უცხო მხარეს ბეგარაზე და გადასახალზე უარის თქმა, გაქცევა მებატონისაგან სხვა მებატონესთან ან უცხო ქვეყნებში, აჯანყება და სხვა ყოველივე ეს მეთოდი პროტესტისა პასიური ხასიათისა იყო დახშირად ინდივიდუალურ იერს ატარებდა, მაგრამ კოლექტიურ აჯანყებასაც ჰქონდა ადგილი. ქვემოდ მოყვანილი ცნობები, რომელიც ამოკრეფილია საგლეხო და საეკლესიო გუჯრებიდან, ნათლად ამტკიცებენ,

¹⁾ ეს დოკუმენტები გადმოცა ს. კაკაბაძემ რისთვისაც მადლობას მოვახსენებ,

რომ 18-ე საუკუნეში გლეხთა უკმაყოფილებასა და მოძრაობას ღრმად ჰქონდა გადგმული ფესვები, თუმცა ამ პერიოდში ფართო მასშტაბით ეს მოძრაობა არ განვითარებულა. მაგრამ როდესაც ობიექტიური პირობები მომწიფდა ეს, მოძრაობა თავის თავად გადაიქცა გრანდიოზულ მოძრაობად. ეს მოხდა მე-19-ე საუკუნის დასაწყისიდანვე. /

გლეხთა უკმაყოფილებასა და ბრძოლას სასტიკი მებატონეთა წინააღმდეგ ნათლად გადმოგვცემს იგივე ხალხური ლექსები. ერთი ასეთი ლექსი ამბობს:

შენ, ზაალ თუმანიშვილო
გაზრდილო მეფის კარზედა,
მებაღაზობა ვინ მოგცა
იმ ზემო-ქართლის ცხვარზედა?
უსამართლობა იხმარე
ორ-ორს იღებდი რვაზედა.
მივიდენ ბატონს (ე. ი. ერეკლეს) შესჩივლეს
თუმანიშვილის თავზედა.
უსამართლობა იხმარა
ორ-ორს იღებდა რვაზედა.
ბატონმა მეხლმეს უბრძანა
ხმალი გალესე წამზედა,
დაჯდა გალესა ფრანგული
ცერი აუსო ფხაზედა.
— წადით და იქ მოიხმარეთ
თუმანიშვილის თავზედა,
იმისი თავი დაჰკიდეთ
იმავ მეცხვარის კარზედა.

განუვითარებელი ყმა, შევიწროებული მემამულისაგან დარწმუნებული იყო, რომ მეფე ერეკლე მის მხარეზე იყო და მეფის სახელით სურს ალესილი ფრანგულით (ხმლით) თავი მოაცილოს მოძალადე ბატონს. რასაკვირველია, მეფეც ისეთივე მებატონე იყო, როგორც სხვები და ქვევით დავინახავთ, თუ როგორ იცავდა ის მემამულეებს გლეხთა „თავხედობისაგან“. მეორე ლექსი რევოლუციონური მოწოდებაა ბატონზე თავდასასხმელად.

ხიდის თავს შეგვკრათ პირობა,
ჩვენ გაგზდეთ ღვიძლი ძმანია,
ჩაუხვდეთ მუხრან-ბატონსა
თავს დავანგრიოთ ბანია,
რაც რომა ჰქონდეს წავართოთ
თვალ-მარგალიტი ლალია,
შავიდეთ, გამოვიყვანოთ
თვალ-უუუუნ თეთრი ქალია...
სამი ისეთი ვაკოცოთ
ლოყას აქაძროთ ტყავია.

ასეთი არის ამ რევოლუციონური ხალხური პოეზიის მოტივები: „პირობის შეკვრა“ ერმანეთთან და თავდასხმა მყვლეფელ ბატონზე ნათლად გამოხატავდა მაშინ გამეფებულ წოდებრივ ბრძოლის შინაარსს.

ძველ საქართველოში გლებთა მოძრაობის შესახებ შემდეგი საინტერესო ცნობები მოიპოვება. 1630 წ. ზეფე თეიმურაზი უბრძანებს მანგლისის ეკლესიის გლებობას უყოყმანოდ შეასრულონ საეკლესიო ბეგარა ¹⁾. 1794 წ. —ერეკლე მეფე სწერს ნაიმ დავით აბდუშელიშვილს, რომ მას მინდობილი აქვს მანგლისის ეკლესიის გლებობა და მამული და ის მოვალეა იზრუნოს, რომ ეს გლებები პირნათლად ემსახურონ მანგლისის ყოვლად სამღვდელს და გადაუხადოს მას ის, რაც ვალდებული არიან აძლიონ. „არავის არ უნდა მისცეთ ნება უმიზეზოთ შეაწუხოთ ისინი (გლებები), ყოველივე მისი საქმის შესახებ უნდა გვაუწყოთ ჩვენ და როგორც ჩვენ გიბრძანეთ. ისე უნდა მოიქცეთ ²⁾.

ცხადია, რომ აქ გლებთა უკმაყოფილებას ქონდა ადგილი, რომლის დაწყნარებასაც ანდობს ერეკლე თავის მოხელეებს და იცავს კიდევაც გლებობას, რომ არავინ უმიზეზოთ არ შეაწუხოთ ისინი. ერთი წლის შემდეგ 1795 წ. იგივე ერეკლე უბრძანებს თავ. დავით ორბელიანს—დასძებნოს ყველგან მანგლისის ეკლესიის გლებები და დააბრუნოს ეკლესიის მამულში ³⁾. ცხადია, მანგლისის ეკლესია სასტიკად ეპყრობოდა თავის გლებობას, რომ 1630—1795 წლების განმავლობაში მისი გლებები პროტესტს აცხადებდნენ, ხან გარბოდნენ და ხან კი უარს ამბობდნენ ღალა-კულხისა და ბეგარის გადახდაზე. 1712 წ. მეფე იმამ-ყული ხანმა უბრძანა თავის ნაზირს, რომ ყვარელის გლებობა მოიყვანოს მორჩილებაში და აიძულოს მათზე დაწესებული ბეგარის გადახდა ⁴⁾. 1719 წელს შაქარ მეფემ შესწირა მონასტერს თრიალეთის სოფ. კარწახი; გლებები ეკლესიასთან ისეთსავე დამოკიდებულებაში უნდა ყოფილიყვნენ, როგორც სხვა სოფლებში; გლებები მთავრობას არ დაემორჩილენ, წინააღმდეგობა გაუწიეს, აღელდნენ, მაგრამ მეფემ ისინი იარაღით დაიმორჩილა ⁵⁾. აქ უკვე შეიარაღებული აჯანყების მაგალითი გვაქვს ხელისუფლების წინააღმდეგ, რომელსაც უნდოდა გლებობა უარეს მდგომარეობაში ჩაეგდო. 1749 წ. კათალიკოსმა ანტონიმ მისწერა ბოლნისის ყველა

¹⁾ Церковные Грамоты 83. 7,

²⁾ იქ.—22.

³⁾ იქ. 83. 12—13;

⁴⁾ იქვე 36.

⁵⁾ იქვე—81.

გლეხებს, რომელთაც უარი სთქვეს გადასახადის მიცემაზე, რომ აუცილებლათ გადაეხადათ დაწესებული გადასახადი¹⁾, 1776 წ. ურბნისის ეპისკოპოზის იუსტინეს თხოვნით მეფე ერეკლემ მისწერა ამილახვარს მოეყვანა ურბნისის მცხოვრებნი ეკლესიის მორჩილებაში და აეძულებია მათთვის ეხადათ დაწესებული ღალა. „საქართველოში არავის არასოდეს არ გაუგონია, რომ ვინმეს უარი ეთქვას საეკლესიო გადასახადზე“²⁾. 1794 წ. მეფე ერეკლე უბრძანებს ზაზას დახელოს ყველგან რუისის ეკლესიის გლეხები და ისინი უკანვე დაუბრუნოს ეპ. იუსტინეს³⁾. 1775 წ. ბერი გრიგოლი აცნობებს მეფე ერეკლეს, რომ პორტაილის მონასტრის გლეხები არ ემორჩილებიან მას. ამის გამო ერეკლე ქიზიყის მოურავს რევაზს უბრძანებს: „...ბერის მითითებით გაროდგოს ისინი, ვის გაროდგვასაც ის (ბერი) მოისურვებს; დააპატიმროს ისინი, ვის დაპატიმრებასაც იგი მოისურვებს; ბორკილები დაადვას... დაარბიოს... წაართვას საქონელი და ქონება, ძლიერ მკაცრად მოეპყარით მემამუხეთ და მოიყვანე ისინი სრულს მორჩილებაში“⁴⁾. ამრიგად ერეკლემ ეკლესიის ინტერესების დასაცავად და გლეხების დასამორჩილებლად მონასტრისათვის თავისი სახელმწიფოებრივი აპარატი—მოურავი გამოიყენა და გლეხები კვლავ აიძულა დამორჩილებოდენ ეკლესიას. მეორე შემთხვევაში ერეკლემ თვით ყოვლად წმინდა ეკლესია გამოიყენა მემამულეთა ინტერესების დასაცავად. 1791 წ. ერეკლე სწერს ნეკრესის ეპისკოპოსს: ახმეტის მცხოვრებნი არ ემორჩილებიან მოურავებს, არ ეხმარებიან მას. როდესაც მიიღებ ამ ბარათს, მოიხმე ახმეტის მცხოვრებნი და მოურავი და შეარიგე ისინი. როგორც ჩვენ მიერ ნაბრძანებია, ასე აიძულე მცხოვრებნი დამორჩილდენ და ემსახურონ თავიანთ ბატონებს, თუ თქვენ არ გაგიგონებენ, მაშინ დატუქსე და აიძულე ისინი აღასრულონ ჩვენი ბრძანება“⁵⁾.

საინტერესო არის 18 საუკუნის დასაწყისის ერთი დოკუმენტი, რომელიც ს. კაკაბაძეს აღმოუჩენია და რომელიც ჩვენ სავსებით მოგვყავს. აქ ვკითხულობთ: „ესე წიგნი მოგართვით სასოსა ჩვენსა ქარ-

¹⁾ იქვე—35.

²⁾ იქვე—27.

³⁾ იქვე—75.

⁴⁾ „Крестные Грамоты“ გვ. 27. აღსანიშნავია, რომ ეს გლეხები ევროპასეთი სასტიკი ზომებით მოეყვანათ ქუთაზე და შემდეგშიც არა ერთხელ გამოუცხადებია თავიანთი ურჩობა. 1797 წ. პორტაილის მონასტრის ბერი სთხოვს მეფეს დაწინაურდეს კაცი, რომელიც გადაახდევინებს გლეხებს ყოველივეს, რაც მონასტრის ეკლესიის გლეხები არ ემორჩილებიან (იქ. 64).

⁵⁾ იქვე—50.

თველთა მნათობთა დიდებულის წმინდა ნინოს ბოდბეს ჩვენ კახეთის ჯანიშინმა ბატონიშვილმა თეიმურაზ და დედამა ჩვენმან დედოფალთ დედოფალმან ანამ, ესე საბოლოო გასათავებელი წიგნი დავდევით. ბოდბელის ყმამან იჯანლა, მოხელეები დარბივა, რიგის ძროხა არ გვაძსო, ბოდბელისთვისა მოეხსენებინათ—თუ არ ამოგვიკვეთო, ავიყრებითო. ბოდბელს ჩვენც უბძანეთ—ცოტა ხანს დაცალეთო. კიშკანის (ქვეყანის?) აშლის გულისათვის ლეკიც სცემდა. ბოდმელმა ცოტახანს აპატივა, ერთმანერთსა არბევდენ. მოხელეები შეიხვეწნენ ბოდბელს, დრამადრო ნულარ სთხოვო. უწინაც ექნათ რიგის ძროხაზედ ჯანლი. წიგნებიც მიეცა ბოდბელს, მაგრამ ბატონს მამაჩვენს არ ეპატივებინა ჯანლის თავები დაეჭირა, ჯარიმაც ბევრი წაერთმივა, გუჯარიო შეწირა, რაც კიზიკს სდებია, ის ბოდბეს და კვეს, რიგის ძმობა როგორც კიზიკს სდებია, ისე წმინდის ნინას ყმას. თუ ღმერთმა (ღმერთი) ჩვენის ძმის მოსვლას გვალირსებს, ის ისევ გაარიგებს და გადაახდევინებს, როგორც მამაჩვენმა უყო, თუარადა ცოტა ხანს უკან ჩვენ გადავახდევინებთ, როგორც გუჯარში სწერია, ამისი მშლელი არავინ არის. თუ ბოდბელის წიგნი გამოჩნდეს, ამ წიგნებმა გამტყუნოს. გურჯარშიც ისე სწერია. ჩვენც როგორც გუჯარში სწერია, ისე გარიგებული იყოს. რაც კიზიკს ედვას, ის ბოდბელის ყმას ედვას.“

ზემოდ ჩვენ უმთავრესად საეკლესიო ყმების ბრძოლასა და ამბოხებას ეკლესიისა და მონასტრების წინააღმდეგ გვეცნობოდით; ეხლა საჭიროა მემამულეთა წინააღმდეგ ბრძოლის ფორმებსაც გავეცნოთ. მკითხველმა უნდა იცოდეს, რომ ეკლესიის დოკუმენტები და გუჯრები უფრო შენახული არის, ვიმემ მემამულეთა და ამიტომაც, რომ ჩვენ უზვად გვაქვს გლებთა უკმაყოფილების ფაქტები ეკლესიის წინააღმდეგ. მაგრამ ისიც უნდა ვიცოდეთ, რომ გლებთა ბრძოლა მემამულეთა წინააღმდეგ უფრო მკაცრი და შეუპოვარი იყო, აქ ჩვენ ტერორისტულ აქტებთანაც გვაქვს საქმე, 1791 წ. მეფის განკარგულებაში ვკითხულობთ: „კორინთელებმა ჩვენ მოგვახსენეს, რომ ოსები ბრალს დებენ მათ ძმას ტყვე ოსის გაყიდვაში. ამ საქმის გარჩევა ჩვენ მივანდევით ჩვენს შვილს იულონს, მაგრამ ოსები არ მივიდნენ მასთან სასამართლოში, ზოლო ღამით 71 კაცამდე თავს დაესხნენ კორინთელის სახლს, დასჭრეს ორი ძმა თოფით, დაამტვრიეს კოშკის კარები და ყველაფერი დაიტაცეს. ამგვარად ოსები დამნაშავენი არიან, ერთი მხრივ იმაში, რომ არ გამოცხადდნენ ჩვენ შვილთან სასამართლოში, მეორე მხრივ იმაში, რომ დაეხსნენ კორინთელს სახლს, და ასტრენ და გაძარცვენ ისინი“¹⁾ 1776 წ. მეფე აგზანის ბრძანე-

¹⁾ იქვე—52—53;

ბას: „უბრძანებთ გ. ზუმბულიძის გლეხობას, რომელნიც ჩვენ მას უბოძეთ ბატონყმობის რიგით ემსახურონ და დაემორჩილონ მას ¹⁾“. საინტერესო არის 1799 წ. გლეხთა განცხადება მეფისადმი: „ჩვენ და ჩვენი წინაპრები იყვენ სახასო გლეხები და მეჩინვალში, სადაც ჩვენ ვცხოვრობთ, სახნასო მამული იყო. მიუხედავად იმისა პაპუა ორჯონიკიძე გვაფიწროებს ჩვენ და მოითხოვს, რომ ჩვენ გავხდეთ მისი ყნები ან გადავსახლდეთ სხვა ადგილებზე. ჩვენ ჩვენი ოჯახობით გადავსახლდით სურამში... მიუხედავად ამისა პაპუა ორჯონიკიძე, 50 კაციით მაინც დაგვეცა თავზე და მოითხოვა, რომ ჩვენ ხელახლა გადავსახლდეთ სურამში. ნუ მისცემთ თქვენო უმაღლესობა თქვენს გლეხებს ორჯონიკიძეს ყმად; ჩვენს შორის არის 18 კაცი, რომელთაც შეუძლიათ თოფისა და ხმლის ტარება და თუ თქვენ მიგვეცემთ ორჯონიკიძეს, მაშინ ჩვენ ამოველეთ ერთმანეთს (ალბად ორჯონიკიძის ამაღლას. ს. ხ.) ხოლო მეჩინვალში კი არ გადავსახლდებით“ ²⁾.

საინტერესო სურათს გვაძლევს 1786 წ. ს. კაკაბაძის აღმოჩენილი დოკუმენტი. ეს დოკუმენტი ჩვენ სავესებით მოგვყავს. იგი ნათლად გვიჩვენებს, თუ როგორი ურთიერთობა დამყარდა მემამულეთა და ყმებს შორის 18 საუკ. მიწურულში.

„ქიზიყის მოურავს ზაქარიას, ნაზირს იოანეს, მდივანს დავითს ჩვენ, თქვენი ძმანი, ოთხნი თუ ხუთნი სალამს გკადრებთ. რადგან ჩვენის ქვეყნის შვილნი და ჩინებულნი კაცნი ხართ, თანამდებობა გაქვს კახეთისთვის იზრუნოთ. ჩვენ ვხედავთ და გვესმის, რომ კახეთის ხალხი დიდს არეულობასა და მითქმა-მოთქმაში არიან. ზოგნი სოფელეულად გაიფიცნენ ეკლესიებში, ზოგნი ერთმანეთს სიკვდილსა და ჭრილობას არ არიდებენ, ზოგთა მარხვის ჭამა და ეკლესიის გარეშე ყოფაქცევა დაიწყეს და ლამის რომ განძლიერდეს. ჩვენ ამაზედ შევწუხდით და შეძლება კი არ გვქონდა, რომ ჩამოვსულიყავით და მაგათის უმაღლესობისათვის გამოგვეცხადებინა და ან თქვენ გვენახენით და ბატონს დედოფალს არზი ვახელით და ჩვენი ძმა მოძღვართ მოძღვარი და ეს ამბავი მოვახსენეთ და ერთერთი თავისი შვილი ჩვენს მეურნეთ და მომღელად ვთხოვეთ, რომ კახეთის ამბავი ხომ მოგეხსენებათ, რომ კვლავაც მომხდარა ამ გვარები და მემატონეთ დაუნელებიათ. ახლა მაგათი უმაღლესობა შორს ბრძანდება და ერთერთი შვილი, რომელიც ჩვენ სათნო გვიჩანს, ვთხოვეთ ამების დასანელებლად და ჩვენს მომღელად. ახლა მტკიცედ და ბეჯითად მოგახსენებთ, რომ შემწეობა უყოთ ამ ჩვენს მონახსენს. ზალოასშვილი

¹⁾ იქვე—27-28;

²⁾ იქვე—74

უჯდა წმინდის გიორვის ეკლესიას მეურნედ და ჩვენ რომ მაგათ თავიანთი შვილი გვიბოძონ და ის აღტეგილება დამდგომონ ვიდრე სრულ ყოფამდე საქმისა. არაგვის გლურჯიძე უჯდა მეურნეთ და ჩოლოყაშვილი და არაგვის ტოლნი როგორ არა ვართ, რა დაგვემართა“.

გლებთა უკმაყოფილებებისა და არეულობის შესახებ მაშინდელი ბატონყმური ურთიერთობის წინააღმდეგ საკმაო ცნობებს გადმოგვცემს დივანბეგი ისევე ოსეს შვილი თავის **მემუარებში 1781 წ.** იგი სწერს: „შარშან რომ რუსები შემოვიპირე, ივანე პატარა დილმიდამ, სტეფანე თიანეთიდან, ნიკოლა ჯინჯილ ხანიდან, დიდი ივანე სასტიკის საპყრობილიდან, შიშველი, სასიკვდილოდ მიცემული გამოვიყვანე—ჯერ ეს იყო იოსე გამიქცია, ახლა ერთად გაიქცნენ და თოფხანაში შევიდნენ. ამ დროს ჩემმა მეოთხე არუთინამაც კიდევ მილალატა აიყარა ჩუმად დურუნუს გაიპარა. მრავლის ცდით დიდის სასჯელით ვიპოვე ისევ და გამოვიყვანე“ (გვ. 129). ქიტესა გორელი „მენავედ გაიქცა, რომელიც სხვა მრავალი გვასმია და მეც მექნა. **ვისცა დავტუქსავდით, წავიდის კახეთს და ესეც გავიდა კახეთს**“ (გვ. 74) „ერთი იმერელი მოჯამაგირე მყავდა, ცხენებს უვლიდა. ერთი მოახლელა მყავდა, ესეც გამექცა“ (110). 1783 წ. იგი სწერს: ოცი რომ ვიყიდე (ყმა) თუ ვიშოვე, ათი გამექცა და ათი დამრჩა და რაც ფასი მივეცი ორი იმდენი იმათ შენახვაზე მეხარჯება... ყმას ვყიდულობ დიდის გაქივრებით, ათს რომ ვიყიდი, ორი თუ დამიდგება. ზოგი იმერეთს მირბიან, ზოგი კახეთს. ზოგი სად.“ (გვ. 126-7). როგორც მკითხველი ხედავს, მემუარების ავტორი, თვით მემამულე ზემოდ მოყვანილ ციტატებში გლებთა ბრძოლის მხოლოდ ერთ მეთოდზე მიგვითითებს: შევიწროებული გლები ყმა თავს აღწევს მრისხანე ბატონისაგან გაქცევით, შორეულ მხარეში გადაკარგვით, ან სახელმწიფო დაწესებულებაში, თოფხანაში შავ მუშად შესვლით. მაგრამ იგივე ავტორი გლებთა ბრძოლის სხვა მეთოდზედაც მიგვითითებს გაკვრით. 1784 წ. ავტორი თავის დღიურში სწერს: „დედოფალმა დარეჯანმა მიბაძა დილომს მამუჩის შვილი გიორგი, ისევე, გენებაშვილი თედიაშვილი, მარიაშვილი და როსტიაშვილი სვიმონ და კავთელა. როსტიაშვილები სამეფოსი არიან, მაგრამ ისინი სადედოფლონი, და გენებაშვილი დავითი მზარეული და მისი ძმის წული რომ ბატონსა (მეფეს) და ბატონის შვილს ახლავენ, იმათ მაგიერ ესენი დავაწერინე. თუ იმათ მომცემენ. იმათ მივცემ, მაგრამ ესენი შვილმრავალნი იყვნენ და მისთვის ვქენ **ჯერ მოურავობით მინდა შეუვიდე, რომ გლები კაცი დავამშვიდო... არ აჯანყდეს**“ (გვ. 129-30).

როგორც ვხედავთ, გლეხ-კაცის აჯანყების შიში დიდი არის ჩვენს ავტორში, უდავოა რომ ასეთ ფაქტებს ჰქონდა მაშინ ხშირად ადგილი და ამიტომ ჩვენი მეზატონე—ავტორი, სიფრთხილითა და ტაქტიკით უდგება საქმეს. აღსანიშნავია ის ფაქტიც, რომ გლეხებისათვის სახელმწიფო (სახასო) ყმობიდან გადასვლა საბატონო ყმობაზე მეტის, მეტად საზარალო იყო და ამიტომ არის სწორედ, რომ ასეთი ფაქტიდან ოსესშეილი გლეხთა აჯანყებას მოვლის.

✕ ამრიგად 18-ე საუკუნის საქართველოში გლეხობა მეტად შევიწროებული იყო ბატონყმური უფლითა და სხვადასხვაგვარი გადასახადებით. ამ შევიწროებულმა მდგომარეობამ გლეხობაში გამოიწვია ბუნებრივი პროტესტი. ამ პროტესტის ფორმები სხვადასხვაგვარი იყო. მეთვრამეტე საუკუნის გლეხთა მოძრაობა სტიქიურ-ეკონომიური ხასიათისა იყო; ორგანიზაციულ შეგნებულ ბრძოლას არსებულ საზოგადოებრივ წყობილების წინააღმდეგ იმ პერიოდში არ ჰქონია ადგილი.

მე-19-ე საუკუნის დასაწყისიდან საქართველოს საზოგადოებრივი და პოლიტიკური პირობები ძირეულად შეიცვალა. ამ ცვლილებებთან ერთად შეიცვალა გლეხთა მდგომარეობაც და გლეხთა მოძრაობამაც მეტად გრანდიოზული და მასიური ხასიათი მიიღო. !

შემდეგ თავში ჩვენ ამ მოძრაობის შინაარსსა და ფორმებს გავეცნობით.

სიმონ ხუნდაძე.

პირველიდან მეთხუთმეტე ყრილობამდე.

მეხუთე ყრილობა

ყრილობის წინა პერიოდი.

მეოთხე გამაერთიანებელ ყრილობის შემდეგ ბოლშევიკები და მენშევიკები კვლავ განაგრძნობდნენ ბრძოლას იდეოლოგიურ ფრონტზე. იმ ხანად თვითმპყრობელ მთავრობის მიერ მოწვეული იყო სახელმწიფო სათათბირო და პარტიამ, ისარგებლა რა იმ ცოტაოდენი სიტყვის თავისუფლებით, რომელიც აღიარებული იყო მაშინ, დაარსა თავისი ორგანოები, ბოლშევიკებმა—„ვოლნა“ (ტალღა), შემდეგ „ჰეროი“ (წინ) და „ეხო“ (გამოძახილი), მენშევიკებმა—„ნეესკაია გაზეტა“ (ნევის გაზეთი) „კურიერი“ და „გოლოს ტრუდა“ (შრომის ხმა).

უნდა ითქვას, რომ იმ დროს სხვადასხვა პარტიების ყურადღება სათათბიროსაკენ იყო მიპყრობილი და პრესაც, როგორც ბურჟუაზიული, ისე სოციალდემოკრატიული მხოლოდ ამაზე სწერდა.

მენშევიკებმა პლენარის თაოსნობით წამოისროლეს ლოზუნგი „მთელმა ხალხმა მხარი უნდა დაუჭიროს სახელმწიფო სათათბიროს, მიუხედავად იმისა, რომ იქ გამეფებულია ბურჟუაზიული პარტიები“. ბოლშევიკები ამის წინააღმდეგ ამბობდნენ: კი, მაგრამ რომელ ბურჟუაზიას უნდა დაეჭიროს მხარი? ჩვენ შეიძლება მხარი დაუჭიროთ წერილ მშრომელ ბურჟუაზიას, რომელიც დაჩაგრულია, რომელიც ოცნებობს მიწის დაყოფაზე იმ შემთხვევებზე ბურჟუაზიის წინააღმდეგ, რომელიც მზადაა მუდამ წამს ღალატისთვის, თვითმპყრობელობასთან შერიგებასთან როგორ უნდა დაუჭიროთ მხარი? უნდა ვიბრძოლოთ არა შიგ სათათბიროში, არამედ მის გარეშე—ხალხთან ერთად! ასეთი იყო ბოლშევიკების ხაზი.

ცენტრ. კომიტეტმა გამოიტანა რეზოლიუცია, რომელშიც ნათქვამია—„ჩვენ მხარს დაუჭერთ სათათბიროს, როდესაც მისი მოქმედება მიმართული იქნება არსებული სამინისტროს ჩამოგდებასაკენ და მის მაგიერ დანიშნული იქნება სათათბიროს მიერ არჩეული სამინისტრო, რადგან ასეთ შეცვლაში ჩვენ ვხედავთ პირობას დამფუძნებელი კრების მოწვევისთვის“.

მენშევიკების მხრიდან ეს იყო ოპორტუნიზმის მოულოდნელი გამოძვლავნება; ბოლშევიკების რიგებში ამაღ დიდი პროტესტი გამოიწვია. ასეთი რევოლუცია არ ეთანხმებოდა მეოთხე (გამაერთიანებულ) ყრილობის დადგენილებას.

„ასეთი შეთანხმება ხალხის მონაწილეობის მიუღებლად, ჩვენ არ შეგვიძლია! ასეთ შემთხვევლობისკენ რომ მოუწოდო ხალხს ან პროლეტარიატს, ეს იმას ნიშნავს, რომ გავხრწნათ ხალხის შეგნება, ნიშნავს იმას, რომ ხალხისგან დავფაროთ სიმაართლე!“ ასე ამბობდნენ ბოლშევიკები.

ყრილობის გახსნა და დღის წესრიგი.

მაისის ცამეტში, 1907 წელს, ლონდონში გაიხსნა რუსეთის სოც.-დემოკრატიული პარტიის მეხუთე ყრილობა, რომელსაც ეწოდება ლონდონის ყრილობა.

ეს ყრილობა სხვა დანარჩენ რუსეთის სოც. დემოკრატიულ მუშათა პარტიის ყრილობებისაგან იმითი გაირჩევა, რომ მასზე წარმოდგენილი იყო ყველა სოციალ-დემოკრატიული ორგანიზაციები, რომელიც კი რუსეთის ტერიტორიაზე მუშაობდა. ამ ყრილობაზე პირველად ეწერებოდნენ გადამწყვეტი ხმით პოლონეთის და ლატვიის სოციალ-დემოკრატია და ებრაული ორგანიზაცია—ბუნდი,

ყრილობა ცენტრალური კომიტეტის სახელით გახსნა პლენარულად...

ყრილობის პრეზიდიუმში არჩეულ იქნა ხუთი კაცი, რომელშიც გავიდნენ: აზისი, ლენინი, დანილოვი, ტიშკო და ვინიცი, რეგლამენტის გამომუშავების შემდეგ მიღებულ იქნა დღის წესრიგი. დღის წესრიგის პროექტი წარდგენილი იყო: 1) ცენტრალურ კომიტეტის მიერ, 2) ბოლშევიკების მიერ და 3) პოლონეთის სოც. დემ. დელეგაციის მიერ.

უნდა აღინიშნოს, რომ დღის წესრიგის მიღებას ყრილობამ ექვსი სხდომა მოაწოდო, აქვე გამოიკრცია ბოლშევიკების და მენშევიკების შეხედულება მიმდინარე მომენტზე. მაშინ, როდესაც ბოლშევიკები ცდილობდნენ ყრილობას ემსჯელა პროლეტარიატის ამოცანებზე და მის ეკონომიურ და პოლიტიკურ ბრძოლის შესახებ, მის რევოლუციონურ სულისკვეთებაზე და იმ კითხვაზე, თუ როგორ მოემზადებინათ აჯანყება—მენშევიკები ამ კითხვებს ჩქმალადდნ და არ უნდოდათ დღის წესრიგში დასმულიყო ასეთი საკითხები.

ჩვენ აქ მოვიყვანთ შესაძარებლათ ცენტრ. კომიტეტის პროექტ-

ტს, რაც იგივე მენშევიკების პროექტია და ბოლშევიკებისას. აქედან ნათლად დავინახავთ რა უფრო აინტერესებდა ან ერთს, ან მეორეს.

ცენტრ. კომიტეტის დღის წესრიგის პროექტი ასეთი იყო: 1) ცენტრალური კომიტეტის ანგარიში, 2) მახლობელი პოლიტიკური ამოცანები, 3) სახელმწიფო სათათბირო, 4) მთავრობის კანონმდებლობით მოქმედება აგრარულ საკითხის შესახებ, 5) პარტიზანული გამოსვლები და მებრძოლი რაზმები, 6) მუშათა კლასის ორგანიზაცია (მუშათა ყრილობა, მუშათა დეპუტატების საბჭო, რწმუნებულთა საბჭო), 7) პარტია და პროფესიონალური კავშირები, 8) სათათბიროს ფრაქციის ორგანიზაცია, 9) ნაციონალური საკითხი, 10) საორგანიზაციო კითხვები და სხვა. ბოლშევიკების პროექტი ასეთი იყო: 1) ცენტრალურ კომიტეტის ანგარიში, 2) ანგარიში და ორგანიზაცია სათათბიროს ფრაქციისა, 3) ეკონომიური ბრძოლის გამწვავება და მიმდინარე მომენტი, 4) პროლეტარიატის კლასიური ამოცანები ბურჟუაზიულ დემოკრატიულ რევოლუციის მიმდინარე მომენტში, 5) ბურჟუაზიულ პარტიებთან დამოკიდებულება, 6) სახელმწიფო სათათბიროსთან დამოკიდებულება, 7) პროფესიონალური კავშირები და პარტია, 8) მუშათა ყრილობა და უპარტიო მუშათა ორგანიზაციები, 9) მუშაობა ჯარში, 10) აჯანყების მომზადება და მებრძოლი რაზმები, 11) პარტიზანული გამოსვლები, 12) პარტიის წევრების მიერ მონაწილეობის მიღება ბურჟუაზიულ პრესაში 13) საორგანიზაციო კითხვები და სხვა.

როგორც ვთქვით, ყრილობამ ექვსი სხდომის სასტიკი კამათისა და დებატების შემდეგ მიიღო შემდეგი დღის წესრიგი: 1) ცენტრ. კომიტეტის ანგარიში, 2) სახ. სათათბიროს ფრაქციის ანგარიში, 3) ბურჟუაზიულ პარტიებთან დამოკიდებულება, 4) დამოკიდებულება სახ. სათათბიროსთან, 5) მუშათა ყრილობა, 6) პროფესიონალური კავშირები და პარტია, 7) პარტიზანული გამოსვლები, 8) უმუშევრობა, კრიზისი და ლოკაუტი, 9) საორგანიზაციო კითხვები, 10) შტუტგრატის კონგრესი, 11) ჯარში მუშაობა, 12) სხვადასხვა.

რა საჭიროა დღის წესრიგში შევიტანოთ კითხვა მიმდინარე მომენტის შეფასების შესახებ? პროტესტს აცხადებდნენ მენშევიკები. ერთმა ისეთი სისულელეც კი სთქვა—თითქმის თეორეტიული პრინციპები ლიტერატურაში უნდა დამუშავდეს და აქ კი მხოლოდ პრაქტიკული. მისი აზრით გამოდიოდა, რომ მომენტის შეფასება არის უბრალო „თეორია“ და არა ანალიზი არსებულ წყობილებისა. ამას გარდა ყველა მარქსისტისთვის ცხადია, რომ თეორია და პრაქტიკა

ერთმანეთისაგან დაუშორებელია, რომ თეორეტიულმა დებულებამ უნდა გაარკვიოს და გზა მისცეს პრაქტიკულ მოქმედებას!..

შეიარაღებულ მომზადების და მებრძოლ რაზმების დღის წესრიგში დასმის შესახებ ხომ ერთი აურ-ზაური ასტეხს მენშევიკებმა. როგორ! განა შეიძლება, რომ ჩვენ ლეგალურათ შევიკრიბეთ აქ, ლონდონში, კორესპონდენტების თანადასწრებით და როგორ შეგვიძლია ჩვენ კითხვაც კი დავსვათ შეიარაღებულ აჯანყების შესახებ!.. ამზოდენ მენშევიკები. და ასეთ კითხვებს ცენტრის დახმარებით დღის წესრიგიდან ხსნიდენ.

მერე ეს იყო რევოლუციონური ტაქტიკა? განა ეს იყო პარტიის ყრილობა?

გარკვევით, აშკარათ აღმოჩნდა აქ, რომ იყო უკვე ორი პარტია სულ სავადასხვა შეხედულებით რუსეთის რევოლუციის მსვლელობაზე და მუშათა კლასის ამოცანებზე ამ რევოლუციაში.

ყრილობაზე მენშევიკებს მხარს უჭერდა ბუნდი, ხოლო ბოლშევიკებს—პოლონელები და ლატვიელები.

ყრილობაზე იყო ბევრი მერყევი და გაურკვეველი დელეგატი, აი, ასეთი დელეგატები შემთანხმებელ ტროცკის მეთაურობით წარმოადგენდა ცენტრს, რომელიც ხშირად ყრილობის მსვლელობის ბედ-ილბალს სწყვეტდა.

გადაჭრით შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ლონდონის ყრილობამ ერთხელ კიდევ დაამტკიცა რუსეთის სოციალ-დემოკრატიულ პარტიაში არსებული ძირითადი განსხვავება. და კიდევ ის, რომ პარტია შესდგებოდა არა ორი ფრაქციისაგან, არამედ უკვე ორი ერთმანეთისაგან დამოუკიდებელ პარტიისგან—ბოლშევიკურსა და მენშევიკურ პარტიისაგან. ამასთანავე შემთანხმებლობის პოლიტიკას, რომელსაც ტროცკი აწარმოებდა,— ამ ორ პარტიას შორის უფრო მეტი გაურკვეველობა და ბურუსი შეჰქონდა.

ყრილობის შემადგენლობა.

ყრილობის დელეგატი არჩეული იყო ხუთას პარტიის წევრზე ერთი.

ყრილობაზე წარმოდგენილი იყო 279 დელეგატი გადამწვეპტი ხმით, 52 სათათბირო ხმით და 10 სახელმწიფო სათათბიროს წევრი, უკანასკნელთ სათათბირო ხმა ჰქონდათ მინიჭებული.

ტფილისის ორგანიზაცია მენშევიკების ხელში იყო, ბოლშევი-

კებმა მხოლოდ შაუმიანი გაგზავნეს ალავერდიდან გადამწყვეტი ხმით და ტფილისიდან ს. ჯულაშვილი (სტალინი) და მ. ცხაკაია სათათბირო ხმებით. ✓

ფრაქციულობით და ნაციონალური შეჯგუფებით ყრილობა იყოფოდა ხუთ ნაწილად: ბოლშევიკურ და მენშევიკურ ფრაქციით, პოლონელების, ბუნდელების და ლატვიელების დელეგაციით.

დაახლოვებით ბოლშევიკთა რიცხვი აღიოდა 90-მდე, მენშევიკთა 85-მდე, პოლონელთა—45 მდე, ბუნდოელთა 56-მდე და ლატვიელთა 26-მდე.

თავისი სოციალური შემადგენლობით ლონდონის ყრილობა განსხვავდებოდა სხვა ყრილობებიდან. ამ ყრილობაზე ჩვენ ვხედავთ მუშების უფრო მეტ რიცხვს. თუ მეოთხე ყრილობაზე მუშების რიცხვი მხოლოდ $1/4$ შეადგენდა, ამ ყრილობაზე იგი აღემატებოდა 34% .

დაწვრილებით ყრილობის შემადგენლობის სტატისტიკურ ცნობებს ჩვენ მოვიყვანთ წერილის ბოლოში.

მოხსენება ცენტრალური კომიტეტის ანგარიშის შესახებ გააკეთა მარტოვმა, რაც გამომხატველი იყო მენშევიკურ ტაქტიკისა. მოხსენებაში ხაზგასმით გამოსკვივოდა—რომ მთავრობის წინააღმდეგ ლეგალური პირობებში სათათბიროს მიერ განვითარებული ბრძოლა შეაერთებს თავის გარშემო მოსახლეობის ფართე მასებს და თავს მოუყრის მათ კვლავ აქტიური გამოსვლებისათვის, რომელიც დეკემბერში დაიწყო... აქედან გამოსული, ცენტრ. კომიტეტის მუშაობა მიმართული იყო იქითკენ, რომ აემოძრაებინათ მასები სათათბიროს მხარის დაჭერისთვის. ამიტომ ცენტრ. კომიტეტს გამოჰქონდა მიტინგებზე და კრებებზე რეზოლიუციები, რომელიც გამოხატავდა ბრძოლის საჭიროებას სათათბიროსთვის და პასუხისმგებელ სამინისტროს შედგენის მოთხოვნას.

მარტოვი ცეკას სახელით აყენებდა ლოზუნგს: „ფართე სახალხო მოძრაობის ორგანიზაცია სათათბიროს გარეშე“..

საერთოდ ყრილობაზე მენშევიკურმა ცეკამ, არა თუ აღიარა თავისი შეცდომები, არამედ კიდევ გააღრმავა ის შეხედულება, რომ საჭიროა მუშაობის ცენტრი გადატანილ იქნას სახელმწიფო სათათბიროში და მთელი რევოლუციონური მუშაობა მოეწყოს სათათბიროს გარეშე.

მენშევიკების მიერ წამოყენებულ დებულებებს გააფთრებით უპასუხებდნენ ბოლშევიკები. ცეკას მოქმედებას ისინი აკრიტიკებდნენ გამაერთიანებელ ყრილობის დირექტივების თანახმად. ისინი ამბობდნენ, რომ ცენტრ. კომიტეტის მიერ დაშვებულია მთელი რიგი შეცდომებისა. მათ მიერ წამოყენებული ლოზუნგი პასუხისმგებელ სამი-

ნისტროს მხარის დაქერის შესახებ, რომელიც მათი ფიქრით მოასწავებდა კონფლიქტის გარღმავებას ხალხსა და ძველი წყობილების შორის, — სინამდვილეში წინააღმდეგ შედეგს იძლეოდა. ეს ლოზუნგი მოუწოდებდა არა ძალა-უფლების ხელში ჩაგდებისაკენ, არამედ ხელს უწყობდა ლიბერალებისა და მთავრობის შეთანხმებას, რისთვისაც უნდა ებრძოლა პროლეტარიატს. აი, საითკენ მიდიოდა მენშევიკური ტაქტიკა!

ამნაირად ცეკა მოუწოდებდა პარტიას საპარლამენტო „სამშვიდობო“ ბრძოლისკენ მაშინ, როცა ცხოვრებაში სულ სხვა ობიექტური პირობები იყო შექმნილი: რევოლუციონური ტალღები იზრდებოდა და საჭირო იყო არა პარლამენტარული მიძინება ხალხისა, არამედ ბრძოლა პარლამენტის გარეშე...

ცენტრალური კომიტეტის მოქმედება მიმართული იყო იქითკენ, რომ შეთანხმება მოეწყოთ არჩევნებში კადეტებთან.

თვით სათათბიროში მენშევიკები განაგრძობენ ბურჟუაზიასთან შეთანხმების ტაქტიკას და წამოაყენეს ლოზუნგი — „გაუფრთხილდეთ სათაბრიროს“.

რომ ნათლად წარმოვიდგინოთ, თუ როგორ კონკრეტულ შეცდომებს უშვებდა ცენტრალური კომიტეტი და როგორი იყო გეზი მისი მოქმედებისა, მოვიყვანთ ბოლშევიკურ რეზოლუციას ცეკას მოქმედების შესახებ:

„განვიხილოთ რა ცეკას მუშაობა გასული წლის განმავლობაში, ყრილობა აღიარებს, რომ 1) ცეკა გზას უხვევდა გამაერთიანებელ ყრილობის დადგენილებებს, რაც გამოიხატა შემდეგში:

ა) მან წამოაყენა ლოზუნგი — „პასუხისმგებელი სამინისტრო და ბრძოლა სათათბიროსთვის, როგორც ძალა-უფლების ორგანოსთვის“.

ბ) მან მოიწადინა უარყო მიწის კონფისკაცია გამოუყიდელად და შეეცალა იგი მიწის ჩამორთმევის მოთხოვნით.

გ) იმავე ბურჟუაზიასთან სახელმწიფო სათათბიროში ის ერთნაირ დამოკიდებულებაში იყო და უარჰყოფდა კონფლიქტის წინააღმდეგობათა გაღრმავება-გამწვავებას, როგორც თვით სათათბიროში, ისე მის გარეთ.

2. არსებითად ცენტრ. კომ-ის მუშაობა ბევრ შემთხვევაში არ შეესაბამებოდა პროლეტარიატის კლასიურ ინტერესს, რაც გამოიხატა შემდეგში:

ა) ის გარს უხვევდა ზემოთ ჩამოთვლილ გამაერთიანებელ ყრილობის დადგენილებებს, რაც პროლეტარულ პარტიის

ტაქტიკის პოზიციის უარყოფაში გამოიხატებოდა და რამდენათმე პარტიულ პროგრამის დაუცველობაში.

ბ) ცენტ. კომიტ.-ი სათანადო ყურადღებას ვერ აქცევდა პროლეტარულ ბრძოლის გამოსახვას—მაგალ. ლოკაუტი და სხვა ფაქტები.

თავის პრაქტიკულ და საორგანიზაციო მუშაობაში ცენტ. კომ. არ იდგა პარტიის ცენტრის სიმალლესზე, არამედ ის იყო პარტიის ერთი ნაწილის წარმომადგენელი—ვიღებთ რა ყველაფერ ამას მხედველობაში, ყრილობა ადასტურებს, რომ თავის წლიურ მუშაობის განმავლობაში ცენტ. კომ. არ გამოხატავდა პარტიულ უმრავლესობის ნებისყოფას“...

მენშევიკებს არ წაუყენებიათ ცენტ. კომიტეტის ანგარიშის შესახებ არავითარი რეზოლიუცია, რადგან იცოდნენ, რომ აქედან არაფერი გამოვიდოდა.

მაგრამ ბოლშევიკების რეზოლიუცია მაინც არ გავიდა, რადგან ბუნდმა შემოიტანა წინადადება მორიგ საკითხებზე გადასვლის შესახებ ურეზოლიუციოთ და ყრილობამ 143 ხმის უმრავლესობით 90-ის წინააღმდეგ და 50-ის თავის შეკავებით—მიიღო უბრალო გადასვლა მორიგ საკითხებზე და არ გამოიტანა არაფერი მსჯავრი ცენტრ. კომიტეტის მუშაობის შესახებ.

მოხსენება სათათბიროს ფრაქციის შესახებ:

მოხსენება სათათბიროს ფრაქციის მუშაობის შესახებ გააკეთა წერეთელმა და მის გარშემო მოხდა იმნაირივე გაცხარებული კამათი და განსხვავება ბოლშევიკ-მენშევიკებს შორის, რაც ცენტრ. კომიტეტის ანგარიშის გარშემო, კითხვა აქაც სწორეთ იგივე იყო, ე. ი. სოციალდემოკრატიის ბურჟუაზიასთან დამოკიდებულება.

ფრაქციის შემადგენლობაში დიდი უმრავლესობა მენშევიკები იყვნენ: 36 მენშევიკი და 18 ბოლშევიკი და ამიტომ გამოსვლებშიაც უმთავრესად მთავარ როლს ისინი თამაშობდნენ.

სათათბიროს ფრაქციის მუშაობიდან გამოირკვა, რომ იმის მაგიერ, რათა მეტი ყურადღება მიქცეული ყოფილიყო სათათბიროს გარეშე ბრძოლისკენ, მენშევიკები მხოლოდ კადეტებს ელოლიავენოდნ და ლეგალურ პარლამენტარულ ბრძოლისკენ ესწრაფებოდნ.

მენშევიკების სულისკვეთება იყო მხოლოდ საპარლამენტო „კობინაკები“ მოეწყობათ კადეტებთან, ამიტომ მრავალ კითხვაში მხარს უჭერდნენ მათ; ეშინოდათ არ „დაეშინებინათ“ ლიბერალები! მენშევი-

კებს არ ჰქონდათ კავშირი გამბული სათათბიროსა და სათათბიროს გარეშე მყოფ მასებთან.

მათი მუშაობა სათათბიროს გარეშე ძალიან სუსტი იყო.

რასაკვირველია, რაკი მენშევიკების ყურადღება მთლად სათათბიროში მუშაობისკენ იყო, მათ დავიწყებული ჰქონდათ შეიარაღებული აჯანყების მოწყობის საკითხი, პროლეტარიატის და გლეხობის დიქტატურის, დროებით მთავრობაში მონაწილეობის მიღების საკითხები და სხვა რევოლიუციონური ლოზუნგები.

მეორე სახელმწიფო სათათბიროს სოც. დემოკრატიულ ფრაქციის დეკლარაცია უფრო მარჯვნივ იყო განხრილი, ვიდრე პირველი სათათბიროს ფრაქციისა. მთელი ყურადღება სათათბიროს ფრაქციის მიქცეული იყო კადეტებისკენ სამავიეროთ იმისა, რომ მეტი ყურადღება მიექციათ მემარცხენე ჯგუფებისათვის როგორიც იყო: ესერები, სახალხო სოციალისტები და მშრომელი ჯგუფი, საჭირო იყო მათთან მჭიდრო კავშირი, რათა უკანასკნელები ჩამოეცილებინათ კადეტებისაგან.

სახელმწიფო სათათბიროს მუშაობის დროს მემარცხენე ფრაქციების გაერთიანების მიზნით, ესერებმა წინადადება მისცეს სოც. დემოკრატიულ ფრაქციას ინფორმაციულ ბიუროს დაარსების შესახებ. ბოლშევიკური ფრაქცია თანახმა იყო ასეთი ბიუროსი, თუ მასში **შევიდოდა მხოლოდ** ისეთი რევოლიუციონური დაჯგუფებანი, რომელნიც პროლეტარიატისა და გლეხობის წარმომადგენლები იქნებოდნენ, მენშევიკები კი მოითხოვდნენ, რომ ამ ბიუროში კადეტებიც შესულიყვნენ, რადგან ისინი ესწრაფოდნენ ბურჟუაზიასთან მთლიან ფრონტს: ასეთი იყო სოც. დემოკრატიული ფრაქციის მუშაობა საერთოდ სახელმწიფო სათათბიროში.

სულ სხვანაირად უცქეროდნენ მუშაობას ბოლშევიკები, მათთვის ცხადი იყო, რომ თვითმპყრობელობის დამხობა არჩევნების სისტემით კი არ მოხდებოდა და არც სათათბიროდან წარმოთქმული სიტყვებით, არამედ აჯანყებული ხალხის რევოლიუციონური ბრძოლის საშუალებით.

ამიტომ რევოლიუციონური მოძრაობის ხელმძღვანელობა და შეიარაღებულ აჯანყებისათვის მზადება, აი რა იყო ბოლშევიკური ტაქტიკის მთიერი დედა ძარღვი. ბოლშევიკებისთვის სათათბიროც იმდენად იყო საინტერესო და საჭირო, რამდენათაც მისი მეოხებით შესაძლებელი გახდებოდა კლასიური ბრძოლის აუცილებლობის გაშუქება ხალხურ მასისთვის—და რამდენადაც სათათბიროს ტრიბუნიდან გადასროლილი იქნებოდა ხალხში რევოლიუციონური ლოზუნგები.

ბოლშევიკები მიუთითებდნენ სათათბიროს ფრაქციას მუშაობაზე და აღიარებდნენ, რომ მისი მუშაობა არ იყო რევოლუციონურ ბრძოლის დამხმარე იარაღთა და მისი მოქმედებაც არ იყო შეფარდებული სათათბიროს გარეშე მყოფ გლეხობისა და მუშათა კლასის რევოლუციონურ ბრძოლის გაღრმავებისაკენ.

ყველაფერი ეს ნათელი იყო. მაგრამ მენშევიკები ცდილობდნენ ყრილობაზე თავის მხარეზე გადაებირათ ცენტრი და ამ ცენტრმაც, როგორც სხვა საკითხებშიაც, არ უღალატა მენშევიკებს.

ტროცკი, რომელიც მთელი ყრილობის სხდომების დროს შემრიგებელ პოლიტიკას აწარმოებდა, გამოვიდა ამ საკითხის შესახებ ცენტრიდან და შეეცადა შეერიგებინა ყველა მიმდინარეობა და შესუსტებინა ბოლშევიკებისა და მენშევიკების ფრაქციული უთანხმოებანი. ის ურჩევდა ბოლშევიკებს ასე მკაცრათ ნუ მოეპყრობოდნენ მენშევიკებს და შემოეტანათ უფრო რბილი რეზოლიუცია, რომელიც შეარიგებდა ყველა ფრაქციას. მენშევიკებს კი უსაყვედურებდა, რომ ისინი მეტად იხრებიან ბურჟუაზიისაკენ და კლასიურ ბრძოლის საჭიროებას ჩქმალავენ.

ლენინმა სასტიკათ გაილაშქრა ტროცკის მერყევ პოლიტიკის წინააღმდეგ და აღნიშნა, რომ კრიტიკის საშიშროება და შეცდომათა აღიარება—არის პარტიის ავთენტურობა, რასაც ჩვენ უნდა ვუფრთხოდეთ.

ასეთი იყო ბოლშევიკების არგუმენტები მენშევიკების წინააღმდეგ. ერთად ერთი მთლიანი, დახვეწილი პროექტი რეზოლიუციისა, რომელიც ბოლშევიკებმა შეიტანეს ყრილობაზე სათათბიროს ფრაქციის ანგარიშის გამო,—მოგვყავს აქვე: მოვისმინეთ რა სათათბიროს სოციალ-დემოკრატიულ ფრაქციის ანგარიში, ყრილობა აღიარებს, რომ ფრაქცია საერთოთ შიისწრაფოდა ყოფილიყო მუშათა კლასის ღირსეული წარმომადგენელი, მაგრამ სამწუხაროთ ყოველთვის არ გაჰყავდა პროლეტარულ კლასიურ ბრძოლის პრინციპები, რაც გამოიხატა შემდეგში: 1) სოციალ-დემოკრატებმა შეცდომით მისცეს ხმა სათათბიროს თავმჯდომარის არჩევნებში, 2) არა სოციალისტურათ და არა რევოლუციონურათ დაასაბუთეს დეკლარაცია, 3) საბიუჯეტო რეზოლიუციაში გამოუშვეს სოციალისტური დასაბუთება, 4) შეითვისეს ბურჟუაზიულ-ლიბერალური ლოზუნგი აღმასრულებელ ძალის სათათბიროზე დამორჩილების შესახებ და სხვა შემთხვევებშიაც. აღნიშნავს რა ყრილობა ამ ფაქტს,—საჭიროთ სთვლის ფრაქციის საბელმძღვანელოთ მიცემული იქნას შემდეგი მითითებანი:

1) ფრაქციამ მთელ თავის მოღვაწეობაში, რამდენადაც შესა-

ძლებელია, მთლიანად უნდა გაიყვანოს და ხაზი გაუსვას თავის დეკლარაციებში და უმთავრეს განცხადებებში იმ თვისებას, რომელიც მიკუთვნებული აქვს სპეციალურად სოციალ-დემოკრატიას, როგორც პროლეტარულ სოციალისტურ პარტიას და რომელიც მას განასხვავებს სხვა ბურჟუაზიულ დემოკრატიულ პარტიებისაგან.

2) ამ ბურჟუაზიულ პარტიებთან დამოკიდებულებაში ფრაქციამ უნდა აწარმოოს ისეთი პოლიტიკა და იხმაროს ყოველი ღონისძიება, რომ გამოყოს ზოგიერთი ელემენტები, რომლებიც მართლა დემოკრატიულად და რევოლუციონურად არიან განწყობილი (სოციალისტ-რევოლუციონერები, რამდენათმე შრომის ჯგუფი და სახალხო სოციალისტები) იმ კონტრ-რევოლუციონურ ელემენტებისგან, რომლებიც დემოკრატიულ საბურველ ქვეშ არიან გახვეული (კადეტები, სახალხო პარტია და სხვა).

3) ამ მიზნით საჭიროა სათათბიროს დებატების და ხმის მიცემის დროს ფრაქციამ სისტემატიურად წინ დაუყენოს რევოლუციონური შეხედულება ძველ ხელისუფებასთან ვაჭრობისა და შეთანხმების ტაქტიკას, რომელსაც მისდევს ლიბერალურ-მონარქიული პარტიები (კადეტები და სხვა მათი მსგავსნი) ამასთანავე ფრაქცია უნდა ერიდოს ამ პარტიებთან დაახლოებას, რაც გამოიხატება ხოლმე მათთან თათბირის მოწყობაში, სისტემატიურ ინფორმაციის წარმოებაში, მათი წარმომადგენლების სხვადასხვა საპასუხისმგებლო ადგილებზე არჩევნების დროს ხმის მიცემაში და სხვ.

ყრილობა გამოსთქვამს სურვილს და იმედი აქვს, რომ ყრილობის დირექტივებით და არჩეულ ცენტრალურ დაწესებულების ხელმძღვანელობის ქვეშ ფრაქციის მუშაობა შეთანხმებულად და წარმატებით წავა არა მარტო სათათბიროს მუშაობის დროს, არამედ რაც უფრო საჭიროა პროლეტარულ პარტიისთვის, სათათბიროს გარეშეც, პროლეტარულ ფენებში.

ამ პროექტის წინააღმდეგ მენშევიკებმა თავისი პროექტი წამოაყენეს, სადაც პარტიას ეცხადებოდა მთლიანი ნდობა და კმაყოფილება მათი პროლეტარულ ინტერესების დაცვისათვის.

ამ ორი პროექტის ბედის გადაწყვეტი იყო ნაციონალური სოც. დემოკრატიული ორგანიზაციები, რომელიც ცენტრს წარმოადგენდა. აქ გამოიხატა მთელი ყრილობის შერყეობა, არც საერთო ყრილობის სხდომაზე და არც სპეციალად ამისათვის ამორჩეულ კომისიაში, არ მოხერხდა შეთანხმება. დაბოლოს ამ რევოლუციის მიღება გადასდეს სახელმწიფო სათათბიროს საკითხის გარკვევის შემდეგისთვის. მიუხედავად ამისა, კამათმა სათათბიროს ფრაქციის შესახებ გამოარ-

კვია სოციალდემოკრატიის მიზანი და ამოცანები სახელმწიფო სათათბიროში და ამნაირად წინდაწინვე გააშუქა კითხვა სახელმწიფო სათათბიროს შესახებ.

კითხვა ბურჟუაზიულ პარტიებთან დამოკიდებულების შესახებ.

ბურჟუაზიულ პარტიებთან დამოკიდებულების კითხვა იყო ის ღერძი, რაც ლონდონის ყრილობაზე ცენტრალურ პრობლემათ გადაიქცა. გამწვავებული კამათი იყო ამ კითხვის გარშემო, რამაც გამოარკვია ძირითადი განსხვავება ბოლშევიკებისა და ოპორტუნიზმის შორის.

სოციალ-დემოკრატიულ პარტიის ორივე ფრაქცია განსხვავდებოდა იმაში, რომ მომავალი რევოლუცია არის ბურჟუაზიული, ხოლო აქედან სხვადასხვა დასკვნები გამოჰყავდათ.

მაგალითად, მენშევიკების მიერ წამოყენებული ლოზუნგი პასუხისმგებელ სამინისტროს მოთხოვნის შესახებ მოასწავებდა მხოლოდ ნაწილობრივ გამარჯვებას ძველ ხელისუფლებაზე და ამნაირად უარყოფდა რევოლუციის დამთავრებას. ბოლშევიკები ამბობდნენ, რომ „პასუხისმგებელი სამინისტრო“-ს მოთხოვნას არევა შეაქვს დემოკრატიულ მასების შეგნებაში. სოციალ-დემოკრატიამ არ უნდა წამოაყენოს ასეთი ლოზუნგი და არც უნდა იბრძოლოს მისთვის.

მენშევიკები ფიქრობდნენ,—რაკი რევოლუცია ბურჟუაზიულია, მისი მომადრავებელიც ბურჟუაზიაა და ამიტომ პროლეტარიატი მხოლოდ უკიდურესი ოპოზიციონერია ამ რევოლუციაში, ამიტომ იმან არ უნდა მიიღოს მონაწილეობა დროებით რევოლუციონურ მთავრობაში და უნდა ეცადოს არ დააფრთხოს, არ დააშინოს ბურჟუაზია, რათა არ ჩამოსცილდეს იგი რევოლუციას. ამნაირად—რევოლუციის დათმობა ბურჟუაზიისთვის, მათთან საერთო მოქმედება და შეთანხმება—აი, ასეთი იყო მენშევიკების შეხედულება.

ბოლშევიკების დებულება კი ასეთი იყო,—რუსეთის რევოლუცია დასავლეთ ევროპის რევოლუციისაგან იმით განსხვავდება, რომ აქ პროლეტარიატმა შეიგნო თავისი პოლიტიკური ძალა, როგორც კლასმა და მოაწყო თავისი ორგანიზაცია. ამიტომ ყოველ დემოკრატიულ მონაპოვარს, იმ მიმართვას ბურჟუაზიის წინააღმდეგ და თავის სასარგებლოდ გამოყენებისაკენ. ბურჟუაზიას კი რევოლუციის ბოლომდე მიყვანისა ეშინია, რადგან ეს გააძლიერებს პროლეტარიატს მის წინააღმდეგ. აქედან გამომდინარეობს ბურჟუაზიის მერყეობა, მშვიშრობა და მისი ლალატი რევოლუციისადმი. რასაკვირველია მას არ შეუძლია რევოლუციის ხელმძღვანელობა. თავისი ბუნებით ის მალე გადადის რევოლუციის მტრის ბანაკში.

ამიტომ, — ამბობდა ლენინი: „ბურჟუაზიას არ შეუძლია იყოს არც მთავარი მომოდრავებელი ძალა რევოლუციისა და არც ბელადი. რევოლუციის ბოლომდე მიყვანა, მისი გამარჯვება შეუძლია მხოლოდ პროლეტარიატს. მაგრამ ამ გამარჯვებას მიიღებს იგი იმ შემთხვევაში, თუ პროლეტარიატი შესძლებს თავის გზით წაიყვანოს გლეხკაცობის დიდი ნაწილი, რუსეთში თანამედროვე რევოლუცია გაიმარჯვებს მხოლოდ, როგორც რევოლუციონურ-დემოკრატიული დიქტატურა პროლეტარიატისა და გლეხობისა“ (ლენინის სიტყვა ლონდონის ყრილობაზე).

ლენინი ყრილობაზე ახასიათებდა ლიბერალურ მონარქიულ პარტიების თვისებას. ის აღნიშნავდა, რომ კადეტური პარტია უკვე განზე გაუდგა რევოლუციისა და ცდილობს მის ჩაქრობას კონტრ-რევოლუციასთან შეთანხმებით. ამიტომ საჭირო იყო მათი სულისკვეთების გამოაშკარავება და ბრძოლა მათ მიერ წარმოებულ წვრილ-ბურჟუაზიულ და დემოკრატიულ ფენებზე გეგემონიის ჩაგდების წინააღმდეგ.

ხალხურ და მშრომელ პარტიების შესახებ ბოლშევიკები ამბობენ — საჭიროა მათი ყალბ სოციალისტურ მიმართულების გამოაშკარავება, მაგრამ ამავე დროს საჭიროა ისინი ჩამოვადილოთ ლიბერალების გავლენას და ვიადჟლოთ დადგენ სოციალ-დემოკრატიულ პარტიის მხარეზე შავრაზმელებისა და ლიბერალური ბურჟუაზიის წინააღმდეგ.

ბოლშევიკები მოითხოვდნენ მიმდინარე რევოლუციაში გლეხობასთან დაკავშირებას. მენშევიკები კი ამბობდნენ, რომ გლეხები, როგორც წვრილი მწარმოებლები, რეაქციონერები არიან და მათი მისწრაფება მიწების გათანაბრებისაკენ და დაყოფისაკენ არის უტოპია.

ლენინი ამაზე უპასუხებდა, — ჩვენ ვაფასებთ გლეხურ იდეალებს და მათ მისწრაფებას არა სოციალისტურ რევოლუციის ხანაში, არამედ ბურჟუაზიულ რევოლუციის დროს. ამ რევოლუციის დროს არ იქნება უტოპიური და რეაქციონური, თუ მებატონეებს მთლიანად ჩამოერთმევათ მიწა და გაიყოფა თანაბრად გლეხებს შორის.

რუსეთის წინაშე ორი გზა იქნება: ან წავა ის კაპიტალიზმის გზით გლეხების მებატონეებზე გამარჯვების შემდეგ, და ან მებატონეები გაიმარჯვებენ და მაშინ ისინი მოახვევენ გლეხებს თავიანთ პროგრამას.

რასაკვირველია — ამბობდნენ ბოლშევიკები — გლეხების აჯანყების მთლიანი გამარჯვება — მებატონეების მიწების კოსფინკაცია და მისი დაყოფა, მოასწავებს კაპიტალიზმის ჩქარი ტემპით განვითარებას.

ასეთი გამოსავალი დიდათ ხელსაყრელია როგორც პროლეტარიატის, ისე გლეხობისთვის.

დაბოლოს ლენინი დაასკვნდა: დე, იცოდნენ გლეხებმაც, — ჩვენ უნდა ფაქტებით დაუმტკიცოთ მათ ეს — რომ მხოლოდ მუშათა პარტიაა ერთად ერთი იმედი, რომელიც დაიცავს არა მარტო სოციალიზმის ინტერესებს, არამედ დემოკრატიასაც, არა მარტო მშრომელებისა და გაყვლეფილებისას, არამედ მილიონ გლეხობისასაც, რომელიც იბრძვის ბატონყმური ექსპლოატაციის წინააღმდეგ. (ლენინის სიტყვა ლონდონის ყრილობაზე).

კამათის შემდეგ ყრილობამ მიიღო ბოლშევიკების მიერ დამუშავებული რეზოლიუცია. მენშევიკებმა ამ რეზოლიუციაში თითქმის ორმოცდა ოთხმეტი შესწორება შეიტანეს, რომ რეზოლიუცია თავიანთ პოზიციისთვის დაეხლოვებინათ, მაგრამ ეს შესწორებანი ყრილობამ არ მიიღო, გარდა სარედაქციო შესწორებებისა.

ყრილობის მიერ მიღებული რეზოლიუცია ბურჟუაზიულ პარტიებთან დამოკიდებულების შესახებ ასეთია.

ვიღებთ რა მხედველობაში:

1) რომ სოციალ-დემოკრატიის წინაშე ამ ჟამად დამძაფრებით სდგას ამოცანა განმარტოს კლასიური შინაარსი სხვადასხვა არა პროლეტარულ პარტიებისა, გამოაკვლიოს კლასთა ურთი-ერთი დამოკიდებულება მომენტში და ამის მიხედვით გამოარკვიოს თავის დამოკიდებულება სხვადასხვა პარტიებთან.

2) რომ სოციალ-დემოკრატია ყოველთვის აღიარებდა თავის პროგრამაში ყველა ოპოზიციონურ და რევოლიუციონურ მოძრაობის მხარის დაჭერას, რომელიც მიმართული იყო რუსეთში არსებულ საზოგადო და პოლიტიკურ წესწყობილების წინააღმდეგ.

3) რომ სოციალ-დემოკრატიას ევალება გააკეთოს ყველაფერი, რათა პროლეტარიატმა შეასრულოს თავის როლი ბელადობის ბურჟუაზიულ დემოკრატიულ რევოლიუციაში.

მივიღებთ რა ყოველივე ამას მხედველობაში, ყრილობა აღიარებს: 1) რომ შავრაზმელი პარტიები (რუსეთის ხალხის კავშირი, მონარქისტები, გაერთიანებულ თავადაზნაურობის საბჭო და სხვა) თანდათან გაბედვით და გარკვევით გამოდიან, როგორც ბატონყმური კლასიური ორგანიზაცია და უდიერად ჰგლეჯავენ ხალხს რევოლიუციის მონაპოვარს, ამით ისინი იწვევენ აუცილებელ რევოლიუციონურ ბრძოლის გამწვავებას — ამიტომ სოციალ-დემოკრატიამ უნდა ცხადჰყოს ამ პარტიების მკიდრო კავშირი ცარიზმთან და მსხვილ ბატონ-ყმურ მიწის მფლობელობის ინტერესებთან. საჭიროა გაშუქე-

ბა შეურიგებელი ბრძოლის წარმოებისა, რათა მოსპობილ იქნას ეს ნაშთი ბარბაროსობისა.

2) რომ ისეთი პარტია, როგორც ჩვიდმეტ ოქტომბრის კავშირი, სავაჭრო-სამრეწველო პარტია, რომდენათმე მშვიდობიან განახლების პარტია და სხვები—წარმოადგენენ კლასიურ ორგანიზაციებს ნაწილობრივ მებატონეებისას და განსაკუთრებით კი ბურჟუაზიის ჩამორჩენილ ფენებისას—ესენი აშკარად დადგენ კონტრ-რევოლიუციის მხარეზე, აშკარად უჭერენ მხარს მთავრობას და თავის მიზნათ ისახავენ ცენზიან და არა დემოკრატიულ კონსტიტუციის შემოღებას—სოციალ-დემოკრატიამ ასეთ პარტიებთან უნდა აწარმოოს დაუნდობელი ბრძოლა.

3) რომ ბურჟუაზიის ლიბერალურ მონარქისტული პარტიები და მთავარი პარტია მათში,—კადეტები—აშკარად დადგენ რევოლიუციის წინააღმდეგ და მიზნათ ისახავენ მის მოსპობას კონტრ-რევოლიუციის საშუალებით. რომ ასეთი პარტიების სოციალისტური საფუძველი არის ეკონომიურათ უფრო პროგრესიული ბურჟუაზიის ფენები, განსაკუთრებით ბურჟუაზიის ინტელიგენცია და მათ მისდევს ნაწილი დემოკრატიული ქალაქისა და სოფლის წვრილი ბურჟუაზიისა მხოლოდ ტრადიციის წყალობით და რჩებიან მოტყუებულნი ლიბერალებისაგან; ამ პარტიების იდეალი ბურჟუაზიულად მოწყობილ საზოგადოების ფარგლებიდან არ გამოდის, რომელიც დაცულია მონარქიული სახელმწიფოთი, პოლიციით, ორ-პალატიან სისტემით, მუდმივი ჯარით და სხვადასხვა, რომ თავი დაიცვან პროლეტარიატის შეტევისაგან. სოციალ-დემოკრატიამ უნდა ისარგებლოს ხალხის პოლიტიკურ აღზრდის ინტერესებისათვის ამ პარტიათა მოღვაწეობაზე მითითებით, წინ უნდა დაუყენოს მათ პირმოთნე დემოკრატიულ ლაპარაკს, პროლეტარიატის დამკვიდრებული დემოკრატიზმი, უნდა ნათელჰყოს მათ მიერ გავრცელებული კონსტიტუციონური ილიუზიები და დაუნდობლად იბრძოლოს მათი გეგემონიის წინააღმდეგ წვრილ დემოკრატიულ ბურჟუაზიაზე.

4) რომ ხალხოსნური და მშრომელი პარტიები (ხალხოსნური სოციალისტები, მშრომელთა ჯგუფი, სოციალისტ-რევოლუციონერები) ცოტათ თუ ბევრად ახლო გამოხატავენ ფართე გლეხაკობის და ქალაქის წვრილ ბურჟუაზიის ინტერესს და შეხედულებას.—ესენი მერყევ მდგომარეობაში არიან ლიბერალების გეგემონიის და მებატონეებთა და ბატონყმურ სახელმწიფოს წინააღმდეგ ბრძოლის წინაშე და ამავე დროს ეს პარტიები, თავის არსებითად ბურჟუაზიულ-დემოკრატიულ ამოცანებს, ჰხვევენ ცოტათ თუ ბევრად სოციალის-

ტურ იდეოლოგიაში—სოციალ-დემოკრატიამ დაუყონებლივ უნდა გამოააშკარავოს მათი ცრუ სოციალისტური ხასიათი და ებრძოლოს მათ მისწრაფებას კლასიური წინაღმდეგობის მიჩქმალვას პროლეტარიატისა და წვრილ მესაკუთრეს შორის და მეორე მხრივ უნდა გამოსტაცოს ხელიდან ლიბერალებს, მათ გავლენისა და ხელმძღვანელობისაგან და აიძულოს ისინი, რომ მათ აირჩიონ რევოლუციონერ პროლეტარიატის და კადეტების პოლიტიკის შორის—ერთ-ერთი, ძალა-დაატანოს მათ დადგენ სოციალ-დემოკრატიის მხარეზე შავრაზმელებისა და კადეტების წინააღმდეგ.

5) რომ ამ მოსაზრებით მათთან მიღებული ერთიანი მოქმედების პირობები არ უნდა იყოს არავითარ შემთხვევაში სოციალ-დემოკრატიულ პარტიის პროგრამის და ტაქტიკისაგან უკან დახევა და უნდა ემსახურობოდეს რეაქციის და ლიბერალურ ბურჟუაზიის გამყიდველობის წინააღმდეგ შეტევის მიზანს.

ფართე მუშათა ყრილობა.

ყრილობის სხდომების უკანასკნელი კამათი იყო დამოკიდებულება მუშათა ყრილობასთან.

მუშათა ყრილობის კითხვას თავისი ისტორია აქვს. ჯერ კიდევ 1905 წელს პ. აქსელროდმა დასწერა წიგნაკი „სახალხო სათათბირო და მუშათა ყრილობა“—შემდეგში მუშათა ყრილობის იდეამ დიდი თანაგრძნობა მოიპოვა მენშევიკებში. ამ კითხვის გარშემო სხვადასხვა მიმდინარეობა არსებობდა. ლარინმა უფრო გაათავართოვა ეს კითხვა და იქნამდის მივიდა, რომ მოითხოვდა შეერთება არა პროლეტარულ ელემენტებთან. ზოგან ალაპარაკდნ „ფართე მუშათა პარტიის“ შესახებ და სხვა, ეს იწვევდა რწმენის შესუსტებას პარტიის შესახებ და ფაქტიურად გამოდიოდა აგიტაცია სოციალ-დემოკრატიის წინააღმდეგ.

ყრილობაზე ამ კითხვის შესახებ გამოვიდა აქსელროდი, მაგრამ ის სრულიად არ ეთანხმებოდა ლარინს და სხვებს. ის აღიარებდა, რომ შემდეგში მუშათა ყრილობა ხელს შეუწყობს პარტიულ ორგანიზაციების განმტკიცებას და გამაგრებას. ამავე დროს ის აღნიშავდა, რომ მუშათა ყრილობა მაინც შედგება, მიუხედავად იმისა სოციალ-დემოკრატია მიიღებს თუ არა რეზოლიუციას მასში მონაწილეობის შესახებ.

სასტიკი კრიტიკით ამის წინააღმდეგ გამოვიდნ ბოლშევიკები. ისინი ამბობდნ, რომ მუშათა ყრილობის იდეა ინტელიგენტური მი-

სწრაფებაა, რადგან ისინი ვერ ჰხედავდნენ ჩვენი პარტიის ზრდას და განვითარებას. ამის შესახებ გამოტანილ რევოლუციაში, რომელიც ბოლშევიკების მიერ იყო წარმოდგენილი, ნათქვამია, რომ ყრილობის იდეა თავის არსებით ნიშნავს სოციალ-დემოკრატიის შეცვლას უპარტიო მუშების ორგანიზაციებით. ამნაირად ის არღვევს პარტიას და ფართე მასას აქცევს ბურჟუაზიულ დემოკრატიის გავლენის ქვეშ. ამიტომ იგი მანვე მოვლენაა და დამლუპველია პროლეტარიატის კლასიურ შეგნების განვითარებისათვის.

ყრილობამ აღკვეთა აგიტაცია და საორგანიზაციო მუშაობა მუშათა ყრილობის შესახებ.

ყრილობის მიერ გამოტანილ რევოლუციაში აღნიშნულია, რომ „სოციალისტური მუშათა პარტია არის ერთად ერთი ორგანიზაცია, რომელიც აერთიანებს პროლეტარიატის შეგნებულ ნაწილს“—და რომ „მუშების ეკონომიურ ინტერესების დაცვის ორგანიზაცია არის პროფესიონალური კავშირები და მასთან ერთად სხვა მუშური ორგანიზაციები, როგორც კოოპერატივები და სხვა“..

სახელმწიფო სათათბირო.

კამათი სახელმწიფო სათათბიროს შესახებ ყრილობაზე არ ყოფილა, რადგან სათათბიროს ფრაქციისა და ბურჟუაზიულ პარტიებთან დამოკიდებულების შესახებ კამათის დროს ყველაფერი გამორკვევული იყო. კითხვა დამუშავდა კომისიაში და რევოლუციაც მიღებული იქნა ბოლშევიკური რედაქციით.

რევოლუცია აღნიშნავდა, რომ სათათბირო არ არის ის საშუალება, რომლის შემწეობითაც პროლეტარიატისა და რევოლუციონური გლეხობა გაახორციელებს თავის მოთხოვნილებებს. მას ეძლეოდა მხოლოდ პროპაგანდა-აგიტაციის ხასიათი. ნამდვილი გამარჯვებისათვის კი საჭირო იყო ხალხის ბრძოლა თვითმპყრობელობასთან, ძალა-უფლების ხელში ჩაგდება და დამფუძნებელი კრების მოწვევა.

დანარჩენ კითხვებს ყრილობაზე არ გამოუწვევია დიდი კამათი: პროფესიონალურ კავშირების შესახებ მიღებულ იქნა ბოლშევიკური რევოლუცია, რომლითაც სოციალ-დემოკრატიას ევალებოდა პროფესიონალურ კავშირებში მუშაობა იმ მიზნით, რომ ხელი შეეწყონ, რათა პროფკავშირებს მიეღოთ სოციალ-დემოკრატიული პარტიის იდეური ხელმძღვანელობა და მოაწყონ მათთან ორგანიზაციული კავშირი...

ასეთი იყო მსგელობა და შედეგები ლონდონის მეხუთე ყრილობისა—ამ უკანასკნელი ყრილობისა თვითმპყრობელობის ხანაში.

ყრილობის შემდეგ.

მალე ყრილობის შემდეგ, სახელმწიფო სათათბირო დახურეს. სოც. დემოკრატიული დეპუტატები დაიჭირეს, არჩევნების წესი შესცვალეს და სხვა.

ამან ერთხელ კიდევ დაამტკიცა მენშევიკების „კონსტიტუციის ილიუზიები“-ს უნიადგობა და პარლამენტალური ბრძოლის საშუალებით მიზნების განხორციელების უსაფუძლობა.

დაიწყო რეაქცია, სტოლიპინის რეაქციად წოდებული—ციხეები აიკისო რევოლუციონერებით, შემოღებულ იქნა სამხედრო გასამართლება, მუშური პრესა დახურეს, მუშური კავშირები აკრძალეს.

დაშინებული ინტელიგენცია და მენშევიკები სხვანაირად ალაპარაკდნ, მათ მოინდომეს პარტიის ლიკვიდაცია, გაზდნ ლიკვიდატორები. ლეგალური მუშაობის მომხრენი. რაც დრო გადიოდა იმდენი უფრო ნათელი ხდებოდა, რომ ბოლშევიკების და მენშევიკების გზები სულ სხვადასხვა იყო, ისინი სრულიად დაშორდნ ერთმანეთს.

ყრილობის შემდეგ პრაქტიკულ მუშაობაში გამოჩნდა, რომ არის ორი პარტია სხვადასხვანაირი შეხედულებით რევოლუციაზე, მის განვითარებაზე, მის მამოძრავებელ ძალებზე.

ამ დროს ლენინის გარშემო შემოკრბა კადრი ნამდვილ რევოლუციონერ ამაზნაგებისა, რომელმაც ლენინთან ერთად შესძახეს; არაფერი შეთანხმება ლიკვიდატორებთან! რევოლუციამ უნდა გაიმარჯვოს!.. და მართლაც, როგორც ვიცით, რევოლუციამ გაიმარჯვა...

1912 წელს იანვარში, პრაგაში შეიკრიბა ბოლშევიკური პარტიული კონფერენცია—პარტიულ რევოლუციონერებისა, რომელმაც შექმნა ერთი მთლიანი შემქიდრობული ბოლშევიკური პარტია. და ამ პარტიამ შეუტია თვითმპყრობელობას, რომ 1917 წელს, არა თუ დაემხოთ იგი, არამედ დაეგრიათ კაპიტალიზმშიც.

შემდეგი პარტიული ყრილობაც (მექესე ყრილობა) შეიკრიბა. 1917 წელს თებერვლის რევოლუციის შემდეგ უკვე ლეგალურ პირობებში...

ლონდონის ყრილობის შემადგენლობა ციფრებში.

როგორც სტოკჰოლმის, ისე ლონდონის ყრილობაზე ამორჩეულ იქნა კომისია, ყრილობის შემადგენლობის სტატისტიკური ცნობებისთვის. ეს ცნობები საშუალებას გვაძლევნ ვიმსჯელოთ ხელმძღვანელთა სოციალურ და განათლების მდგომარეობის შესახებ და გა-

მოვარკვეოთ როგორი იყო იგი პარტიის შემადგენლობის სხვადასხვა ფრაქციაში.

სულ დაკითხული იყო 336 დელეგატი. მათში 105 ბოლშევიკი, 97 მენშევიკი, 57 ბუნდელი, 43 პოლონეთის სოც. დემოკრატია, 29 ლატვიის სოც. დემ. და 4 უფრაქციო. დელეგატებში სულ 11 ქალი იყო, 5 ბოლშევიკი, 1—მენშ. 2 ბუნდელი, 2, პოლ. სოც. დემ. და 1 უფრაქციო. 336 დაკითხულიდან გადამწყვეტი ხმით იყო სულ 305 დელ. 91—ბოლშ. 89 მენშ. 55—ბუნდელი, 40—პოლ. სოც. დემ. და 26 ლატვიელი); დელეგატების არჩევანში მონაწილეობა მიიღო სულ 145 ორგანიზაციამ და ამ ორგანიზაციებში მონაწილეობა მიიღო 148. 639 პარტიის წევრმა (46.143 ბოლშ., 38,174 მენშევიკმა, 25654 პოლ. სოც. დემ. 13000 ლიტვ. და სხვა.

ყრილობაზე შეკრებილი იყო სხვადასხვა პროფესიის ამხანაგები ამის მიხედვით თუ დავყოფთ ყრილობის მონაწილეთ, მაშინ მივიღებთ შემდეგ ცხრილს:

	ბოლშევიკი	მენშევიკი	ბუნდელი	პოლ. ს. დ.	ლატვ. ს.	უფრაქც.	სულ
ფიზიკური შრომის მუშები	38	30	9	27	12	—	116
მიწის მომუშავენი	—	1	—	—	1	—	2
საეპრო-სამრეწ. დაბალი მოსამსახურეები . .	12	5	5	1	—	—	23
ინტელიგენტ. პროფ. პირნი	13	12	17	5	7	1	55
ლიტერატორები	15	19	8	2	6	2	52
სტუდენტები	5	5	5	3	1	1	20
პროფ. რევოლუციონერები	18	22	9	5	2	—	56
გაურკვევი პროფესიის პირნი	4	3	4	1	—	—	12
ს უ ლ	105	97	57	44	29	4	336

ყრილობაზე დამსწრე დელეგატთა ცხრილი ჩვენ შეგვიძლია გავყოთ სამ კატეგორიით—წმინდა პროლეტარულ ელემენტებათ, ინტელიგენტურ ელემენტებათ და გაურკვეველ პროფესიის ელემენტებათ წმინდა პროლეტარული ელემენტები ბოლშევიკებს ყავდათ—50.

მენშევიკებს 36, ბუნდოელებს—14, პოლონ. სოც. დემ. 28, ლატვ. სოც. დემ. 13.

განათლების მხრივ ყრილობის დელეგატების ცხრილი პროცენტულად შემდეგ სურათს წარმოადგენს:

განათლება მიიღეს.

	ბოლშ	მენშ.	ბუნდოელი	პოლ. ს. დ.	ლატვ. ს. დ.	უფრაქციო.	სულ.
უმალესი	20,0	13,4	8,5	15,9	13,8	50	015,5
საშუალო	32,3	47,5	54,4	27,3	41,4	50	040,8
დაბალი	37,1	36,1	3,6	45,5	44,8	—	32,4
თვითგანვითარება . .	8,7	1,0	—	2,3	—	—	7,4
შინაური სწავლა . . .	1,9	2,0	29,9	9,0	—	—	3,3
გაურკვევი	—	—	3,6	—	—	—	0,6
ს უ ლ	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

ლონდონის ყრილობა ყველა ყრილობებზე უფრო პროლეტარული იყო. და თუ ერთ დროს ბოლშევიკებს უკიეინებდნენ, რომ მათი შემადგენლობა უფრო ინტელიგენტურია, ვიდრე პროლეტარული, — ლონდონის ყრილობამ ნათლად დაამტკიცა წინააღმდეგი და გამოაშკარავა მენშევიკური წვრილ ბურჟუაზიული შემადგენლობა.

ყრილობაზე წარმოებულმა სტატისტიკურმა ცნობებმა მოგვცა —ის ნარკვევი, რომ სოც. დემ. პარტიას ჰქონდა უფლება ყოფილიყო რუსეთის სოც. დემ. პარტია, რადგან მასზე წარმოდგენილი იყო 15 სხვადასხვა ეროვნების დელეგატი: ველიკოროსები 119, ებრაელები 98, პოლონელები 38, ქართველები—31, ლატვიელები—30, მალოროსები—7, სომხები—3, გერმანელი და ესტონელი ორ-ორი და თათარი, ბელოროსი, ოსი, ბერძენი და ლიტველი.

როგორც ვიცით, ქართველ დელეგატებიდან დიდი უმრავლესობა მენშევიკურ ფრაქციას ეკუთვნოდა.

წლოვანების მხრივ თვითეული ფრაქციის წევრის წლოვანება შემდეგ ნაირად გამოიხატება:

წლოვანება	ბოლშ.	მენშ.	ბუნდ.	პოლ. ს. დ.	ლატვ. ს. დ.	უფრაქ.
მინიმალური	19	20	19	17	21	26
მაქსიმალური	40	57	42	42	44	39
საშუალო	27,04	29,2	27,0	28,4	28,6	27,5

ყველა ხნიერი დელეგატი ჰყავდათ მენშევიკებს. უმეტესი ნაწილი დელეგატებისა თითქმის ყველა ფრაქციაში მოდიოდა 26—30 წლისა.

რევოლუციონურ მოძრაობაში მონაწილეობა მიუღია:

მინიმუმი—ბოლშ. 1 წ. მენშ. $1\frac{1}{2}$ წ. ბუნდოელებს—2 წ. პოლონ.—2 წ. ლატვ. $2\frac{1}{2}$ უფრაქციოს 5 მაქსიმუმი ბოლ. 26 წ. მენშ. 35 წ. ბუნდ. 22 წ. პოლ. 21 წ. ლატვ.—15, უფრაქ. 11.

უფრო დეტალურად რევოლუციონურ მოძრაობაში ყრილობის დელეგატებმა მონაწილეობა მიიღეს:

სამ წელზე ნაკლები	ბოლშ.	მენშ.	ბუნდ.	პოლ. ს. დ.	ლატვ. ს. დ.	უფრაქ.	სულ.
სამ წელზე ნაკლები . . .	14,3	5,1	8,8	18,2	6,9	—	10,4
3-დან 5-მდე	39,4	37,1	33,3	36,3	31,0	50,0	36,4
6 " 8 "	24,7	27,9	24,5	25,0	24,1	25,0	25,6
9 " 11 "	10,5	11,3	15,8	9,1	24,1	25,0	12,8
12 " 14 "	4,7	9,3	14,0	—	10,4	—	7,4
15 " 17 "	1,8	2,1	—	6,8	3,5	—	2,4
18 " 20 "	3,8	2,1	1,8	2,3	—	—	2,4
21 " 23 "	—	—	1,8	2,3	—	—	0,6
24 " 26 "	0,9	1,0	—	—	—	—	0,6
27 " 29 "	—	1,0	—	—	—	—	0,3
30 " 32 "	—	1,0	—	—	—	—	0,3
32 " 35 "	—	2,1	—	—	—	—	0,3

საინტერესოა კიდევ შემდეგი ცხრილი:

სოციალ დემოკრატიულ მოძრაობაში
მონაწილეობას იღებდა

	ბოლშ.	მენშ.	ბუნდ.	პ. დ.	დ. ს.	უფრაქ.	სულ
შრომის განთავისუფლების ჯგუფის დაარსებიდან 1883 წ.	—	3	—	—	—	—	0,9
რუსეთში სოციალ დემოკრატიულ მოძრაობის დაწყებამდე (1884—1889 წლ.)	0,9	4,1	1,8	2,3	—	—	2,1
პირველ სოციალ-დემოკრატიულ მუშების ჯგუფების დროს (1890—97 წლ.)	13,3	19,6	26,3	6,8	24,1	25,0	17,6
პირველ პარტიულ ყრილობის დროს (1898)	64,8	69,1	84,6	47,7	79,7	75,0	68,2
(მეორე პარტიულ ყრილობის დროს (1903)	19,0	22,7	33,3	11,4	27,6	25,0	22,3
1905 წლიდან	11,4	7,2	5,3	22,7	3,4	25,0	11,2
1905 წლის შემდეგ	9,5	1,0	1,8	2,3	—	—	3,9

ამნაირად, დელეგატების დიდი უმრავლესობა სოც.-დემოკრატიულ მოძრაობაში მონაწილეობას იღებდა ჯერ კიდევ პირველ და მეორე ყრილობის დროს. ესენი არიან პარტიის დამაარსებელნი და მისი აღმშენებლები.

საყურადღებოა დავახასიათოთ ყრილობა იმის მხრივ, ვინ რამდენჯერ იყო მიცემული სამართალში.

	ბოლშ.	მენშ.	ბუნდ.	პოლ. ს. დ.	ლატვ. ს. დ.	უფრაქ.	სულ.
არც ერთხელ	16	17	8	15	4	—	59
ერთხელ	19	20	15	9	14	1	78
2-ჯერ	31	22	14	9	7	3	86
3 „	15	18	14	4	4	—	55
4 „	13	9	3	4	—	—	29
5 „	4	6	2	3	—	—	15
6 „	5	3	—	—	1	—	9
7 „	—	—	1	—	—	—	1
9 „	1	1	—	—	—	—	2
10 „	—	1	—	—	—	—	1
15 „	1	—	—	—	—	—	1
ს უ ლ . .	115	97	57	44	29	4	336

სხვადასხვა სასჯელი მიუსაჯეს:

	ბოლშ.	მენშ.	ბუნდ.	პოლ. ს. დ.	ლატვ. ს. დ.	უფრაქ.	სულ.
სიკვდილით დასჯა . .	2	—	—	—	3	—	5
საკატორღო მუშაობა თვეებში	—	376	288	96	—	—	760
ციხეში დატუსალება თვეებში	292	250	95	80	29	6	754
გადასახლება თვეებში .	2496	2118	1266	752	268	216	7110
პოლიციის ზედამხ. თვე- ებში	438	310	156	300	24	—	1228
ს უ ლ თავის- უფლების აღკვეთა წლებში	268	254	150	102	26	18	—

ამ შემთხვევაში ლონდონის ყრილობამ ყველა ყრილობის, ყველა მჭევრის, ყველა პარტიების მდგომარეობას გადააქარბა.

ყრილობაზე მყოფ 336 დელეგატიდან 161 დელეგატი გამოქცეულა.

თითოჯერ გამოქცეულა:

	ბოლშ.	მენშ.	ბუნდ.	პოლ. ს. დ.	ლატვ. ს. დ.	ფრაქ.	სულ
დაქერის დროს	9	11	5	2	4	—	31
პოლიც. ზედამ. ქვეშ.	11	9	9	3	4	—	36
გადასახლებიდან	14	15	7	3	1	—	40
ციხიდან	4	9	2	1	1	—	17
კატორილიდან	—	—	—	1	—	—	1
სიკვდილის სასჯელიდან	2	—	—	—	3	—	5
ს უ ლ	40	44	23	10	13	—	130

ორჯერ გამოქცეულა.

	ბოლშ.	მენშ.	ბუნდ.	პოლ. ს. დ.	ლატვ. ს. დ.	ფრაქ.	სულ
დაქერის დროს	4	1	—	—	1	—	6
პოლიც. ზედამხედ.	4	1	2	—	1	—	8
გადასახლებიდან	2	2	1	1	—	1	7
ციხიდან	—	2	—	—	—	1	3
ს უ ლ	10	6	3	1	2	2	24

ამნაირად 336 ყრილობის დელეგატმა სულ იცხოვრა 92829 წელი ამ წლებიდან რევოლუციონურ მუშაობაში გაატარა 2413 წელი, ამ რიცხვში სპეციალურად სოც. დემოკრატიულ მუშაობაში — 2068 წელი.

ამ მუშაობისთვის 710-ჯერ იქნენ მიცემული პასუხისგებაში. ხუთს ჰქონდა მისჯილი დახვრეტა, მისჯილი ჰქონდა კატორლაში მუშაობა 63 წელი და 4 თვე, ციხეში 62 წელი და 10 519 წელი გადასახლებაში. ნამდვილად კატორლაში გაატარა 12 წ. 11 თვე, ციხეში 256 წ. გადასახლებაში — 158 წელი.

ტფილისის მუშათა არალეგალური ცენტრი.

(მოგონება)

1918 წელს, 10 თებერვალს, მენშევიკების ჯალათებმა დახვრიტეს ტფილისში, ალექსანდრეს ბაღში, მშვიდობიანი მიტინგი.

მიტინგი მოწყობილი იყო ჩვენი პარტიის მიერ მეტყავეთა პროფ-კავშირის ც. გამგეობის საშუალებით. მაშინ ეს კავშირი ერთადერთი პროფ. კავშირი იყო, სადაც მენშევიკებს არავითარი გავლენა და გასავალი არ ჰქონდათ. 1917 წლის ენკენისთვიდან ამ კავშირის პასუხისმგებელ მდივანთ და ხელმძღვანელათ პარტიის მიერ შევიყავი გავზავნილი. მეტყავეთა კავშირის საშუალებით ჩვენს პარტიას შეეძლო ფართე-მასიური მუშაობა ეწარმოებია მშრომელთა მასებში. რევოლიუციონური ლიტერატურის და ფურცლების გავრცელება, მასიური აგიტაცია და სხვადასხვა გამოსვლები. ხსენებულ კავშირის დახმარებით ხდებოდა. ამ მხრით, ჩვენის აზრით, თუ ოდესმე პროფკავშირების რევოლიუციონური ისტორია დაიწერება, უნდა აღინიშნოს, საქართველოს მეტყავეთა პროფ. კავშირის დიდი ღვაწლი მიუძღვის მენშევიკების „მეფობის დროს და ეს ღვაწლი თავის დროზე ჩვენი პროფ. კავშირების რევოლიუციონურ მოძრაობის ისტორიაში სათანადოთ უნდა იქნას აღნიშნული. გადაჭრით უნდა ითქვას, რომ ყველა კავშირები იმ დროს (1917 წლიდან), გარდა მეტყავეთა კავშირისა, მენშევიკების ხელში იყო. აქა-იქ თუ მოიპოებოდნენ თითო-ორი ბოლშევიკი ზოგიერთ გამგეობებში. ასე, მაგალითად, მბეჭდავთა კავშირის გამგეობაში იყვნენ ამხ. ვანო ბოლქვაძე, ლადო ღუმბაძე; ფარმაცევტებისა—გ. ნუცუბიძე, ს. ჯუღელი; სავაჭრო-სამრეწველო დაწეს-ბათა მუშაკების გამგეობაში ამხ. შინასი, ელექტრონის მუშაკების—ნ. კიკნაძე. აი მთელი ჩვენი ბოლშევიკური ძალები საქ. პროფკავშირებში მენშევიკების დროს. თვით მეტყავეთა კავშირში 14 წევრიდან ყველა დაზვგის მუშები იყვნენ ჩემს გარდა. ჩემიანათ 10 წევრი ყველა ბოლშევიკები, გარდა ერთისა ლავრენტი მამალაძისა. იგი თუმცა მენშევიკი იყო, მაგრამ მუშებში

117

კიდევე შერჩენოდა პარტივისცემა იმდენათ, რომ მას ირჩევდნენ გამგეობაში. დანარჩენი წევრები, თუმცა უპარტიონი იყვნენ, მაგრამ სავსებით ბოლშევიკური პარტიის თანამგრძნობი იყვნენ.

10 თებერვლის სამარცხვინო ამბის შემდეგ, ჩვენი ბოლშევიკური ორგანიზაცია, (ტფილისის კომიტეტი, კავკ. ბიურო, გაზ. „ბრძოლის“ „კავკასკი რაბოჩი“-ის რედაქციები)—მენშევიკების მიერ დარბეული და განადგურებული იქნა, გაჩაღდა ჩვენი პარტიის წინააღმდეგ საშინელი დევნა. პარტია კვლავ იატაკს ქვეშ მოექცა. ბ-ნი ნოე რამიშვილის აგენტები (კედია-ფაჩულია და მთელი საგანგებო რაზმი) „ამუშავდნენ“. გადარჩა ერთადერთი თავშესაფარი ჩვენი პარტიისათვის. ეს იყო ელისაბედის ქუჩაზე სახტ. „ბომონდის“ შენობაში ოთახი № 8, სადაც ტფილისის მეტყვევითა პროფკავშირის გამგეობა არსებობდა. ბ-ნი მენშევიკების „ფართო დემოკრატიულმა გაქანებამ“ დროებით პროფ-კავშირებში მომუშავე ამხანაგებს ვითომც გვერდი აუარა და ჩვენ, რამოდენიმე ამხანაგი, შემთხვევით დაპატიმრებას გადავტარეთ. თებერვალი იყო, როცა ჩემი ინიციატივით მერვე ოთახში თავი მოვიყარეთ კავშირებში მომუშავე თითქმის ყველა ბოლშევიკებმა. სხდომაზე გამოცხადდნენ ამხ. ვანო ბოლქვაძე, შინასი, ლ. დუმბაძე, ნ. კიკნაძე (ელექტ. კავშ.) და ჩვენი—მეტყვევითა კავშირიდან ამხ. ა. კახოიანი, ნ. ზავარიანი. დანარჩენების გვარები არ მახსოვს. ეს იყო ჩვენი პირველი დამფუძნებელი კრება თფილისის არალეგალური მუშათა ცენტრისა, უნდა ითქვას, რომ ეს ცენტრი მოეწყო რაღაც აუხსნელი ჩვენივე ინსტინქტით, თავის თავათ! იმ დროს მე თფილისის კომიტეტის წევრი იყავი და კარგად მახსოვს, რომ პარტიამ ჩვენგან შეიტყო მხოლოდ ამ არალეგალური ცენტრის მოწყობის შესახებ. ეს გარემოება პარტიამ ფრიად სასიამოვნოთ დაინახა და თავისი გავლენა-ხელმძღვანელობაზეც დაუყონებლივ იზრუნა. გამოგვიგზავნეს ამხ. სერგო კასიანი, რომელმაც ერთხელ, თუ ორჯერ გაგვიკეთა მოხსენება. რა მიზნები გვქონდა დასახული? რამდენადაც მახსოვს, ქალაქზე დაწერილი რაიმე წესდება, თუ ინსტრუქცია, ჩვენ არ გვქონია. სხდომების ოქმები იწერებოდა, მაგრამ ამჟამად ეს ოქმები არის სადმე თუ არა, არ ვიცი! ცენტრის ბიუროს წევრები ეიყავით სამი კაცი: ამხ. ვანო ბოლქვაძე, შინასი და მე. უმთავრესი მიზანი იყო ჩვენი პარტიის გავლენის გაფართოება მუშათა მასებში, ამხანაგების პროფესიონალური მომზადება და პროფ-კავშირების მენშევიკების ბრკყალებიდან თავის დაღწევისათვის ბრძოლა, ამ მიზნისათვის საჭირო იყო ლიტერატურა, აგიტაცია, ამხანაგების დარაზმვა ზოგიერთ კავშირებში და გამგეობის გადარჩევის დროს მომზადებუ-

ლათ დახვედრა, გამგეობის თუ სრულებით ხელში ჩასაგდებათ არა, სათანადო გავლენისათვის. კავშირებში ვიკრიბებოდით ყოველთვის მეტყავეთა კავშირის ბინაზე (ოთ. № 8) ვამუშავებდით სამოქმედო გეგმებს; მჭიდრო კავშირი გვქონდა პარტიასთან და ყოველგვარ ლიტერატურას, რასაც პარტია არალეგალურათ უშვებდა, ჩვენი „სინდისიერათ“ ვავრცელებდით ფართო მასებში. ~~ცენტრ~~ თანდათან გაიზარდა. მოგვემატენ მთელი რიგი ამხანაგები, მათ შორის გ. ნუტუბიძეც. ჩვენი გავლენა ძლიერ ჩქარა ვითარდებოდა, ძალიან ადვილათ ჩავიგდეთ ხელში „ნემსზე“ მომუშავეთა კავშირი („Союз Иглы“) ასე ეწოდებოდა მაშინ. „დავიპყარი“ ელექტრონზე მომუშავეთა კავშირიც, მბეჭდავთა კავშირიც. იერიში მივიტანეთ მელითონეთა კავშირზეც, რომელიც მაშინ რკინისგზელთა კავშირთან ერთად მენშევიკების ბურჯათ ითვლებოდა. იქ ბატონობდნენ იმ დროს ცნობილი ესერი რებრუხი, მენშევიკი სლუცკი (ეხლა ვვანებ ორივე კომუნისტია. გ. მ.). მელითონეთა კავშირიც „შეინძრა“. შეუდექით რკინის გზელთა კავშირის „შექანებასაც“. მუშაობა მშვენიერათ მიმდინარეობდა. რომ იტყვიან გამარჯვება—გამარჯვებაზე ვდღესასწაულობდით. პარტიის გავლენა კავშირებში სწრაფი ნაბიჯით მიდიოდა წინ. არც ერთი გაფიცვა, ან რაიმე გამოსვლა, თუ რეზოლიუციები იმ კავშირებში, სადაც ჩვენი გავლენა გამტკიცდა, ჩვენი არალეგალური მუშათა ცენტრის გარეშე არ ხდებოდა. მენშევიკებს ძლიერ უკვირდათ ჩვენი გავლენის ასეთი ზრდა. მიზეზი კი მათ სრულებით არ იცოდნენ: მუშათა ცენტრის არსებობა, ყოველ შემთხვევაში, მთელი 1918 წლის განმავლობაში, ვიდრე 1919 წლის იანვრამდე მათ სრულებით არ იცოდნენ... კავშირთა საბჭოში 37 კაციდან, 16 კაცამდე ბოლშევიკები გავიყვანეთ. სამდივნოში არც ერთი ბოლშევიკი არ იყო. 1918 წ. ოქტომბერში საბჭოს სამდივნოში მე და მინასი გავედით.

მენშევიკური მიძინებული და მიმკვდარი პროფ-საბჭო და სამდივნო მართლადაც გამოცოცხლდა. პროფ. მუშაობას ერთგვარი, ახალი—ცოცხალი რევოლუციონური ელფერი მიეცა. არაოდეს არ დამავეწყვდება ამხ. ალფ. ხელაძის სიტყვა სამდივნოს ერთ-ერთ სხდომაზე. (იმ დროს ალ. ხელაძე მენშევიკი იყო და სამდივნოს ერთ-ერთი პ/მ ხელმძღვანელი. გ. მ.) „სამდივნოში და საერთოდ კავშირებში ბოლშევიკების შემოსვლამ ჩვენი მიძინებული კავშირები გამოაუზიზლა“... მართლადაც, მენშევიკების დროს კავშირებიც თითქმის ისე ჩაკედნენ, როგორც მაშინდელი მათი ეწ. „მუშათა დებუტატების“ საბჭო. ეს ორგანიზაციები მხოლოდ ქალაქებში არსებობდნენ. რაც სურდა ბ. ნოე რამიშვილს და საერთოდ მათ დამფუ-

ძნებელ კრებას—პარლამენტს—ის კეთდებოდა. არც ერთ ამ ორგანოებს თავისი სახე არ ჰქონდათ. სამწუხაროთ ჩვენს ცოცხალ მუშაობას დიდი ხანგრძლივობა აღარ მიეცა მენშევიკების მეოხებით.

1919 წ. იანვარში მენშევიკებმა და დაშნაკელებმა გააჩაღეს სამკვდრო-სასიცოცხლო სომხურ-ქართული ომი. მართლაც ამ ორი პატარა ერის არსებობის ისტორიას არ ახსოვს ასეთი საძაგელი ფორმები ომის წარმოებისა, რასაც მაშინ ადგილი ჰქონდა ორივე მეომარი მხარეებისაგან. დაწვა-განადგურება, ჯარის კაცების თვალების დათხრა (დაშნაკელების მხრივ), ტფილისში ყველა სომეხ-მოსახლეობის დაპატიმრება და გადასახლება თუ საკონცენტრაციო ბანაკში მათი მოთავსება და სხვა.

პარტია აქტიურათ ჩაერია ამ საშინელების თავიდან აცილების მიზნით და რაც ძალი და ღონე გვქონდა, ვცდილობდით ეს სამარცხვინო მოვლენა სასწრაფოთ მოგვესპო, ცხადია, იატაკის ქვეშიდან ფრიად ძნელი იყო რაიმე სერიოზული საქმის გაკეთება. მით უმეტეს, როცა მუშათა მასაში ჩვენი პარტია სწორედ მაშინ პოულობდა გავლენას. მშრომელი ნაწილების დიდი რიცხვი მენშევიკების ხელში იყო. ჩვენ გამოვედით პროტესტებით და პროკლამაციებით, მოუწოდებდით მუშათა კლასს და მთელ მოსახლეობას—ხალხს თავი დაეღწიათ ერთის მხრივ სისხლიანი ჟორდანიას და მეორეს მხრივ ისეთივე—სომხეთში ხატისოვის მთავრობისაგან. მშრომელ მასებს მოუწოდებდით რევოლუციონურ გამოსვლებისაკენ. ურჩევდით ხალხის მოსისხლე მტერის და მოღალატე მთავრობების დამხობას და საბჭოთა ხელისუფლების მოწყობას. ჩვენის ჩვენებით ეს იყო ერთად ერთი გზა და საშვალება ძმა-ძმის (ორი ძმურ ხალხის შორის) ატეხილ ომიანობის თავის დასაღწევათ და კაცი-ჭამია შოვინიზმის მავივრათ ინტერნაციონალური ეროვნული შვიდობიანობის განსამტკიცებლად.

✓ ტფ. კომიტეტის მიერ შემუშავებული მოწოდება ჩვენს მიერ (არა ლეგალურ მუშათა ცენტრში) იქმნა ორ ენაზე (ქართულ და რუსულად გადათარგმნილი, დაბეჭდილი და გაერცვლებული. უმთავრესათ ამ საქმეში მეხმარებოდა ამხ. მინასი. ეხლა როცა საბჭოთა ხელისუფლება დედამიწის $\frac{1}{6}$ -ზე 11—12 წელია წითელ დროშას აფრიალებს, საქართველოში კი 3 წელია რაც მენშევიკური მთავრობა დაემხო და შავს ზღვას გადაღმა თავის პატრონს ჩაბარდა, ამ საიდუმლოების გამომჟღავნება უკვე თამამათ შეიძლება! ეს არალეგალური მოწოდება 1919 წ. იანვარში—ჩვენი ბოლშევიკური პარტიის პროტესტი სომეხ-ქართველთა შორის მაშინდელი მოღალატური მთავრობების მიერ ატეხილ ომის წინამდებ და პრაქტიკულათ ამ ღონისძიებათა

ცხოვრებაში გატარება მაშინ ტფილისის მუშათა არა-ლეგალური ცენტრის მიერ, მართლაც ისტორიული გამოსვლაა ჩვენი პარტიისა და ტფილისის მუშათა კლასის ცხოვრებაში, მან თავის დროზე დიდი როლი შეასრულა და ეს გარემოება ჩვენი პარტიის ფართო წრეებმა და ყველა მშრომელებმა კარგად უნდა იცოდნენ. ტეხნიკურათ ფურცლის ბეჭდვის საქმე შეასრულა ამა. ვანო ბოლქვეძემ. პარტიასთან მუდმივი კავშირი გვქონდა. მენშევიკებმა მიიღეს „ენერგიული ზომები“, მალე დაარღვიეს თავიანთი „დემოკრატიზმი“ და პროდუშაკებამდეც მიალწიეს. იანვრის 8-9 (კარგად არ მახსოვს) გამგეობის სხდომაზე ერთსა და იმავე დროს რამიშვილის აგენტებმა დაგვაპატიმრეს მე და ამა. მინასიც, ორივე თავ-თავიანთ კავშირებში. იანვრის ბოლომდე გაგვაჩერეს საგნგებო რაზმის შენობაში და მეტეხის ციხეშიც. თებერვლის 10-მდე ვიტანდით საშინელ დაცინვებს და დამცირებას საგანგებო რაზმელების და მათი „პაპა“ ცნობ. მეჩი კედიას მიერ. 10 თებ. გადამასახლეს საქართველოს საზღვრებიდან და დროებით მუშათა არალეგალური ცენტრის მოქმედება შეფერხდა. 1919 წლიდან არალეგალურ მუშათა ცენტრთან ამ რიგად ყოველგვარი კავშირი გამაწყვეტინეს და ღეტალურათ ამ ორგანიზაციის მუშაობაზე ვიდრე მენშევიკების მთავრობა დაემხობოდა 1921 წელში, აღარაფერი შემიძლია ვსთქვა; ერთი რამ კი ვიცი, რომ ეს ცენტრი მაინც არსებობდა და მუშაობდა. შესაძლოა სხვა ამხანაგებმა (ვინც მუშაობდა მუშათა ცენტრში 1919-20 წ. წ.) შეავსონ ეს მოგონება.

გედი მუავანაძე.

ტფილისი, 4 მაისი 1929 წ.

ოქტომბრის რევოლუციის ბრესტის პერიოდი

(პროლეტარული რევოლუციის 12 წლის თავის გამო)

1917 წლის მაისში რუსეთის კოალიციურმა მთავრობამ ადგილი დაუთმო „ერთფეროვან სოციალისტურ მთავრობას“: დეკორაციების ასეთი შეცვლა გამოწვეული იყო უმთავრესად იმით, რომ რუსეთის პირწავარდნილ იმპერიალიზმის მთავრობა და მისი უმთავრესი ხელმძღვანელები (მილიუკოვი—გარეშე საქმეთა მინისტრი—„მილიუკოვ-დარდანელსკად“ წოდებული და გუჩევი—სამხედრო და საზღვაო მინისტრი—რუსეთის იმპერიალიზმის ერთ-ერთი გამოჩენილი წარმომადგენელი) აშკარად განაგრძობდნენ იმ პოლიტიკას (კერძოთ ომის საკითხში), რომელმაც კისერი მოსტეხა რუსეთის თვითმპყრობელობას.

ხალხი მოიქანცა ომით. ჯარმა ზურგი აბრუნა ფრონტს. ასეთ პირობებში რუსეთის ანტანტის ბურჟუაზიის ინტერესს შეადგენდა მილიუკოვ—გუჩევის აშკარა ომის მთავრობა შეეცავლა ჩერნოვ-წერეთელის „სოციალისტურ“ მთავრობით, რომელიც სიტყვით მშვიდობიანობის მომხრე იქნებოდა, ხოლო საქმით გააგრძელებდა მილიუკოვ-დარდანელსკის პოლიტიკას.

რუსეთის წვრილ-ბურჟუაზიული სოციალიზმის წარმომადგენლები—ესერები და მენშევიკები, ჯერ კიდევ ერთფეროვან „სოციალისტურ“ მთავრობის შედგენამდე არწმუნებდნენ ხალხს, რომ მათ არ სურთ ომი, რომ ისინი მოკავშირეებისაგან მოითხოვენ ომის იმპერიალისტურ მიზნების შეცვლას და „სამართლიან“, „დემოკრატიულ“ ზავის დამყარებას. ესერები და მენშევიკები ჩინებულათ ხედავდნენ, რომ ომის აშკარა პოლიტიკა მათ სრულიად გამოაცლიდა ნიადაგს ფეხქვეშ და ამის გამო ისინი ცდილობდნენ მასებისათვის დაენახებინათ, რომ ისინი ემხრობიან ზავს, მაგრამ ზავს „სამართლიანს“ „დემოკრატიულს“, „უანექსიოს და უკოტრიბუციოს“.

14 მარტს პეტროგრადის საბჭომ, რომელშიაც ხელმძღვანელებს როლს მენშევიკები და ესერები ასრულებდნენ, გამოქვეყნა გულის-

ამაჩუყებელი მოწოდება—„К народам всего мира“, რომელშიაც ჩვენ კითხულობთ:

„Мы призываем вас: сбросьте с себя иго вашего самодержавного порядка, подобно тому, как русский народ стряхнул с себя царское самовластие. Откажитесь служить орудием захвата в руках королей, помещиков и банкиров, — и дружными соединенными усилиями мы прекратим страшную бойню, позорящую человечество и омрачающую великие дни рождения русской свободы. Трудящиеся всех стран, братски протягивая вам руку через горы братских трупов, через реки невинной крови и слез, через дымящиеся развалины городов и деревень, через погибшие сокровища культуры, мы призываем к восстановлению и укреплению международного единства“

ასეთი იყო მენშევიტურ-ესერული სიტყვა, ასეთი არქი-რევოლუციონური ფრაზებით ელაპარაკებოდნენ მასებს რუსეთის წვრილბურჟუაზიული სოციალიზმის ეს უხერხემლო კაცუნები. ერთფეროვან „სოციალისტურ“ მთავრობის შედგენა, ამიტომ, იყო რუსეთის ბურჟუაზიის ერთგვარი მანევრი, რომელიც ფიქრობდა, რომ „სოციალისტური“ კაბინეტი უფრო მოქნილად გაატარებდა რუსეთის იმპერიალიზმის პოლიტიკას, ვიდრე შექმნილ პირობებში, ეს მილიუტკოვ-გუჩკოვის აშკარა იმპერიალისტურ მთავრობას შეეძლო.

გერმანიის იმპერიალიზმი გარინდებული ადევნებდა თვალუურს რუსეთის რევოლუციის მიმდინარეობას. მისთვის ჯერ კიდევ ნათელი არ იყო, თუ რა შეიძლებოდა მოყოლოდა რუსეთის თვითმპყრობელობის დამხობას. იგი შიშობდა, რომ იერიშებზე გადასვლა რევოლუციონურ რუსეთის წინააღმდეგ გამოიწვევდა პროლეტარიატის გამოსვლას საკუთარ ქვეყანაში. ამიტომ გერმანიის იმპერიალიზმი ფეხსაც არ იცვლიდა იმ პოზიციიდან, რომელიც მას ეჭირა რუსეთის თვითმპყრობელობის დამხობის დღეს.

მაგრამ რუსეთში შესდგა ერთფეროვანი „სოციალისტური“ მთავრობა, რომელმაც დანაპირებ „სამპრთლიან“ და „დემოკრატიულ“ ზავის ნაცვლად წამოისროლა სხვა ლოზუნგი: „იერიშით გერმანიის ძალადობის წინააღმდეგ“, ე. ი. ლოზუნგი ომის გაგრძელების.

რუსეთის და ანტანტის ქვეყნების ბურჟუაზიის სიხარულს საზღვარი არ ჰქონდა, როდესაც გამოქვეყნდა პირველი ცნობა რუსეთის არმიის შეტევაზე გადასვლის შესახებ. მაგრამ ეს იყო მეტის მეტად ნაადრევი სიხარული, გერმანიის შეიარაღებულ ძალების მთავარსარდალი გენერალი გინდენბურგი რეიხსტაგს აცნობებდა: „რუსეთის შემოტევამ საშუალება მომცა წინ წავსწიო ჩვენი არმია“.

წვრილ-ბურჟუაზიულ ავანტიურისტი კერენსკის „შეტევა“ საშინელი კატასტროფით დამთავრდა. გინდენბურგმა დაუყონებლივ დასძრა ჯარები და განავითარა ძლიერი შეტევა მთელ აღმოსავლეთ ფრონტზე. რუსეთის არმია უბრძოლველად იხევდა უკან.

მოკავშირენი საგონებელში ჩაეარდნენ. ინგლისის მაშინდელმა პრემიერ-მინისტრმა ლოიდ ჯორჯმა განაცხადა: „დამარცხების და უკან დახევის შემდეგ, რუსეთი ღრმა ორმოში ჩავარდა, მაგრამ მოკავშირენი მას იქიდან ამოათრევენ თუნდაც ბაწრით“.

რუსის ჯარის შეტევის ასეთმა კატასტროფიულმა შედეგებმა საშინლად დასცა „სოციალისტური“ მთავრობის გავლენა, როგორც ბურჟუაზიულ წრეებში, ისე მშრომელი მასების თვალში. ამის შედეგი იყო გენერალ კორნილოვის გამოსვლა კერენსკის მთავრობის წინააღმდეგ. ეს განოსვლა ძიზნად ისახავდა უზერხემლო და სახელგატეხილ „სოციალისტურ“ მთავრობის დამხობას და სამხედრო დიქტატურის გამოცხადებას. პეტროგრადის, მოსკოვის და მთელი რუსეთის მუშათა ერთსულოვანმა გამოსვლამ ბოლო მოუღო გენერალ კორნილოვს, მაგრამ კერენსკის წინააღმდეგ ეხლა თვით ეს მასები გამოვიდნენ. პროლეტარიატის და რევოლუციონური გარნიზონის შეიარაღებული აჯანყება ივლისის დღეებში იყო გენერალური რეპეტიცია ოქტომბრის დიდი რევოლუციისათვის, რომელმაც (ოქტ. რევოლუციამ) ისტორიის არქივს ჩააბარა წვრილ-ბურჟუაზიული ავანტიურიზმის რეჟიმი და პროლეტარული დიქტატურის დროშა აღმართა.

“*
*“

პროლეტარული რევოლუციის გამარჯვების მეორე დღესავე — 1917 წ. 26 ოქტომბერს სრულიად რუსეთის საბჭოთა მეორე ყრილობამ მიიღო დეკრეტი „ზავის შესახებ“.

სახალხო კომისართა საბჭომ ბრძანება მისცა ჯარების მთავარსარდალს გენერალ დუხონინს დაუყონებლივ ეცნობებია ყველა მეგრძოლ მხარეებისათვის და შესდგომოდა მოლაპარაკებას დროებითი ზავის დამყარების შესახებ. გენერალი დუხონინი არ დაემორჩილა სახალხო კომისართა საბჭოს დადგენილებას და უარი განაცხადა საზავო მოლაპარაკების დაწყებაზე. ჯარების მთავარსარდალათ მაშინ დანიშნულ იქნა პრპორშჩიკი კრილენკო. სახალხო კომისართა საბჭოს თავმჯდომარის **ლენინის** და მთავარსარდალის კრილენკოს ხელმოწერით გამოქვეყნდა ცნობილი „Всем, всем, всем“, რომელშიაც ნათქვამი იყო:

„Солдаты, дело мира в ваших руках! вы не дадите контр-революционным генералам сорвать великое дело мира, вы окружите их стражем, чтобы избежать недостойных революционной армией самосудов и помешать этим генералам уклониться от ожидающегося его суда... Пусть полки стоящие на позициях выбирают уполномоченных для формального вступления в переговоры о перемирии с неприятелем. Совет Народных Комиссаров дает вам право на это. О каждом шаге переговоров, извещайте нас всеми способами. Подписать окончательный договор в праве только Совет Народных Комиссаров. Солдаты! дело мира в ваших руках!

8 ნოემბერს სახალხო კომისართა საბჭომ ნოტიო მიმართა ინგლისს, საფრანგეთს და მთელ რიგ ნეიტრალურ ქვეყნებს სამშვიდობო მოლაპარაკების დაწყების შესახებ. 14 ნოემბერს სახკომ-საბჭომ განმეორებით მიმართა მეომარ სახელმწიფოებს მოლაპარაკების დაწყების შესახებ და მხოლოდ მას შემდეგ, რაც ეს სახელმწიფოები არ გამოეხმაურნენ საბჭოთა მთავრობის მიმართვებს, რუსეთის ჯარების მთავარსარდალმა კრილენკომ გერმანიის ჯარების სარდლობას გაუგზავნა პალამენტიორების წინასწარ მოლაპარაკების შესახებ. გერმანიის სარდლობიდან დადებითი პასუხის მიღების შემდეგ, 20 ნოემბერს, საბჭოთა დელეგაცია პირველად შეხვდა გერმანიის კოალიციის დელეგაციას ბრესტ-ლიტოვსკში, სადაც ორივე მხარემ ხელი მოაწერა აქტს სამხედრო მოქმედების შეწყვეტის და დროებითი ზავის დამყარების შესახებ.

ამის შემდეგ დაიწყო ბრესტ-ლიტოვსკის სამშვიდობო მოლაპარაკება, რომელიც დროგამოშვებით გაგრძელდა 3 მარტამდე.

გერმანიის იმპერიალიზმთან ზავის შეკერის საკითხმა დიდი დავა გამოიწვია პარტიის ცენტრალურ კომიტეტში. ცეკაში ამ საკითხის გარშემო ჩამოყალიბდა სამი მიმართულება: 1) დაუყონებლივ სეპარატიული ზავის დამყარება გერმანიასთან, 2) რევოლუციონური ომის წარმოება და 3) „არც ომი, არც ზავი“¹⁾.

ცენტრალური კომიტეტის 9 იანვრის სხდომაზე, სადაც ირჩეოდა ზავის დამყარების საკითხი, ლენინმა განაცხადა:

„აომია მეტის მეტად მოქანცულია ომისაგან; ჩვენ არ გვყავს ცხენებიც-კი, რომ უკან დახევის დროს წამოვიღოთ არტილერია; გერმანელების მდგომარეობა იმდენად კარგია, რომ მათ ტიტველი ხელებით შეუძლიათ აიღონ რეველი და პეტერბურგი. ასეთ პირო-

¹⁾ პირველ მიმდინარეობას ეკუთვნოდნენ: ლენინი, სტალინი, ზინოვიევი, სერ-გეევი (არტემი), სოკოლნიკოვი, სვერდლოვი; მეორე მიმდინარეობას ეკუთვნოდნენ კრესტინსკი, ლომოვი, ბუზარინი და სხ. მესამე მიმართულებას: ტროცკი, ურ-ცკი და სხ.

ბებში ომის გაგრძელება მხოლოდ გააძლიერებს გერმანიის იმპერია-
 ლიზმს, ზავი, სულ ერთია, უნდა დავამყაროთ, მაგრამ მაშინ ეს ზავი
 იქნება უარესი, რადგან მას დავამყარებთ არა ჩვენ, არამედ სხვები.
 უვეწველია, რომ ზავი, რომელიც ჩვენ იძულებული ვართ დავამყა-
 როთ ეხლა, არის სამარცხვინო ზავი (похабный мир), მაგრამ
 თუ ომი განახლდა, ჩვენი მთავრობა წაილეკება და ზავს სხვა მთავ-
 რობა დაამყარებს“ (იხ. ლენინის თეზ. ტ. 15 გვ. 621).

რევოლუციონური ომის მომხრეებს ლენინი უპასუხებდა:

„რევოლუციონური ომის თვალსაზრისზე მდგომნი მიგვითითე-
 ბენ, რომ ჩვენ ამით სამოქალაქო ომში ვიქნებით გერმანიის იმპერია-
 ლიზმთან და რომ ჩვენ ამით გამოვავთზლებთ გერმანიაში რევოლუ-
 ციას, მაგრამ გერმანია ხომ ჯერ მხოლოდ ორსულადაა რევოლუ-
 ციით, ხოლო ჩვენში უკვე დაიბადა ერთობ ჯანსაღი ბავშვი—სოცია-
 ლიტური რესპუბლიკა, რომელიც ჩვენ შეიძლება მრავლათ თუ ომი
 დავიწყეთ... ჩვენ გვესაჭიროება განტკიცება, ეს კი მოითხოვს
 დროს. ჩვენთვის აუცილებელია ბურჟუაზიის დახრჩობა, ამისათვის
 კი საჭიროა თავისუფალი ხელები“... (ibid გვ. 621—622).

ტროცკის („არც ზავი, არც ომი“) ლენინი უპასუხებდა:

„ის, რასაც ამბობს ტროცკი... არის პოლიტიკური დემონსტრა-
 ცია. ჯარების წამოყვანით ჩვენ მივიღწევთ იმას, რომ გერმანელებს
 ხელში ჩაუვდებთ ესტლანდიის სოციალისტურ რესპუბლიკას... თუ
 გერმანელები შეტევაზე გადმოვიდნენ, ჩვენ იძულებული ვიქნებით
 ხელი მოვაწეროთ ყოველგვარ ზავზე, მაგრამ მაშინ ეს უარესი იქ-
 ნება“. (ibid, გვ. 622).

21 იანვარს მოწვეულ იქნა ცეკას და პარტიულ მუშაკების გა-
 ერთიანებული თათბირი. ლენინის წინადადებას—გერმანიასთან დაუ-
 ყონებლივ ზავის დამყარების შესახებ 17 კაციდან ხმა მისცა 6 კაცმა.

10 თებერვალს ბრესტ-ლიტოვსკის მოლაპარაკება შეწყდა. **ტროცკიმ** გერმანიის კოალიციის დელეგაციას განუცხადა, რომ რუ-
 სეთი უარს აცხადებს მტაცებლურ ზავის მიღებაზე, მაგრამ ომს არ
 აგრძელებს.

17 თებერვალს ც. კ. სხდომაზე კვლავ დაისვა საკითხი ზავის
 შესახებ. ლენინის წინადადებას **11** კაციდან ხმა მისცა 5—მა (ლე-
 ნინი, სტალინი, სვერდლოვი, სოკოლნიკოვი, სამილგა), წინააღმდეგ
 6-მა (ბუხარინი, ლობოვი, ტროცკი, ურიცკი, იოფე, კრესტინსკი).

იმავე დღეს გერმანელებმა განაახლეს შემოტევა.

18 თებერვალს ცენტრალურ კომიტეტის სხდომაზე ლენინმა
 წინადადება შეიტანა დაუყონებლივ ყოფილიყო გაგზავნილი დეპეშა

ზავზე ხელის მოსაწერად. ლენინის წინადადების წინააღმდეგ გამოვიდნენ ტროცკი და ბუხარინი.

ლენინის წინადადება უარყოფილ იქნა 7 ხმით 6-ის წინააღმდეგ.

გერმანელები ამ დროს ანეითარებდნენ შემოტევას. რუსის მოქანცული ჯარი უბრძოლველად იხევდა უკან. გერმანელებმა აიღეს დვინსკი და ემუქრებოდნენ უკრაინას.

18 თებერვალს ცენტრ. კომიტეტის სალამოს სხდომაზე ლენინმა განაცხადა:

„ომთან ხუმრობა არ შეიძლება. ჩვენ ვკარგავთ ვაგონებს, უარესდება ჩვენში ტრანსპორტი. ეხლა შეუძლებელია ცდა, რადგან მდგომარეობა გამოუტყვეველია სავსებით. ხალხი ვერ გაიგებს ამას: თუ ომია, შეუძლებელი იყო დემობილიზაციის გამოცხადება ეხლა აიღებენ ყველაფერს. თამაში ისეთ ჩიხში შევიდა, რომ რევოლუციის კრაზი აუცილებელია, თუ შემდგომშიაც საშუალო პოზიცია დავიჭირეთ. იოფე იწერებოდა ბრესტიდან, რომ გერმანიაში არ არის რევოლუციის დასაწყისი-კი; თუ ეს ასეა, გერმანელები საჩუქარსაც მიიღებენ ჩვენს წინააღმდეგ ბრძოლისათვის. ეხლა შეუძლებელია ცდა. ეს იქნებოდა რუსეთის რევოლუციის დანგრევა. ერთად ერთი გამოსავალია—წინადადება მივსცეთ გერმანელებს მოლაპარაკების განახლების შესახებ... ჩვენ აქ ქალაქებს ვსწერთ, ხოლო მათ მიაქვთ საწყობები, ვაგონები და სხ... ისტორია იტყვის, რომ თქვენ რევოლუცია დასთმეთ. ჩვენ შეგვეძლო ხელი მოგვეწერა ისეთ ზავზე, რომელიც სრულიად არ ემუქრებოდა რევოლუციას... ეხლა გერმანელებს ჩვენ ზავი უნდა შევსთავაზოთ“ (ibid. გვ. 628).

ლენინის ასეთი ენერგიული გამოსვლის შემდეგ, მისი წინადადება გერმანიისათვის მიმართვის შესახებ, მიღებული იქნა 7 ხმით 6-ის წინააღმდეგ.

19 თებერვალს გერმანიის მთავრობისაგან მიღებული იქნა პასუხი საბჭოთა ნოტაზე. გერმანიის მთავრობა ეხლა გაცილებით უარეს პირობებს უყენებდა საბჭოთა მთავრობას, ვიდრე ბრესტის მოლაპარაკების დროს.

23 თებერვალს ცენტრალურ კომიტეტის სხდომაზე, სადაც ირჩეოდა გერმანიის ახალი წინადადებანი, საკითხი იმდენად გათუღდა, რომ ლენინი იძულებული გახდა განეცხადებია შემდეგი:

„რევოლუციონური ფრაზის პოლიტიკა გათავებულია. თუ ეს პოლიტიკა კვლავაც იქნება გაგრძელებული, მე გავდივარ მთავრობიდანაც და ცენტრ. კომიტეტიდანაც. რევოლუციონური ომისა-

თვის საჭიროა არმია. ის ჩვენ არ გვყავს. მაშასადამე, უნდა მივიღოთ პირობები“.

გაიმართა გაცხარებული კამათი. ბუხარინი მოითხოვდა რევოლუციონური ომის გაგრძელებას.

დასასრულ ლენინმა განაცხადა:

„პირობებზე ხელი უნდა მოვაწეროთ. თუ თქვენ მათზე ხელი არ მოაწერეთ, სამი კვირის შემდეგ თქვენ ხელს მოაწეროთ საბჭოთა ხელისუფლების სასიკვდილო განაჩენზე. მე არ მინდა რევოლუციონური ფრაზა. გერმანიის რევოლუცია ჯერ არ მომწიფებულა. ეს მოითხოვს თვეებს. პირობები უნდა მივიღოთ“.

შემდეგ კენჭი უყარეს ლენინის წინადადებას. 15 კაცადან ლენინის წინადადებას გერმანელების მიერ წამოყენებულ პირობების მიღების შესახებ, ხმა მისცა 7 (ლენინი, სტასოვა, ზინოვიევი, სვერდლოვი, სტალანი, სოკოლოვი, სმილგა), წინააღმდეგ—4 (ბუხარინი, ურიცკი, ბუბნოვი, ლომოვი), თავი შეიკავა 4 (ტროცკი, კრესტინსკი, ძერჟინსკი, იოფე).

მარტის პირველ რიცხვებში მოსკოვში შეიკრიბა რ. კ. პ. (ბ) მე-7 ყრილობა, სადაც დასმული იყო ზავის საკითხი. ზავის პირობების მიღებას ხმა მისცა—28 კაცმა, წინააღმდეგ—12.

საბჭოთა ყრილობაზე, რომელმაც აგრეთვე განიხილა ეს საკითხი, ზავის პირობებს ხმა მისცა—784 კაცმა, წინააღმდეგ 261, თავი შეიკავა 115 (ამათგან 64 „მემარცხენე კომუნისტმა“).

9 ცბრათვის შემდეგ, 1918 წ. ნოემბერში გერმანიაში იფეთქა რევოლუციამ. მუშათა კლასმა დაამხო ჰოგენცოლერების დინასტია. ნოემბრის რევოლუციამ გააუქმა გერმანიის იმპერიალიზმის ბიშტებით ნაკარნახევი ბრესტის ხელშეკრულება.

ამრიგად, ბრესტის პერიოდის შემდგომმა ამბებმა საფასვრით გაამართლა ლენინის გენიალური ტაქტიკური მოსაზრებანი.

ამ ტაქტიკამ უდიდესი საფრთხე ააცილა პროლეტარული დიქტატურის პირველ ქვეყანას და მთელ საერთაშორისო რევოლუციონურ მოძრაობას

ბრძოლა შავი ზღვის სანაპიროებზე

(ბოლშევიკური მოძრაობა „მწვანე არმიის“ სახით დენიკინის წინააღმდეგ 1919—20 წ.წ.)

1917 წლის თებერვლის ბურჟუაზიული რევოლუციის შემდეგ სოჭის ოლქში გამოცხადდა დროებითი მთავრობა, მაგრამ როგორც საერთოდ მთელს რუსეთში, ისე აქაც ხანგრძლივი არ ყოფილა მისი არსებობა.

მშრომელი მასა, რომლის კისერზე გადადიოდა მსოფლიო იმპერიალისტური ომის მთელი საშინელება, აღშფოთებული იყო მაშინდელი დროებითი მთავრობის საქციელით, რომელმაც ბურჟუაზიის ერთგული ლაქის, კერენსკის პირით წამოიხსროლა ლოზუნგი:—**ოში ბრწყინვალე გამარჯვებამდე!..**

სოჭის ოლქში იმ ხანებში სწარმოებდა გააფთრებული შეხლა-შემოხლა სხვადასხვა პარტიებს შორის. ბრძოლის ასპარეზზე ჰეგემონიის მოსასპობლად ერთი მეორეს ეჭიდებოდნენ: **სოც. დემოკრატები, სოც. რევოლუციონერები, ნაციონალისტები და კადეტები**, ხოლო ყველა ამათ სამკვდრო-სასიცოცხლოთ ომს უცხადებდა კომუნისტური პარტია, რომლისადმი სიმპატია და ნდობა დღითი-დღე იზრდებოდა მშრომელ მასაში. სხვა პარტიების წარმომადგენლები ცალ-ცალკე და ყველა ერთად (თუ ამას მოითხოვდა საჭიროება) კომუნისტების გავლენის შესასუტებლად არავითარ ზომების წინაშე არ იხევდნენ, მაგრამ ამ ცდას აღნიშნული პარტიებისათვის სანუგეშო შედეგები არ მოჰყოლია.

მშრომელი გლეხობის მთელი სიმპატია რომ ბოლშევიკებისაკენ იყო, ეს დაამტკიცა ოლქის მასშტაბით ჩატარებულმა არჩევნებმა, რომლის დროს მთელი მშრომელი გლეხობა მიეძხრო ამ უკანასკნელთ. ამრიგად, 17 წლის ოქტომბრის რევოლუციის შემდეგ სოჭის ოლქში ძალა-უფლება საბჭოების ხელში გადავიდა, მაგრამ სამწუხაროდ მისი არსებობა ვერ გამოდგა ხანგრძლივი. რევოლუციონერ ცენტრს მოწყვეტილი ოლქი საკუთარი ძალდონით ვერ გაუმკლავდა შემოსეულ მტრის ბრბოებს. ოლქი დაეცა. ამრიგად სოჭის ოლქი დაიპყრო მა-

შინდელ საქართველოს „დემოკრატიულ“ მთავრობის მიერ გამოგზავნილმა გვარდიამ. ბოლშევიკური რაზმები იძულებული შეიქნენ დაეხიათ ტუაპისაკენ, დაბოლოს ეს უკანასკნელიც დასტოვეს და არმავირით ცარიცინამდე დაიხიეს.

უნდა ითქვას, რომ ბოლშევიკებმა მცირე ხნის განმავლობაში ძალა-უფლების შენარჩუნებით ოლქის მშრომელ მუშა-გლეხებს დაუშტკიცეს, რომ ისინი იყვნენ მშრომელთა ქირ-ვარამის გამომსახველნი და ნამდვილი მოამაგენი. ამ საქმეში უდიდესი ღვაწლი მიუძღვის სოქის ოლქში ბოლშევიკური მოძრაობაში ამხ. ვასილიევსა და ზიმიანს, რომლებიც მუშაობდნენ ამხ. პროკოპი ჯანაშიას უშუალო ხელმძღვანელობით.

ბოლშევიკები დამარცხდნენ, მაგრამ არც მენშევიკების ბატონობა ყოფილა ხანგრძლივი სოქის ოლქში. 1919 წ. დასაწყისში მენშევიკები იძულებულნი შეიქნენ ძალაუფლება დაეთმოთ უფრო ძლიერი მოწინააღმდეგისათვის. ესენი იყვნენ თვორ-გვარდიელთა ბანდები, რომლებიც ოლქს შემოესიენ შეფის ჯარების სარდალის ლენერალი დინიკინის მეთაურობით.

დენიკინის ოფიცრების მიერ ძალიან შევიწროვებული იყო სოფელი პლასტუნკა, ასეთივე მდგომარეობაში იყვნენ ყველა ახლო-მახლო მდებარე სოფლებიც.

გლეხობისაგან შემდგარი რაზმი იხიზნებოდა ტყეში და ებრძოდა დენიკინელებს. სოფელ პლასტუნკაში ერთ ასეთ რაზმს ხელმძღვანელობდა ამხ. გრიშა უჩაძე, ხოლო ადღერის რაიონებში—მე.

იმ ხანებში ხშირად ჩამოვდიოდი სოჭაში, სადაც ვხდებოდი ბოლშევიკური მოძრაობის ხელმძღვანელებს, ვაწვდიდი მათ ცნობებს მოსახლეობის მდგომარეობის შესახებ და თვითონაც ვიღებდი სათანადო ღირეჭტივებს.

ამხ. ჯანაშიამ წერილი გამატანა ვასილიევთან, რომელსაც სწერდა, რომ მას მიეღო ჩემგან დაწვრილებითი ცნობები და სთხოვდა ჩვენთან შეთანხმებით თავის თავზე აეღო შეერთებული რაზმების ხელმძღვანელობა. თვით ჯანაშია კი თბილისში აპირებდა გამგზავრებას ამიერ-კავკასიის არალეგალურად მომუშავე ბოლშევიკურ პარტიის კომიტეტთან კავშირის დასაქერად.

დავბრუნდი თუ არა უკან, ამხ. ვასილიევს გადავეცი ჯანაშიას წერილი და დაწვრილებით გავაცანი საქმის ვითარება. რამდენიმე დღის შემდეგ ამხანაგ ვასილიევისაგან მე მივიღე თანხმობა ცალკე ჯგუფების გაერთიანების შესახებ და თანხმობაც განაცხადა ხელმძღვანელობის აღებაზედაც. ამის შემდეგ ამხ. ვასილიევმა დამავალა მე-

წარმოები ან მოლაპარაკება სხვადასხვა კუთხეებში დაქსაქსულ რაზმებთან შეერთების შესახებ. ამ რიგად ჩაისახა, განმტკიცდა და ორგანიზაციული სახე მიიღო იმ რაზმმა, რომელსაც ეწოდა „მწვანე არმია“ და რომელმაც უსასტიკესი წინააღმდეგობა გაუწია მთელს ოლქში მოთარეშე თეთრგვარდიელთა ბანდებს.

უწინარეს ყოვლისა ჩვენ გვახსოვთ ურთი-ერთ შორის კავშირი და გამოვიმუშავეთ ქ. სოკის აღების გეგმა. 1919 წ. თებერვლის ბოლო რიცხვებში შეეუდებოდა მის განხორციელებას. დავიკავეთ დაბა ადლერი და მის ირგვლივ მდებარე სოფლები. გავწყვიტეთ თეთრგვარდიელების კავშირი მდ. ზუბისა და სოკის შუა. ადლერის აღების შემდეგ დაპატარებული თეთრ-გვარდიელების მოსამსახურეები წავიყვანეთ მთაში იმ მიზნით, რომ მათ არ გაეგოთ ჩვენი რაზმის რაოდენობა და ჩვენი ვინაობა, ამის შემდეგ ჩვენ დაუყოვნებლივ გავსწიეთ სოკისაკენ.

1919 წ. მარტის 10 ადლერში, ჩემთან, მოვიდა ამხ. გრიშა უჩაძე, რომელსაც პლასტუნკაში მომქმედ რაზმის ხელმძღვანელად მის მაგივრად დაეტოვებია ამხ. კაცრაშვილი. ეს იყო მეტად კრიტიკული მომენტი არა მარტო პლასტუნკისათვის, არამედ ყველა ახლო-მახლო მდებარე სოფლებისათვისაც. ასეთ გამძაფრებულ პირობებში უჩაძე მოვიდა ჩვენთან, საიდანაც ის ზღვით ორი ჩვენი არმიელის თანხლებით გამოვიმგზავრეთ საქართველოსაკენ, რომელიც უნდა ჩასულიყო ტფილისში. უჩაძემ ეს მგზავრობა შეასრულა მოტორიან ნავით, რომელიც იმ ხანებში ჩვენ წავართვით მეთევზეებს.

ამხ. უჩაძე უვნებლად გადავიდა საქართველოს საზღვარზე, შესძლო ჩვენთვის საინტერესო ცნობების შეკრება და ამ ცნობასთან ერთად გადმოგვიგზავნა 10000 ცალი ვაზნა. ჩვენს არმიელებს მოტორიანი ნავით საქართველოდან ჩამოჰყვა ამხ. ძიძიგური, რომელმაც უდიდესი სურვილი განაცხადა ჩვენთან მუშაობის შესახებ. ამხ. ძიძიგურმა საქართველოდან ბევრი საინტერესო ცნობები ჩამოიტანა, სხვათა შორის მან გვაცნობა, რომ საქართველოს მთავრობა მარტის ბოლო რიცხვებში დენიკინელებზე გალაშქრებას აპირებდა. დაბა ადლერი დაახლოვებით ერთი კვირის განმავლობაში იყო ჩვენს ხელში. ამის შემდეგ ჩვენ იძულებული გავხდით მიგვენებებია ის თეთრგვარდიელებისათვის. ადლერის დატოვების შემდეგ მე და ჩემი ამხანაგები გადავედით ესტონელთა სოფელში—ვისოლა და სალმაში.

ამხ. ვოლკოვის გადმოცემით პლასტუნკაში მცხოვრებთა და ესტონელთა მდგომარეობა ერთნაირი იყო. ორივენი მეტად შევიწროებული იყვნენ. ამხანაგ ვასილიევმა კარგად იცოდა ჩვენი მძიმე

პირობები და არავითარ ძალღონეს არ იშურებდა ამის გამოსასწორებლად, ძალიან აწუხებდა მცხოვრებთა მდგომარეობა. ის ხშირად ლეზულობდა ცნობებს თბილისიდან ამხ. ჯანაშიასგან, რომლის გადმოცემით შავი ზღვის ნაპირებს მალე გაანთავისუფლებდნენ თეთრ გვარდიელთა, ბანდებისაგან. ვასილიევი შეურყევლად დარწმუნებული იყო იმაში და ჩვენც გვახსენებდა, ამით მაგრდებოდა და მტკიცდებოდა ორგანიზაცია.

1919 წ. მარტის 19-ს ღამით 11 საათზე ჩემთან მოვიდა საქართველოდან გადმოსული ჩემი ძველი, საიმედო ამხანაგი **შალვა ჯორბენაძე**, რომელმაც გადმომცა მენშევიკურ მთავრობის გვარდიის შტაბის გადაწყვეტილება იმის შესახებ, რომ გვარდია 22 მარტს აპირებდა საზღვრების გადმოლახვას. ამხ. ჯორბენაძე დიდად დაინტერესებულ იყო მკაცრი წინააღმდეგობა გაგვეწია თეთრ გვარდიელებისათვის. ეს ამბავი მე დაუყოვნებლივ ვაცნობე ამხ. ვოლკოვს და ახალი მოძრაობის დასაწყებად გადაწყვეტით ხელმეორედ ადღერის აღება. ამ მიზნით საჭირო იყო ერთი მეტად სტრატეგიული პუნქტის, სახელდობრ, მოლდოვისკის ხიდის გამაგრება.

21 მარტს ადღერი ავიღეთ. მე იქ დავტოვე ჩემი რაზმის ერთი ნაწილი და მეორე ნაწილით გავემგზავრეთ ესტონელთა სოფელში. ამ დროს ამხ. ვოლკოვი თავისი რაზმით იცავდა მოლდოვისკის ხიდს. 22 მარტს ნაშუადღევს 3 საათზე მე გადმოვიყვანე 15 კარგად შეიარაღებული ესტონელი და გავემართეთ ნოვგოროდის ხიდის ასაფეთქებლად. მიუახლოვდით თუ არა ხიდს, ჩვენ შევამჩნიეთ, რომ ხიდზე დაეყენებიათ თეთრ გვარდიელთა ერთი ჯგუფი, რომლებმაც შეტევის დროს დასტოვეს თავიანთი სადარაჯო. მიუხედავად ამისა, ჩვენ მაინც ვერ შევსძელით ხიდთან ახლოს მისვლა, რადგანაც სასწრაფოდ წამოგვეწიენ დახეული დენიკინელები, რომლებიც სასტიკ შეტევაზე გადმოვიდნენ. ჩვენ ვერ გაუმკლავდით რაოდენობით ჩვენზე გაცილებით უფრო დიდ ნაწილს, ისევ უკან დავექანეთ და ნოვგოროდის ტყიდან დაუწყეთ სროლა შემოსულ მტერს.

მარტის 23 პილენკოვი აიღო ქართულ ჯარის ნაწილებმა. ჩვენსა და დენიკინელებს შორის მომხდარ შეტაკების შედეგების გასაგებად ჩვენთან სასწრაფოდ გამოცხადდნენ ქართული ჯარის ცხენოსანი ნაწილის მზევრავები, რომლებსაც თან ჩამოჰყვა მენშევიკების გვარდიის უფროსი ვალიკო ჯუღელი. ისინი გაეცნენ საქმის ვითარებას. ჩვენთან საუბრის დროს მე ვსთხოვე ჯუღელს აღმოეჩინა ჩვენი ნაწილისათვის რაიმე რეალური დახმარება, რათა მოგვეცემოდა საშუალება ადღერიდან გადაგვერეკა დენიკინელები, შემდეგ შევერთე-

ზოდით მეორე ჩვენს ნაწილს, რომელიც მალდოვკის ხიდთან იდგა ამხ. ვოლკოვის ხელმძღვანელობით. ჩვენი განზრახვა იყო ამ შეერთების შემდეგ იერიში მიგვეტანა მტერზე, რასაკვირველია, მენშევიკური გვარდიის დაუხმარებლად, მაგრამ ამ დახმარებაზე ჯუღელმა უარი განაცხადა. მას ეს შეუძლოდ სცნო, ვინაიდან მისი აზრით შესაძლო იყო ამას მოჰყოლოდა ინგლისელებთან საქმის გამწვავება. ამის შემდეგ ჯუღელი თავისი მხლებლებით უკანვე დაბრუნდა პილენკოვაში.

24 მარტს ამხ. კელიძე ჩვენს მიერ დატოვებულ შეიარაღებულ ნაწილით გადმოვიდა მალდოვკიდან ვისოლაში ჩემთან, ხოლო ამხ. ვოლკოვი კი დარჩა მალდოვკაში. მეორე დღეს მე ისევ მივედი ჯუღელთან და ვსთხოვე გადმოეცა ჩემთვის ტყვიამფრქვევლები აჯანყებულებისათვის, მაგრამ ამაზედაც უარი მითხრა და ისევ უშედეგოთ დასტოვა ჩვენი მოთხოვნილება, როგორც წინა დღით. ყოველ მხრივად იმედ დაკარგული დავბრუნდი ნეიტრალურ ზონაში მდებარე სოფ. ბარნოვკაში და მთელი ნაწილით იქ დავბინავდით.

საჭირო იყო მობოლშევიკე სოფლებიდან შეგვედგინა რაზმები. დავიწყე ამ მიზნით აღნიშნულ ზონაში მცხოვრებთა შორის სათანადო მუშაობა. მარტის 30 პილენოვკაში ჩამოვიდა სოფ. პლასტუნკაში აჯანყებული რაზმის ნაწილი, რომელსაც თან ჩამოჰყვა უჩაძის მოადგილე ამხ. კაცრაშვილი. ვინახულე ჩამოსული ამხანაგები. ამხ. კაცრაშვილს გავაცანი ჩემი მომავალი სამოქმედო გეგმები. ამის შემდეგ კაცრაშვილი შემოგვიერთდა თავისი ნაწილით, რომელშიაც იყვნენ არამც თუ მარტო ახალგაზრდები, არამედ მოხუცებულებიც. მაგ. სახელდობრ გულაია გაბლაია*) და სხვა და განვაგრძეთ ერთად მუშაობა.

პირველად შტაბი დავაარსეთ სოფ. ევდოკიმოვკაში, სადაც რაზმის უფროსად ამორჩეული იქნა ამხ. ვასო ძიძიგური, ხოლო ორგანიზატორად და შტაბის უფროსად კი—მე. ჩვენი რაზმის კადრი შესდგებოდა 50 კაცისაგან, დანარჩენები ადგილობრივი მოსახლეობა იყო, რომელშიაც შედიოდნენ: რუსები, ესტონელები, მოლდაველები, ბერძნები და სხვ. ადგილობრივი შეიარაღებული ძალები იცავდნენ თავიანთ სახლ-კარს და ამავე დროს ყოველთვის მზად იყვნენ საჭიროების დროს დაგვხმარებოდნენ, რასაც არა ერთხელ ჰქონდა ადგილი. ჩვენ ხშირად თავს ვესხმოდით მოწინააღმდეგეებს, ვართმევდით მათ, როგორც საომარ იარაღს, ისე სურსათ-სანოვავს და სხვ.

*) გულაია გაბლაია იყო 76 წლის კაცი მცხ. მამაიასი და ღებულობდა მონაწილეობას ჩვენს რაზმში.

დაახლოვებით ორი კვირის შემდეგ ჩვენსკენ თითო-ოროლად იწყეს გადმოსვლა ქართულ ჯარის-კაცებმა. ამ რიგად ჩვენ დღითი-დღე ვიზრდებოდით რიცხვობრივადაც.

ჩვენი რაზმიდან გამოყოფილ იქნა ორი კაცი: ამხ. საშა ბენდუქიძე და თეოფანე პარკაია. პირველს ევალეზოდა ზონაში ზოგიერთი დარჩენილ მერყევი პირების ჩვენს მხარეზე გადმოპირება, ხოლო მეორეს კი დენიკინელთა შორის არევ-დარევის შეტანა და მათთვის ხელის შემშლელ პირობების შექმნა საერთოდ. აღნიშნული ამხანაგები პირნათლად ასრულებდნენ დაკისრებულ მოვალეობას. დასამტკიცებლად ამისა ჩვენ შეგვიძლია მოვიგონოთ ის ფაქტი, რომ პარკაიას მიერ მუშაობის გაჩაღების შემდეგ დენიკინის ჯარში მართლაც დაიწყო არევ-დარევა და ჩვენსკენ გადმოდრიოდნენ შეიარაღებული ჯარის კაცები, რომლებიც შემდეგში ჩვენთან ერთად უდიდეს წინააღმდეგობას უწევდნენ თეთრ-გვარდიელებს. ადგილობრივი მოსახლეობა კარგ განწყობილებაში იყო ჩვენთან, რაც უნდა მიეწეროს ამხ. ბენდუქიძის ნაყოფიერ საქმიანობას.

✓ X 1919 წ. აპრილის 18 გავემგზავრე ქ. ფოთში იმ მიზნით, რომ აქედან წამომეყვანა საიმედო ამხანაგები, რომლებიც განაცხადებდნენ ჩვენთან მუშაობის სურვილს. ფოთში შევხვდი ვლადიკავკავიდან 1918 წ. გადმოსულ ყოფილ წითელ არმიელებს. დავინტერესდი გამეგო მათი ნამდვილი ვინაობა და მიუხედავად იმისა, რომ მე არც ერთ იმათგანს არ ვიცნობდი, სარწმუნო წყაროებიდან გავიგე, რომ ისინი მართლაც გადმოსულან ს. გეგეჭკორის რაზმთან ერთად ვლადიკავკავიდან. მოველაპარაკე მათ ჩვენი მომავალი მუშაობის შესახებ. ისინი სიხარულით შეხვდნენ ჩემს წინადადებას ერთად მუშაობის შესახებ. ✓

ამ რიგად 25 კაცი სათითაოდ გადავგზავნე ნეიტრალურ ზონაში. ამის შემდეგ დავბრუნდი რაზმში. ჩვენს რაზმში ადგილობრივი მცხოვრებლების გამოკლებით შედიოდა 120 კაცი. შტაბი გადატანილ იქნა სოფ. მაჰადირში.

ჩემი ჩასვლის შემდეგ ჩვენთან გამოცხადდნენ ვლადიკავკავიდან გადმოსული ამხანაგები:—სკობელევი და მინინი, რომლებიც ენერგიულად მუშაობდნენ ჩვენთან. ჩვენს მუშაობას გაეცნო, როგორც ადგილობრივი გლეხობა, ისე საქართველოს „დემოკრატიული“ რესპუბლიკის ზოგიერთი სამხედრო პირებიც, მაგალითად გვარდიის ათასეულის უფროსი ილიკო ჯუღელი, რომელმაც არა ერთხელ მოინდომა ჩვენი გადარიცხვა მისი ათასეულის შემადგენლობაში. სხვათა შორის აქვე უნდა აღვნიშნო, რომ ჯუღელი დიდ შეპირებებს იძლეოდა (უფროსებს—უფროსობას პირდებოდა, ხოლო უმცროსებს—გვარდიის ჯამა-

გირის მიცემას), მაგრამ ჩვენ მას არ დავეთამხმეთ. დაბოლოს სკობელევი და მინინი დაეთანხმა ილიკო ჯუღელს და გადაირიცხნენ გვარდიის ათასეულში, მათ თან გაჰყვა ვლადიკავკაიდან გადმოსული რუსები. ამ რიგად ჩვენი რაზმი საგრძნობლად შემცირდა რიცხოვნობრივად, მაგრამ ჩვენ მაინც იარაღი არ დავგიყრია და განვაგრძეთ შეტევა დენიკინელთა წინააღმდეგ. გაეგოთ რა ჩვენს ნაწილში მომხდარი ცვლილება, თეთრგვარდიელებმა დრო იხელთეს და დაგვესხნენ, მაგრამ ჩვენ მათ მხნედ დაუხვდით და უდიდესი ზიანი მიგაყენეთ. ბევრი მათგანი დაეცა ველზე, დანარჩენებმა კი დაიხიეს უკანვე.

ოქტომბერში ქ. თბილისიდან გაგრაში რამდენიმე სხვა ამხანაგებით ჩამოვიდნენ—პ. ჯანაშია და უჩაძე.

გაგრაში დავვიბარეს მე და ამხ. ძიძიგური, სადაც ჩვენ გაცივრით ახლად ჩამოსული შემდეგი ამხანაგები: ს. ფილიპოვსკი, ტომაშევსკი, კოვალიოვი და სხ. ვიმსჯელეთ იმის შესახებ, თუ რა უნდა გაგვეკეთებია, ან როგორ გვემუშავა მომავალში. მივიღეთ რა სათანადო ღირებულებები, გრიშა უჩაძე და კოვალიოვი ორ-ორი ამხ. თანხლებით გაემგზავრნენ სოჭა-ტუაპსეს ოლქში, გლეხობასთან კავშირის გასაბმელად, რათა ყველა რაიონიდან გადმოეგზავნათ თითო წარმომადგენელი აჯანყების მომწყობ ხელმძღვანელ პირთა ასარჩევად, რომელიც უნდა მომხდარიყო ნოემბრის 18 ახალ გაგრაში, შავშალოვის მამულში.

მართლაც, 1919 წ. 18 ნოემბერს აღნიშნულ ადგილას თავი მოიყარეს წარმომადგენლებმა. ეს უკანასკნელნი დაინტერესებული იყვნენ გაეგოთ თბილისიდან ჩამოსული ამხანაგების აზრი.

ამხ. ჯანაშიასთან ერთად ამ ჯგუფის მიერ დასახული იქნა შავი ზღვის ნაპირებში მცხოვრებთა შეიარაღებული აჯანყების მოწყობა დენიკინელების წინააღმდეგ. ეს ღონისძიება აუცილებელ საჭიროებად მიაჩნდა აღნიშნულ ჯგუფს იმიტომ, რომ სწორედ იმ ხანებში მთელი რუსეთის დაქსაქსული თეთრ-გვარდიელთა ბანდები დენიკინის, კოლჩაკის, იუდენიჩის და სხვა მეთაურობით ერთ მთლიან ფრონტად კავშირდებოდნენ წითელ მოსკოვის წინააღმდეგ გასალაშქრებლად. მაშინ ეს ბანდები თითქმის მიუახლოვდნენ კიდეც მოსკოვს. საჭირო იყო მტრის ძალების შესუსტება, საჭირო იყო ზურგში მათ წინააღმდეგ ძლიერი აჯანყების მოწყობა, რომ მტერს საშვალე-
ბა არ ქონოდა მთელი ძალა გამოეყენებია მოსკოვის ასაღებად და ბოლშევიკების გასანადგურებლად, მაგრამ აქვე მეორე სიძნელე იყო, სახელდობრ, ამ გეგმის განხორციელებას ხელს უშლიდა საქართვე-

ლოს ტერიტორიაზე მენშევიკური მთავრობის არსებობა, სადაც ყოველად შეუძლებელი იყო აჯანყების მოსაწყობად წინასწარი სამზადისის წარმოება. ამიტომ ამ მიზნის მისაღწევით საჭირო იყო ტაქტიკური მოსაზრებით სხვადასხვა პარტიული ამხანაგების გამოყენება და ჯგუფის შედგენა.

ვიდრე ჯგუფი მუშაობას შეუდგებოდა ჯანაშიას შემთხვევით გაეცნო ვილაც მოქალაქე გვარათ ორლოვი. როგორც ეს უკანასკნელი ირწმუნებოდა, ის რუსეთიდან გამოექცა თეთრ გვარდიელებს, შემდეგ გადმოვიდა ამიერ-კავკასიაში, იყო აზერბეიჯანში—ლენკორანში საბჭოთა ჯარების მთავარ სარდლად 1918 წ. ამავე დროს მას აღმოაჩნდა მოწმობები იმის შესახებ, რომ ის იყო პეტროგრადის ჯარის კაცთა, მებრძოლთა და მუშათა დეპუტატების პრეზიდიუმის წევრი, მასვე ჰქონდა მოწმობა, რომ ის იყო რ.ს.ფ.ს.რ. (РСФСР). მომარაგების სახ. კომისარიატის რწმუნებული, რასაც ადასტურებდნენ ბევრი სხვა ამხანაგებიც.

ამხ. ორლოვი მოიწვია კომიტეტმა და დაავალა მას შავი ზღვის ნაპირებზე შეიარაღებულ აჯანყების ხელმძღვანელობა. ის მუშაობდა ჯანაშიასთან ერთად, მაგრამ მენშევიკურმა ხელისუფლებამ მალე ორივე დააპატიმრა ქ. ფოთში და გადმოგზავნა მეტეხის ციხეში.

როგორც კელევა-ძიებამ გამოარკვია ორლოვი ცნობილი აფერისტი აღმოჩნდა. მისი ნამდვილი გვარი ყოფილა ფონ-როზინი. ამავე დროს ის თან ატარებდა ვილაც პასეჩინის მოწმობას; რამდენიმე ხანში ამხ. ჯანაშიამ თავი დააღწია პატიმრობას, რომლის შემდეგ მან დასვა საკითხი კომიტეტში ორლოვის შესახებ, კომიტეტის მიერ ორლოვი მოხსნილი იქნა და მის ნაცვლად დაინიშნა ამხ. ვორონოვიჩი. წინასწარ მოსამზადებელი მუშაობის ჩატარების შემდეგ ყრილობის მოსაწყვედ ადგილად განზრახული იყო მენშევიკებისა და („დობროვოლნი არმიის“-ათვის) ნეიტრალურ ზონა-გაგრაში. მართლაც 1919 წ. 18 ნოემბერს ახალ გაგრაში შავშალოვის მამულში მოწვეული იყო კონფერენცია, სადაც არჩეულ იქნა განათავისუფლებელი კომიტეტის თავმჯდომარე ამხ. სამარინ-ფილიპოვსკი და წევრები ჯანაშია, უჩაძე, ტომაშევსკი, ვორონოვიჩი, ცვანგერი, როშენკო და კანდიდატთა კი მე. კომიტეტის არჩევას დაესწრო გაგრის გვარდიის თავმჯდომარე საგერაშვილი და ვილაც (გვარი არ მახსოვს) პეტლიურას წარმომადგენელი, რომელიც დაჟინებით მოითხოვდა ერთი ადგილი მიეცათ კომიტეტში უკრაინის წარმომადგენლისათვის. მას მოლაპარაკება ჰქონდა ჯანაშიასთან, რომელსაც

ორგანიზაციული საქმეების მოსაგვარებლად პირდებოდა 200.000 მან., მაგრამ მას უარი განუცხადეს.

კომიტეტის არჩევის შემდეგ წევრთა შორის განაწილებული იქნა დავალებები. ვორონოვიჩს, რომელიც არ დასწრებია კომიტეტის არჩევას, დაევალა შეიარაღებული ძალების უფროსობა. შტაბის უფროსად დაინიშნა ტომაშევსკი და მოწინავე რაზმის ხელმძღვანელად — გ. უჩაძე.

ჩვენი რაზმი შესდგებოდა დაახლოებით 350 კაცისაგან, რომელიც ამხ. ვორონოვიჩმა სამ ნაწილად (დრუჟინა) გაჰყო. მან თითოეულ დრუჟინას გადასცა საქართველოს მთავრობის მიერ მიცემული ორ ორი ტყვიისმფრქვეველი. თითოეულმა დრუჟინამ მიიღო თავისი სახელწოდება. მაგალითად პირველი — სკობელევის, მეორე — ძიძიგურის, მესამე — რომსჩენკოსი, რომელსაც მიემატა 80 კაცი ჩვენი რაზმიდან, რუხაძის ხელმძღვანელობით. როშენკომ ამ დრუჟინას მიუმატა კიდევ თავისი სოფლის შეიარაღებული ნაწილი და ერთი დღით ადრე გადავიდა დასახული ამოცანის სისრულეში მოსაყვანათ. როშენკოს ამოცანას შეადგენდა აიბგიდან გადასულიყო და დენიკინელებს ზურგში მოქცეოდა, რათა მათთვის გზა გადაეჭრა მალდოვკის ხიდთან.

მეოთხე რაზმი შესდგა ახალ გაგრაში ამხ. გურულის მეთაურობით, სადაც შედიოდა ახალ გაგრის ახალგაზრდობის ნაწილი და ერთი ნაწილი კი გვარდიელებისა. დასახული ამოცანის თანახმად მათ დემონსტრაცია უნდა მოეწყოთ მტრის მარჯვენა ფრონტზე — ზღვის ნაპირებში.

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ძიძიგურს დაევალა მეტად მძიმე ამოცანის შესრულება, მას უნდა აეღო ზემო შილოვკა, სადაც მოწინააღმდეგეს ჰყავდა 1200-დე შეიარაღებული ძალა. შეტაკება გაგრძელდა დღე და ღამის განმავლობაში. ეს ამოცანა შესრულებული იქნა მხოლოდ როშჩენკოს მიერ მალდოვკის ხიდის ალების შემდეგ. ზემო-შილოვკის ალების დროს ტყვეთ ჩაგვივარდა (50) ჯარის კაცი, ერთი ტყვიისმფრქვეველი და სამი „პოდვოდი“ სურსათ-სანოვავით.

ჩვენს მიერ აღლერის ალების შემდეგ, როცა წინ წავიწიეთ (29 იანვარს) დაიღუპა ჩვენი საუკეთესო ამხანაგი ვასილიევი. მტრის ჯარმა დაიხია და პირველად ის გამაგრდა მაცესტაში; როცა აქედანაც აფუარეთ ის, ხელმეორედ გამაგრდა სოჭის მახლობლად ოთხვერსზე რაზდოლნიაში. ბრძოლამ სერიოზული სახე მიიღო, ჩვენ იძულებული გავხდით ჩვენი დრუჟინით მთის მიმართულებით გადაგვეჭრა მანძილი, ავიღეთ სოჭა, სადაც ხელთ ჩაგვივარდა მტრის ჯარის ნაწილი, ხოლო დანარჩენები კი გაიქცენ.

ჩვენს მიერ სოჭის ალების შემდეგ ქალაქში შემოვიდა კომიტეტის მთელი შემადგენლობა*). სოჭა ავიღეთ თებერვლის 3-ს, ქალაქის ალებისთანავე სამხედრო გემით მოვიდა ინგლისელი გენერალი, რომელთანაც მოუხდა ლაპარაკი ამხ. პრ. ჯანაშიას, რომელმაც განუცხადა, რომ ის დიდი ბრიტანეთის წარმომადგენელია დენიკინთან და მას ანტერესებს, თუ ვინ იბრძვის მოხალისეთა ჯარების წინააღმდეგ და საიდან ლეზულობენ იარაღს აჯანყებულები. ამავე დროს მან მოითხოვა მიეცათ მისთვის ქალაქის რაიონების და ფრონტის დათვალიერების საშუალება. ქალაქის დათვალიერების ნებართვა მიიღო, მხოლოდ რაც შეეხება სხვა მოთხოვნებს, ამაზე უარი განუცხადეს.

ქალაქის კომენდანტმა ამხ. შეეცოვმა ამოატარა ის ქალაქის რაიონებში და შემდეგ ნავთსადგურამდე მიაცილა. მეორედ ინგლისელები მოვიდნენ თებერვლის 12-ს. ამ დროს კომიტეტის განკარგულებით გემზე გაგზავნილ იქნა რაზმი სამხედრო წესით და წინადადება მისცა გაემჟღავნებია ჩამოსვლის მიზანი. ინგლისელმა გენერალმა განაცხადა, რომ მას სურდა ადგილობრივ მთავრობასთან მოლაპარაკების წარმოება, რის შემდეგ რაზმმა გენერალი მიიყვანა კომიტეტის სადგომში („მთავარ“ შტაბში). მესამე შეხვედრა მოხდა ტუაპსეს ახლოს 20 თებერვალს ინგლისის მთავრობის განსაკუთრებულ რწმუნებულთან.

სოჭის ალების შემდეგ მოხდა კომიტეტის ხელ-ახალი გადარჩევა. სამხედრო ძალების უფროსად დაინიშნა საქ. ყოფილი გვარდიის ათასეულის უფროსი პოლკოვნიკი ლლონტი და საველე შტაბის უფროსად ამხ. ფავიცი. მტერი გამაგრდა გალოვინსკაში მდ. შახთან. გამანათავისუფლებელი კომიტეტის ჯარიც ამაგრებდა გალოვინსკაზე თავის ფრონტს და ელოდა სოჭიდან ახალ დამხმარე ძალის მოშველებას. მტრის ჯარს დღითი დღე ემატებოდა ახალი ძალები.

ამავე დროს ინგლისელების გემებიც გამოჩნდნენ და გვიშენდნენ ყუმბარებს. ჩვენ მოგვივიდა დამატებითი ძალა კარლ. მარქსის სახელობის ბათალიონი ამხ. კაზანსკის მეთაურობით.

9 თებერვალს დენიკინის მხრიდან გადმოვიდა პარლამენტიორები, რომლებიც მოითხოვდნენ ჩვენგან იარაღის დაყრას და დაშლას. როცა ჩვენთან მოვიდნენ პარლამენტიორები, ჩვენც გადავაგზავნეთ ერთი კაცი მოწინააღმდეგეთა ბანაკში, როცა ეს უკანასკნელი უკან დაბრუნდა, მოგვითანა შემდეგი ცნობა: დენიკინის რაზმის უფროსი გენერალ ჟუკოვსკი იტყობინებოდა თუ ჩვენ არ დავენოორჩილებოდით

*) მას თან ჩამოყვა იზმაილოვი, რომელმაც პირველად უარი განაცხადა წევრობაზე და საერთოდ მოძრაობაში მონაწილეობის მიღებაზე.

მათ „ბრძანებას“ განადგურებული ვიქნებოდით 13 თებერვალს დღის 12 საათზე. მაგრამ მიუხედავად ამ მუქარისა, ჩვენს მიერ 12 თებერვალს ამხანაგი მინინის ხელმძღვანელობით მთებით გადაგზავნილ იქნა ერთი ასეული, რომელსაც დაევალი მოწინააღმდეგეთა ზურგში მოქცევა, მასვე დავალებული ჰქონდა მეთორმეტე ვერსზე აეყარა რკინის გზის ლიანდაგი და მოეხდინა არეულობა. იმავე ღამით ამხ. ჩერნიგოვს დაევალი გადასულიყო მტრის ბანაკისაკენ თავისი ბათალიონით იმ ანგარიშით, რომ მეორე დღით ე. ი. 13—თებერვალს საათის 12-ზე დასცემოდა იმათ შტაბს.

ძიძიგურის ბათალიონი კი მარცხენა ფრთით—ზღვის ნაპირით გადასულიყო შეტევაზე, ხოლო მარჯვენა ფრონტზე მოქმედება უნდა დაეწყო ამხ. კახანსკის. 13 თებერვალს მტრის მიერ დანიშნულ 12 საათზე ჩვენებმა დენიკინელების წინააღმდეგ დაიწყეს მედგარი შეტევა, რასაც შედეგათ მოჰყვა მტრის დამარცხება. იმავე დღეს 12 საათზე და 50 წუთზე ავიღეთ გოლოვინსკა და ტყვეთ ჩავიგდეთ თვით გენერალი უუკოვსკი 84 ოფიცრით, რამდენიმე ჯარის კაცით დასურსათით.

მეორე დღეს ჩვენ შევჩერდით მდინარე აშეშთან—ტუაპსედან მე-25 ვერსზე, სადაც დაუცადეთ ახალ ძალების წამოწევას. ეს ძალაც ჩქარა წამოგვეწია ამხ. სოფრონოვის მეთაურობით, რომელიც მთით იმ დღესვე გაიგზავნა ტუაპსეს ახლო მდებარე გიორგიევსკაიას გასამაგრებლად.

ამხ. სოფრონოვს დანიშნულ ადგილზე მისვლისთანავე თვითონვე გადაუწყვეტია, როგორც ტუაპსეში შემავალი გზების, ისე რკინის გზის გადაჭრა, რის შესახებაც ცნობა შტაბს (იმ დროს შტაბი იდგა ლაზაროვსკაში) მის შემდეგ, როცა ის უკვე გადასულიყო გეგმის განსახორციელებლად.

ძალების უფროსმა ამ ცნობის მიღებისთანავე გასცა განკარგულება წინ წაწევისა და ტუაპსეს აღების შესახებ. ჩვენ გავემართეთ ტუაპსესაკენ, გზაში მოგვიხდა უმნიშვნელო შეტაკება მტერთან, რომელსაც დიდი წინააღმდეგობის გაწევის თავი არ ჰქონდა, იმიტომ, რომ ტუაპსე უკვე გარშემორტყმული იყო სოფრონოვის ნაწილის მიერ.

24 თებერვალს საღამოს 4 საათზე ხანგრძლივი ბრძოლის შემდეგ ჩვენ დავიკავეთ ქ. ტუაპსე, რომლის დროს ტყვეთ ჩავვივარდა მტრის მთელი მთავარი შემადგენლობა, რამდენიმე გენერალი, მათ შორის ფრონტის უფროსი გენერალი ბრუნევიჩიცი, 15 ზარბაზანი, 4 მძიმე ტრაქტორიანი ზარბაზანი, რამდენიმე ათასი ტყვიისმფრქვეველი და სხვა საომარი და სასურსათო ნივთები. ამ ბრძოლაში ორივე

მხარე საგრძნობლად დაზარალდა. ჩვენის მხრით დაიღუპა კარლ მარქსის სახელობის ბათალიონის უფროსი ამხ. მიხლინი.

უნდა აღინიშნოს, რომ ტუპასის აღებამდე არსებულმა უთანხმოებამ მისი აღების შემდეგ უფრო იჩინა თავი. სოქის ოლქში დარჩა გამანთავისუფლებელი კომიტეტი, ხოლო ტუპასეში კი შეიქმნა წითელი ხელისუფლება. უნდა აღინიშნოს რომ აქ უკვე სავესებით განხორციელდა მთავარი მიზანი აჯანყების მომწყობ ინიციატორებისა. იყო შექმნილი რევოლუციონური სამხედრო საბჭო (P. B. C.) და ოფიციალურად გამოცხადებული იქნა შავი ზღვის „წითელი არმია“. უმნიშვნელდ რაოდენობა, რომელიც ტუპასეში გაწითლდა, ჩქარა გადაიქცა უძლიერეს ძალად, ის აღწევდა ათეულ ათასს.

გაიხსნა ორი ფრონტი შავი ზღვის ნაპირების და ჩრდილოეთის. მთავარ სარდლად დაინიშნა ამხ. კაზანსკი. შტაბის უფროსად ამხ. ფავიციკი. შავი ზღვის ნაპირების უფროსად ამხ. სოფრონოვი, ჩრდილოეთის—ამხ. ჩერნიკოვი და ფრონტის კომისრად კი ამხ. შევცოვი, მთელი ფრონტის მომარაგების უფროსად კი მე. დაიწყო ჯარის ხელახლად განაწილება. ჩვენი ბათალიონის ნაწილი ამხ. ქელიძის მეთაურობით წავიდა ჩრდილოეთის ფრონტზე, ნაწილი კი ტყვეთ ჩავარდნილ თეთრ-გვარდიელ ოფიცრებს გამოვაცოლეთ სოქისაკენ.

ჩრდილოეთით მოაწვა გენერ. შკუროს 150.000 ცხენოსანი ჯარი, რომელნიც გადმოვიდნენ არმავერის მიმართულებით. ამ უამრავმა ძალამ დაამარცხა ჩვენი ჯარი, რომლის ნაწილი გაემართა ნოვოროსიისაკენ სოფრონოვთან შესაერთებლად, ნაწილი კი დაბრუნდა სოქის ოლქისაკენ, ვინაიდან არ იყო ნოვოროსიისაკენ დახევის საშუალება.

სოქის ოლქში დარჩენილი კომიტეტი და ჯარის რამდენიმე ნაწილი მოწყვეტილი იყო ჩვენი წითელი არმიისაგან, შკუროს ჯარმა აიღო ტუპასე და გამოემართა სოქისაკენ. ქ. სოქაში შკუროს ჯარს მე ტყვეთ ჩაუვარდი, შკუროს განსაკუთრებულ ეგრეთ წოდებულ „ვოლჩი ატრიადს“ ბელოვის სასტუმროში, სადაც ჩემი შეპყრობისა და სასტუმროდან დასახვრეტად გამოყვანის დროს შემხვდა ამხ. ჯგებე ჩიჩუა*). აქვე უნდა აღვნიშნო, რომ ამხ. ჩიჩუას ჩვენს საქმიანობაში მონაწილეობა არ მიუღია. ჩემი დახვრეტა მინდობილი ჰქონდა ვილაც ადერბეიჯანელ ოფიცერს ასლანბეკოვს, რომელიც გამოიქცა ჩემთან ერთად და მიხსნა.

*) რომელიც შემდეგ აღმოჩნდა კომპარტიის წევრი. უკანასკნელად ამხ. ჯ. ჩიჩუა სამხედრო კომისრად იყო ზუგდიდის მაზრაში.

შეუროს ჯარის ნაწილი ზოგი ყირიმში გადავიდა ზღვით, ზოგ-
მა კიდევ საქართველოს შეათარა თავი.

კომიტეტთან დარჩენილი ჯარისა და ჩვენი რაზმის ნაწილი, რო-
მელიც ამხ. კელიძემ ჩრდილოეთით შეუროს წინააღმდეგ წარმოებულ
ბრძოლის შემდეგ გადმოიყვანა სოკაში, გრ. უჩაძე მე და ძიძიგურმა
გავიყვანეთ მთაში. პლასტუნკის მხრივ გრ. უჩაძე, ადლერის რაიონი-
დან მე და ვასო ძიძიგური მოსვენებას არ ვაძლევდით, ვიდრე სრუ-
ლიად არ დაიშალა გენერალ შეუროს თეთრი ჯარი.

სოკის ალების შემდეგ კომიტეტის მთელი შემადგენლობა გა-
დავიდა საზღვარზე—გაგრაში. შავი ზღვის ნაპირები საბოლოოდ გა-
იწმინდა შავრაზმელებისაგან და წითელმა არმიამ გაამავრა თავისი
ფრონტი მდინარე პსოვზე.

ასე დასრულდა შავი ზღვის ნაპირებზე დაწყებული განმათავი-
სუფლებელი კომიტეტის მიერ თეთრების წინააღმდეგ წარმოებულ
ბრძოლა.

გრიგოლ (ლულუნი) დოღბაია.

გლეხთა აჯანყება ლეჩხუმში 1918 წელს.

1917 წლის ბოლო რიცხვებში, თებერვლის და ოქტომბრის რევოლუციის უშუალო მონაწილე, რუსეთიდან ვბრუნდები საქართველოში. მე როგორც ბოლშევიკი ვეძებ სათანადო პირობებს პარტიული მუშაობის გაგრძელებისათვის. სამსახურში ვეწყობი ქალაქ ქუთაისში, მაშინდელ ლალიძის „ელსადგურ“-ში მემანქანეთ, და პოლიტიკურ პარტიულ კავშირს ვაბამ ამხ.მდივანთან ვლადიმერ კაციტაძესთან და აკაკი დალაქიშვილთან. სამწუხაროდ ამ დროს ქუთაისის მუშების უმრავლესობა ეკუთვნოდა მენშევიკურ პარტიას. ჩვენ ვფრთხილობდით, გვინდოდა დაგვეფარა ჩვენი ნამდვილი სახე, გვიხდებოდა ბრძოლა მენშევიკების წინააღმდეგ. მათი წყალობით დათხოვნილ ვიქენი, სამსახურიდან და მღვენიდენ როგორც პოლიტიკურათ არა საიმედოს. იძულებული გავხდი დამეტოვებია ქუთაისი და შევხიზნებოდი რაქის მაზრაში სოფელ ღვარდიას. საბედნიერო იყო რომ, სოფელ ღვარდიის მოსახლეობის 50% მუშაობს ქალაქის ფაბრიკა ქარხნებში, რკ. გზ. მთავარ სახელოსნოში, მაგრამ სააუბედუროა ის, რომ ამ დროს სოფელი ღვარდია მოქცეული იყო მენშევიკების გავლენის ქვეშ. აუცალებელი იყო პოლიტიკური მოქმედების დაწყება. ამ მიზნით კავშირს ვაბამ ამავე სოფლის უაქტივეს გლეხთან ლუკა მოწონელიძესთან. ლუკა ამ დროს რევოლუციონერია, მას არ მოსწონს მენშევიზმი, მაგრამ მას არ აქვს გარკვევული ბოლშევიკური იდეია, თუმცაღა მას ხელთ ჰქონდა ბუხარინის ბროშურა და ბმა მაღლად გაიძახოდა ჩვენ გვიხსნის მხოლოდ ბოლშევიკებიო. მე და ლუკა მოწონელიძე სოფელ ღვარდიაში ვაარსებთ ბოლშევიკურ უჯრედს და ვიკრებთ ჩვენს გარშემო ჩვენს თანამოაზრეებს. ჩემის ჩასვლიდან რამოდენიმე თვის განმავლობაში შევძელი საკმაო ძალების დარაზმვა და 30 კაციდან შეიარაღებული რაზმის შედგენაც. 1918 წლის მაისის რიცხვებში მოგვესმა ხმა, რომ ამხ. საშა გეგეჭკორი დაამარცხეს ენგურის პირად და ახლა მიემგზავრება მამისონის უღელტეხილითო, კავკავი-საქენ, მე დამავალეს შეხვედრა საშასთან და მასთან მოლაპარაკება. ამხ. საშას ვესაუბრე სოფ. ალპანაში ლეჩხუმის მაზრაში, ჩვენი მოქმედების და შემდგომი სამოქმედო გეგმის შესახებ. ამხ. საშას დარიგე-

ბასეთი იყო: გვეშუშვნა ინტენსიურად, გაგვეფართოებინა ორგანიზაცია და მოგვეზადებია აჯანყება მენშევიკების ხელისუფლების წინააღმდეგ ამხ. სანდრო ქაჯაიას და თვით ადგილობრივ რევოლიუციონერად განწყობილ ამხანაგების მეთაურობით. საშა გვპირდებოდა მამისონის უღელტეხილის გზის გახსნას და საჭირო იარაღების და მასალის მოწოდებას.

არ გასულა დიდი ხანი, რომ დაიწყო ლეჩხუმის მშრომელ გლეხობის აჯანყება მენშევიკურ ხელისუფლების წინააღმდეგ ს. ქაჯაიას და თვით ადგილობრივ რევოლიუციონერად განწყობილ ამხანაგების მეთაურობით. ამ დროისათვის სოფელ ღვარდიის მოსახლეობის 80% ჩვენ გვითანაგრძნობდა და მზათ იყო აჯანყებაში მონაწილეობისათვის, ამ მიზნით ორგანიზაცია მე და აპოლონ მოწონელიძეს აგზავნის დელეგატებათ ლეჩხუმის აჯანყებულებთან.

გვევალებოდა მათი მდგომარეობის შესწავლა. თუ საჭირო იქნებოდა, ვპირდებოდით დახმარებას, აჯანყებულთა შტაბი იმყოფებოდა ნიკორის-წირში. მე და ამხ. ზოწონელიძე გაშოვცხადდით საველე შტაბში და ველაპარაკეთ შტაბის შემადგენლობას. გაგვაცნეს მოქმედების ფრონტი და გვთხოვეს გაგვემაგრებია რიონის პირი, სოფელ ორქვეშს თავეით. ამ რიგად, ჩვენმა რაზმმა გაამაგრა დანიშნული ადგილები. ესის დროა, როდესაც ვ. სულაქველიძე აწარმოებდა შემოტევას ჩვენ წინააღმდეგ. უნდა აღინიშნოს, რომ სულაქველიძის რეგულიარი სამხედრო ნაწილები სამარცხვინოთ დამარცხდნენ, ბევრი მათგანი ჩაგვივარდა ტყვეთ, დავატოვებინეთ 2 ზარბაზანი, 6 ტყვიის მურქვეველი, 400 ტყვია ყუმბარისა, მრავალი ფეხრეზები, აუარებელი სამხედრო მოწყობილობა და თვით სულაქველიძის ეტლიც. სულაქველიძე მოჰყვა ალყაში, მაგრამ იგი გააპარეს; ძალის გაძლიერებისა და ბრძოლის უნარის გაზრდის მიზნით საჭიროთ ვცნობდით, რათა აჯანყებულ ლეჩხუმისათვის დაეჭირა მხარი არა მარტო ს. ღვარდიას, არამედ მთელ რაჭას, ამ მიზნით ღვარდიის რაზმი მიმართავს მის მეზობელ სოფელს ცახის და გოგოლეთის მოსახლეობას და მოუწოდებდით მათ, რათა ებრძოლათ ჩვენთან ერთად. აღნიშნულმა სოფლებმა გვთხოვეს მოფიქრების დრო, უნდა აღინიშნოს, რომ რაზმმა განიზრახა ს. ცახის მცხოვრებ პეტრე გიორგობიანის გასამართლება, როგორც ძველი ურიადნიკის და პროვოკატორის, მაგრამ გააპარეს. ამის შემდეგ რაზმთან ერთად გავეშურეთ დაბა ქრებალოში, ქრებალოში ჩასკლისთანავე მოფიქვით ქრებალოს ახლო მახლო სოფლების კრება, მოვაწყვეთ მიტინგი. მიტინგმა ცხადი გახადა, რომ მოსახლეობის მნიშვნელოვანი ნაწილი ჩვენთან იყო. ვიარსებთ საველე შტაბს.

შტაბში შედიან კალისტრო გაბიციანაშვილი, სანდრო ქაჯაია, მე და სხვანი. თავის მხრივ შტაბი მავალებს ეუხელმძღვანელო 400 კაცი-გან შემდგარ რაზმს, ჩემთან არიან რაზმის განსაზღვრული ნაწილის ხელმძღვანელებათ კოსტა ახიანი, მაკარი ლოდელიანი, გორგი ვაწაძე და სხვები. ჩვენი რაზმის მიზანი იყო გაგვეწვია ტოლა-ხვანჭკარის მიმართულებით. ტოლა-ხვანჭკარას ამავრებდა სხვებთან ერთად ვალიკო ტყეშელაშვილი. ტყეშელაშვილს მივმართე, რათა დაუყონებლივ გაენთავისუფლებია დაკავებული ადგილები. მართლაც, მან წინააღმდეგობა არ გაგვიწვია, ისე დასტოვა გამავრებული ზღუდე. რაზმმა წაიწია წინ, გაეშურა ტყიბულის მიმართულებით (ხარისთვალის გასამავრებლად) რაზმით გავლა მოგვიხდა სოფელ ზედა შავრაში, სადაც ცხოვრობდა დავით ნასარიძე და პიმენ დვალი. ამ პირებს ჩვენ კარგათ ვიცნობდით და ესთხოვეთ დაეჭირათ ჩვენთვის მხარი, მოეცათ ჩვენთვის მეტრძოლი რაზმი და ამ რიგად უზრუნველგვეყო საფრთხე ტყიბულის მხრიდან.

მიუხედავად იმისა, რომ ხალხის სიმპატია ჩვენს მხარეზე იყო, მათი ბრძოლაში ჩაბმა არ მოხერხდა. ამაში ზოგიერთი ჩვენი ამხანაგების პასივობაც ჰქონდა ალაცი. ამ დროს მოდის ს. ბაჩიდან ამ დროს მენშევიკების გვარდია და ამავრებს ს. ცახს და გოგოლეთის ბოლშევიკების საშიშროებიდან. მცირე დასვენების შემდეგ რაზმი გაემგზავრა ს. დღნოროსის მიმართულებით საბრძოლ ზოლის დასაქვრათ. დღესაც მეტად საზარელია წარმოედგინა იმ სურათისა, რომელსაც ადგილი ჰქონდა დღენოროსის მიდამოებში. სახლკარ მიტოვებული ოჯახები, აკვანიან ბავშვებით ტყეებში ათენებდნენ ღამეებს.

რაზმმა დაიკავა საბრძოლი მწერვალი (ჯვარი დამწვარი), რომელსაც ჩვენამდის ამავრებდა მცირე ნაწილი დღენოროსის ახალგაზრდობისა. ისინიც უორგანიზაციოთ მოწყობილი ამავე ღამის განთიადისას ნარღვევის მიდამოებში მოგვიხდა მოულოდნელი შეტაკება მენშევიკების რეგულიარულ ნაწილებთან. მიუხედავად მოულოდნელობისა მტერი დაძლეული იქნა და მეტად დაზარალებული. ამის შემდეგ ჩვენი რაზმი იჭერს სასხურის მიმართულებით საბრძოლ გორას და ტბაშაის გორას. ნარღვევის გორას კი იჭერდა კოსტა ასათიანი თავისი ოცეულით. მოწინააღმდეგის დალაგება იყო შემდეგი: ქვემეხები და მთავარი შტაბი მენშევიკების ნაწილებისა თავსდებოდა წითელ ვაშლის გორაზე. საჩხუურის მიმართულება. მეორე დიდ ძაღას კი ეჭირა ნამქშევის გორა. ჩვენ ჩვენი თვალით უცქეროდით იმ სიტუაციეს, რომელსაც ადგილი ჰქონდა მენშევიკურ სამხედრო ნაწილების მიერ ადგილობრივ მოსახლეობისადმი. ასე მაგალითად ნათესებს ანა-

დგურებდა ჯარის ნაწილები, არ ინდობდენ მოსახლეობის მსხვილ თუ წვრილ ფეხ საქონელს. ჩვენ გადავსწყიტეთ, რათაც არ უნდა დაგვჯდომოდა, გაგვეწმინდა ის ადგილები. ამ მიზნით მოწვეულ იქნა თათბირი, სადაც დადასტურდა შემდეგი საბრძოლო გეგმა:

განთიადისას ჭარბად შეიარაღებული ოცეული გამბედავი ბიჭებით თავს უნდა დასხმოდა ნამქშევის მთაზე დაბანაკებულ ნაწილს, როგორც კი აფეთქდებოდა ბომბი და გაისმოდა ურას ძახილი ჩვენი რაზმისა, მთელ ჩვენ ფრონტს უნდა დაეწყო შეტევა და გადასულიყო იერიშზე, რომ საბრძოლო ამოცანა წარმატებით დამთავრებულიყო. მიზანშეწონილად ვსცნობდით გაუქმებული ზარბაზნები, რომლებიც ჩვენ ჩავიგდეთ ხელში აგვემოძრავებინა, მაგრამ ამოძრავება ძნელი იყო იმიტომ, რომ ზარბაზნებს მოხსნილი ჰქონდა სამიზნო და საბრძოლველი ლიჩინკა, იძულებული ვიყავით ეს უკანასკნელი გაგვექცა და მართლაც ქუთაისელი მუშის მემანქანის შანიძის და ჩემი დახმარებით უბრალო, მაგრამ გამოსადეგი რამ გამოვქედეთ სამქედურში, საბედნიეროთ ჩვენთან აღმოჩნდა მეტად კარგი არტილერიისტი იასონ ახვლედიანი. ერთი ზარბაზინი დაიდგა ჯვარდამწვარზედ და მეორე გორმალაღზე, მიუხედავად იმისა, რომ ზარბაზნის ვისროდით „უუგლამეროთ“ და კირკის წვევრის დარტყმით ვალწევდით მეტად დიდ შედეგებს, არც ერთი ყუმბარა არ გასროლილა უშედეგოთ. ბრძოლის გეგმამ, რომელიც შევიმუშავეთ თავის პრაქტიკით განხორციელება ჰპოვა. 25 ივნისს ოცეულში რომელიც, უნდა დასხმოდა თავს ნამქშევის თავზე დაბანაკებულ ნაწილს, შედიოდა შემდეგი ამხანაგები: თადეოზ მორჩაძე, აკაკი გვენცაძე, გიორგი მოწონელიძე, გალაქტიონ მოწონელიძე და სხვანი. გავარდა თუ არა ბომბი და მოგვესმა ურას ძახილი, მთელმა ფრონტმა იწყო შეტევა იმ ზარბაზნებით, რომლებსაც კირკის წვევრით ვისროდით. უნდა აღინიშნოს, რომ იშვიათი მსროლელი იყო იასონ ახვლედიანი. ყველა გასროლილი ყუმბარა პირდაპირ მტრის ზღუდეში სცემდა. ბრძოლა წარმატებით დამთავრდა, მტერმა დასტოვა დაკავებული ადგილები და იწყო შეუჩერებელი უკან დახევა. ამ რიგად 1918 წელში აჯანყებული ლეჩხუმის მშომელი გლეხოზა თავის საუკეთესო შვილების ბოლშევიკების ხელმძღვანელობით, აწარმოებდა თავდადებულ ბრძოლას მენშევიკების წინააღმდეგ. ბრძოლა წარმატებით მიმდინარეობდა, რომ დამარცხებისათვის ხელი არ შეეწყო იმ ობიექტიურ თუ სუბიექტიურ მიზეზებს, რომლის რკალაშიაც მოვიქცეთ, სხვა მრავალ მიზეზებთან ერთად დამარცხების მიზეზებათ მიგვაჩნდა და მიგვაჩნია

შემდეგი გარემოება: ამა, ს. გეგეჭკორის დაპირება, რომ ის საბრძოლველ იარაღებს მოგვაწვდიდა, მას ამის საშუალება მტრებმა არ მისცეს და ჩვენი დამარცხება დააჩქარა სასროლი მასალის სიმცირემ. 2. უეჭველად დამარცხებას აგრეთვე ხელი შეუწყო რაქის მაზრის მიერ ტყიბულ—ხარისთვლის გზის გახსნამ, 3. პოლკოვნიკ ქარსელაძის აგიტაციამ, რომელმაც მოამზადა ზურგს უკან უნდობლობა ჩვენდამი (პოლკოვნიკი ქარსელაძე დაიხვრიტა 1924 წელში), დამარცხებას ხელი შეუწყო აგრეთვე ჩვენს რიგებში პროვოკატორების გაჩენამ, მაგალითად იულო კენჭაძე, რომელიც 1921 წელს წითელ არმიას შეხვდა ნიკოლოზის ჩინებით, რომელიც იქვე გაასამართლეს. შალვა ვაწაძე, რომელმაც მისცა მენშევიკურ მთავრობას სია ხელმძღვანელ ამხანაგების შესახებ. აგრეთვე მოსახლეობის სულიერ განწყობილებაზე გავლენა იქონია რუბენ ყიფიანის მიერ ლეჩხუმის და განსაკუთრებით ს. ღვარდიის კანონ გარეშე გამოცხადებამ. ზემო ხსენებული მიზეზები საფუძვლად დაედო ჩვენს დამარცხებას. დამარცხების შემდეგ რაზმები გაიფანტენ, ბევრი მათ შორის ჩაუვადრა ტყვეთ მენშევიკურ ხელისუფლებას, ბევრი დახვრიტეს, ბევრს გადაუწვეს სახლი და კარი, სოფელ ღვარდიას ჩაუდგა ეგზეკუცია, სადაც ყველაფერი გაანიავეს განსაკუთრებით დევნას განვიცდიდი მე და განსვენებული შანიძე. იგი როგორც ზარბაზნების მომწყობი ინიციატორი, განსვენებული შანიძე იმ დღეებში ჩაუვარდა ხელში გამხეცებულ მენშევიკებს და დახვრიტეს.

გ. ჯანაძე.

რევოლუციონური ბრძოლა და პარტიული მუშაობა.

(გაგრძ. იხ. „რევ. მატ.“ № 1 (21) 1929 წ.)

მ მ ი ბ რ ა ც ი ა შ ი.

შავი რეაქციის გამეფების შემდეგ, 1906 წლის გაზაფხულზე კიდევ ვსცადეთ საქართველოში მუშაობის განახლება.

ჩვენ გვეგონა, რომ რამდენიმეთ მაინც შეესძლებდით დანგრეული ორგანიზაციების აღდგენას და ზოგ ადგილებში ტერორისტული აქტების საშვალეობით მუშაობის გაჩაღებას, ჩვენი განზრახვები არ გამართლდა. 1905 წ. რევოლუციის ქარტეხილით სოროებში ჩამძვრალმა ბნელმა ძალებმა—მოსკოვში რევოლუციის დამარცხებიდანვე—თვალემა გამოახილეს, გამოძვრენ ნელ-ნელა სოროებიდან და 1906-1907 წლებში სასტიკი იერიში მიიტანეს „ახალთაობაზე“.

რეაქციამ თანდათან იწყო გაძლიერება. გაშმაგებული პოლიციელები და ჟანდარმები თავს აღარ იზოგავდნენ. იმ ხანებში შავმა რაზმმაც იწყო კვლავ მოქმედება. როგორც აღმოსავლეთ, ისე დასავლეთ საქართველოში თავად-ახნაურებიდან შემდგარმა რაზმმა ნაძირალებთან ერთად პოლიციის მოხელეთა მეთაურობით იწყეს თარეში: გლეხკაცობის აწიოკება, რევოლუციონერების დაპატიმრება.

ნიკოლოზის ჯალათებმა არ იკმარეს ის მსხვერპლი, რომელიც შეეწირა ალიხანოვის ცეცხლითა და მახვილით თარეშს. ალიხანოვის ბრძოლის მეთოდით სახელი გაითქვეს დასავლეთ საქართველოში ლაგრენტი მახარაძემ და ფილიპე კედიამ. მათ შეადგინეს რაზმები ნაძირალებისაგან კოლია ნემსაძის მეთაურობით, დაძრწოდნენ სოფლიდან სოფლად, ეძებდნენ რევოლუციონერებს.

ბევრმა ანხანაგმა მოასწრო გარდახვეწა საზღვარგარეთ—სათათრეთში, სპარსეთში, ევროპაში, ბევრიც—გაზაფხულიდანვე დაატუსაღეს და ციხეებში ჩასვეს, ბევრმაც, რომლებსაც სიკვდილით სასჯელი მოელოდათ—არჩიეს იარაღით ბრძოლის გაგრძელება, ვიდრე ცოცხლათ ჩაუვარდებოდნენ ხელში. ესენი იყვნენ აფრასიონ მერკვი-

ლაძის ჯგუფი—შორაპნის მაზრაში და იასონ ტყეშელაშვილის ჯგუფი, რაჭის მაზრაში. ამხანაგების მეორე წყებაჲ კი ტერორისტული ჯგუფი შეადგინა—ორგანიზაციას ისინიც ჩამოშორდნენ. რადგანაც ორგანიზაცია მართლაც იმ დროს ძლიერ მოშლილი იყო. ესენი იყვნენ აკაკი დალაქიშვილი, ქიქია ჭიჭინაძე, დავით სულიაშვილი, თეოფილე კაკრიაშვილი, თომა ჩუბინიძე, ბაქუა კუპრაშვილი, თავაძე და სხვები, რომლებიც მოქმედებდნენ კამო პეტროსიანის და კოტეცინცაძის დირექტივებით. ზოგი მათგანი მალე იქნენ შეპყრობილნი—ქიქია ჭიჭინაძე, თავაძე, დავით სულიაშვილი, საშა სტეფანოვი, თომა ჩუბინიძე, პავლე საყვარელიძე (პატარა) და სხვები. ამათში ბევრი გაუფრთხილებლობით ჩაეარდა.

„Вот этот тот самый, который убил нашего командира Давидова в Белагорах при разоружении нашего полка,“—წამოიძახა ერთმა ჯარისკაცთაგანმა გაოცებით, როდესაც თვალი მოჰკრა ბორჯომის სადგურის ბუფეტში ამხანაგ დავით სულიაშვილს. ის შეიპყრეს და მოათავსეს ქუთაისის ციხეში.—ციხეში მოთავსებაც ბედნიერებათ ითვლებოდა, რადგანაც ჯალათები ხშირად ასრულებდნენ უფროსების ბრძანებას: „до тюрьмы не доводить“.

მე და ჩემს მეუღლეს გვიხდებოდა არაღელვარად ქუთაისში თავის შენახვა. უმოქმედოთაც ვეღარ ვძლებდით. დანარჩენი ამხანაგებიც გაფანტული იყვნენ. ქუთაისის ხაზინაში იმ დროს მსახურობდა ამხ. ბარონ ბიბინიშვილი, რომელიც ძლიერ გვიწყობდა ხელს ამხანაგებს ყალბი პასპორტების შოვნაში და საზღვარგარეთ გაქცევის მოწყობაში. ჩვენს მოკეთებესაც მობეზრდა ქუთაისში ჩვენი დამალვა, ეშინოდათ დატყვევების, დაწვის; მეტი გზა აღარ გვქონდა: ან ისევ ტყეში უნდა გავქცეულიყავით იარაღით ხელში, ანდა საზღვარგარეთ უნდა გადავხვეწილიყავ. ვარჩიე ისევ ემიგრაციაში წასვლა, რაც მალე მოვახერხე ამხ. ბარონ ბიბინიშვილის და ბუხუტი მელიტონისძე მიქელაძის დახმარებით. მიქელაძე მსახურობდა გუბერნატორის კანცელარიაში. დაახლოვებით მოსძებნეს ჩემი ხნის და ტანის კაცი, ქუთაისის მცხოვრები, ვიქტორ ლალიაშვილი, მეორე პასპორტი ბუხუტის დაისცუტკია მიქელაძის სახელზე. (ლიზასთვის). გაგვიკეთეს ამათ სახელზე პასპორტები და აგვიღეს პირდაპირ ავსტრიის დედა ქალაქ ვენამდის რკინის გზის ბილეთი და გავსწიეთ ლამის მატარებლით. პლატონი (ჩემი ძმა) რიონის სადგურამდის გამოგვეყვა, მას უხაროდა: ხლაფორთს შორდებოდა. იგი მუდამ ჩვენს ყარაულობაში იყო. რიონის სადგურზე მოულოდნელად შემოვიდა ჩვენს კუპეში რაჭის მაზრის „ლესნიჩი“ სიმონ მაჭავარიანი. იგი მოწადინებული იყო, რომ ჩვენ რაიმე გზით

თავი გადაგვერჩინა—ქანდარმერიას არ ჩავვარდნოდით ხელში. ჩვენ მას აღარ მოვერიდეთ, გავახსენეთ კი, რომ ექვსი-შვიდი დღის განმავლობაში, ვიდრე რუსეთის საზღვარს გადავსცილდებოდით, ენა არსად დაეძრა.

გავიარეთ თფილისიც. გზაში საზღვარ გარეთ მიმავალი (სასწავლათ) აროსლან გძელიძე თავისი ცოლით შემოგვეერთდა, სხვა ნაცნობებს არავეს შეგხვედრივართ, არც სასურველი იყო. მეოთხე დღეს სადგური ქვერინკაც გავიარეთ. მალე საზღვარს გავცდით. ამის შემდეგ თამამათ მივემგზავრებოდით, აღარავის გვეშინოდა, პლატფორმებზე გამოვდიოდით, ქალაქებსაც ვათვალიერებდით გზა და გზა. მეხუთე დღეს მივალწიეთ საზღვარზე ვოლოჩისკში და პოდვოლოჩისკში. აქ—გავაფრთხილეთ ერთმანეთი, გაჩხრეკის დროს თავი სერიოზულათ დაგვეჭირა—პასპორტში აღნიშნული სახელი, გვარი და სხ. სწორად გვეთქვა. ჩვენი თანამგზავრებიც გაფრთხილებული იყვნენ სხვა სახელი არ წამოსცდნოდათ. საზღვარზე აღბათ ჯაშუშები ბლომით იქნებოდნენ, ამიტომ გვმართებდა აქ მეტი სიფრთხილე. გაჩერდა თუ არა ჩვენი მატარებელი, ვაგონში შემოვიდნენ ქანდარმები თავიანთი აგენტებით,—ჩამოგვართვეს პასპორტები, წაიღეს გასასინჯათ. საზღვარზე საათნახევარზე მეტი ვიყავით გაჩერებულნი, შემდეგ შემოვიდნენ, ამოიკითხეს სახელი და გვარები და გავვიშვეს საზღვარზე.—გაჩხრეკის შემდეგ ავსტრიის საზღვარზე არავეს შეუწყუხებივართ, ბარგი გავვიშინჯეს, კონდრაბანდას უფრო ეძებდნენ, ჩვენი პიროვნება მათ ნაკლებ აინტერესებდა. გადავსხედით ავსტრიის მატარებელში და მალე მივადექით ქ. ლვოვს. მატარებელი ნახევარ საათზე მეტს გაჩერდა სადგურზე, გავიარეთ მე და აროსლან გძელიძემ. პლატფორმიდან პლატფორმაზე გასვლის დროს მიწაში სადგურ-ქვეშ გაკეთებულ დარბაზში გავლა მოგვიხდა. იქ ხომ ზარის ხმას ვერ გაიგონებ! სწორეთ იმ დროს მოვნახეთ და მივასწარიეთ ჩვენს ვაგონს,—როდესაც კონდუქტორმა დაიძახა „Fertig“ (მზად არის) და რონოდას კარების მიხურვა დააპირა. მაგრამ შეგვაცტყო ქლოშინით მისვლის დროს ხამები რომ ვიყავით, თანაც ყურადღება მიაქცია ფანჯრებიდან შემინებულ ქალების ქართულად დახილს „უჩქარეთ—უჩქარეთ.“ შევეცვივდით ვაგონში. სისუფთავით ძლიერ მოგვეწონა, მატარებელს კი წუნი დავსდეთ, რადგანაც რუსეთის რკინის გზის ლიანდაგი და ვაგონები მეტი სიფართის იყო და მეტ თავისუფლებასაც გრძნობდა კაცი.

მეორე დღეს დილის ათ საათზე ჩავედით ავსტრიის სატახტო ქ. ვენაში. მატარებლიდან ჩამოსვლისთანავე გავძვერით პლატფორმიდან—ვოგზალს ქვეშ ქუჩაში. ნივთების გადმოტანა მივანდეთ ბარ-

გის მზიდავთ, რომლებსაც იქვე ყავდათ პატარა ტაქეებში გაბმული ძაღლები. მეეტლეებმა შეგვატყვეს თუ არა, რომ ჩვენ უცხოეთიდან ვიყავით, დაგვიწყეს ვაჭრობა, ისარგებლეს რა ჩვენი გამოუცდელით, ორმაგი ფასი გადაგვხდევინეს. ეტლით მივედით ვოგზლის ახლოს ერთ ვეებერთელა შენობაში, სასტუმროში. მეეტლემ მებარგეს ადრესი დაუტოვა. თურმე მეეტლემ ერთ უპირველეს სასტუმროში მიგვიყვანა—ქალაქის ცენტრზედ დაშორებულ შენობაში. „ჩრდილო ევროპის სასტუმროში“ მისვლისთანავე მოგვთხოვეს პასპორტები. ამხ. ელისაბედის პასპორტში ამოკითხულმა გვარმა და სახელმა სასტუმროს გამგის მიერ გვაზარალა, მან განკარგულება გაცა საუკეთესო ოთახი მოეცათ ჩვენთვის, რადგანაც („თავად ცუცქია მიქელაძესთან“—ელისაბედი) ჩვენ მდიდრებათ მიგვიმჩნიეს. ველარაფერი ვთქვით, აგვიყვანეს ლიფტით მეორე საართულზე, დაგვამინავეს ათათ გულდენიან ორ ოთახში—ასე რომ, მეორე დღესვე იქიდან რომ არ გადავსულიყავით, ტყავი გაგვძვრებოდა—ხუთ-ხუთ თუმნათ ჩვენ განხრახული გვქონდა თვეში ცხოვრება, აქ კი დღეში ოცი მანეთიც არ გვეყოფოდა.

მეორე დღეს, როგორც იქნა, მოვძებნეთ ზოგიერთი ამხანაგები. უმეტესი ნაწილი ემიგრანტებისა ავსტრიაში სწავლის დასასრულელათ ჩასული სტუდენტებია კაფე „არკადიაში“ იკრიბებოდნენ. ნაცნობების ნახვა შეიძლებოდა აგრეთვე „მენზა აკადემიკა“-ში, სტუდენტთა სასადილოში, ამიტომ, რომ ვინმე მენახა, მეც უნივერსიტეტთან ახლოს შეუხვით ავსტრიელი პოლიციელის „შუცმანის“—რჩევით. კაფე „არკადიაში“ იღბლათ დამხვდა ამხანაგი იოსებ ნანეიშვილი, მას ძლიერ გაეხარდა ჩვენი ნახვა, ის განომეცა და მიაშრო ემგრანტების ცხოვრების შესახებ, მათ კლუბზე და ქართველ სტუდენტობაზე. ჩვენ ამ საკითხებზე დიდხანს არ შევჩერებულვართ, რადგანაც ბინა უნდა მოგვეძებნა დაჩქარებით. ამხ. იოსებ ნანეიშვილი გენას კარგათ იცნობდა, გაგვყვა მე და აროსლან გძელაძეს—ბინის საძებრად. ბევრი არც კი გვიძებნია იმ დღეს, რადგანაც სასტუმროდან იმ დღესვე უნდა გადმოვსულიყავით. მოვნახეთ მეთვრამეტე უბანში „ჰერნალზე“ „Becirk Hercals“ (ქუჩის სახელი არ მახსოვს) ორი კოხტათ მოწყობილი ოთახი იაფ-ფასიანი შედარებით და გადმოვებარგეთ სასტუმროდან იმავე დღეს. ჩვენი ხაბაკი ვაგზლიდან სასტუმროში, სასტუმროდან საცხოვრებელ ბინაზე—ძაღლებით მოგვიტანეს.

დიასახლისმა ოთახებში შესვლისთანავე მოგვთხოვა პასპორტები მეფხოვისთვის გადასაცემათ. პირველათ ამხანაგ ლიზას პასპორტში ამოიკითხა სახელი და გვარი—გაილიმა იოსებ ნანეიშვილს გამოელა-

პარაკა—იოსებმაც აუხსნა მას ჩვენი ამბავი, დიასახლისის ღიმილის მიზეზი რომ შეგვეკითხეთ ამხანაგ იოსებს, მან გადხიბითა და გვითხრა: „კაცო, როგორ არ გაეცინებათ ავსტრიაში, პეტია წერეთელსაც დასცინეს ავსტრიაში თავადებს თავთავიანთი სახლები აქვთ „პრინც ლიხტენ-შტეინის მითხრა ასე დიასახლისმა, დიდ სასახლეში ცხოვრობს „კნიაჟა“ ცუცქი მიქელაძე (ლიზა) ვიცი დიდხანს არ მოისურვებს ერთ ოთახში ცხოვრებას, როგორც თავადი, მე კი ეს არ მინდა—დროებით ოთახს ვერ გავაჭირავენო.

მეორე დღეს, დილის ათ საათზე, მოგვაკითხა იოსებმა—ჩვენ პირდაპირ წავედით ამხ. მიშა მგალობლიშვილთან, რომლის მისამართი მე მქონდა ქუთაისიდანვე გაზეპირებული. ამხ. მიშამ ამხედ-დამხედა —ამთვალეირა: ნაბაღში ვიყავი გახეული, ყაბალახით კისერზე და ჯოხით ხელში. ეტყობოდა მას ჩემი მოკაზმულობა არ მოეწონა, ველარაფერი მითხრა. მირჩია მხოლოდ წავსულიყავით ვენის დიდ ფაბრიკისკენ, სადაც თურმე ყოველნაირი ტანისამოსი იშოვებოდა, წავედით. ქუჩებში ხალხი შემოგვიჩერებოდა,—ჩემი ტლანქი ბზის ჯოხი, ხომ მეტათ იპყრობდა ბავშვების ყურადღებას, ვინ იცის იქნებ კიდევაც ფიქრობდა რომელიმე ღიპ-გადმოვდებული ქუჩაში ჩვენს გვერდით ჩავლილი ბურჟუა—„ეს აზიელები საიდან ჩამოსულან-ო“, მაგრამ მე უფრო სხვანაირათ ვათვალეირებდი მათ და ზიზღით, აუგით, ვიხსენიებდი, ვფიქრობდი თანაც ჩემ ოდესაში ნაცად ბზის ჯოხს თქვენ შუბლში ოდესმე საროფავათ გამოჭრილს ადვილათ, დაცინვით, ხელიდან ვერავენ გამაგდებინებთქო.

გამოვეწყვეთ სულ იაფად ევროპიულ ტანისამოსში ორივენი: გამოვედით რინგშტრასსზე,—მალე გავეცანით რამოდენიმე ჩვენ პარტიულ ამხანაგებს, რუსეთიდან გადმოხვეწილებს, ჩავეწერეთ იქ და დავიწყეთ სიარული კრებებზე, დრო ბევრი გვქონდა.

ქართველი სტუდენტები ვენაში.

სამი დღის განმავლობაში გავეცანით აგრეთვე მთელ ქართველ სტუდენტობას 1903—1904—1905 წლიდან აქ გარდმოხვეწილებს. რუსეთის სტუდენტთა ამოძრავებამ, მუშათა კლასის დემონსტრაციებმა, ცხრა იანვრის ამბებმა, უნივერსიტეტის დახურვამ და 1905 წ. ამბებმა ბევრი ქართველი რევოლუციონური სტუდენტობა დააფრთხო და აიძულა სწავლის გასაგრძობათ ევროპის სხვადასხვა საუნივერსიტეტო ქალაქებში გარდახვეწა. უმეტესმა ნაწილმა ამ ნაციონალისტ-შოვინისტ სტუდენტობისამ ავსტრიის ქალაქებში მოიყარა თავი — ზოგმა

ვენეციაში, — ლეიპციგში — მიუნხენში — პოლანდიაშიც შეაფარეს თავი; ბევრს მათგანს არაერთადი პოლიტიკური მოძრაობა — ბრძოლა არ აინტერესებდა. ზოგიერთი ჩვენი ამხანაგები ჩაებნენ პარტიულ მუშაობაში, წმინდა აკადემისტები მუშაობას გაურბოდნენ, მათ არ აინტერესებდა არა თუ მუშაობა, ზოგნი მონარქისტებიც კი იყვნენ.

ჩვენი ჩასვლის შემდეგ ქართველი სტუდენტობა ორ ჯგუფათ გაიყო: პირველ ჯგუფს შეადგენდნენ ნაციონალ-დემოკრატები, სოციალისტ-ფედერალისტები. მცირე ნაწილი კი ჩამოშორდა მათ სრულებით და მოგვემხრენ ჩვენ. ესენი იყვნენ შემდეგი ამხანაგები: მიშა მგალობლიშვილი, პეტრე წერეთელი, ალექსანდრე (საშა) რომანის ძე ჯაფარიძე, ბენო კაკიტელაშვილი, ილია მაჭავარიანი და იოსებ ნანეიშვილი. ეს ჯგუფი ამხანაგებისა დაუახლოვდა ჩვენთან ერთად რუსს ემიგრანტებს, — ჩაეწერნენ ჩვენს პარტიულ კლუბში და დაეწაფნენ პოლიტიკას. დეკემბრის პირველ რიცხვებში, 1907 წ. მოვედებნეთ ავსტრიელ სოციალ-დემოკრატიული სტუდენტების სამაცადინო კლუბი, რომელსაც სახელათ ეწოდება „სოციალისტური-მეცნიერული განმანათლებელი კავშირი“. ვთხოვეთ მის თავმჯდომარეს — მაქს ადლერს დაეთმო ჩვენთვის, რუსი ემიგრანტებისთვის, ერთი სამაცადინო ოთახი მათი წიგნთსაცავის გვერდით. მან სიამოვნებით დასტური მოგვცა. ჩვენ სამაცადინოთ გავაბით კავშირი მაქს ადლერის ფერეინთან — კავშირში ერთხელ, — პარასკევობით, ვიკრიბებოდით და ვკითხულობდით რეფერატებს სოციალ-პოლიტიკურ საკითხებზე — პირველ დღეებში ვენაში ჩასვლიდან მე უნივერსიტეტში სწავლის გაგრძელებას — სრულებითაც არ ვფიქრობდი, — რომ მეფიქრა ვინ მიმიღებდა — როდესაც დოკუმენტები ჩემი პირადობისა არ მქონდა. ერთ დღეს ჩემს ბინაზე მოვიდა სტუდენტი ბლიუმბერგი, რომელიც სწავლობდა იურიდიულ ფილოსოფიურ ფაკულტეტებზე, მან მიჩიია შეგსულიყავ უნივერსიტეტში რის მოხერხებაც ადვილათ დამისურათა. „იურიდიულ-ფილოსოფიური ფაკულტეტის დეკანი, — მითხრა ბლიუმბერგმა, ძლიერ კარგი კაცი არის, — წავიდეთ მასთან, — იგი გვეტყვის როგორ მოვიქცეთ. ავსტრიაში უნივერსიტეტს ავტონომია აქვს მინიჭებული — პოლიციელები შიგ არ შედიან, ვინ გაიგებს. უნივერსიტეტში შენი ნამდვილი გვართ იქნები, მის გარეთ კი — ვიქტორ ლალიაშვილი“. დაუჯერებ, მიშა მგალობლიშვილმაც მოიწონა ბლიუმბერგის რჩევა, მან გერმანული ენა კარგათ იცოდა; წავყევით მას და ვინახულეთ ჯერ საექიმო ფაკულტეტის დეკანი. მან ლაპარაკიც არ მოისურვა ჩვენთან. გვითხრა: „რუსეთში რევოლუციონერები ხართ ყველა სტუდენტები, ჩემს ფაკულტეტზე თქვენი მიღება არ შეგვიძლია“. მისთვის

ჩემი ნამდვილი გვარი არ გვითქვამს. გვირჩია იურიდიულ-ფილოსოფიურ ფაკულტეტზე შევსულიყავი. მივედით ფილოსოფიურ იურიდიულ ფაკულტეტის დეკანთან. დოქტორი მაიერი მოლიბერალო პროფესორი იყო, — მან თავაზიანად მიგვიღო. ბლიუმბერგმა მოახსენარა — რაშიც იყო საქმე, აუხსენით ჩემი მდგომარეობა, სხვანაირათ დამახასიათა მის წინაშე, როგორც ბეჯითი სტუდენტი-კლასიკი და სთხოვა უნივერსიტეტის აღრესზე მოეცა ნება ჩვენთვის დოკუმენტების ოდესიდან გამოწერისა. დოქტორი მაიერი დაგვეთანხმდა. მე რა შენაღვლება, — გვითხრა გამომშვიდობების დროს, — თქვენ თუ სწავლა გსურთ ჩვენს უნივერსიტეტში ხელს არ შეგიშლით, თქვენ იქნებ რუსეთში გუბერნატორის მკვლელიც იყოთ, ეს პოლიტიკური მხარეა — ჩემი საქმე არ არის“. ჩვენ წამოვედით ამ პასუხით; მოვიხმეთ ამხანაგი პეტია წერეთელი, — მივესწერეთ ოდესაში უნივერსიტეტის რექტორს — იმ დროში პროფესორი ვასილ პეტრიაშვილს: შამშეს (ე. ი. ჩემი) დოკუმენტები გადმოგზავნა ვენის უნივერსიტეტში, იურიდიულ ფილოსოფიურ ფაკულტეტის დეკანისათვის პეტია წერეთლის სახელობაზე. პროფესორმა ვასილმა იცოდა, რომ მე ემიგრანტი ვიყავი. ჩემ სახელზე არ შეიძლებოდა დოკუმენტების გადმოგზავნა. პროფესორი ვასილ პეტრიაშვილი ოდესაში, როგორც მოვიხსენიე ზევით, მუდამ ხელის შემწყობი იყო რევოლუციონურ სტუდენტობის. ამ შემთხვევაშიც შემიწყო ხელი. წერილის მიღებისთანავე გადმოგზავნა ყველა ჩემი დოკუმენტები — რუსეთის ჩემი პასპორტიც არ დავიწყებოდა — ჩაედო დოკუმენტებში. იანვრის შუა რიცხვებამდის 1907 წ. მივიღეთ დოკუმენტები. ჩავეწერე საექიმო ფაკულტეტზე და მეოთხე კურსზე მიმიღეს — ოდესის უნივერსიტეტიდან თუმცა დიდი ხნის წინად ვიყავი გამოგდებული, მაგრამ, როდესაც პეტრიაშვილს 1905 წლის რევოლუციის შემდეგ სტუდენტებმა მხარი დაუჭირეს ავტონომიის გამოცხადებაში და რექტორათ აირჩიეს, მან მესამე კურსზე პირობითი სტუდენტების გადაყვანის დროს მეც ჩამითვალა დაბოლო სემესტრი, ამიტომ ვენაშიდაც მეშვიდე სემესტრზე მიმიღეს. ჩავეწერე სიმონ ლეჟევით. ქალაქში კი ვცხოვრობდი ვიქტორ ლალიაშვილის სახელზე. სამეცნიერო სპეციალურ საგნებში საექიმო ფაკულტეტზე მე მეტათ დამაინტერესა პროფესორ დოსტაქარის — ეიზენბერგის ლექციებმა, ვედილობდი ხირურგია მაინც შემესწავლა ავსტრიაში ყოფნის დროს.

„ბარათაშვილის წრის“ დაარსება ვენაში.

ქართველი სტუდენტობის უმრავლესობა ვენაში—პოლიტიკური მიმართულებით ნაციონალისტები იყვნენ. ესენი თითქმის მეტ შემარჯ-ვენობასაც იჩენდნენ პოლიტიკურ საკითხებში, ვიდრე რუსეთის აკადემისტები—სტუდენტები 1903 და 1904-წელში და ავსტრიის მოლი-ბერალო სტუდენტობა, როგორიც იყვნენ ქრისტიანული სოციალისტების პარტიის მიმდევარნი და ავსტრიის ფრეიზინიგების ჯგუფისა. ვენის ძველ გამოცდილ სტუდენტს ნიკოლოზ ლორთქიფანიძეს (ნაციონალ-დემოკრატს) და დათიკო ჯაფარიძეს (სოციალისტ-ფედერალისტს) დაეარსებიათ ვენაში სტუდენტებისაგან შემდგარი წრე—„ბარათაშვილის წრის“ სახელწოდებით. დაიქირავეს ოთახი ვენის უნივერსიტეტის კლინიკების ახლოს, ალზერ-შტრასეზე, შეიმუშავეს საერთო პროგრამა, დააწესეს საწევრო გადასახადი და შეუდგენ მუშაობას. ჩამოვთვალოთ ვინ იყვნენ ესენი: 1) ნიკოლოზ ლორთქიფანიძე (თავმჯდომარე) ნაციონალ-დემოკრატი, 2) ბესო ოქროპირიძე (ნაციონალ-დემოკრატი), 3) ბესო ლიაძე (ნაციონალ-დემოკრატი), 4) გიორგი ნათიძე (ნაციონალ-დემოკრატი, 5) ნინა ბაქრაძე (ნაციონალ-დემოკრატი), 6) მექი კობახიძე (ნაციონალისტი), 7) თ-დი სოლომონ ჩოლოყაშვილი (ნაციონალ-დემოკრატი), 8) თავადი შალვა ამირაჯი-ბი (ნაციონალ-დემოკრატი), 9) ვალოდია ქაჯაია (ს.-ფედერალისტი), 10) ვანო რამიშვილი (სოც.-ფედერალისტი), 11) დათიკო ჯაფარიძე (სოც.-ფედერალისტი), 12) ელენე მათიკაშვილი (ნაც.-დემოკრატი), 13) დომინიკა ჩიხლაძე (ნაციონალ-დემოკრატი), 14) ნინა ყიფიანი (ნაც.-დემოკრატი), 15) სერგო (სარგის) კაკაბაძე (ნაციონალ-დემოკრატი).

ამ ჯგუფის გარეშე დარჩენილი ამხანაგები, რომლებიც ჩვენთან მუშაობდნენ რუს ემიგრანტებთან ერთად დადიოდნენ სხვადასხვა მუშათა რაიონებში. „ბარათაშვილის წრის“ წევრებს კავშირი ჰქონდა იდეოლოგიურათ ავსტრიის სტუდენტთა კორპორაციასთან. გადავწყვიტეთ მათთან იდეური ბრძოლის გაჩაღება, მათი დამარცხება, დაეამარცხეთ კიდეც. მოკლე ხანში „ბარათაშვილის წრემ“ ვერ შესძლო ორგანიზაციულათ ჩამოყალიბება, იარსება სულ ორ თვეზე ნაკლები. აქ აღსანიშნავი არის ბრძოლის ერთი ეპიზოდთაგანი. იანვარში, 1907 წელს, არ მახსოვს რომელი რიცხვი იყო, ჩვენ მიერ დანიშნული იყო გერმანელების კლუბში მრავალრიცხოვანი კრება, რომელზედაც მოწვეულ იქნენ სადებატოთ „ბარათაშვილის წრის“ ყველა წევრები. აქ ხშირად ვაკეთებდით მოხსენებებს სხვადასხვა პო-

ლიტიკურ თემებზე. აქ რამდენიმე მოხსენება გაკეთდა ამხ. კოწია სულაქველიძის, პავლე საყვარელიძის, მიშა მგალობლიშვილის, კოსტა ჩხენკელის და სხვების მიერ, ემიგრანტების გარდა ამ მოხსენებებს გერმანელი სოციალისტებიც ესწრებოდნენ. კამათს ესწრებოდა მაქს ადლერი. ერთხელ სადებატო საკითხათ დაევსით ჩემი რეფერატი „მარქს-ენგელსის მეცნიერულ სოციალიზმზე და უტოპისტებზე“. გვინდოდა გონება-აზნეული „ბიროთაშვილის წრის“ წევრები ჩაგვება კამათში. ამ საისტორიო კრებას დაესწრნენ „ბიროთაშვილის წრის“ თითქმის ყველა წევრები და ჩვენი ამხანაგები: 1) პავლე საყვარელიძე (ბოლშევიკი), 2) კოსტა ჩხენკელი (ბოლშევიკი), 3) ელისაბედ (ლიზა) ლეჟავა-ჭიჭინაძისა (ბოლშევიკი), 4) კოწია სულაქველიძე, 5) მიშა მგალობლიშვილი, 6) საშა რომანისძე ჯაფარიძე, 7) პეტრე წერეთელი, 8) იოსებ ნანეიშვილი, 9) ილია მაჭავარიანი (ბოლშევიკი), 10) ამხანაგი ვეგმანი (ბოლშევიკი), 11) ფილიპე თომა. 12) ამხ. ექიმი ვიაჩესლავი (ბოლშევიკი), 13) მაქს ადლერი (სოცალ-დემოკრატი) და სხვები.

იქვე ახლოს ოთახში ისხდნენ გერმანელი სტუდენტები (სოციალისტები) და გვისმენდნენ. რეფერატი წავიკითხე ქართულ ენაზე, ლექციის კითხვის დროს „ბიროთაშვილის წრის“ ხალხი შეეცადა ობსტრუქციის მოხდენას, დაიწყეს რეპლიკები, ხმაურობა. მე მსურდა რაიმე გზით მშვიდობიანათ ჩაგვეტარებინა ეს სხდომა. ვფიქრობდით მათზე რაიმე გავლენის მოხდენას. ამიტომ ვუსმენდით მათ რეპლიკებსაც.

ლექციის შემდეგ გაიმართა კამათი. ჩვენი სურვილი იყო ისინი აგველაპარაკებინა, შემდეგ „მოგვეცხო“ როგორც რიგი და წესი იყო.

ისინი შეეცადნენ მარქს-ენგელსის მეცნიერულ სოციალიზმის გაკრიტიკებას, დაიცვეს კერძო საკუთრების პრინციპები, წამოაყენეს ეროვნული საკითხი უაღრეს საკითხად, უარყვეს კლასიური ბრძოლა, მარქსის დიალექტიკა და სხვა. სარგის კაკაბაძის სიტყვამ ჩოჩქოლი გამოიწვია კრებაზე, ყვირილიც შეიქნა, გერმანელები მეორე ოთახში განცვიფრებით ისმენდნენ ჩვენს დებატებს, როდესაც მაქს ადლერმა აუხსნა მათ ჩვენი აზნაურების მიზეზი, ისინიც გაკვირდნენ კაკაბაძის მიერ წარმოთქმული სიტყვებით. — კაკაბაძის სიტყვის შემდეგ ილაპარაკეს ჩვენმა ამხანაგებმა, დაგმეს მისი ნალაპარაკევი. ისინი კი ხმაურობდნენ, ცდილობდნენ ობსტრუქცია მოეხდინათ, ჩვენთვისაც შეეშალათ ხელი. ავიღე საბოლოო სიტყვა. მსურდა საბოლოოთ დამესაზმარებინა იგინი. ეს იგრძნო სარგისმა და უცენზურო სიტყვებით მომმართა, შემდეგ კი ველარ მოვითმინე, ვტაცე ხელი ჯიბეში ბრაუნინგს,

დავკარგე წონასწორობა, მაგრამ უცებ ჩემს უკან მდგომმა ამხ. ლიზამ მიტაცა ხელი რევოლვერს, ამ სცენის დროს მივარდენ სარგის ამხანაგები პეტია წერეთელი, ალექსანდრე ჯაფარიძე, კოსტა ჩხენკელი და გაავდეს გერმანელების თვალწინ. მაქს ადლერმა დაწვრილებით შეიტყო ეს ამბავი, უთარგმნიდა თავის ამხანაგებს. სარგის კაკაბაძეს უკან გაყვეს ხმაურობით ნიკოლოზ ლორთქიფანიძე და სხვები, ეს დღე იყო მათთვის დღე შერცხვენისა და მათი წრის სამუდამოდ დასმარებისა, თუმცა პიროვნებები, რომლებიც ვადაურჩენ ოქტომბრის რევოლუციას იდეოლოგიურათ ისეთები დარჩენ, როგორიც იყვენ იმ კრებაზე კლუბში.

ჩვენ ცდას ტყიულად არ ჩაუვლია, გერმანელების კლუბში მომხდარი ამბების შემდეგ სარგის კაკაბაძის შავრაზმული სიტყვების შემდეგ, „ბარათაშვილის წრის“ დანგრევის შემდეგ, ზოგიერთი ქართველი სტუდენტი დაუახლოვდა რუს ემიგრანტების კლუბს, სადაც ხშირად ესწრებოდნენ ჩვენი წრის ღია კრებებს და ისმენდნენ სოციალურ საკითხებზე — რეფორმატებს სარგის კაკაბაძე, შალვა ამირეჯიბი, ნინა ბაქრაძე, დათიკო ჯაფარიძე და მექი კობახიძე მთლიან გარიყულნი დარჩენ პოლიტიკურ ცხოვრების გარეშე. ძმები ვოლოხები კი გერმანელ სტუდენტთა კორპორაციას დაუახლოვდნენ და სიონისტთა ჯგუფში ჩაეწერნენ, რაც შეეხება ნიკოლოზ ლორთქიფანიძეს, ის მის მიერ დაარსებული წრის დაქსაქსვის შემდეგ გადაიბარგა ქალაქ ლევობენში, სადაც სამთო აკადემიაში სწავლობდნენ რამოდენიმე ქართველი სტუდენტები.

ერთ-ერთ იანვარის დღეებში, როდესაც ცნობილი პროფესორი ეიხელსერგი საინტერესო ლექციას კითხულობდა პლასტიკურ ოპერაციებზე და ერთნაირ ავთომყოფობაზე, რომელსაც აკრომეგალია ეწოდება — ამხანაგ ფილიპ თომამ შემომიტანა — ქართულათ ნაწერი ბარათი, თანაც მითხრა ვილაც ორი კაცი გზმობილობენ კლინიკის ეზოში. წავიკითხე ბარათი — კოსტას ხელის მოწერით. მე თუმცა დამეხარა ლექციის მიტოვება, მაგრამ მეტად დავინტერესდი გამეგო ჩემ მძებართა ვინაობა, კლინიკის იქვე ახლო ეზოში სკამზე ისხდნენ ერთი მაღალი ტანის კაცი, მეორე — ჩემზე დაბალი — შორიდანვე შევიცანი იგინი — ან ვინ არ იცნობდა მათ „დონკიხოტივით და სანჩოპანჩოსავით“ ერთად ევროპაში მოსიარულე ამხანაგებს. მათი დანახვა ძლიერ გამეხარდა — კოწია სულაქველიძე, რომელიც მუდამ ჩემთან ერთად მუშაობდა ოდესაში — დასაქართველოშიც — ორი წლის განმავლობაში — არ მყავდა ნახული — ორთავე ამხანაგები მომეგებნენ, კოსტა ჩხენკელი უფრო მხიარულათ იყო, კოწიას რაღაც მოწყენილო-

ბა ეტყობოდა. გავიგე, რომ მათ იმდენი ხლაფორთი შეხვედრით იარაღების წაღებზე რუმინიაში, რომ ნერვები აშლიათ და კოწია შპიონო-მანიით დაავთმყოფებულა, ამიტომ ფათურობდა კოწია ეზოში და მიჩქარიდა ბინაზე წავსულიყავით. წავიყვანე ორთავე ჩემს ბინაზე, დაისვენეს, კოწიას იქვე ჩემს ოთახთან დაუქირავეთ ოთახი, კოსტაც ახლოს დავაბინავეთ, მათი ჩამოსვლის მიზეზი ამ დღეს ჯერ კიდევ ვერ გავიგე დაწვრილებით. ღამით ძილის დროს, კოწიას ტირილიც აუფარდებოდა ხოლმე—აბოდედა—კოსტა უფრო მზიარულათ იყო. მეორე დღეს მომიყვენ (ამხ. კოსტამ და კოწიამაც მოკლეთ რალაც ფანტასტიური ამბავი მათი იარაღით გემის დაღუპვის შესახებ და შემთხვევით მათი გადარჩენა მეთევზეების მიშველებით. უნდა ვსთქვა გამოტეხილათ, რომ ეს ამხანაგები მე არ მცოდნოდა, როგორც პატიოსანი პიროვნება, მათი ლაპარაკიდან ავანტიურისტების—მოქმედებას გამოიყვანდა მსმენელი.

ამხანაგმა კოსტამ თავისი მოგზაურობის შესახებ გააკეთა მოკლე მოხსენება გერმანიელების ფერეინში პარტიული ამხანაგების დახურულ კრებაზე. კოსტამ დაახლოებით შემდეგი გვიამბო მათი მოგზაურობის შესახებ და იარაღით დატვირთული გემის დაღუპვისა რუმინიის საზღვრებზე: ყვირილის ხაზინიდან გამოტაცებული ფულებით—დაიწყო ამხანაგმა კოსტამ,—ამხანაგებმა პარიზში ასი ყუთი თოფი, რამოდენიმე ათასი მანგლისერის სისტემის რევოლვერები, ორას ორმოცდა ათი ყუთი პატრონები (1000000) შეძენილ იქნა, აგრეთვე ასაფეთქებელი მასალა 120 ფუთამდის. ამის გადასაგზავნათ საქართველოში ამხანაგმა ლიტვინოვმა, რომელიც ხელმძღვანელობდა გადამგზავნ კამპანიას „პაპაშას“ ფსევდონიმით, იყიდა გემი ოცდა-ცამეტი ათას ფრანკათ, გემთან ერთად მოძებნილ იქნა კაპიტანი, გვარათ კოპტუნენკო—(შემდეგ ჩამოახჩო ნიკოლოზის ჯალათებმა) იარაღი იყო გამოგზავნილი ბულგარეთში, გემი დაიტვირთა ამხანაგ ლიტვინოვის („პაპაშას“) განკარგულებით ქალაქ ვარნაში „კამანდას“—შევაღდენდით სულ რვა კაცი. კაპიტანი კოპტუნენკო, ამხანაგი კამო პეტროსიანი, რომელიც ვითომდა მზარეულათ გვყავდა დაქირავებული, ამხანაგი კოწია სულაქველიძე, მე და დანარჩენი ოთხი ამხანაგი მატროსები, მოიხსნა ვარნაში და რადგანაც ღელვა დაიწყო, კაპიტანმა აიღო სულ სხვა მიმართულება. ჩვენ დღესაც არ ვიცით რისთვის—ამბობს კოსტა—ოდესისაკენ, ვიხეტილეთ ბევრი ზღვაში უგზო-უკლათ ბევრი, შიში გამოვსცადეთ—შემდეგ ჩვენი გემი ხუთი ვერსის მოშორებით რუმინიის სასაზღვრო ნავთსაყუდარ „სულნიში (დუნაიზე არის) დაიღუპა ჩვენი გემი,

ჩვენ კი მეთევზეებმა გადაგვარჩინეს—დააბოლოვა კოსტამ თავისი მოხსენება.

ამხანაგმა კოსტამ და კოწიამ ჩემს ბინაზე საინტერესო ამბავს მომიყვეს დაწვრილებითი თავიანთი ამ მგზავრობის და გემის დაღუპვისა, დაღუპულ გემიდან ყველანი გადარჩნენ—ამხანაგი ლიტვინოვი იმ დროს სოფიაში ყოფილა ჩასული,—მისი წინადადებით ამხანაგი კამო რუმინიაში დარჩა თურმე, იქიდან კი რუსეთში წავიდა. ამხანაგი კოწია სულაქველიძე და კოსტა ჩხენკელი ვენაში დაბრუნდნენ და ჩემთან მოვიდნენ. მათი ნაამბობი—მე დაწვრილებით არ მახსოვს. მხოლოდ ის, რომ იგინი რაღაც ფანტასტიურ ამბებს მეუბნებოდნენ ვენაში დაუჯერებელი რამ მოთხრობა იყო იმისთვის, ვინც მათთან ერთად არ იყო გემის დაღუპვის დროს.

ამხ. კოწია სულაქველიძე და კოსტა ჩხენკელი ვენაში დაბინა-ეების შემდეგ—გავეცანით ჩვენ პარტიულ ამხანაგებს რუსების ემიგრატთა კლუბში, სადაც იგინი დაიარებოდნენ თითქმის ყოველ დღე, აქვე გაიცნეს მათ, სხვათა შორის, ჩვენი ენერგიული პარტიული მომუშავეებს—ველიამინ ვეგმანს (ბოლშევიკი იყო)—ვიაჩესლავს (იგიც ბოლშევიკი იყო—(ექიმობასაც ეწეოდა ვენაში თუმცა ძლიერ ცუდი პრაქტიკა ქონდა) ამხანაგ ვლადიმეროვს და სხვებს. ამხანაგ ვიაჩესლავსთან თითქმის ყველა ახლათ ჩამოსულ ემიგრანტებს ქონდა საქმე იგი ითვლებოდა ემიგრანტების დაპაბინავებლათ იმ ხანებში ამხანაგი ვიაჩესლავი ვენაში დიდ ხანს იმყოფებოდა ემიგრანტათ,—მას იცნობდნენ ბევრი ჩვენი ამხანაგები სხვადასხვა ევროპის ქალაქებში მცხოვრებნი და ამიტომ აძლევდნენ ვიაჩესლავის ადრესს, ვენაში მომავალ ამხანაგებს სხვადასხვა მონდობილობით. დაუჯერებელი პარტიული მუშა იყო მაშინ ამხანაგი ვიაჩესლავი, მეც ჩასვლისთანავე გავეცანი მას, ერთად ემუშაობდით ჩვენს კლუბში, იგი კარგი ხანი არის არ მინახავს. ვენაში მყოფ ამხანაგებს, რომლებიც ცოცხლები დარჩნენ, ყველას შევხვდი მოსკოვში კონგრესებზე და პარტიულ ყრილობებზე: ტროცკიდან დაწყებული ყვიფი—მაკარმდის, ამხანაგი ვიაჩესლავი კი ვერსად ვნახე, იქნებ კიდევაც ვხვდებით მე და ის ერთმანეთს, მაგრამ ვეღარ ვცნობილობთ. რადგანაც საკმაო ხანმა განვლო მას შემდეგ და ჩვენც გარეგნული შეხედულება გამოვცეცავლა. კოწიასა და კოსტას ვენაში ყოფნის დროს ერთი კვირის განმავლობაში ბერლინიდან ჩამოვიდა ჩემთან და მომძებნა ვიღაც ამხანაგათ—ბოლშევიკათ წოდებულმა „გვარათ“ კლიაჩკომ, მან ჩვენ ემიგრანტთა კლუბში წარმოგვიდგინა თავისი პარტიული მანდატი და მინდობილობის ბარათიც ამხანაგ ლიტვინოვის მიერ—ეს ამხანაგი კლი-

აჩკო სიტყვით იყო გამოგზავნილი ამხ. ლიტვინოვის („პაპაშას“) მიერ კოწია სულაქველიძესთან—და კოსტა ჩხენკელთან მოსალპარაკებლათ, რადგანაც იმ დღეს იქ არც ერთი მათგანი სახლში არ იმყოფებოდნენ, მე დაუნიშნე ამხანაგ კლიაჩკოს შეხვედრის ადგილი მეოცე—ბეტირკში—ერთ კაფეში—(ქუჩა არ მახსოვს) იმ დღეს სხდომა გეჰქონდა დილის 11 საათზე, წავედიო მე, კოწია და კოსტა სხდომაზე ამხანაგმა კლიაჩკო გამოცხადდა დანიშნულ დროზე. მან წარმოგვიდგინა მინდატი.

ქონდა პარტიიდან დავალებები. ლიტვინოვის მონდობილობაც და გამართა ჩვენთან მოლაპარაკება, დაბოლოს ამხანაგი ლიტვინოვის განკარგულებით—როგორც მან გადმოგვცა—კოსტა ჩხენკელი უნდა დარჩენილიყო ქ. ვენაში შემდეგ განკარგულებამდის; ამხ. კოწია კი უნდა გამგზავრებულიყო ქალაქ ბრიუსელში—ამხ. კლიაჩკომ კარგი შთაბეჭდილება მოახდინა ჩვენზე თავისი დაკვირვებული მსჯელობით. დღეს არც მე, არც ამხანაგმა კოწიამ და არც კოსტამ სად არის კლიაჩკო, ან ვინ არის იგი ამხანაგი ლიტვინოვის განკარგულებით და მინდობილობით, რომ გამოცხადდა ჩვენთან. ამხ. კოწია მალე გადასწყვეტა ბრიუსელში წასვლა, მას ბერლინზე უნდა გაეარა ამხანაგები ენახა. მას არ ქონდა არც გზის ფული და არც პასპორტი, რადგანაც იმ პასპორტით წასვლა, რომელიც მას აეღო წასასვლელად აღარ გამოდგა—საფრთხილოც იყო. პასპორტი სტუდენტმა ამხ. ვალოდია ქაჯაიამ მისცა. კლიაჩკომ ამხ. კოსტას და კოწიას გზის ფულიც არ დაუტოვა, რუსს ემიგრანტ ამხანაგებს ფული არ გააჩნდათ. ვიქტორ ადლერს იმ ხანებში კარგათ ვიცნობდი, ხშირათ მქონდა მის სახლში ვიქტორის შვილთან, ნამეტურ ფრანკთან ადგილებთან მსვლელობა, რადგანაც იგი მამაზე მეტ შემარცხენეობას იჩენდა—გვეგონა ბოლშევიკებისაკენ ჰქონდა მას გადახრა, თუმცა თვით ვიქტორ ადლერი მას, „სულელს“ უწოდებდა,—წავედიო ვიქტორთან და ვისესხეთ კოწიასთვის გზის ფული, მხოლოდ ოცი კონა, აუღეთ ბილეთი,—გავგზავნეთ ბერლინით ბრიუსელში, ვზაში კოწია ავით გამხდარიყო—შპიონომანიით—დოკუმენტები, პასპორტს გარდა, ყველა გადაეყარა ბრიუსელში. იქ ექიმობით მალე განიკურნა შპიონო—მანიისგან კოწია. კოსტა ჩხენკელი კი დარჩა ვენაში ორ თვეზე მეტი, ჩვენთან ეწეოდა მუშაობას პარტიულ კრებებზე, რაც გამოიხატებოდა აესტრიის მუშათა ორგანიზაციებში კრებებზე—დასწრებაში რუს—ემიგრანტებს ის მოხსენებების მოსმენაში და ზოგიერთ პარტიული დავალებების შესრულებაში ქართველ სტუდენტთა შორის პროპაგანდა-აგიტაციაში. გაზაფხულზე კოსტაც წავიდა ბრიუსელში, იქიდან კი ლონდონისაკენ მცხუთე ყრილობაზე—დასასწრებლათ.

შამშე ლეჟავა.

რევოლუციონური მოძრაობა ხონის რაიონში 1901—1906 წ.

(მ ო გ ო ნ ე ბ ა)

(დასასრული, იხ. „რევ. მატ.“ № I (21)—1929 წ.)

იმ ხანებში ჩემთან ბინაზე ცხოვრობდა გურული რევოლუციონერი დათიკო შევარდნაძე. შევარდნაძე ჩაბმული იყო ხონის რაიონში რევოლუციონურ მოძრაობაში და მალე ორგანიზაციაში პატივისცემა და ნდობა დაიმსახურა.

ერთ პარასკევ დღეს, რაიონულ კომიტეტის კრების დამთავრების შემდეგ, მე ავადმყოფთან წამიყვანეს ს. ივანდილიში. ავადმყოფთან თითქმის ორი საათი დაეყავი, დაბრუნებისას, როდესაც ჩემს ბინას დავეახლოვდი, დაეინახე, რომ ჩემი ეზოს ალაყაფის კარებთან აუარებელი ხალხია თავმოყრილი; ეს ხალხი ლაშობს ჩემს ეზოში შეიქრას, მაგრამ მას აჩერებენ დაბა ხონის წარმომადგენელები მიხაკო ლომიძე, პლატონ ბახტაძე და სხვანი; ხოლო მაშინდელი ცნობილი რეაქციონერი და ახლანდელი კვალიფიკაციით კულაკი, გერასიმე მელაძე ხალხს მოუწოდებს ჩემს ეზოში შევიდეს; მიუახლოვდი ჩემი ეზოს ალაყაფის კარებს, ეტლიდან ჩამოვხტი, ეზოში ჩავედი და სახლისაკენ გავიხედე, იქ სახლის კიბის ზევითა საფეხურზედ დაეინახე დამჯდარი ყოფილი ფეოდალი და ეხლა გაღატაკებული ახალგაზრდა თავადი—კოწია წულუკიძე; ბალკონზე კი დაწოლილი, ხელში მომარჯვენებული ვინტოვკით დათიკო შევარდნაძე; ხალხს კოწია წულუკიძე სასრკელილოთ გაემეტებია და ლამობდა მისი ხელში ჩავდებას; მეთაურობდა კი ამ ხალხს რეაქციონერი, რომელსაც სურდა ორი კურდღლის დაჭერა: პირადი ანგარიშის გასწორება კოწია წულუკიძესთან და რევოლუციონური მოძრაობის სახელის გატეხა. „ამხანაგებო, მივმართე მე ხალხს, თუ კოწია წულუკიძე დამნაშავე არის, მას ორგანიზაცია გაასამართლებს და სათანადო სასჯელს მიუსჯის; ხოლო, რადგან მან თავშესაფარათ კომიტეტის ბინაზე მიაშურა, აწი იგი თქვენგან ხელუხლებელი უნდა დარჩეს; ამისათვის წინადადებას გაძლევთ

კომიტეტის სახელით დაუყონებლივ დაიშალოთ“. ხალხი, გაბოროტებული ხალხი, რომელსაც ამ ხანათ სისხლის სწყუროდა და ველური ინსტინქტით იყო გატაცებული, ეს სისხლის დასაღვრელათ განხადებული ხალხი, კომიტეტის ხსენებაზედ უცბათ გონს მოვიდა და უყოყმანოთ სწრაფად დაიშალა; გერასიმე მელაძე კი, რომელსაც ჩემი ალყავის კარები დაემტვრია, რათა ხალხი ეზოში შესულიყო, კეტითხელში, იძულებული შეიქნა უკან დაბრუნებულიყო; ასე ძლიერი იყო იმ დროს რევოლუციონურ ორგანიზაციის ავტორიტეტი ხალხში. (ამ ინციდენტის გამოკვლევამ გამოარკვია შემდეგი: გერასიმე მელაძეს კოწია წულუკიძესთან ჰქონდა პირადი ანგარიშები; მას მოენდომებია ესარგებლნა ხალხის თავად-აზნაურობასთან უარყოფითი განწყობილებით; თითონ კოწია წულუკიძისათვის ჩხუბი აეტეხა და მოეწოდებინა ხალხი შური ეძია თავადზე. კ. წულუკიძეს ხალხი დადევნებოდა; ეგრძნო რა მას თავი საშიშ მდგომარეობაში, გადაეწყვიტა თავი შეეფარებინა ჩემს ბინაზე, (როგორც ხონის რაიონულ კომიტეტის ბინა). დათიკო შევარდნაძე კი მომზადებულყო საომრათ იმ შემთხვევისათვის, თუ ხალხი ბინას თავს დაესხმოდა და კ. წულუკიძის ძალით გასამართლებას მოინდომებდა. როცა ხალხის თავდასხმის ყოველმა საშიშროებამ გაიარა, კ. წულუკიძემ ჩემი ბინა დასტოვა, ხოლო მაშინდელ ხონის მამასახლისის მიხაკო სანაძეს, რომელიც ძველ ნაროდნიკულ შკოლაში იყო აღზრდილი და მამასახლისად იმიტომ დადგა, რომ ფექრობდა ამ თანამდებობაში ხალხისათვის სარგებლობა მოეტანა, მე შევუთვალე, რათა მას წინადადება მიეცა გერასიმე მელაძისათვის, რომ მას მისგან დანგრეული ჩემი ალყავის კარები დაუყონებლივ გაეკეთებინა; წინააღმდეგ შემთხვევაში, ვთვლიდი მე, გ. მელაძის წინააღმდეგ სათანადო ზომები იქნება მიღებულითქო; იმ ღამესვე გ. მელაძეს მოეყენა ღურგლები და ალყავის კარები გაეკეთებია; კომიტეტის გავლენა იმდენათ დიდი იყო, რომ მის წინადადების შეუსრულებლობას ვერ ბედავდენ ეკონომიურათ ძლიერნი და პოლიტიკურათ კონტრ-რევოლუციონური ძალებიც-კი.

ამავე ხანებში დათიკო შევარდნაძე დაახლოვებოდა ზოგიერთ ნაძირალ ელემენტებს, რომელნიც რევოლუციონურ მოძრაობას ამ დროს ვითომდა მიემხრენ, რევოლუციონურ დავალებებსაც კი კისრულობდნ და თავი უანგარო რევოლუციონერებათ მოჰქონდათ, ხალხი ზოგიერთ ასეთ ელემენტებს ათის-თავებათ და ასის-თავებათაც ირჩევდა, მაგრამ ორგანიზაცია ამათ უნდობლათ უცქეროდა და მათ საქმიანობას სასტიკათ თვალყურს ადევნებდა. აი, ასეთ ელემენტ-

ტებისაგან შემდგარ ჯგუფს ერთ ღამეს დათიკო შევარდნაძე მიეპატივნა დუქანში, სადაც ისინი შეზარხოშებულიყვნენ და გადაწყვეტათ თავს დასხმოდნენ ერთ მეფახზე მდიდარ გლეხს გარსევან ქავჭავაძეს იმ მიზნით, რომ ნაწილი ნაძარცვისა კომიტეტისათვის მიეტანათ, ხოლო ნაწილი თავიანთ შორის გაენაწილებიათ. გადაწყვეტილება სისრულეში მოეყვანათ, გლეხთან გასაძარცვავათ კომიტეტის სახელით, როგორც უცნობი კაცი, დათიკო შევარდნაძე შეეშვათ, ხოლო თითონ ეზოში გაჩერებულიყვნენ და სროლა აეტყებთ; დაშინებულ გლეხს რაც ფული ჰქონდა, მგონი თუთხმეტ თუშნამდე, დათიკოსათვის მიეცა, ვითომდა ხონის კომიტეტისათვის გადასაცემით; შემდეგ ეს ფული გაენაწილებინათ და დათიკოსათვის ოთხი თუშნამდე მიეცათ კომიტეტისათვის გადასაცემათ. ღამის პირველი საათი იქნებოდა, როცა მეჩემს სამუშაო ოთახში ვიჯექი და ვმეცადინეობდი; ამ დროს შემოვიდა ჩემს ოთახში დათიკო შევარდნაძე, თავიდან ფეხებამდე შევიარადებული და ამავე დროს ღვინით შეზარხოშებული, მან მომიყვა იმღამინდელ თავისი თავგადასავალი და ოთხი თუშანი მაგიდაზედ დასდო, როგორც ხონის რაიონულ კომიტეტის ხვედარი ფული. აღშფოთებულმა მე სასტიკი პროტესტი განვაცხადე და ფულის მიღებაზე უარი ვსთქვი; დათიკოს სახემ უკმაყოფილო გამომეტყველება მიიღო, ერთ წამს იგი თითქოს გაფითრდა, მაგრამ მალე ეს გამომეტყველება გამოიკვალა, თვალებმა ბოროტათ დაკვესა და მთელმა სახემ ეხლა მუქარის გამომეტყველება მიიღო; ეტყობოდა მან ამ წუთში რაღაც გადაწყვეტილება მიიღო; „ეს ფული კომიტეტს ეკუთვნის და შენ, როგორც მისმა ხელმძღვანელმა, იგი უნდა ჩაიბარო“, მითხრა მან გადაჭრილი მუქარის კილოთი და თანაც თოფის კონდახი ძალუშათ იატაკს დაუბრაფუნა; მე მივხვდი, რომ დათიკომ გადასწყვიტა თავის ბოროტ-მოქმედების მონაწილეთ მეც გამხადოს და ამაში ჰპოვოს ხსნა საკუთარი დანაშაულობისა, რომელიც მან ჩაიდინა და რომელიც მხოლოდ ეხლა, ჩემს ოთახში იგრძნო და შეიგნო. „ქარგი, თუ ფულს შენ არ წაიღებ უკანვე, იგი დილამდის ამ მაგიდაზედ იყოს და ხეალ მოვილაპარაკოთ“-თქო, ვუთხარი მე, გვედვი დასაძინებელ ოთახში და კარები ჩავიკეტე; იმღამეს მე არ დამიძინია, რადგან ამ ბანდიტურმა საქციელმა, რომელითაც ნაძირალა ელემენტებმა კომიტეტის სახელი შელახეს, მეტად დამალონა; დილით ადრე ქუთაისიდან დეპეშით გამოვიხმე ამხ. კოლია ქარცივაძე, რომელიც იმ ღამესვე ხონში ჩამოვიდა; მეორე დღეს დათიკო შევარდნაძე ცოცხალ-მკვდარი იყო; მას უკვე შეგნებული ჰქონდა წინაღამით ჩადენილ საქციელის სისაძაგლე და თავს აღარ იმართლებ-

და; მე და კოლია ქარცივაძემ ვიქონიეთ მსჯელობა ამ საქციელის შესახებ და იმ დასკვნაზე მივედით, რომ დათიკო შევარდნაძე დღეიდან ხონიდან უნდა წავიდეს ქუთაისში, სადაც იგი გასამართლებულ უნდა იქნეს იმერეთ-სამეგრელოს კომიტეტის მიერ, ხოლო თავდასხმის მონაწილე ბანდიტური პირები საჯაროთ გასამართლებული და დასჯილი; ოთხი თუმანი კი უკანვე უნდა დაუბრუნდეს გარსევან ჭავჭავაძეს.

იმ ღამესვე დათიკო შევარდნაძე კოლია ქარცივაძემ ქუთაისში წაიყვანა, გარსევან ჭავჭავაძეს ოთხი თუმანი დაუბრუნდა, ხოლო ბანდიტების საჯარო გასამართლება არ მოხერხდა, რადგან ისინი მეორე დღესვე გადაიმაღნენ.

იმერეთ-სამეგრელოს კომიტეტმა შევარდნაძე გაასამართლა, არ მახსოვს, რა სასჯელი მიუსაჯა, და რაღაც მძიმე რევოლუციონურ მოვალეობის შესასრულებლათ რაქა-ლენხუმში გაგზავნა; იქ მთავრობამ იგი დააპატიმრა და ქუთაისის ციხეში ჩასვა, საიდანაც იგი ჩვიდმეტ ოქტომბრის მანიფესტის შემდეგ გაანთავისუფლეს; მე დათიკო შევარდნაძე შემდეგში მხოლოდ ერთხელ ენახე სამტრედიიაში, სადაც მან ჩვენი საერთო შეიარაღებული გამოსვლების დროს საუცხოოდ შეიარაღებული გურულთა რაზმი ჩამოიყვანა. რეაქციის დროს დათიკო შევარდნაძეს მთავრობამ სასტიკად დაუწყო დევნა. იგი ჭურიაში იმალებოდა და მგონი ერთმა მთავრობის მიერ მოსყიდულმა გლეხმა იგი მოწამლა.

ამ ამბავის შემდეგ თვით ხონში თავი იჩინა ზოგმა ანარქიულმა აქტებმა; კომიტეტის ნებართვის გარეშე, — კომიტეტის დაუკითხავათ, ერთ საღამოს სცემეს მასწავლებელ ალექსანდრე ოქროპირისძე ბახტაძეს, — შემდეგ ამისა სცემეს მასწავლებელი სამსონ დავითისძე ბახტაძეს. ღამით თავს დაესხნენ და გაპარსეს მევახშე გლეხი ფირანა წივწივაძე, კიდევ ღამით თავს დაესხნენ და გალახეს მეორე მევახშე გლეხი ივანე შევანგირაძე; ერთ საღამოს მე თითონ წავეწყდი ხონის ბაღში ჩასაფრებულ ლუკა კაკაბაძეს, რომელსაც ზევით დასახელებულ გერასიმე მელაძის მოკვლა განეზრახა, რასაკვირველია, ხონის რაიონულ კომიტეტის არა თუ ნება-დაუროველათ, არამედ მისგან ფარულათ. ამ ანარქისტულ ხასიათის მოქმედებას უნდა დაუყონებლივ ბოლო მოეღობოდა, რადგან იგი დეზორგანიზაციას შეიტანდა რევოლუციონურ მოძრაობაში და ხელმძღვანელ ორგანიზაციის ავტორიტეტს დასცემდა; ორგანიზაციამ იქონია მსჯელობა ყველაფერ ამის შესახებ, განსაზღვრული სასჯელი მიუსაჯა იმ პირთ, რომელთაც შეგნებულათ ბოროტათ გამოიყენეს მდგომარეობა პირადი ანგარიშების

გასასწორებლათ, დანარჩენებს აუხსნა მათი საქციელის დაუშვებლობა და მიზან-შეუწონლობა და სასტიკათ აკრძალა რაიმე აქტის მოზღენა კომიტეტის ნებადაურთველათ.

რევოლუციონური მოძრაობა თანდათან ვითარდებოდა, თანდათან ღრმავდებოდა, მისი დასათრგუნავათ მთავრობამ ხონში გამოგზავნა ორი როტა ჯარის კაცები, რომელთა შორისაც ჩვენ ჩქარა გავაჩაღეთ რევოლუციონური მუშაობა და დიდი უმრავლესობა ამ ჯარისკაცებისა მალე რევოლუციის მომხრეები შეიქნა, ჯარისკაცები იკრიბებოდნენ ტყეში, ეგრეთ წოდებულ „გოშოურაში“. სადაც მათ შორის პროპაგანდას ეწეოდნენ ნესტორ ბალანჩივაძე, გიორგი ბახტაძე, კორნელი ქაცარავა, ილიკო მოსესძე ქუთათელაძე და სხვანი.

რევოლუციონური მოძრაობა ხონის რაიონში თანდათან ძლიერდებოდა; მან უკვე მასიური ხასიათი მიიღო და თუმცა ჯერ კიდევ—კონსპირატიულათ სწარმოებდა, მაგრამ ვიწრო კონსპირაციის ფარგლებში იგი უკვე ვეღარ თავსდებოდა.

1903 წელს მეორე ყრილობაზე მომხდარი უთანხმოების შესახებ ჯერ კიდევ ნამდვილი ცნობები მოსული არ იყო, მაგრამ ამ უთანხმოების შესახებ ლაპარაკი უკვე იყო.

ერთ საღამოს ნოე ხომერიკი სამტრედიიდან ხონში ჩამოვიდა. იგი მომიყვა მეორე ყრილობაზე მომხდარ უთანხმოების შესახებ, მიაზმო, თუ როგორ ეს უთანხმოება განხეთქილებათ გადაიქცა, გააწუქა ეს უთანხმოება მენშევიკური თვალსაზრისით და წინადადება მომცა მომეწვია ხონის რაიონის გლეხთა წარმომადგენლები და მიმეცა სათანადო ღირექტივები მომავალი მუშაობის შესახებ; რაიონის წარმომადგენელთათვის ღირექტივების მიცემაზე უარი განეცხადე, სანამ იმერეთ-სამეგრელოს კომიტეტისაგან სათანადო ცნობებს და წინადადებას არ მივიღებდი; ნ. ხომერიკმა უთუოდ კარგათ იცოდა, რომ კავკასიის კავშირი რუსეთის სოციალ-დემოკრატიულ მუშათა პარტიისა და, რასაკვირველია, იმერეთ-სამეგრელოს კომიტეტი ამ დროს მენშევიკურ შეხედულებებს არ იზიარებდა და ბოლშევიზმის თვალსაზრისზე იდგა; შევამჩნიე, რომ ჩემი პასუხი მას სასიამოვნოდ არ დარჩა, ლაპარაკი აღარ გააგრძელა და წავიდა.

ხონის რაიონში ფრაქციულმა ბრძოლამ ფრიალ მწვავე ხასიათი მიიღო და ფრიალ დასავლობ ფორმებში გამოიხატა. მენშევიკები ამ ბრძოლის დროს მიმართავდნენ ყოვლად დაუშვებელ საშუალებას, იდეურ ბრძოლიდან გადადიოდნენ პიროვნებების წინააღმდეგ. ცდილობდნენ სახელი გაეტეხათ ორგანიზაციისათვის, ძირს დაეცათ მისი ზეღ-

მძღვანელების ავტორიტეტი. ბოლშევიკური ორგანიზაცია ამ ბრძოლის დროს ერთხელაც არ დაშორებია იდეურ ხაზს და ეს ტაქტიკა უფრო ძლიერი გამოდგა, ვინც ცილისწამების და დემაგოგიის ტაქტიკა. მენშევიზმმა მძიმე არტილერიით სასტიკი იერიშები მიიტანა ხონის რაიონის ბოლშევიზმზე, მაგრამ უკანასაქნელი მაგარი კაკალი გამოდგა და მენშევიზმის კბილებმა იგი ისე ადვილათ ვერ გასტეხა, როგორც ეს მოხდა გურიაში და საქართველოს სხვა კუთხეებში; მენშევიკურმა მოძრაობამ იქ პოხიერი ნიადაგი ჰპოვა, რადგან მას, როგორც წვრილ-ბურჟუაზიულ არსის მატარებელს, ადვილათ ეგუებოდა გლეხობის წვრილ-ბურჟუაზიული ბუნება; მან მალე მთელ ამიერკავკასიას და მასთან, რასაკვირველია, საქართველოს მოსახლეობის დიდი უმრავლესობა დაიპყრო; მხოლოდ ხონის რაიონი, თავის უმრავლესობაში ბოლომდის შერჩა ბოლშევიზმს, მხოლოდ მან მოიტანა ბოლშევიზმის დროშა უმწიკვლოდ და შეუბღალავათ დიდ ოქტომბრამდე. ხონის რაიონის ბოლშევიზმმა თავის შენახული და დაუშლელი ორგანიზაცია დიდ ოქტომბერს ჩააბარა.

კუხში დიდი კრება არის გამართული, ამხ. კობა (ახლა სტალინი) მკერმეტყველურათ მოუთხრობს კრებას თანამედროვე მომენტზედ, პროლეტარიატის დანიშნულებაზე ბურჟუაზიული რევოლუციის დროს, რომ შემდეგ სათანადო დასკვნები გააკეთოს სოციალ-დემოკრატიის ტაქტიკის შესახებ დემოკრატიულ რევოლუციაში, აუდიტორია სულ განაბული უსმენს ორატორს; ორატორმა უკვე დაიპყრო აუდიტორია, მის მიერ წამოყენებული დებულებები აუდიტორიას უდავოთ მიაჩნია; „საქმეზე ილაპარაკე, ამხანაგო!“ გაისმის ამ დროს დარბაზის ერთი კუთხიდან მენშევიკის ხმა. ამ ხმას სხვებიც აჰყვებიან. ასტყდება საშინელი აურზაური და თავმჯდომარე იძულებულია კრება დახურულათ გამოაცხადოს.

სოფ. მათხოჯის ეკლესიის გალავანში ნახახულევის საზოგადოების კრებაა დანიშნული, სადისკუსიო საკითხათ შეიარაღებულ აჯანყების საკითხია; ხალხი ბლომად არის შეკრებილი; აქ ამხ. კლასიონ მელაძე მდგომარეობის პატრონია; აქ იგი ბოლშევიკთა ლიდერია; ყოფილი ქარხნის მუშაა, პოლიტიკურ საკითხში კარგათ ერკვევა და ხალხი მას ნდობით უცქერის. აქვე არის ესტატე ბარაბძეც; ესეც რევოლუციისათვის თავდადებული მუშაკია, აქაურ მენშევიკების ლიდერია; მაგრამ იგი კლასიონ მელაძის ბადლობას ვერ შესძლებს, მას ამხ. კლასიონის ოდენა ნდობა არა აქვს; ეს აშკარათ სჩანს იქიდან, თუ როგორ ეპყრობა აქ შეკრებილი ხალხი ერთსა და მეორეს. ამ მოპყრობიდანაც სჩანს, რომ ხალხის დიდი უმრავლესობა ბოლშევიზ-

მის მომხრეა, რომ მენშევიზმს აქ მომხრე ცოტა ჰყავს. მენშევიკებიდან უნდა გამოვიდეს იგივე მოხევე, ბოლშევიკებიდან მე, ან კოლია ქარცევაძე.

პირველად გამოდის მოხევე; იგი სამი საათის განმავლობაში ლაპარაკობს იმის შესახებ, რომ რევოლუცია სტიქიური პროცესია, რომ მისი დანიშვნა შეუძლებელია, რომ ხალხი თვით უნდა მოიხარშოს რევოლუციის ქვაბში და აჯანყებაც თავისთავად, სტიქიურად უნდა მოხდეს და სხვადასხვა...

მოხევეს საპასუხოთ მე გამოვდივარ; მოკლეთ ვუხსნი ხალხს, რომ მოხევემ ორი ცნება ერთმანეთში აურია, რომ რევოლუცია სტიქიური პროცესია, მაგრამ ხალხის შეიარაღება და აჯანყების მოწყობა მხოლოდ რევოლუციის ერთი ნაწილია და სხვა...

კითხვა გამორკვეულია; აშკარაა ხალხი ბოლშევიკურ ტაქტიკის მომხრეა; აქ მენშევიკები „სკანდალის“ ატეხვას ვერ ბედავენ, რადგან იციან, რომ ამხ. კლასიონ მელაძე მათ ამის საშვალებას არ მისცემს; ორ რევოლუციას კენჭს უყრიან, ხმების დიდი უმრავლესობით ბოლშევიკური რევოლუცია გადის.

ამავე ხანებში საქართველოს ყველა რევოლუციონერ ნოდრაობის ცენტრებში გააფთრებული ბრძოლა გაიმართა სოციალდემოკრატიის ორ ფრაქციას შორის, განსაკუთრებით ეს ბრძოლა გამწვავდა ქიათურაში, ქიათურა მუშური რაიონი იყო და აღვილი გასაგებია, რატომ ორი ფრაქცია განსაკუთრებულათ ცდილობდა ამ რაიონის დაპყრობას. აქ დისკუსიაში მონაწილეობას ღებულობდა სხვებთან ერთად ამხ. საშა წულუკიძე, რომლის წინააღმდეგ გამოდიოდა ნოე ხომერიკი, ერთ-ერთ დისკუსიის დროს ნოე ხომერიკმა ამხ. საშას პირადი შეურაცყოფა მიაყენა სიტყვით, რამაც მეტათ ააღელვა ამხ. საშას ფაქიზი ბუნება; იგი დაბრუნდა ქიათურიდან მეტად აღელვებული მენშევიკების ბრძოლის მეთოდებით; არ გაუვლია დიდხანს, რაც იგი ლოგინათ ჩავარდა; დაბეჯითებით შეიძლება ითქვას, რომ ქიათურის დისკუსიები იყო ერთი მიზეზთაგანი მისი ლოგინათ ჩავარდნისა; იგი ფილტვების კლექით იყო ავით; დისკუსიების დროს აღელვებამ და აღშფოთებამ მას ნერვიული სისტემა მეტათ აუგზნო და ნიადაგი მოუმზადა ტუბერკულოზური მენინგიტით დაავადებას. იგი განუქურნებელი სენია და ამხანაგი საშაც მალე გარდაიცვალა.

ამხ. საშა წულუკიძე დაიბადა მდიდარი თავადის ოჯახში; ის დედის ერთა „ყო და თავიდან ფუფუნებაში იზრდებოდა; მას სახლში მასწავლებელი დაუყენეს და გიმნაზიისათვის მოამზადეს. გიმნაზიაში შესვლის შემდეგ იგი მოხვდა წმინდა მაშინდელ თავად-ახნაურულ

წრეში, რომელიც უაზრო და უგუნურ გართობაში ატარებდა დროს; ამ წრემ მგრძნობიარე ახალგაზრდა საშაზე თავისი ცუდი გავლენა იქონია, მან სწავლაზე გული აიკრუა, ქეიფს ხელი მიჰყო; მალე გიმნაზიის მეხუთე კლასიდან გამოვიდა და სწავლას თავი მიაჩენა; ის ხონში დაბრუნდა, ჩოხა-ახალუხი ჩაიცვა, ხანჯალი ჩამოიკიდა და თითონაც უაზრო დროის გატარებას მიყო ხელი. მაგრამ საშას მკვირცხლი ბუნება დიდხანს ამგვარ მდგომარეობას ვერ შეეგუა; მალე მასში გარდატეხა მოხდა და მას დაებადა სურვილი ცოდნის შეძენისა; ნიქიერი ახალგაზრდა საესეებით გაიტაცა მარქსისტულმა მოძღვრებამ და იგი ხარბათ დაეწაფა ლეგალურ და არალეგალურ მარქსისტულ ლიტერატურას; 1897 წელს საშა წულუკიძე შევიდა მოსკოვის უნივერსიტეტში. იქ მან ორი წელი დაჰყო და ამ ხნის განმავლობაში მიიღო სერიოზული მარქსისტული მომზადება; საქართველოში დაბრუნებისას მან დაიწყო ტფილისის პროლეტარულ წრეებში მუშაობა; მან დასწერა ფრიად პოპულიარული ენით „ნაწყვეტები პოლიტიკური ეკონომიიდან“ და პოლემიკური წერილები „ოცნება და სინამდვილე“. ტფილისიდან იგი ბათუმში გადავიდა და იქ მუშაობდა სოციალდემოკრატიული ორგანიზაციის დასაარსებლათ. შემდეგ იგი მონაწილეობას ლებულობს იმერეთ-სამეგრელოს კომიტეტის დაარსებაში და ითვლება ამ კომიტეტში რ. ს. დ. მ. პ. ამიერ-კავკასიის კავშირის წარმომადგენლათ. დიდიან პარტიაში უთანხმოების დაწყებისა, იგი მიემხრო ბოლშევიკურ მიმდინარეობას და ამ მიმდინარეობის გამარჯვებისათვის ბრძოლაში დალია სული.

ამხ. საშას დასაფლავების შემდეგ ხელმძღვანელი ამხანაგები ხონში დარჩენ და დანიშნეს დისკუსია დასაფლავების მეორე დღეს, ღამით: კრება ჩემს ბინაზე გაიმართა; ჩემს ეზოში და სახლში აუარებელმა ხალხმა მოიყარა თავი; ბოლშევიკებიდან აქ იყვნენ ამხ. კობა—სტალინი, ამხ. ფილიპე მახარაძე და სხვები. იყვნენ მენშევიკებიც: გრიგოლ ლორთქიფანიძე, ისიდორე რამიშვილი, რაჟდენ არსენიძე, მგონი კოწია სულაქველიძე და სხვანი. კრებამ თავიდან აღელვებული ხასიათი მიიღო და ბოლოს ფრიად აღშფოთებული გამოდგა, შეუწყვეტელი ხმურობა შეიქნა და მთელი ბაზრის ყურადღება ამ ხმაურობამ მიიქცია; მალე ბოქაულ აქვსენტი ფალავასაგან მივიღე წინადადება, რომ კრება სადმე უფრო დაფარულ ადგილას გადაგვეტანა, რადგან იგი მეტად აშკარა ხასიათს ლებულობს, საზოგადოების მთელ ყურადღებას იპყრობს და ეს მას უხერხულად მიაჩნია. მე გავაცანი კრებას ეს წინადადება და გადაეწყვიტეთ გადაგვეტანა კრება მართლაც შედარებით დაფარულ ადგილას, კორნელი ქაცარავას ბიძის,

დათა ქაცარავას ბინაზე. აქ გაიმართა დისკუსია; ორი სერიოზული ძალა—ბლშვეიკებიდან ამხ. კობა—სტალინი, მენშევიკებიდან—გრიგოლ ლორთქიფანიძე ერთი მეორეს დაუპირდაპირდა. კამათმა მწვავე და დაუნდობელი ხასიათი მიიღო, დაბოლოს ბლშვეიკებმა გაიმარჯვა; ტაშის კვრით და ვაშას ძახილით ამხ. კობა—სტალინი ხალხმა ხელით გარეთ გამოიყვანა.

ამ დისკუსიის შემდეგ დამოკიდებულება ხონის რაიონის ბლშვეიკ-მენშევიკთა შორის უფრო გამწვავდა, ბლშვეიკურ-მენშევიკური ორგანიზაციების ცალ-ცალკე არსებობას უფრო მკვიდრი საფუძველი ზაფხარა; მენშევიკურ ორგანიზაციაში თავი მოიყარა ყველა იმ ელემენტებმა, რომელნიც წინეთ, ერთი ორგანიზაციის პირობების დროს, ხშირით პირადი ხასიათის საფუძველზედ უკმაყოფილო იყვნენ ან ორგანიზაციის რომელიმე წევრზე, ან მის ხელმძღვანელზედ. გაიმართა დაუსრულებელი ცილისწამების, ინსინუაციის და დემაგოგიის კამპანია, რომელსაც ბლშვეიკური ორგანიზაცია მხოლოდ იდეურ ნიადაგზე ბრძოლას უპირდაპირებდა.

ამ ხანებში სოფელ გუბში მოხდა ერთი ანარქისტული ხასიათის აქტი, რომლის შესახებ ორგანიზაციას არავითარი ცნობა თავის დროზე არ მიუღია: ღამით გლეხები შევიდნენ კუხ-გუბის შემნახველ-გამსესხებელ ამხანაგობაში და გაიტაცეს ყველა ვალდებულების ვექსილები; აშკარა იყო, რომ ეს მოახდინა პირადად დაინტერესებულმა გლეხებმა, რომელთაც ამხანაგობიდან სესხი ქონდათ გატანილი. მენშევიკურმა ორგანიზაციამ, მის მაგივრათ, რომ ამ შეხედულებით მიდგომოდა საკითხს და გამოერკვია მსესხებელთა ვინაობა, გადაწყვიტა ესარგებლნა ამ შემთხვევით ბლშვეიკურ ორგანიზაციის ხალხში სახელის გასატეხათ; მან საჯაროთ აღიარა, რომ ბლშვეიკები ქადაგებენ საზოგადოთ ბანკების დარბევას, მათ მოსპობას და გუბ-კუხის შემნახველ-გამსესხებელ ამხანაგობის დარბევა ხონის ბლშვეიკურ ორგანიზაციის საქმე არისო. ერთ დღეს მენშევიკურ ორგანიზაციის დავალებით ჩემთან მოვიდა მაშინდელი გუბში მცხოვრები, გადამლავებული მენშევიკი ლადო მოსეშვილი და წინადადება მომცა, რომ თუ მე, როგორც ორგანიზაციის ხელმძღვანელს მონაწილეობა არ მიმიღია-გუბის შემნახველ გამსესხებელ ამხანაგობის დარბევაში, გამოვსულიყავი და თავი შემართლებინა საჯარო კრებაზე, რომელიც მენშევიკების ორგანიზაციის ინიციატივით დანიშნული იყო სოფ. გუბში მეორე დღეს; წინადადება მეტათ აღმაშფოთებელი იყო; მე მაშინვე გამიელვა თავში იმ აზრმა, რომ შესაძლებელია ეს წინადადება პროვოკაციულია, რათა რაიმე უმართებულო საქციელი ჩამადენი-

ნონ და ამით ხალხში სახელი გამიტეხონ მეც და ორგანიზაციატჳო. წინააღმდეგ შემთხვევაში ძნელი წარმოსადგენი იყო მენშევიკების ორგანიზაციას მართლაც ეფიქრნა, რომ მე ორგანიზაციის ხელმძღვანელი და ამავე დროს ჩემი პროფესიის მეოხებით ხალხის ნდობით აღჭურვილი პირი მონაწილეობას მივიღებდი ამხანაგობიდან ვექსილეების გატაცებაში, ამისათვის თავი შევიკავე, მოსეშვილს ვუპასუხე, რომ მოციქულათ არ იყვეთ გამოგზავნილი და ჩემს კაბინეტში არ იდგეთ, ანვარ წინადადებისათვის თქვენ სილის გაწნევის ღირსი ხართ-თჳო, კარები გაეღე და წინადადება მივეცა გარეთ გასულიყო; მე, რასაკვირველია, კრებაზე არ წავედი, ვერც მენშევიკებმა გაბედეს ამ საკითხის კრებაზე იმ სახით გამოტანა, როგორც მე წინადადებას მაძლევედნ, ე. ი. ვერ გაბედეს ამხანაგობის დარბევაში ბოლშევიკურ ორგანიზაციისათვის ბრალის დადება და კრება უშედეგოთ დამთავრდა.

მე მოვიყვანე რამოდენიმე მაგალითი მენშევიკების ბრძოლის მეთოდების და ცილისწამებისა; შესაძლებელი იყო კიდევ მრავალი ასეთი მაგალითი მოგვეყვანა, მაგრამ არც საჭირო არის და მოსაწყენიცაა. ვიტყვი ნხოლოდ, რომ ამხ. საშას დასაფლავების შემდეგ, ნოემბრის შუა რიცხვებამდის ხონის რაიონის ორივე ორგანიზაციის საქმიანობა უმთავრესათ ფრაქციულ ბრძოლაში გამოიხატებოდა. უნდა აღვნიშნოთ, რომ ეს ბრძოლა ნაწილობრივად ხელს უშლიდა რევოლუციონურ მოძრაობის წარმატებით მიმდინარეობას და ფრაქციულ ბრძოლის გარეშე მყოფი დემოკრატია ამას ამჩნევდა, იგი ამაზე ლაპარაკობდა. ოქტომბრის მანიფესტის შემდეგ, როცა რევოლუციონურმა მოძრაობამ მეტად ფართოდ გაშალა ფრთები, ფრაქციულ ბრძოლას შენელება ეტყობა და ორივე ფრაქციაში იზადება ტენდენციები საერთო გამოსვლისათვის მომზადებისაკენ. ნოემბრის პირველ რიცხვებში გვიან ღამით ქუთაისიდან ცნობა მივიღეთ, რომ ქუთაისში სოციალდემოკრატის კაზაკებთან შეტაკება მოუხდა და ხვალისათვის ქუთაისში ბრძოლა გაიმართებაო; თუმცა ორგანიზაციიდან ცნობა არ მიგვიღია, მაგრამ ეს ცნობა მაინც ნამდვილ ცნობათ ჩავთვალეთ და ეკლესიის ზარების რეკის საშუალებით ხალხი შეეკრიბეთ, ვუამბეთ მოსულ ცნობის შესახებ და დილა ადრიან გავემგზავრეთ ქუთაისისაკენ. ხალხის გამოსვლამ სტიქიური ხასიათი მიიღო: ქალი და კაცი, დიდი და პატარა ყველა ქუთაისისაკენ მიისწრაფოდა. ხალხი შეიარაღებულიყო სანადირო თოფებით, წალდით, ნაჯახით, დაბოლოს კეტებით. ამ იარაღით ხალხი მიდიოდა საბრძოლველათ კაზაკების წინააღმდეგ, იმ კაზაკების, რომელიც თავიდან ფეხებამდე შეიარაღებული იყო თანამედროვე განვითარებულ ტექნიკის

საფუძველზე. ხალხი ამას ანგარიშს არ უწევდა, მას გაეგო, რომ ნეფის ჯარი რევოლუციის თავს დაესხა და იგი მზად იყო შებრძოლებოდა ამ თავდამსხმელებს თუნდაც უიარაღოთ. დიდებული სანახავი იყო ამ რევოლუციონური ენტუზიაზმით გატაცებული ხალხის მოგზაურობა ხონის და ქუთაისის შარა-გზაზე. კაცი იფიქრებდა, რომ ეს ხალხი არა შეიარაღებულ კაზაკებთან საბრძოლველად, არამედ სადმე საზეიმოთ მიემგზავრებოდა. ვისაც ერთხელ უნახავს ამგვარ რევოლუციონური ენტუზიაზმით შეპყრობილი ხალხი, იმისათვის სამუდამოთ აშკარა ხდება, რომ რევოლუციონურ ბრძოლაში დიდ როლს თამაშობს, რასაკვირველია, შეიარაღება, მაგრამ თუ მეტი არა, ნაკლები მნიშვნელობა არა აქვს რევოლუციონურ ენტუზიაზმს.

მე დავიწინაურე. ეტლით ჩქარა წავედი ქუთაისში, რომ ნამდვილი ამბავი გამეგო და სათანადო ზომები მიმეღო. ქუთაისის შესავალთან ეტლი დაეტოვე და ქუთაისში ფეხით შევედი; ქალაქში სიწყნარე იყო, მხოლოდ ქუთაისის ბუღვართან მავთულის ხლართვები იყო გაბმული; ვნახე იმერეთ-სამეგრელოს კომიტეტის წევრები და იმათგან გავიგე, რომ კაზაკები მართლაც აპირებდნენ თავდასხმას ბოლშევიკების და მენშევიკების კლუბებს (ქუთაისში მაშინ ორი კლუბი იყო). რამაც გამოიწვია ქუჩებში ბარიკადების გაკეთება, მაგრამ შემდეგ კაზაკები დაწყნარდნენ და ეხლა მშვიდობიანობა არის ჩამოვარდნილი. ამხანაგებმა მირჩიეს სასწრაფოთ უკან დავბრუნებულიყავი, ხალხს შევხვედროდი და უკან დამებრუნებია, თორემ მოზღვაებული ხალხის ქუთაისში შესვლას, შესაძლებელი იყო სისხლის ღირა გამოეწვია. მე და კოწია სულაქელიძე სასწრაფოდ გავემგზავრეთ ხონიდან ქუთაისისაკენ, მიმავალ ხალხს მალევე შევხვდით; ავუსხენით ხალხს საქმის გარემოება და წინადადება მივეცით უკან დაბრუნებულიყვენ; ხალხმა ყურადღებით მოისმინა ჩვენი ნაამბობი და დაბრუნდა უკან. ასე მშვიდობიანად ჩატარდა ეს პირველი ხალხური გალაშქრება ყაზახ-რუსების წინააღმდეგ.

მალე ამის შემდეგ ხონის რაიონი, თანახმით ქუთაისის ორგანიზაციის დირექტივებისა შეუდგა ხალხის შეიარაღებისათვის სამუშაოს. ბოლშევიკურ-მენშევიკური ორგანიზაციები ტეხნიკურათ შეერთდნენ და შეუდგნენ ფულის და იარაღის შეკრებას; იარაღის პატრონს ჩვენ ორგანიზაციის ბეჭედ დასმულ ქალაქის ვაძლევდით, რომ მას ჩამოერთვა ეს და ეს იარაღი, ხოლო ფულის შემომწირველებს — სათანადო ქვითარს.

დეკემბრის მიწურულში რაზმი სამტრედიაში გაემგზავრა; იქ იგი უნდა შეერთებოდა გურიიდან და სამეგრელოდან ჩამოსულ რა-

ზმებს და მათთან ერთად მონაწილეობა უნდა მიეღო შეიარაღებულ აჯანყებაში, რაშიც ჩაბარდა რაზმელს ამხ. ლადო ნადარეიშვილს, სამნეო ნაწილის გამგებლობა დაევალი იასონ ჩხენკელს, ხოლო მე შოვეყებოდი რაზმს როგორც ორგანიზაციის ხელმძღვანელი; რაზმის გაცილებას სამტრედიის მრავალი ხალხი დაესწრო, აქ იყო აგრეთვე მთელი ხონის ინტელიგენცია, მარიამის სასწავლებლის გამგეს მოსწავლეთა და მასწავლებელთა მომღერალი გუნდი მოეწყო, რომელმაც რევოლუციონური სიმღერის მაგივრათ სამგლოვიარო მარში „Вы жертвою пали“ იმღერა; რასაკვირველია, ეს ერთგვარი დაბნეულობის შედეგი იყო; მათ შესწყვიტეს სიმღერა მხოლოდ მაშინ, როცა მე შევნიშნე, რომ საბრძოლველათ მიმავალ რაზმს სამგლოვიარო მარშს არ უმღერიანთქო, ამ პატარა ინცინდენტმა ცრუმორწმუნეებს ცუდი წინათგრძნობები გაუღვიძა.

სამტრედიის ჩავედით ღამით; იქ მრავალ რაზმელს თავი მოეყარა და მრავალი კიდევ მოდიოდა; გურლები კარგად ჩაცმული და კარგათ შეიარაღებული იყვნენ; განსაკუთრებით კარგს შთაბეჭდილებას ახდენდა დათიკო შევარდნაძის რაზმი. მეგრელები უფრო ნაკლებ იყვნენ ჩაცმული და შეიარაღებული; მეორე დღეს ყველა რაზმები ერთად შეიკრიბა სამტრედიის სადგურთან. გაიმართა რაზმელების მიტინგი, სადაც სარდლათ არჩეული იქნა ყოფილი მეფის ჯარის ოფიცერი დათიკო ქარცივაძე. საღამოს მე ხონში დაებრუნდი ორგანიზაციაში მუშაობის გასაგრძელებლათ, ხონის რაზმთან ჩამოვიდნენ კორნელი ქაცარავა და გიორგი ბახტაძე.

როგორც ვიცით, ამ რაზმებმა სამი დღე დაყვეს სამტრედიის და სადგურ რიონის მიდამოებში, სადაც მათ შეტაკება მთავრობის ჯართან არ მოსვლიათ და შემდეგ დაიშალენ; ხონის რაზმიც სახლში და ბრუნდა, ასე დამთავრდა შეიარაღებულ აჯანყებაში მონაწილეობის მიღება.

მოსკოვიდან უკვე ამბავი მოვიდა, რომ იქ შეიარაღებული აჯანყება დამარცხდა, ცნობა მოვიდა აგრეთვე, რომ ქუთაისის გუბერნიაში დამსჯელი რაზმით მოემგზავრება გენერალი ალიხანოვი. ქუთაისში სასწრაფოთ დაინიშნა საგუბერნიო კონფერენცია, რომელზედაც დაისვა საკითხი მომავალი მოქმედების შესახებ: კონფერენციაზე ორმა მიმდინარეობამ თავი იჩინა, ერთი ამბობდა, რომ საჭიროა სურამის უღელტეხილთან გავმაგრდეთ ჩვენი შეიარაღებული ძალებით და ალიხანოვი იმერეთში არ შემოუშვათ, ხოლო მეორენი ამტკიცებდნენ, რომ ბრძოლის გაგრძელებას არავითარი აზრი არ აქვს, რადგან მოსკოვის აჯანყება დამარცხებულია და მარტო ჩვენი

გამავრება დამსჯელი რაზმების წინააღმდეგ შეუძლებელია; ამისათვის უფრო მიზანშეწონილი იქნება რაზმები დავშალოთ და ღროებით განვიარაღდეთ; მე ამ მეორე მიმდინარეობის მომხრე ვიყავი; ხმის უმრავლესობით გადაწყდა განიარაღება; ჩვენ სასწრაფოთ დავბრუნდით თავიანთ ადგილებზე და შეეუდეთ დადგენილების ცხოვრებაში გატარებას.

გენერალი ალიხანოვი იმერეთს უახლოვდებოდა. ქუთაისში მომუშავე ამხანაგები შეუდგენ დამალვის სამზადისს; ნაწილმა ხონს მოაშურა, რომ აქედან წასულიყვნენ გადასამალავათ სხვადასხვა სოფლებში და ქალაქებში; ჩემს ბინაზე ამხანაგების საგრძნობმა რაოდენობამ მოიყარა თავი, აქ იყვნენ სამუილ და კოტე ბუაჩიძეები, ცინცაძე, სულიაშვილი, კოლია კიკნაძე და სხვები. ეს ამხანაგები უმოკმედობას იჩენდნენ და ხონიდან არსად მიდიოდნენ, მაგრამ ჩქარა გამოფხიზლდნენ და გაეშურნენ სხვადასხვა ქალაქებში და სოფლებში; მეორე დღეს მეც ჩემი ბინა დავაცალიერე, დავკეტე და გავემგზავრე სოფ. მათხოჯისაკენ, რადგან მათხოჯი ამხ. კლასიონ მელაძის მეოხებით საიმედო თავშესაფრათ მიგვაჩნდა. სოფ. მათხოჯში ამხ. კლასიონმა ჩვენ მოგვათავსა ჯერ ილარიონ მელაძესთან, სადაც ერთი კვირა დავყავით, შემდეგ ლავრენტი ჩიმაკაძესთან, შემდეგ გლეხ დოჭვირისას, რატიანისას და ამნაირად ჩვენ დავდიოდით ფრთხილათ, კონსპირატიულათ ერთი ბინიდან მეორე ბინაზე. სხვა ხონელი ამხანაგები კი იძულებულნი იყვნენ გადამალულიყვნენ. ჩვენთან იმალებოდა ანარქისტი ჭიხაკო წერეთელი, რომელსაც ვერსად თავშესაფარი ვერ ეშოვნა და შემდეგ ხონისათვის მოემართა. ხონიდან იგი ოღლა კიკალეიშვილის დახმარებით მათხოჯში ჩამოვიდა და ჩვენთან ერთად ცხოვრობდა.

ერთ საღამოს, როცა ვახშამს შევექცეოდით, მოვიდა ჩვენთან ამხ. კლასიონი; მას, ჩვეულების წინააღმდეგ, დაღვრემილობა ეტყობოდა, სახეზე გაფითრებული იყო; ჩვენს შეკითხვას — რა ამბავიათქო — მან „არაფერიო“ — გვიპასუხა და თითოთ მანიშნა, რომ გავყოლოდი; მე მაშინვე ავდექი და გამოვედი მასთან ერთათ მეორე ოთახში. „წუხელის მამი-შენის სახლში კაზაკების რაზმი მისულა“. (მაშინ ხონში კაზაკების ასეული იასაულ იაშვილის მეთაურობით ბინადრობდა და თავის თარეშით მოსახლეობას მეტათ ავიწროებდა), სახლი გაუჩხრეკიათ, შენი სიძე დაჭერილი წაუყვანიათ და მოუთხოვიათ მისგან შენი ბინადრობის დასახელება; მას წამების საშვალეებითაც ფრთქმევინებდნენ, სად იყავი; მიუხედავად ამისა კაზაკთა რაზმის ერთი ნაწილი აქეთკენ წამოსულა და სოფლების ჩხრეკა უნდა მოახ-

დინოს შენი და ბუღუს შესაპყრობათ; ეს ამბავი ეხლა სანდო ანდნავის პირით მაცნობა შენმა ცოლმა ოლღამ, რომელიც წუხელის სხევთან ერთად გაუჩხრეკიათ მამაშენის სახლში; მდგომარეობა სერიოზულია, განაგრძო მან დინჯის კილოთი; ყოველ წამში შესაძლებელია, რომ კაზაკები მათხოჯს შამოერთყან და მაშინ სოფლიდან გასვლა ძნელი იქნება. მე ცხენები უკვე დავამზადე, ბინაც ვიწოდე ცხენის წყლის გაღმა მდებარე სოფელში; გადაეცი ამხანაგებს, რომ დაუყონებლივ მოემზადონ წასასვლელადო“, მითხრა მან და რამოდენიმე მათხოჯელი ამხანაგი, რომელნიც იმ საღამოს ჩვენთან იყვნენ, გამოიხმო და სხვა მინდობილების შესასრულებლათ სოფელში დაეშავნა; ამხ. კლასიონი კონსპირაციის დასაცავათ საჭიროთ სთვლიდა, რომ ჩვენს გამგზავრებას სოფელ ხუნწში, სადაც ჩვენი ახალი საცხოვრებელი ბინა იყო, არავინ დასწრებოდა; მწარე ფიქრები აღმედრა, სულიერი ტანჯვა ვიგრძენი: კაზაკები, გამხეცებული კაზაკები მან ჩემის ბინას დაესხენ, ცოლი და დები გაჩხრეკეს, სიძე დააპატიმრეს; შემდეგ—შემდეგ შურს იძიებენ, სიძეს აწამებენ, სახლს დასწვავენ. მოხუც მამას შეურაცხყოფენ! წადი ხონში და გამოცხადდი იაშვილთან, გამიელვა ერთმა აზრმა თავში; და ეს აზრი ამხ. ბუღუს, მიხაკო წერეთელს და ამხ. კლასიონს გაეუზიარე; მათ გადაჭრით უარყვეს ეს აზრი და წინადადება მომცნენ დაუყონებლივ მათთან ერთად წავსულიყავით; შევეჯექით ცხენებზედ სამივენი, ჩვენ გამოგვეყვა კლასიონი და კიდევ ერთი ამხანაგი. მთვარიანი ღამე იყო; ცოტას ყინავდა; ჩვენ ცხენის წყალზედ უნდა გადავსულიყავით ბორანის საშვალგბით. მაგრამ ისე, რომ მეზორანეს არაფერი გავგო, ღამის ათი საათი იქნებოდა, რომ ბორანს მიუახლოვდი. მეზორანეს ეძინა; ფრთხილად, ფეხ-აქრეფით ბორანზედ შევედით, ავხსენით დაბმული ბორანი და გავეშურეთ ცხენის-წყლის მეორე ნაპირისაკენ; ნაპირს მიუახლოვდით; მიხაკო წერეთელმა გაყინული ნაწილი მდინარისა მთვარის შუქზედ, მდინარის ნაპირად—დედამიწათ, ჩასთვალა და ბორანიდან ისკუბა; მას ეგონა მიწაზედ დახტებოდა და წელამდის წყალში გადავარდა; „ვაის უი მიემატა“, წერეთელი ნახევრათ დასველდა; შესაძლებელი იყო მისი გაცივება, გამოსაცვლელი ტანისამოსიც არ მოიპოვებოდა; მე ვურჩიე ნაბადში გახვეულიყო და ფეხით გაჩქარებული წასულიყო ხუნწისაკენ; ასეც მოიქცა; მიხაკო წერეთელი ფეხით, ხოლო მე, ამხ. ბუღუ, კლასიონი და სხვები ცხენებით გავემართეთ ჩვენი ახალი ბინისაკენ. მეხუთე ამხანაგი მარჯაფი ცხენით უკან დავაბრუნეთ, მას ბორანი უკანვე უნდა გავეყვანა, რათა გაღვიძებული მეზორანეს ბორანი თავის ადგილას ენახა და არაფერი ეცვი

აეღო; ღამის პირველი საათი იქნებოდა, როცა სოფელ ხუნწში მივედით, სოფელს, რასაკვირველია, სძინავდა, ხოლო ჩვენი მასპინძელი ფხიზლობდა; იმ ღამეს ოთხივემ იქ მოვისვენეთ; მეორე დღეს კლასიონი უკან დაბრუნდა, მას ყოველდღე ინფორმაცია უნდა გაეკეთებინა, თუ რა ხდებოდა ხონში დასაზოგადოთ რეაქციის ბანაკში.

ჩვენი ხონიდან წამოსვლის მეორე დღეს, კვირას, მენშევიკებმა გამართეს საერთო კრება და ხალხს აცნობეს, რომ რეაქცია გამარჯვებული არ არის და ხალხი კვლავ მაგრათ უნდა იქნესო; ლაპარაკი იმის შესახებ, რომ რეაქციას არ გაუმარჯვნია, სრული უტაქტობა იყო, რადგან ხალხისთვის უკვე ცხადი იყო, რომ რევოლუცია დამარცხდა; ამ კრებას დაესწრო მიხაკო სანოძე, რომელიც, როგორც ზევით მოვიხსენიე, ნაროდნიკულ შკოლაში იყო აღზრდილი და თავის თავს ხალხის მოამბგეთ სთვლიდა; იგი იმ დილით ჩამოსულიყო ტფილისიდან და გზაზედ ენახა ალიხანოვის მიერ გადამწყვარი სოფლები; მიხაკო სანოძემ ვერ მოითმინა მენშევიკების მიერ ხალხის მოტყუილება, ავიდა ტრიბუნაზე და განაცხადა, რომ რეაქციამ გაიმარჯვა, ალიხანოვი ცეცხლითა და მახვილით ანადგურებს ყველაფერს, რაც კი გზაზე შეხვდება, რომ იგი ამ ორ-სამ დღეში ხონში იქნება და სიცოცხლის შენარჩუნების მიზნით საჭიროა განიარაღება და მორჩილების გამოცხადება. მენშევიკებმა მიხაკო სანოძის გამოსვლა ხალხის მტრობათ ჩასთვალეს; მათ არ გაუწიეს ანგარიში, რომ იგი საზოგადოთ რევოლუციის დამხმარე პიროვნება იყო, რევოლუციონური მოძრაობის კონსპირატიულ ხანის დროს მიხაკო სანოძე ჩვენითვის სანდო კაცათ ითვლებოდა და შეძლებისდაგვარათ მხარს გვიჭერდა, რომ იგი ლეგალურ სფეროში ხალხის სასარგებლო მოღვაწედ ითვლებოდა; ყველა ამას ანგარიში არ გაუწიეს და იქვე, მისი ლაპარაკის დროს, დაუფიქრებლათ, აუწონავ-დაუწონავათ სასწრაფოთ გადასწყვიტეს მისი სიკვდილი; დადგენილება იმ დღესვე სისრულეში მოიყვანეს და მიხაკო სანოძე, მის დასთან ერთად ქუთაისში მიმავალი, გუბის მინდორზედ ეტლიდან ჩამოსხეს და მოჰკლეს; ამ მკვლელობამ მეტად ცუდი შთაბეჭდილება მოახდინა ხალხზედ და მრავალ რევოლუციის მონაწილე და მომხრე გლეხს რევოლუციონურ მოძრაობაზედ გული აუცრუვა. დიდხანს იყო ეს შთაბეჭდილება ხალხში, დიდხანს მასში უკმაყოფილება არ ჩამქრალა; ეს იგრძენეს მენშევიკებმა და რომ უხერხულ მდგომარეობიდან თავი დაეღწიათ მიხაკო სანოძის მკვლელობა ინდივიდუალურ აქტათ გამოაცხადეს და პირველი სათათბიროს დროს ოფიციალური გამოძიება დანიშნეს; გამოძიებას გრიგოლ ლორთქიფანიძე აწარმოებდა, მაგრამ ეს გამოძიება

თვალთმაქცობა და ცბიერობა იყო, რადგან ზიხაკო სანოდის მოკვლის განაჩენი ხონის მენშევიკურმა ორგანიზაციამ გამოიტანა. რასაკვირველია, ამ გამოძიებას არავითარი შედეგი არ მოუყოლია, არავისი დანაშაულობა არ გამოურკვევია, რადგან ეს გამოძიება მხოლოდ გარეგნულათ, მხოლოდ ხალხის აღშფოთებული გრძნობის დასამშვიდებლათ იყო დანიშნული.

ჩვენი ხონიდან წასვლის ერთი კვირის შემდეგ ხონში დაბინავდა კაზაკების ასეული ესაულ იაშვილის მეთაურობით. კაზაკები თავაშეებულათ თარეშობდნენ და ხალხს საშინლათ ავიწროებდნენ, ვილაც ჯაშუშის საშუალებით ისინი მოძრაობის აქტიურ მონაწილეთა ვინაობას ტყობილობდნენ და მათ თავს ესხმოდნენ; ორგანიზაციამ ექვი ერთ საზოგადოების ნაძირალა, ლოთ ტარასია ქუთათელაძეზე მიიტანა; მალე ეს ექვი მას ნამდვილ რწმენათ შეეცვალა და ორგანიზაციამ დაადგინა ტარასია ქუთათელაძის მოკვლა; ორგანიზაციის ხელმძღვანელმა ლადო ნადარეიშვილმა ეს დადგენილება გადასცა ამხ. ერშილე კაკაბაძეს, რომელმაც ტერორისტ ვლადიმერ ეძგვერაძეს წინადადება მისცა ორგანიზაციის დადგენილება სისრულეში მოეყვანა: ამხ. ვლადიმერ ეძგვერაძემ დილის ათ საათზე ხონის ბაზარში რევოლუციის ტყვიით სასიკვდილოთ დასჭრა ტარასია ქუთათელაძე, რომელიც რამოდენიმე წუთის შემდეგ გარდაიცვალა; თითონ ვლადიმერ ეძგვერაძე ჩაჯდა ლადია ანდრიაძეს საუკეთესო ეტლში და ქუთაისისკენ მიმავალ შარა-გზით გუბისკენ გაექანა. გზაში მათ შეხვდა გუბიდან დაბრუნებული კაზაკთა რაზმი, რომელმაც ტარასიას მკვლელობის შესახებ მხოლოდ ხონში დაბრუნებისას გაიგო; მეეტლე ანდრიაძე დაიჭირეს, სცემეს, აწამეს, მაგრამ მაინც ვერ გასტეხეს და ვერ ართქმევინეს, სად წაიყვანა მან ტარასია ქუთათელაძის მკვლელი ტერორისტი. ამ მკვლელობის შემდეგ კაზაკების ღამ-ღამობით თარეში და თავდასხმა შენელდა, რადგან ადგილობრივი კონტ-რევოლუციონური ელემენტები დაფრთხნენ და კაზაკებისათვის სამსახურის გაწევას და ჯაშუშობას ვერ ბედავდნენ.

ჩვენ ხუნწში დავეყავით ერთი თუ ორი კვირა, შემდეგ ისევ მათხოჯში დავბრუნდით, ამხ. ბუღუ და მიხაკო წერეთელი მათხოჯიდან ტფილისში წავიდნენ; მე კიდეც რამოდენიმე ხანი მათხოჯში დავყავი და შემდეგ კონსპირატიულ ბინებზედ ხონში ვცხოვრობდი. ამ დროს ხონის ორივე ორგანიზაცია შეერთებული იყო და ერთ კოლექტივს წარმოადგენდა. ალიხანოვი ხონში დიდის ზეიმით ჩამოვიდა; ხალხი მას ჰურ-მარილით შეხვდა. ბოქაულმა ფალავამ იგი დაარწმუნა, რომ ხონის რაიონი მთავრობისთვის საშიშროებას არ წარმოა-

დგენს და კმაყოფილი აღიხანოვი ხონიდან სამეგრელოში წავიდა; აღიხანოვის ჩამოსვლის დღეს მე ხონშივე პოლკოვნიკ ვიკტორ ქუთათელაძის ბინაზე ვინახავდი თავს; ხონიდან კაზაკები უკვე წამოვიდნენ და ჯარის კაცები მოვიდნენ; ორგანიზაცია ეხლა გართიანებული, კვლავ განაგრძობდა მუშაობას, რომელიც გამოიხატებოდა დუმისადმი დამოკიდებლობის გამორკვევაში. აქ ორი მიმართულება იბრძოდა—ბოიკოტისტური და ანტიბოიკოტისტური; პირველს ემხრობოდნენ ბოლშევიკები, მხოლოდ ნახევრათ ბოიკოტისტურ ტაქტიკას—მენშევიკები; ისინი წინადადებას იძლეოდნენ, რომ პროლეტარიატს მიეღო მონაწილეობა რწმუნებულების და ამრჩევლების არჩევნებში, ხოლო რწმუნებულების და ამრჩევლების საერთო კრებას უნდა გამოეტანა დადგენილება დუმის ბოიკოტის შესახებ. მეოთხე ყრილობამ ამ ესრეთ წოდებულმა სტოკოვოლმის შემაერთებელმა ყრილობამ საზოგადოთ ბოიკოტის ტაქტიკა შემცდართ გამოაცხადა და დაადგინა არჩევნებში მონაწილეობის მიღება; საქართველოში ანტიბოიკოტისტურმა ტაქტიკამ გაიმარჯვა და დუმაში არჩეული იქნა დეპუტატებათ მენშევიკები, რომელთაც დაარსეს სოციალ დემოკრატიული ფრაქცია.

1906 წლის აპრილში დუმა გაიხსნა. მე პირველი ამ დღეს დავბრუნდი ჩემს ბინაზედ ხონში და დავიწყე ლეგალურათ ცხოვრება. ორივე ორგანიზაცია—ბოლშევიკებისა და მენშევიკების ამის შემდეგ ერთად მუშაობდა 1908 წლის დეკემბრის საერთო რუსეთის კონფერენციამდე, სადაც ბოლშევიკურმა მიმდინერეობამ გამოიტანა მკაცრი რევოლუციები მენშევიკ-ლიკვიდატორების წინააღმდეგ. ამ დღიდან კვლავ მოხდა გათიშვა ხონის ორგანიზაციაში. მენშევიკებმა ლიკვიდატორული პლატფორმა მიიღეს: ორგანიზაციიდან გავიდნენ; ხოლო ბოლშევიკები დარჩნენ ორგანიზაციაში და მერვე კონფერენციის რევოლუციის საფუძველზე განაგრძეს მუშაობა; ეს მუშაობა არ შეწყვეტილა თვით დიდ ოქტომბრამდე, რომელსაც ხონის ბოლშევიკურმა ორგანიზაციამ ჩააბარა ბოლშევიზმის შეუბღალავი დროშა.

3. კიკალიშვილი.

პროფესიონალური კავშირების წარსუ- ლიდან

(ს ა მ ტ რ ე დ ი ა)

სამტრედიაში პროფესიონალური კავშირი 1905 წელს მხოლოდ რკ. გზის მუშებში იქნა მოწყობილი. თბილისიდან მომავრებული იყო სპეციალურად ერთი ამხანაგი, რომელიც სისტემატიურად დადიოდა და ადგილობრივად უწევდა ხელმძღვანელობას კავშირს. გაერთიანებული იყო 400—500 მუშა. რევოლუციონური მოძრაობა ხელს უწყობდა კავშირის ჩამოყალიბებას და მუშაობას. წესიერად იკრიბებოდა საწევრო გადასახადი (2 $\frac{1}{2}$ %). იმართებოდა სისტემატიურად საერთო კრებები, რომელზედაც კომიტეტი აკეთებდა ანგარიშს და სხ. კომიტეტში შედიოდნენ: იონა ბოკერია (მდივანი), ბერკაია (მოლარე), დათიკო შენგელია (თავმჯდომარე) და სხ. კომიტეტს ორ ლირსებია ლეგალურ პირობებში ხელ მეორედ გადაჩრევა. დაიწყო თუ არა რეაქცია, მოწვეულ იქნა საერთო კრება, რომელზედაც კომიტეტმა უკანასკნელად გააკეთა ანგარიში და ჯამუშების თვალ ასახვევად მთელი ორგანიზაცია დაშლილად გამოცხადდა, მაგრამ არალეგალურ პირობებში გადასული ორგანიზაცია მაინც თავის თავად დაიშალა.

1905 წელს ადგილობრივ ორგანიზაციას გარდა რკ. გზის მუშებისა, სხვაგან კავშირები აღარ მოუწყვია, თუმცა საამისო ნიჟარა იყო. აქ იყვნენ აბრეშუმის ქარხნის მუშები და დიდძალი ნოქრები და შეგირდები. სამტრედიაში იყო იმდროს დუქნების მთელი რიგი ცალკალკე მწკრივებათ თერძები, ხარაზები, მჭედლები, საყასბოები, დურგლები და სხვა. ესენი გაერთიანებული იყვნენ და ადვილად ახერხებდნენ ნოქრების და შეგირდების საშინელ ექსპლოატაციას. ნოქრებში იყო სოც.—დემ. უჯრედებიც მათ შორის შესაათე სანდრო მირიანოვის ხელმძღვანელობით.

მაგრამ 1905 წლის შემდეგ პროფესიონალური კავშირები წარმოიშვენ რამოდენიმეჯერ ადგილობრივად გაბატონებულ მენშევიკების არა თუ ხელმძღვანელობის გარეშე, არამედ, მათ მხრივ წინააღმდეგობის პირობებშიაც კი.

ასე, მაგალითად 1906 წლის გაზაფხულზე კავშირი ზეგნითაა დაკარგა და შეგირდებში. მისი ინციატივა ეკუთვნის იმ ხანად ბათუმის ჩამოსულ თერძებ პარმენ და ბიქტორ კიკაჩიშვილებთან მომუშავე პართენ ნადირიშვილს. გაერთიანდა კავშირში 190 წევრი. ვინაიდან ნოქრებში და შეგირდებში დაგუბებული იყო საშინელ უკმაყოფილება, პროფესიონალური კავშირის მოწყობა და გაფიცვების დაწყება ერთი იყო.

პირველსავე საერთო კრებაზე (ტაბელვანის ტყეში), რომელზედაც მიღებული იქნა კავშირის წესდება, გამომუშავებული იქნა „ხაზინებისადმი“ წარსაღგენად მთელი რიგი მოთხოვნები, რომლის დაუკმაყოფილებლობის გამო უნდა მომხდარიყო გაფიცვა. მოთხოვნები დაახლოებით იყო შემდეგი: 1) 8 საათის სამუშაო დღე; 2) სპეციალური კომისიის დაარსება, რომელსაც ევალება, 3) ხელფასის რაოდენობის გამომუშავება; 4) დუქნების გაღება-დაკეტვის დროის დანიშვნა; 5) შეგირდების აყვანა; 6) შეგირდების არ დაშვება 14 წლამდე; 7) ღამით მუშაობის აკრძალვა; 8) წესიერი მოპყრობა და სხ.

დღემდე წინააღმდეგობის შეუწყველმა „ხაზინებმა“ წამოყენებულ მოთხოვნებს უარით უპასუხეს. გამოცხადდა თუ არა გაფიცვა, მათ მოიწვიეს შტრეიკბრეხერები, ნათესავები, ცოლები, ძმები და სხ. მაგრამ გაფიცულებმა შეაიარაღეს ამხანაგები და შტრეიკბრეხერობას სასწრაფოდ მოუღეს ბოლო. გაფიცვამ მიიღო სერიოზული სახე, რომელმაც პოლიციასთან ერთად შეაშფოთა მენშევიკებიც, რომლებიც იმ ხანათ თავს გრძნობდნენ პარლამენტარიზმის საუკუნო სასუფეველში და გაშმაგებით აწარმოებდნენ ლიკვიდატორულ კამპანიებს, განსაკუთრებით ურჩ წითელიშვილის რაზმს განსაიარაღებლად. მათ გაფიცულებს არა თუ რაიმე ხელმძღვანელობა გაუწიეს, არამედ გამოუცხადეს აშკარა ბრძოლა. ერთ-ერთ საერთო კრებაზე გაფიცულებს მენშევიკებმა კომიტეტის სახელით მიუგზავნეს სპეციალური დავალებით პროპაგანდისტი ვინმე მანჯგალაძე, რომელმაც დაგმო ასეთი გამოსვლები და პროვოკაციად აღიარა იგი. რასაკვირველია, გაფიცულებმა ასეთ „დარიგებას“ არავითარი ანგარიში არ გაუწიეს. გაფიცვა დამთავრდა გაფიცულთა გამარჯვებით, შედგა კომისია ექვსი კაცისაგან, თვითელ მხრიდან იყო სამ-სამი კაცი. კომისიამ წარდგენილი პირობები მიალბინა „ხაზინებს“. გაფიცვის პერიოდში მთავრობა გაფაციცებით დაეძებდა ხელმძღვანელებს. აღსანიშნავია, რომ ამ გაფიცვებში ხელმძღვანელები არ ლეზულობდნენ მონაწილეობას. ხელმძღვანელობს მხოლოდ ცნობილი ადგილობრივი მუშები

ამხანაგი ნადარეიშვილი და ადგილობრივებიდანვე სულ უსახელო, უცნობი რევოლუციონერები.

ასევე მენშევიკების ხელმძღვანელობის გარეშე მოეწყო მეორეხელ პროფესიონალური კავშირი რკინისგზებელთა შორის 1907 წლის გაზაფხულზე. ინიციატივა აიღეს ესერებმა, გაერთიანებულ იქნა სამოცი მუშა. შემოიღეს საწევრო გადასახადი. კრებები იმართებოდა ფოთის ქუჩაზე მდებარე ტერენტი ჟგულავას ბინაში, მოდიოდა სისტემატიურად ლიტერატურა. ადგილობრივ ამხანაგებიდან კორესპონდენტათ არჩეული იყო ბიბლიოთეკარი—ესერი სოლოვოივი. კავშირი უშვებდა ანგარიშს ადგილობრივ მუშაობის შესახებ ადგილობრივ ესერების გეკტოგრაფზე, რომელიც გადაქცეული იქნა თითქმის თვით კავშირის კუთვნილებათ. კომიტეტში შედიოდნენ: ხრისტოვსკი (ანარქისტ-კომუნისტი), კოსტა კვანტალიანი (ესერი), გიორგი ტორონჯაძე ბოლშევიკი), კალაძე (ესერი) ისიდორე ბახტაძე (მაშინ მენშევიკი, ახლა ბალშევიკი), ვლადიმერ სტურუა, და პოპოვი. მოლარეთქპირველად გ. სტურუა იყო, შემდეგ ისიდორე ბახტაძე.

ამ დროს რკინისგზაზე და თითქმის მთელს რაიონში, გარდა წითელიშვილის სამოქმედო რაიონისა, ორგანიზაცია მკვდარია და რევოლუციონური მოძრაობის არავითარი ჰაქანი არ ისმის.

რეაქციით დაშუბულ მუშებში კავშირის მუშაობამ შემოიტანა ერთგვარი სიხალისე. მოთმინებიდან გამოსულმა და წათამაშებულმა მუშების ერთმა ჯგუფმა დაუნიშნა ტერორი ერთს ყველაზე უფრო სასტიკ ადმინისტრაციის წარმომადგენელს „დესიატნიკ“ კალაიარ-შჩევს. ვინაიდან ტყვიის გასროლა ქალაქის მახლობლად შეუძლებელი იყო, განზრახული იყო, რომ კალაიარაშჩევი ჩაემწყვდიათ ტომარაში, ეცემნათ და შემდეგ გადაესროლათ რაიონში. მაგრამ, მოკრეს რა ყური ამ მზადებას სოროებში გალურსულმა მენშევიკებმა, თავს იდევს შავრაზმელის დაცვა და მუშებს დაუწყეს მუქარა და გაფრთხილება.

ამ კავშირს აღარ უარსებებია ერთ წელიწადზე მეტი. რაღაც დღემდე გამოურკვეველ მიზეზების გამო ჩავარდა კავშირის ერთ ერთი სულის ჩამდგმელი და მოუსვენარი მუშაკი—ხრისტოვსკი (იმდროს ის არ იყო პირწავარდნილი ანარქისტი, როგორიც გახდა შემდეგში. ხრატოვსკი 1917—19—19 წლებში ძალიან დაუახლოვდა ბოლშევიკებს და მენშევიკების წინააღმდეგ სასტიკად გამოდიოდა). ხრისტოვსკის დაპატიმრების შემდეგ რესპრესიები გაგრძელდა და კავშირებიც სამუდამოთ დაიშალა.

კავშირის ხელმძღვანელთა გაცემაში ექვი იყო აღებული ზოგიერთ ორგანიზაციის წევრებზე. მაგრამ. საუბედუროთ, მოხდა თუ არა თებერელის რევოლუცია, მენშევიკებმა სასწრაფოდ გადაასხეს სურბელა ადგილობრივ ჟანდარმთა და პოლიციის არქივებს, რომლებშიც აღმოჩნდებოდნენ არა თუ დიდძალი მანამდე უცნობი ჯაშუშები, არამედ ბევრი თვით მენშევიკების გამხილებული ცნობებიც. არქივი შეკრებილ იქნა ვითომც ქუთაისში წასაღებათ გრიშა ურუშაძის მიერ და იკარგება უგზო უკელოდ. კავშირის ხელმძღვანელთა გაცემაში ბრალი დასდევს მხოლოდ გიორვი გორგაძეს რომლის მიერ მიცემული „სვოდკა“ აღმოჩნდა შემთხვევით ქარმდართა სამმართველოში, რის გამო ის 1917 წელს იქნა გასამართლებული.

ვალ. გეგეშიძე.

ტერორისტის მოგონებანი.

სოციალ-დემოკრატიული ტაქტიკა, თუმცა ჰკრძალავდა ინდივიდუალურ ტერორს, მაგრამ პარტია ზოგიერთ შემთხვევაში ამ საშუალებას მაინც მიმართავდა ხოლმე. მე მინდა ჩემი მოგონებების სახით „რევ. მატთანეს“ მკითხველებს გადავცე პარტიის დავალებანი ჩემ მიერ მოხდენილ ტერორისტული აქტების და სხვა ამხანაგთა მასში მონაწილეობის შესახებ, რაც ინტერესს მოკლებული არ იქნება ჩვენი რევოლუციონური ისტორიისთვის.

1901 წლიდან ვმსახურებდი რკინის გზის მთავარ სახელოსნოს სარონოდო განყოფილებაში. მაშინ 18 წლისა ვიყავი. ამავე სარონოდო სააღმშენებლო განყოფილებაში გავიცანი სტეფანე ზაქრაძე, ზაქარა ჩოდრიშვილი, გიორგი სტურუა და ტიხონი სანაძე. ეს ამხანაგები იყვნენ, რომელთაც შემავგებიან ჩემი კლასიური მდგომარეობა და ამიხსნეს სოც. დემოკრატიული პროგრამა. მალე ამომირჩიეს ათის თავად და პარტიულ გადასახადს ვაგროვებდი. გარდა ამისა მავალებდნენ დაფარული კრებისათვის ოთახის შოვნას, რომელიც მეტი წილი ჩემ ოთახში ხდებოდა. აგრეთვე დავალებული მქონდა არალეგალური ბროშურების (პროკლამაციის) დანაწილება და დარიგება მთელ სარონოდო ცეხში და აგრეთვე სტალიარის ცეხშიც. არალეგალური ლიტერატურა მქონდა ოთახის სახურავში და იქ ვანაწილებდი ცალცალკე სომხურ, რუსულ და ქართულ ბროშურებს—პროკლამაციებს.

1903 წ. სტეფანე ზაქრაძემ და გიორგი ვანოს-ძე სტურუამ დამავალეს მომეკლა სარონოდო განყოფილებაში მომუშავე მექვამე განჩაროვი, როგორც მუშათა კლასისთვის მავნე პიროვნება. ამ აქტის შესრულება ვიკისრე, რისთვისაც ზაქრაძემ მომცა რევოლვერი (ბრაუნინგი). ეს იყო ჩემი პირველი გასვლა ტერორისტულ ასპარეზზე. როცა განჩაროვი სამუშაოთ მიდიოდა სარონოდო განყოფილებაში, დავხვდი დავესროლე. დავჭერი მძიმედ მუხლში, რის შემდეგ უვარგისი შეიქმნა მუშაობისათვის. მე კი თავს ვუშველე. ჩემს მაგივრად დაიპირეს პარმენ სვანიძე, რომელიც რამოდენიმე თვის ციხეში ჯდომის შემდეგ სასამართლომ გაამართლა.

ამის შემდეგ ტიხონა სანაძის ხელმძღვანელობით შესდგა ტერორისტთა ჯგუფი. 1903 წელს სტეფანე ზაქარაძის და ზაქარაჩოდრის შვილის დავალებით მძიმეთ დავექერით სამორიგო ოთახში ბრიგადირი სამსონ გამყრელიძე, როგორც მავნებელი მუშათა კლასისა. გამყრელიძე მორჩა კრილობისაგან და ამის შემდეგ ემხრობოდა მუშათა მოძრაობას. ამავე 1903 წ. სანაძეს ხელმძღვანელობით მოეკალით დურგალი ეზეფოვიჩი, როგორც მავნებელი მუშათა კლასისა. ამავე წელს მე და ტიხონა სანაძე დაუხვდით ნაძალადეგში რკინის გზის ეკლესიიდან მომავალ ლიანდაგის მუშების უფროსს (დოროქინი ნასტერს) და სროლა აუტყვეთ, მაგრამ მან თავს უშველა და თავის საცხოვრებელ ოთახში შევიარდა. მეორე დღეს მუშებმა გადმოგვეცხა, რომ პალტო დახვრეტილი ჰქონდაო და თვითონ კი უვნებლად გადაარჩენილიყო. მიზეზი ამისა ის იყო, რომ ტანზე სცმოდა ჩაჩქანი. ამის შემდეგ მუშებს კარგათ ეპყრობოდა.

1903 წელს მოხდა საპირველმაისო დემონსტრაცია, სადაც ეხლა მუშათა სასახლეა. ავწიეთ წითელი დროშა, რისთვისაც ყაზახებთან და პოლიციასთან შეტაკება მოგვიხდა. ამხ. სტეფანე ზაქარაძემ და სტეპკო პარკუსაძემ აღმოაჩინეს ჯაშუში მამულაშვილი, რომელიც იყო მოთავსებული ნაძალადეგში ილიკო ხავთასის სახლში. ბევრი კითხვა-ძიების შემდეგ საბუთების მიხედვით თვითონაც გამოტყდა. იგი ყოფილიყო ნამდვილი ჯაშუში. ამისთვის მიიღო ჩვენი პარტიისაგან ჯილდო. ჯაშუში მამულაშვილი ყელ-გამოჭრილი დავაგდეთ დეპოს ამოსასვლელ გზაზედ ბაქების წინ შუალამისას.

1904 წელს ჩვენ ტერორისტთა ჯგუფში მივიღეთ ნიკოლეიშვილი. ამავე წელს, ს. ზაქარაძემ გამოგვიცხადა სახელოსნოს უფროსი ხელოსნის პავლოვის მოკლა, როგორც მტანჯველი მუშათა კლასის. ამ აქტის შესრულება იკისრა ამხ. ნიკოლეიშვილმა. მე კი მცველად გავყე. დაუხვდით მომავალს სამსახურში თავის სახელოსნოს კანტორის ახლოს, სადაც მიეპარა ნიკოლეიშვილი და ესროლა რევოლვერი. ტყვიამ თავის კანი გადასწვა, თვითონ პავლოვმა კი იმავე წამში სროლითვე უპასუხა, რომლითაც მუცელში დაჭრა მსუბუქათ ამხ. ნიკოლეიშვილი. მოინდომა მისი დაჭერა, ეხმარებოდნენ მაშინდელი პატრიოტი მუშები. მე აღარ დავაცალე, ვიძვრე რევოლვერი და შეუტეი; ისინი თავზარდაცემულნი გაიქცნენ. ამ შემთხვევით ისარგებლა პავლოვმა და გაიქცა თავის კანტორაში. შემდეგ მსუბუქად დაჭრილი ამხ. ნიკოლაიშვილი სახელოსნოდან გამოვიყვანე და სოფელში გავგზავნე. პავლოვი თუმცა გვიცნობდა ორთავეს, მაგრამ რაღაც მიზეზების გამო არ გავცცა.

1904 წ. მთავარ სახელოსნოს წარმომადგენლებმა გიორგი თათუხოვმა დაგვიბარა მე და ამხ. სანაძე დიდუბეში თავის საცხოვრებელში სტეფანე ზაქრაძის თანხმობით წავედით თათუხოვთან, სადაც დაგვიხდდა თბილისის კანდიტერების წარმომადგენელი და აგვისხნა მუშების დევნა და ჯაშუშური მოქმედების საკადიტროს პატრონის ალიხანოვის, რომელსაც საკანდიტრო ჰქონდა ვორონცოვის ძეგლის პირდაპირ. ვიკისრეთ ამ აქტის შესრულება. წავედით მეორე დღეს ოთხი ამხანაგი: მე, ტიხონა სანაძე, ნიკოლეიშვილი და ნოე თევზაძე. მიუახლოვდით თუ არა ვორონცოვის ძეგლს დაგვიხედნ ცხენოსანი ყაზახები, რომლებიც ყარაულობდნ ალიხანოვს, რადგანაც მუჭარის წერილი მიეღო. მაშინ იძულებული ვიყავით უკან დავბრუნებულიყავით, განზრახვა მხოლოდ მესამე დღეს მოვიყვანეთ სისრულეში. მე და ნოე თევზაძემ ვიკისრეთ აქტის შესრულება. სანაძე და ნიკოლეიშვილი გარეთ დარჩნენ დასახმარებლად, პირველად მე შევედი საკანდიტროში, შემდეგ შემომყვა ამხ. თევზაძე. ესროლა ალიხანოვს. იგი სასიკვდილოთ დაიჭრა, თევზაძე მაშინვე გარეთ გავარდა. სროლა მოუხდა პოლიციელებთან. ნიკოლეიშვილმა უღალატა და დაიშალა. მე კი დავრჩი ალიხანოვთან, რადგანაც იმ შემთხვევაში შეუძლებელი იყო გარეთ გამოსვლა. მერე ვიდროვე და გამოვიპარე გარეთ. (სადაც დამხვდა კანდიტერების წარმომადგენელი და ერთად ნაძალადევი წამოვედით, რის შემდეგაც გამოვიდა ამხ. სანაძე და მაცნობა ამხანაგების დაჭერის შესახებ). თევზაძე და ნიკოლეიშვილი დაიჭირეს, უკანასკნელი გაიქცა, რის შემდეგ ჩვენც დაგვიჭირეს. მე მკვლელობის ნამდილ მონაწილეობაზედ უარს ვამბობდი, რის გამოც ვიჯექი ოთხი თვე ნახევარი ციხეში. ჩენი ციხიდან გამოსვლის შემდეგ ტერორი უფრო გამწვავდა. 1904 წ. შევაცენეთ ტერორისტთა პატარა ჯგუფი სტეფანე ზაქრაძის ხელმძღვანელობით. ზაქრაძემ განმიცხადა მოკვლა მთავარ-სახელოსნოში მომუშავე მჭედელ კრაფჩენკოსი, როგორც ჯაშუშისა ვიკისრე აქტის შესრულება. მცველად გამომყვა ამხ. ტალაბაძე, დაუხვდით რკინის გზის საავადმყოფოს წინ ქუჩაზედ. მივეპარე ჯაშუშ კრაფჩენკოს, ვიძრე რევოლვერი, დავაცემინე ერთი, მივაყოლე მეორე, მაგრამ გამიცრუვდა, რევოლვერმა მიღალატა, არ გავარდა. მაშინათვე მომიბრუნდა და სროლა დამიწყო ჯაშუშმა და თან ყვიროდა დაიჭირეთო. ამ დროს კი ამხ. ტალაბაძემ მიღალატა და გაიქცა დიდუბისკენ. მე შევარდი რკინის გზის საავადმყოფოს ეზოში, სადაც დამიხვდნენ მოსამსახურენი (სტოროეები), მათ განიზრახეს ჩემი დაჭერა. მე მაშინვე ვიძვრე რევოლვერი და შეუტიე სტოროეებს. ისინი თავხარდაცემულნი გა-

იქცნენ, მაშინვე მივარდი კარებს, გავალე და თავს უშველე. ჯაშუში კრაფჩენკო კი მიიჭრა დაბანაკებულ ჯარის უფროსთან და გამოუცხადა თავის შემთხვევა, რისთვისაც იმ წამსვე ერთი როტა შეიარაღებულმა სალდათებმა დაიწყეს თარეში ჩემს დასაქერათ. (იმითი ცდა კი უშედეგოთ დამთავრდა, მე თავს უშველე. მაშინათვე გადავეცი ჩემი უბედური საქმის შემთხვევა ამხ. ზაქარაძეს) ამის შემდეგ სტეფანე შეუდგა საქმის შესრულებას. ერთი კვირის შემდეგ გაიყოლია ამხ. ვიქტორ ჯიქიძე და მოკლეს რკინის გზის საავადმყოფოს ასასვლელ კიბეზედ. ასე დათავდა ჯაშუშ კრაფჩენკოს საქმე. ამის შემდეგ სტეფანე ზაქარაძის დავალებით მე და ამხ. ტალაბაძე წავედით მთავარ სახელოსნოს დურგალ იანას მოსაკლავათ, როგორც მოლაღატე და გამცემი მუშათა კლასისა. დაუხვდით ნაძალადევში, მას მიეპარა ტალაბაძე და სროლა დაუწყო, მაგრამ არც ერთი არ გავარდა, რევოლვერმა უღალატა. ჯაშუშმა იაონმა განიზრახა ხერხით დაქერა მაშინ მე აღარ დავაცალე და ვესროლე რევოლვერი, რითაც დავეჭერი. 1905 წ. 17 ოქტომბერს მანიფესტის დროს ხულიგნები ახდენდნენ დაცემას და ცეცხლის წაქიდებას სახლებისას, რათა ხელი შეეშალათ ხალხის მოძრაობისთვის და ამის ხულისათვის ჩვენც რითაც შეგვეძლო იმათ უმასპინძლებოდით, მოყავდათ დაქერილი ხულიგნები. მათ ვათავსებდით ნაძალადევის სამკითხველოს ქვეშ სარდაფში, ამითი მიმღები მე ვიყავი. ამ დაქერილ ხულიგნებიდან აღმოჩნდა ერთი ყაზახი ხელმძღვანელი, რომელიც გამოკითხვის შემდეგ დაგვემუქრა და გვითხრა—დაიცადეთ ამ სამი დღის შემდეგ თქვენ ხორცს შევჭამთო. ეს მე ველარ მოვითმინე და განუცხადე ამხანაგებს იმ ყაზახის მოკვლის შესახებ, რომელიც გავიყვანეთ ნაძალადევის მინდორში და მოგვალით 1905 წ. სტეპკო ფარქუსაძის ხელმძღვანელობით. 1905 წ. 22 ნოემბრიდან დაიწყო სომხ. თათართა შეტაკება, რომელიც გაგრძელდა 26 ნოემბრამდის, ამ დროს მეფის მოადგილე ვორონცოვ დაშკოვმა მოგვცა ბერდანკები, რათა დაგვეცვა წესრიგი სომეხ თათართა შეტაკების დროს. იარაღის დამრიგებელნი შემდეგი ამხანაგები იყვნენ: გიორგი მარსაგოვი ს. ფარქუსაძე, ს. ზაქარაძე, ფირცხალავა, რომლებიც ურიგებდნენ პარტიულ ამხანაგებს. ამის შემდეგ დაგვანაწილეს—ზოგი დაგვაყენეს რკინის გზის სადგურზედ, რათა მატარებლით მოსული თათრები და სომხები გაგვეცილებინა თავთავიანთ სახლებში, ზოგი ამხანაგები კი გაგზავნეს თათრის მოედანში წესიერების დასაცავათ. 1905 წ. დეკემბრის 22-23-სა ხულიგნების ნაძალადევზედ და დიდუბეზედ დაცემას მოველოდით, ამისათვის თითქმის მცხოვრებლების უმრავლესობამ დაანებეს თავი თავის საცხოვრებელ სახლებს

ტერორისტის მოგონებანი

და გაიქცნენ სოფლათ. ვინც კი დავრჩით იმ დროს ყველა ამხანაგებს გადაწყვეტილი გვქონდა დაგვეცვა მუშათა უბნები ხულიგნების თავდასხმისაგან. აი ამისთვის ვმორიგეობდით რიგ რიგათ სხვადასხვა ადგილას.

1905 წელს საერთო გაფიცებებში აქტიურ მონაწილეობას ვღებულობდი შტრკბრებელების წინააღმდეგ, რათა სამუშაოთ არ გაგვეშვა. 1906 წ. ჯაშუში დაშკოვსკი მოკლეს ნაძალადევში იურიევის ქუჩაზე ცალ მკლავას სარდაფის წინ. ამ დროს მოვარდა სახარატოში მომუშავე ხულიგნების ტერორისტთა წამქეზებელი სკოკოვი და ცეცხლი წაუკიდა სარდაფს. მთლად გადაიწვა შენობა, რადგან არავის მისცეს გაქრობის უფლება.

1906 წ. შევაყენე ტერორისტთა პატარა ჯგუფი. ვიყავით მე, ჩიტო ცეცხვაძე, ილიკო მაისურაძე და ნიკო ფოფხაძე. 1906 წ. ს. ზაქარაძემ გამომიცხადა მომეკლა ტოკარში მომუშავე სკოკოვი, როგორც ჯაშუში, ხულიგნების ტერორისტების წამქეზებელი. მეც სისრულეში მოვიყვანე. ჩემი ჯგუფის დახმარებით მოვკალი ნაძალადევში, იურიევის ქუჩაზე, ცალ მკლავას პადელის წინ. ამ დროს, ე. ი. შესრულების დროს ისევ ჩემი ამხანაგის გასროლილ ტყვიით დაიჭრა ამხ. ი. მაისურაძე, რომელიც წავიყვანე და მივიყვანე გიორგი კოშკაძესთან და ვთხოვე, რათა დროებით დაემალა თავის სახლში. ჩიტო ცეცხვაძე წავიდა სპარსეთში და დაიღუპა ბრძოლის დროს. ილიკო მაისურაძე წავიდა ფორიას რაზმში, ამხ. ფოფხაძე კი გაიქცა არ ვიცი საითკენ. ამის შემდეგ კიდევ, 1907 წ. ხელახლა შევაყენე ტერორისტთა ჯგუფი, რომელებიც იყვნენ შემდეგი მომქმედნი ამხ. ამხ.: სანდრო ჯიქურაშვილი, დათა მიქაძე და მიშა ლაშქარაშვილი, იმავე წელს მოვკალით დეპოს მემანქანე ჯაბოვი, როგორც გამცემი მუშათა კლასისა, ამის შემდეგ ამხ. ჯიქურაშვილი წავიდა ფორიას რაზმში, როგორც სალდათობიდან გამოქცეული. ამის მაგივრად ჯგუფში შემოდიოდა მიშა კოზლოვი, რომლის დახმარებით იქნა სასიკვდილოთ დაჭრილი გოროდოვოი იოსები, რომლის გვარი არ მახსოვს. ეს ტერორისტული აქტი მოხდა ნაძალადევში, ძეგველოვის დუქნის წინ. რადგან გოროდოვოი სიკვდილს გადაურჩა და ამასთანავე იცნობდა ამხანაგებს, ამის გულისათვის მიქაძე და კოზლოვი გაიქცნენ. დავრჩით მე და მიშა ლაშქარიშვილი. 1908 წ. მოვკალი ნაძალადევში მეიზოვე, რომელიც პოლიციას საგანგებოთ ჰყავდა დაყენებული, რათა თვალ ყური ედევნებინა მუშათა მოძრაობისათვის და ტერორისტთა ჯგუფისათვის. ამ მკვლელობის შემდეგ ჩემს მაგივრათ დაიჭირეს თედორე სოხაძე და ზაქარია დვალა, რის შემდეგ ორივე ამხანაგები ციმბირში გაგზავნეს.

ამის შემდეგ დაიშალა ჩვენი ტერორისტთა ჯგუფი. რის შემდეგ ვასრულებდი პარტიულ დავალებებს 1917 წ. 1908 წ. გაჩნდა მძარცველთა ჯგუფი ნაძალადევში, რომელიც მოსვენებას არ აძლევდა მცხოვრებლებს და თბილისში მოსიარულე მეურმე ჯღებკაცებს. ამ მძარცველთა ჯგუფმა მოკლა მთავარ სახელოსნოს მუშა ზეინკალი პეტრე ფთაძე. ეს იყო უდანაშაულო მუშა. ხალხის წინაშე მოკლა მძარცველთა ჯგუფის ხელმძღვანელმა სანდრო ჯავახიშვილმა თავის ჯგუფის დანიშნულებით, მაშინ მივაგენი მძარცველების ხელმძღვანელს, სანდრო ჯავახიშვილს, რომელიც ლაშქარაშვილის დახმარებით სიკვდილს გადურჩა—თუმცა მსუბუქათ დავჭერი ტყვედ, მაშინ კი გაჯაფრებულმა მძარჯველთა ჯგუფმა განიზრახეს ჩემი და ლადიკო ბატონასაშვილის მოკლა, მაგრამ ვერ მოახერხეს.

გლებობა გვთხოვდა გიორგი ამილახვრის მოკლას. ვიკისრეთ აქტის შესრულება და წავედით თბილისიდან სამი ამხანაგით ჩემის ხელმძღვანელობით და თან წავიყვანეთ ვანო ნავროზაშვილი. სუყველა ამხანაგები ეიყავით საუკეთესო იარაღით შეიარაღებული; ამ დროს იყვენ ჩემთან ამხ. სანდრო ჯიჭურაშვილი და დათა მიქაძე. როდესაც მივედით სოფელ მოხისში, მაშინათვე ჩაუსაფრდით მოხისიდან სოფელ ხაშურზე გადმოსასვლელ გზაზე გიორგი ამილახვარს მოსაკლავად, სამი დღე და ღამე ვყარაულობდით, მაგრამ ჩვენი ცდა უშედეგოდ დამთავრდა, რადგანაც ამილახვარისთვის გაეგებიებინა გლებს ჩვენი განზრახვა, რისთვისაც გ. ამილახვარი წასულიყო მეორე გზით ს. ხაშურში. აედექი და მეორე დღეს გავგზავნე ვ. ნავროზაშვილი, სადაც მართლაც შეხვედროდა გ. ამილახვარი. იძულებული ვიყავით ისევ ტფილისში დავბრუნებულიყავით. ასე უშლიდა ხელს ზოგიერთა ჯაშუში გლები ტერორისტების განზრახვას გ. ამილახვარის მოკვლის შესახებ. 1907 წელს ნაძალადევში, აუზის ქუჩაზე, მცხოვრებ ვანო ბერიძეს (მომუშავეა მთავარ სახელოსნოში სპორიკებსში) ღამე დაეცენ მძარცველები, მაგრამ ერთი მძარცველთაგანი შეიპყრეს და ძალზე ეცემათ, რის შემდეგ ს. ზაქარაძემ გამომიძახა მთავარ სახელოსნოდან, მე, ნებიერიძე და ძალზე ნაცემი დამცემი გადმომცეს რათა გამომეტება და მეტყმევიებინა დანარჩენი ამხანაგების გვარები, რომლებიც იღებდნენ მონაწილეობას დაცემაში. მეც წაყიყვანე ჩემ საცხოვრებელ ოთახში, სადაც მოვიდნენ ამხ. ს. ზაქარაძე და ქორიძები. დამცემს, რომლის გვარი აღარ მახსოვს, მივეცი წინადადება, გაცეა თავის ამხანაგები, ისიც იძულებული შეიქნა ეთქვა.

ამდენმა ბრძოლამ თვითმპყრობელ ჯალათების წინააღმდეგ იქონია გავლენა და ყურთა სმენა დამაყლდა, მაგრამ დღესაც მზათ ვარ დავიცვა მტრისაგან საბჭოთა სახელმწიფო უკანასკნელ სისხლის წვეთამდე.

ილია ნებიერიძე.

პარტიული არქივი *).

Российская соц.-дем. Рабочая Партия

Пролетарии всех стран, соединяйтесь!

Тифлисский Пролетарии.

1 Марта 1910 г.

№ 2

Орган Тифлисского Комитета

№ 2.

„ტფილისის პროლეტარი“.

მიმდინარე მომენტი უპირველესად ხასიათდება იმ მოვლენით, რომ არც ერთი კლასი, საზოგადოების არც ერთი ფენა, გარდა მამულის მქონე თავად-აზნაურობისა კმაყოფილი არაა ახლანდელი მდგომარეობით.

პროლეტარიატისა და გლეხობის უკმაყოფილებაზე ლაპარაკიც კი არ არის საჭირო, რადგანაც ამ კლასების არც ერთი მოთხოვნილება დაკმაყოფილებული არ არის, გაძლიერებული რეაქცია კიდევ უფრო აძლიერებს მათ ტანჯვას, რომელთაც ერთად იზრდება მათი უკმაყოფილება.

ყურადღების ღირსია ის გარემოება, რომ მდგომარეობით უკმაყოფილოა ბურჟუაზია, რომელიც აღფრთოვანებით შეეგება რევოლუციის დამარცხებას და ქვეყნის დამშვიდებას. ბურჟუაზიის მიერ მოწვეული კრებები და ბურჟუაზიული პრესა აშკარა უკმაყოფილებას გამოსთქვამს მთავრობის მიმართ. რით უნდა ავხსნათ ეს? საქმე ისაა, რომ რეაქციის გამარჯვებით მართვა-გამგეობის საქმე ხელში ჩაუვარდა არა ბურჟუაზიას, არამედ — მამულის მქონე თავად-აზნაურობას. ბურჟუაზია მოელოდა ბურჟუაზიულ კონტრ-რევოლუციას, მიიღო კი ფეოდალური კონტრ-რევოლუცია. ის მოელოდა ბურჟუაზიის დიქტატურას, მიიღო კი მამულის მქონე თავად-აზნაურობის დიქტატურა“ („პროლეტ.“). თავისი მოლოდინი ბურჟუაზიას გაუცრუვდა.

*) იხ. „რევ. მატჩანე“ № 1 (21) — 1929 წ.

ბურჟუაზიისთვის აშკარაა, რომ ამნაირად მთავრობა აწყობს ახალს აუცილებელ რევოლუციონურ აფეთქებას. მან იცის, რომ მართველობის საჟე არის მამულის მქონე თავად-აზნაურობის ზელში და ეს ვერ უზრუნველყოფს ქვეყანას მომავალი რევოლუციისაგან, რომლისაც მას უფრო ეშინია, ვიდრე რომელიმე რეაქციისა.

თავის მხრით მთავრობაც გრძნობს, რომ ყველაფერი რიგზე არ არის.

მართლაც, გლეხთა მასების „დასამშვიდებლათ“ და მათ „დასაკმაყოფილებლად“ შეითხზილმა კანონმა, 9 ნოემბრის კანონმა (თემიდან გამოყოფვა) კიდევ უფრო დააჩქარა ამ მასების გაღარიბება. ამ კანონით სარგებლობა ნახეს გლეხების უმნიშვნელო შეძლებულმა ნაწილმა—კულაკებმა და მუქთა-ხორებმა.

მუშათა კლასის „დაწყნარებასა“ და „დაკმაყოფილებაზე“ ლაპარაკიც კი ზედმეტია. მთავრობის ყველა მუშაობა ამ მხრით ყოველთვის დამარცხებით თავდებოდა, უკანასკნელი მისი ცდა—კანონპროექტი მუშათა დაზღვევის შესახებ პირდაპირ სასაცილოა.

შინაგან პოლიტიკასთან ერთად მთავრობა დამარცხებას განიცდის საგერო პოლიტიკაში. სადაც კი გამოიჩინა მან თავისი საქმიანობა, ყველგან შერცხვენილი გამოვიდა. ყველგან ერთი და იგივე დამარცხება განიცადა: ბალკანეთშიც, სპარსეთშიც, შორეულ აღმოსავლეთშიც.

ხაზინას კი 13 მილიარდი ვალი აქვს. აუარებელი ხარჯების დასაფარავად მთავრობა იძულებულია მიჰყიდოს უცხოეთის კაპიტალისტებს უმდიდრესი ადგილები—შემოსავლის წყარო.

ამას ემატება ეკონომიური კრიზისი, უმუშევრობა ქალაქებში, შიმშილობა სოფლებში: შარშანდელმა შემთხვევით კარგმა მოსავალმა ვერ გაუმრთელა კრილობა მრავალმილიონიან რუსეთის გლეხობას: ერთის მხრით იმის გამო, რომ სუსტად იყო განვითარებული ტრანსპორტი, გლეხის ხორბალი ვერ იქნა გატანილი ბაზარზე, მეორეს მხრით გლეხობის მთელი შემოსავალი შთანთქა გადასახადებმა, თვით გლეხობა კი იძულებული შეიქნა ეშიმშილნა.

სახელმწიფო სათათბიროს როლის შესახებ ზედმეტია ლაპარაკი. სათათბირო გადაიქცა მთავრობის ყურმოკრილ მონად და არავინ მას ანგარიშს არ უწევს.

ამნაირად მომავალ მოძრაობასთან საბრძოლველად მთავრობას დარჩენია მხოლოდ ძველი, ნაცადი საშუალებანი: რეპრესიები, ტლანქი, უბეში ძალადობა. მას მთელი ქვეყანა შებოჭილი ჰყავს სამხედრო წესებით და გაძლიერებული დაცვით, აძლიერებს ჯაშუშებისა და

პროვოკატორების ინსტიტუტს, შეაქვს კანონ-პროექტი ჟანდარმთა ახალი განყოფილებების დაარსების შესახებ „კრამოლის“ აღმოსაფხვრელად.

დიახ, რამდენიმე წლის „კრამოლასთან“ განუწყვეტელი ბრძოლის შემდეგ, „რევოლიუციის საბოლოო დამარცხების შემდეგ“, მთავრობას მაინც ეშინია კრამოლის, ის ცახცახებს მისი სახელის გაგონებაზე. ამიტომ მოქალაქე მისთვის არაარაობაა, ყოველგვარ ადამიანურ ღირსებებს მოკლებული პოლიციელი, ჯაშუში და პროვოკატორი— ყველაფერია. და რუსეთის მთელი ბედ-იღბალი მათ ხელშია.

იქმნება ცხოვრების ისეთი ატმოსფერა, იმდენათ მოწამლული, რომ კულტურული ადამიანის ცხოვრება ბორკილებშია გამოკედილი. ასეთია ახლანდელი მდგომარეობა. მეტად ვითარდება თვითმკვლელობა. ასე მაგ., ქ. ადესაში ორი დღის განმავლობაში სიცოცხლეს ესალმება 40 კაცი. მოსკოვში 1908 წლის განმავლობაში თავი მოიკლა 594 კაცმა, 1909 წელს კი—675 კაცმა, პეტერბურგში—1905 წ.—354 კაცმა, 1908 წელს—1442 კაცმა, 1909 წელს ექვსი თვის განმავლობაში—1191 კაცმა. და ეს ცნობები სავსებით სრული არ არის. რამდენია ისეთი მსხვერპლი, რომელთა შესახებ ცნობები არ ყოფილა გაზეთებში დაბეჭდილი! ცხადია აგრეთვე, რომ ასე არ არის საქმე მხოლოდ პეტერბურგში, მოსკოვში და ადესაში. ასე ხდება მთელს თვითმპყრობელურ რუსეთში...

ამნაირ მდგომარეობაში ვიმყოფებით ჩვენ ამ ქამად. მაგრამ ასე დიდ ხანს ვერ გაგრძელდება. ამ გზით სიარული ქვეყანას მიიყვანდა გადაგვარებამდე და მის სრულიად ამოწყვეტამდე. ცხოვრების გადახალისება აუცილებელია. და ამაში დაინტერესებული კლასები: პროლეტარიატი და გლეხობა, თავის თავზე მიიღებენ ამ ამოცანას და შეასრულებენ მას.

ამის ნიშნები უკვე სჩანს. მართალია, ჯერ მხოლოდ პროლეტარიატი—რევოლიუციის ავანგარდი, ანთავისუფლებს თავის ძალებს ქაოტიურ მდგომარეობისაგან, აწყობს მათ ორგანიზაციულად, ამზადებს მათ ახალი ბრძოლისთვის. ეჭვი არ არის, რომ პროლეტარიატის მაგალითს მიჰბაძვს გლეხობაც.

მიუხედავად უკმაყოფილებისა ბურჟუაზია არ შეავსებს რევოლიუციონერების რიგებს, რადგანაც მას მასების უფრო მეტი ეშინია, ვიდრე მალალი სფერების და ურჩევნია თავისი გემრიელი ლუკმა მიიღოს კონტრ-რევოლიუციის საშუალებით, ვიდრე რევოლიუციის.

ამნაირად თანამედროვე ცხოვრების განმახლებელთა როლი ეკისრება ორ უმთავრეს კლასს—პროლეტარიატს და გლეხობას,

ყველაზე დიდი მუშაობის შესრულება მოუხდება პროლეტარიატს და მის პარტიას—სოციალ-დემოკრატიას.

ამიტომ საქმეთა ახლანდელი ვითარება მოუწოდებს მუშაობისაკენ პროლეტარიატის დიადი მიზნის ყველა მომხრეებს. ვინც მონაწილეობას არ ღებულობს სოც. დემ. მუშაობის რომელიმე დარგში, ვინც ხელს არ უწყობს სოც. დემ. თავისი ისტორიული როლის მიღწევაში, ვინც გაურბის საერთო საქმეს, რომ გაიუმჯობესოს თავისი პირადი ინტერესები,—ის სამუდამოთ თავს ირიცხავს იდეალისტების მებრძოლ მოქალაქეთა სიიდან, ასეთ პირს პროლეტარიატი არასდროს არ ჩასთვლის თავისად.

თანამედროვე მომენტი არ არის პესიმიზმისა და სასოწარკვეთის გამომწვევი, ის მოგვიწოდებს ბრძოლისთვის, მუშაობისთვის იმ ფარგლებში და იმ გზით, რომლითაც მიეგვლინება მრავალ-ტანჯული რ. ს. დ. მ. პარტია.

და ჩვენც მოუწოდებთ ყველას ამ ბრძოლისა და მუშაობისაკენ.

პარტიული პრესიდან.

როგორც ეს უკვე ჩვენ ვიცით, ამ რამოდენიმე ხნის წინად ამხ. გ. პლებანოვმა მკაცრად გაილაშქრა თავისი ფრაქციის ყოფილი ამხანაგების—ლიკვიდატორების წინააღმდეგ და წამოაყენა ლოზუნგი: გენერალური გამიჯვნა ლიკვიდატორებისაგან, ორივე ფრაქციის მარქსისტული ელემენტების დაახლოება.

ც. ო.—„სოც.-დემოკრატ“-ის მე-10 ნომერში მოთავსებულია საინტერესო წერილი გამიჯვნისა და დაახლოვების შესახებ. წერილი ეკუთვნის პარტიულ მენშევიკს ალ. მოსკოვსკის და შეიცავს საინტერესო მასალას ლიკვიდატორების დასახასიათებლად. მოგვყავს უფრო საინტერესო ადგილები.

ავტორი აღნიშნავს რა ლიკვიდატორების გაჩენას მოსკოვში, სწერს:

„ახლად შობილებმა პირველსავე დღესვე გასწყვიტეს ყოველგვარი კავშირი პარტიულ მუშებთან, აღიარეს რა პროპაგანდა, აგიტაცია, ქვერაიონული, რაიონული, საერთო საქალაქო, საოლქო და სხ. კონფერენციები და კომიტეტები „კონსპირატიულ-რეაქციონურ ინსტიტუტად“, რომლის წინააღმდეგაც ისინი, „ახალი მიმდინარეობის“ წარმომადგენლები იბრძოლებენ იმ მიზნით, რომ საბოლოოდ „დაანგრიონ“ „ძველი“ პარტია.

ბ. ბ. ლიკვიდატორებისათვის ლეგალური დაწესებულებები — ეს ისეთი პოზიციაა, საიდანაც უფრო მოსახერხებელია ს. დ. პარტიის ციხე-სიმაგრეებისათვის ტყვიების დაშენა. პარტიის ტალახში ამოსვრა, პარტიის არსებობის ელემენტარული საფუძვლების ტალახიანი მემჩანური ფეხებით გათელვა, მისი კრილობების სასაცილოდ აღება, მისი ავადმყოფობით დატყობა, საძაგელი დაცინვა-ხითხითი დარჩენილ მუშაკებისადმი — აი „ახალი მიმდინარეობა“ ყველა ჯურის, რანგისა და ხარისხის ლიკვიდატორებისა.

მოიგონეთ მკითხველო თქვენ ადგილობრივი ლიკვიდატორები. განა ისინი არ იყვნენ, რომ ამას წინად ყველაფერს „ძველს“ ისინი მიწასთან ასწორებდნენ! მაგრამ გავყვეთ ავტორს:

„მაგრამ ახლა, როცა „რეფორმატორებმა“ განიცადეს სრული დამარცხება, როცა მათი ანტი-პარტიული სახარება პროლეტარული ზიზლის საგანია, ისინი ყოველ მოხერხებულ შემთხვევაში იწყებენ იერემიადას. „განა ჩვენ პარტიის წინააღმდეგი ვართ?“ არასოდეს, მაგრამ ეს ძველი ფორმები... ამიტომ ჯერ-ჯერობით კოოპერატივები... მაგრამ ყოველთვის ხომ არ იქნება ასე!“.

აი რანაირი არიან ეს ლიკვიდატორები! როდესაც მათ უხდებათ პროლეტარიატის წინაშე თავიანთ შეხედულებათა გამოფენა, ისინი ნალავენ საკუთარ ფიზიონომიას და თავი მოაქვთ პარტიულობის დამცველებათ. მთელი განსხვავება თითქოს ორგანიზაციის ფორმებში იყოს!

მაგრამ ისინი განზრახ ფარავენ ჭეშმარიტებას. ისინი მარქსისტები არ არიან. ჩვენი პარტიისთვის ისინი საშიში ხალხია, ბევრი მათგანი უმეგობრდება კადეტებს და პროლეტარული მოძრაობის სხვა მტრებს. ისინი უარყოფენ ჩვენს „პროგრამა მინიმუმს“, უარყოფენ დემოკრატიულ რესპუბლიკას, ჩქარა სოციალიზმის უარყოფამდე მივლენ, ამიტომ ავტორის აზრით:

„პროლეტარის“ მიმდევარი მემარცხენე მენშევიკები და ბოლშევიკები — რა გვარი უთანხმოებაც არ უნდა არსებობდეს მათ შორის სხვადასხვა საზოგადოებრივ ძალთაღმე და მოკიდებულების საკითხი იქნება ეს თუ საკითხი „რა ვაკეთოთ“, „როგორ ვაკეთოთ“ და ბოლოს პერსპექტივის საკითხი, ყველა ისინი იმდენათ მტკიცედ დგანან მარქსისტულ ნიადაგზე, რამდენათაც ისინი გამოდიან ფილოსოფიური და სოციალური მატერიალიზმიდან, იმდენათ დგანან რევოლუციონურ ტაქტიკაზე და ხელს არ სჭიდებენ ყოველგვარ ილიუზიებს საზოგადოებისა და სახელმწიფოს მშვიდობიანი, უმტკივნელო განვითარებას, — ისინი არიან ერთად ერთი ელემენტი, რომლებიც

უზრუნველყოფენ პარტიისთვის ნაყოფიერ არსებობას. მაგრამ ჩვენ, გაერთიანების „კონსერვატორებსა და რეაქციონერებს არაფერი გაგვეგება სრულიად გათქვეფისა და გაერთიანების შესახებ. ვიდრე პარტია არ გაწმენდილა წვრილ-ბურჟუაზიულ ფენებისაგან, რომლებიც მრავლად მოიპოვებიან ორივე ფრაქციებში, ვიდრე ის არ განთავისუფლებულა ფილოსოფიური და ტაქტიკური რევოლუციონიზმისაგან და თავისი ძველის ძველი ავადმყოფობის — ბიუროკრატიზმისაგან — გათქვეფისა ან გაერთიანების შესახებ ლაპარაკიც კი არ შეიძლება“.

ჩვენ გადავდგით პრაქტიკული ნაბიჯები ასეთი დაახლოვებისათვის. სხვათა შორის ჩვენი გაზეთის № 1-ში ჩვენ მოვეწოდებდით პარტიულ მენშევიკებს ჩვენთან ერთად სამუშაოდ. და თუ ჩვენს მოწოდებას ვასაველი არ ჰქონია, ამაში უპირველეს ყოვლისა დამნაშავეა ჩვენი „ძველი ავადმყოფობა — ბიუროკრატიზმი“, რომლის შესახებაც ლაპარაკობს ალ. მოსკოვსკი. ეს ბიუროკრატიზმი და „ძველი ღმერთების“ მოუდრეკელობა (რომლის დასამარცხებლად ჩვენ მოვეწოდებთ პარტიკულული ამხანაგი, რაშიაც ჩვენ მას სავსებით ვეთანხმებით) შესაძლებლობას აძლევს ლიკვიდატორებს გაეხვიონ პარტიულობის სამოსელში და მუშაობენ რა ლიკვიდატორულად თავი მოაჩვენონ მასებს უმანკო ბატონებათ. ჩვენ ერთხელ კიდევ წინადადებას ვაძლევთ ადგილობრივ პლენანოვის მიმდევართ, თუ ასეთები არსებობენ რუსეთის ამხანაგების მაგლითის თანახმად გასწყვიტონ კავშირი ლიკვიდატორებთან და ბოლშევიკებთან ერთად იმუშაონ პარტიულ ნიადაგზე. თუ ისინი ამას არ იზამენ, ამხ. პლენანოვს ხელის ჩაქნევით სრული უფლება ექნება სთქვას: „მაშასადამე, ყველა ტფილისელები ლიკვიდატორები არიანო“.

დაბოლოს ეთანხმება რა ავტორი პარტიაში საერთოდ მიღებულ შეზღუდვებს თანამედროვე მუშაობის შესახებ, კითხვას უყენებს „გოლოს სოც.-დემ.“ რას ემხრობა ის:

„ჩვენი სოც.-დემ პარტიის აღორძინებას, თუ მის ლიკვიდაციას. თუ აღორძინებას, მაშინ რათ დაუჭირა მან მხარი ლიკვიდატორებს და გაილაშქრა ჩვენს წინააღმდეგ, და თუ ის ლიკვიდატორებს ემხრობა, რომელი საბუთით უწოდებს თავს „სოციალ-დემოკრატს“.

ალ. მოსკოვსკიმ „არ უწყის“ „გოლ. სოც.-დემ.“ მიმართულების შესახებ და ამიტომ ამის შესახებ ეკითხება მას. ჩვენ კი ვიცით, რომ გაზეთი ლიკვიდატორული მიმართულებისაა, მაგრამ სამაგიეროდ „არ ვიცით“ რა მიმართულების არიან ადგილობრივი მენშევიკები და ვეკითხებით მათ: ვის მხარეზე არიან ისინი? „გოლ. სოც.-დემ.“

თუ პლენაროვის მხარეზე. ამ კითხვაზე ჩვენ ვერ მივიღებთ ვერავითარ გარკვეულ პასუხს. არა გვგონია ამხ. აღ. მოსკოვსკიმ მიიღოს რაიმე პასუხი. საქმით „გოლ. სოც.-დემ.“ ყოველთვის იქნება ლიკვიდატორების ხმა, მაგრამ ამის შესახებ აშკარად არასოდეს არაფერს იტყვიან. საქმით ადგილობრივი მენშევიკები ყოველთვის იქნებიან „გოლ. სოც.-დემ.“ მხარეზე და პლენაროვის წინააღმდეგ, მაგრამ ამის შესახებ ისინი აშკარად არაფერს იტყვიან.

ვერაფერს გახდებით. „ახალი მიმართულების“ ადვოკატი ბუნებით თავჩაქინდრული დადიან, მაგრამ ეს დიდი უბედურება არ არის.

ჩვენ აღ. მოსკოვსკისთან ერთად, ღრმად გეწამს, რომ ძველი ღმერთების მოდრეკასთან ერთად ჩვენი პარტია გადალახავს ყოველგვარ დაბრკოლებას და ჩვენი პარტია შეურყევლად გასწევს წინ „ვიდრე ცოცხალია მუშათა მოძრაობა“.

ამიტომ „დღის წესრიგში“ ადგილებზე მუდამ უნდა იყოს ბრძოლა „ღმერთებთან“, ბრძოლა „ბიუროკრატიზმთან“ და აქედან გამომდინარე ყოველგვარ ბოროტებასთან.

9 იანვარი 1905 წ.—9 იანვარი 1910 წ.

უკვე გავიდა მთელი ხუთი წელი. დიდი დროა თითქოს მას შემდეგ გასული, მაგრამ თითქოს გუშინ იყო ეს ამბავი. რუსეთის რევოლუციის როგორც მეგობრებმა, ისე არა მეგობრებმა აღიარეს, რომ 9 იანვარი არის მისი დასაწყისი, არის რევოლუციის უვერტიურა. და ეს შეიძლებოდა შეეცვალა იანვრის მოძრაობის უნებლიე ბელადის გამცემლობას, პროლეტარული რისხვის ძალუმმა აფეთქებამ აამოძრავა რა ფართო მასები, ყოველივე პირადი წაშალა ამ მოძრაობაში. როგორიც არ უნდა ყოფილიყო გაპონის ზრახვები და არა მარტო მისი, არამედ მოძრაობის ყველა ხელმძღვანელთა, 9 იანვარი ისტორიაში შევა როგორც ერთი უდიდესი იარაღი, პროლეტარული სისხლით ჩაწერილი რუსეთის და მთელი საერთაშორისო პროლეტარიატის კალენდარში.

1905 წლის იანვარი იყო რევოლუციის პირველი საფეხურის ბრძოლის ფაზის, ქარიშხალისა და შეტევის დასაწყისად. 1910 წ. იანვარი—არის ბევრი საბუთი იმის დასამტკიცებლად, რომ ეს არის რევოლუციონურ ძალთა არევ-დარევის დასასრულის დასაწყისი, რომელსაც (რევ. ძალებს) გაუგონარი სისასტიკით და განადგურებით თავს დაატყდა კონტრ-რევოლუცია. ამ ორ თარიღთა შორის სძევს

ერთის მხრით რევოლუციონური აღგზნების უმაღლესი ეპოქა საყოველთაო გაფრთხილებით, მუშებისა, ჯარისკაცების და მეზღვაურების აჯანყებებით, მოძრაობით ღარიბ გლეხთა შორის; მეორე მხრით—რევოლუციის მაქსიმალურად დაცემა, მისი პროლეტარული არმიის დაქსაქსვა, გლეხთა ძალების გახრწნა, ე. წ. ლიბერალური ბურჟუაზიის აშკარა გამცემლობა ბურჟუაზიულ-დემოკრატიული იდეალებისა, „ინტელიგენციის“ გადასვლა კაპიტალის სამსახურში, გამყიდველობა და რენეგატობა.

მძაფრი იყო რუსეთის კონტრ-რევოლუციის შემოტევა. ძნელია იმის უარყოფა, რომ კაპიტალისტური ევროპის არც ერთი ქვეყანას არ განუცდია ისეთი შავი ხანა, ისეთი ალვირ-წახსნილობა ბურჟუაზიულ-ბატონ-ყმური კონტრ-რევოლუციისა. ისეთი სასტიკი ბრძოლა ცეცხლითა და მახვილითა პროლეტარიატის წინააღმდეგ. მაგრამ როგორი ძლიერი წინააღმდეგობა გაუწია რუსეთის პროლეტარიატმა—რუსეთის რევოლუციის ამ ბელადმა—მიუხედავად იმ მძიმე გამოცდებისა, რომელშიაც ის ჩაგარდა.

უკანასკნელი თვალსაჩინო მოძრაობა თავისი გაქანებითა და მასში პროლეტარიატის როლის მიხედვით იყო ჩვენი რევოლუციის წინადა. კომუნის აჯანყება 1871 წელს. შეადარეთ კომუნის დამარცხების შემდეგ ახლო წლებში არსებული საფრანგეთის არმია რუსეთის რევოლუციის პირველი ეტაპის დამარცხების შემდეგ არსებულ რუსეთის პროლეტარულ არმიას. საფრანგეთის პროლეტარიატი იმდენათ იყო დამარცხებული, რომ კომუნის დამარცხებიდან 5 წლის შემდეგ შესაძლებელი შეიქნა მუშათა კონგრესების მოწვევა (როგორც მაგ. მუშათა ყრილობა, 1876 წ., სადაც წარმოდგენილი იყვნენ იმდროინდელი საფრანგეთის ნამდვილი ორგანიზაციები), სადაც გაბატონებული იყვნენ ბურჟუები, სადაც მუშები უარყოფდნენ კომუნას, ლიკვიდაციას უკეთებდნენ თავიანთ წარსულ შეცდომებს, ნებას აძლევდნენ შეეფუროთებიათ სოციალიზმისათვის, იცავდნენ რენეგატობას, ჯერ კიდევ 1878 წელს კომუნის 7 წლის შემდეგ საფრანგეთში შესაძლებელი იყო მუშათა ყრილობის მოწვევა, რომელზედაც მუშათა ორგანიზაციების 136 დელეგატიდან მხოლოდ 8 კაცმა აღიარა თავი სოციალიზმის მომხრედ. ის, ვისაც დაეკარგა რწმენა რუსეთის პროლეტარიატის ძალაში, დეე, მან ცნობები რუსეთის მუშების სულიერი განწყობილების შესახებ შეადაროს საფრანგეთის მუშების ზემოდ მოყვანილ სულიერ განწყობილებას. რუსეთის სოციალ-დემოკრატიის არც ერთი უბოროტესი მტერი არ უარყოფს, რომ ყველაზე მძიმე მომენტებში კონტრ-რევოლუციის ყვე-

ლაზე სასტიკ ხანაში რუსი მუშები როგორც კი მიიღებდნენ მცირე შესაძლებლობას (არჩევნები, გაფიცვები, მე-2 სახ. ს. დ. დეპუტატების გასამართლება, ლეგალური ყრილობები და სხ.) ექნებოდა გამოხატავდნენ თავიანთ ერთგულებას რევოლიუციას დროშისა და სოციალიზმისადმი. რუს. პროლეტარიატის ერთგულება ს. დ. დროშისადმი არის აქსიომა, რომლითაც თავიანთ მოქმედების დროს ხელმძღვანელობენ მუშათა კლასის მრავალრიცხოვანი მტრები—დაწყებული ხელისუფლებიდან ლიბერალურ ბურჟუაზიამდე. ბურჟუაზიის მთელი ძალ-ღონე, რომ შეიჭრას მუშათა შორის სიმპატიის მოსაპოვებლათ თავდება მარცხით. ყველა ჯურის გამცემელთა ცდებს ამ მხრით სასტიკი წინააღმდეგობა უპირდაპირდება პროლეტარიატის მხრით. საკმაოა მივუთითოთ მხოლოდ ერთ იმ მიზეზთაგანზე, რომელიც იწვევს ამას: ის საერთაშორისო ატმოსფერა, რომელშიაც იშლება ჩვენი ბრძოლა, ის უდიდესი მორალური მხარის დაქერა, რომელსაც რუსეთის პროლეტარიატი ღებულობს საერთაშორისო სოლიდარობის ნიადაგზე, სადაც ამ 30 წლის განმავლობაში მუშათა მოძრაობა განმტკიცდა, გაიზარდა და გადაიქცა უდიდეს ძალად.

არა მყვირალა მანიფესტაციებით, არა მქუხარე მიტინგებით, არა მასიური გაფიცვებით, არა სამგლოვიარო მსვლელობით დაღუპულ მებრძოლთა საფლავებზე აღნიშნავს რუსეთის პროლეტარიატი ღირსშესანიშნავს 9 იანვრის წლის თავს. ამისთვის ჩვენ წელსაც არ მოგვეპოვება საკმაო ძალები. ჩვენ იძულებული ვიქნებით აღვნიშნოთ ეს დღე გარეგნულად უბრალოდ. მაგრამ წელსაც რუსი მუშები გამოხატავენ არა ერთს მაგალითს იმის დასამტკიცებლად, რომ ისინი დგანან რევოლიუციისა და სოციალიზმის ნიადაგზე, რომ მათ ახსოვთ თავიანთი დაღუპული მებრძოლნი, რომ ისინი დაუღალავად ემზადებიან ახალი ბრძოლებისათვის, რომ მათ შეუპოვრად წინ მიაქვთ თავიანთი დროშა. („ს. დ.“)

ვისთან, ვის წინააღმდეგ.

ისე აზროვნობა და მოქმედება, როგორც ვაზროვნობდით და ემოქმედობდით წინად, სიარული ნაცადი გზით, იმ ტაქტიკის გატარება, რომელსაც წინად ვატარებდით,—შეუძლებელი შეიქნა. რამდენათ მეტი დრო გადის, იმდენათ უფრო სასტიკ ზომებს მიმართავს რუსეთის ულტრა-რეაქციონური მთავრობა სოციალ-დემოკრატიული მუშათა პარტიის წინააღმდეგ. 102 მუხ., კატორღა 4—8 წლამდე „დამოკლეს მახვილად“ ჰკიდია ჩვენზე პარტიული მუშაობის დროს.

ეს გარემოება აშინებს მუშების უმრავლესობას, რომლებიც ჯერ გაუწაფავი არიან კლასიურ ბრძოლაში, სოციალისტურად ჯერ მოუმწიფებელნი არიან. ამიტომ ჯერ კიდევ ისინი გაურბიან პარტიულ ორგანიზაციებს.

ამასთან ჩვენი რიგებიდან ბევრი მოკლებულია თავისუფლებას. ბორკილებში ჩაქედით მათ შეუძლიათ მხოლოდ იოცნებონ ჩვენი მომავალის შესახებ. ბევრი ჩვენი რიგებიდან სიყვდილით დასაჯა რუსეთის მთავრობამ. ზოგიერთები კი, რომლებიც ჩვენს რიგებში მუშაობდნენ, ახლანდელი სინამდვილის წყალობით აღმოჩნდნენ საზოგადოების ნაძირალთა—შანტაჟისტების, ყაჩაღების, ჯაშუშების და პროვოკატორების რიგებში. ზოგიერთები კი მიეკედლენ ლიბერალურ-ბურჟუაზიულ და მაქსიმალისტურ-ანარქისტულ პარტიებს.

მართალია, ბევრი შერჩა ერთგულად ძველ დროშას: ისინი მომხრენი არიან სოციალიზმისა და რევოლუციის. მაგრამ... მათ უარი სთქვეს აქტიურ მუშაობაზე, მთელი თავიანთი იმედები და შრომა სხვებს დააკისრეს, თვითონ კი პატივით მოიგონებენ ხოლმე. მსგავსად რუსი ლიბერალებისა, დაღუპულ მებრძოლთა სახელებს. არავითარ ძალას ისინი პარტიისთვის არ წარმოადგენენ. ძირს მუშაობა! ძირს ტაქტიკა! გაუმარჯოს პროგრამას, გაუმარჯოს ფრაზებს! აი რა შეიძლება იყოს მათი ლოზუნგი.

ამნაირ სურათს წარმოადგენს სოციალური განვითარების პრცესი, დაწყებული 1905 წლიდან დღევანდლამდე.

ამნაირად, ერთს დროს როგორც რიცხვით, ისე გავლენით უდიდესი რუს. სოც. დემ. მუშ. პარტიის მცირე ნაწილი მუშაობს საზოგადოებრივ ასპარეზზე ჩვენი არალეგალური ორგანიზაციების სახით. და ეს ნაწილი შეადგენს ჩვენი პარტიის ბირთვს; ეს ნაწილი უნდა შეიქნეს მომავალი რევოლუციის შთამგონებელი. მან უნდა მოძრაობაში და მოქმედებაში მოიყვანოს ყველა ძველი და ახალი პარტიული მუშაკები. არსებულ არალეგალურ ორგანიზაციებში კი უმრავლესობას შეადგენენ ბოლშევიკები. დიახ, ამ ეამად რუს. სოც.-დემ. მუშათა პარტიის დროშა იმყოფება ბოლშევიკების ხელში. ეს არის ერთადერთი ფრაქცია, რომელიც თავგამოდებით იცავდა და ახლაც იცავს პარტიულ არალეგალურ ორგანიზაციებს, რომელსაც ჩვენი პარტიის მომავალი ძალა სწორად აქვს გაგებული, პარტიის თანამედროვე ორგანიზაციული მშენებლობა მასში რევოლუციისა და სოციალიზმის შინაარსის შთაბეჭდვით.

მენშევიკების საკმაოდ დიდი ნაწილი ეგრ. წოდებული ლიკვიდატორები როგორც მთელს ქრუსეთში, ისე ჩვენში, თავიანთი თავ-

შეუკავებელი ოპორტუნიზმის გამო არ შეუძლიათ შეურიგდენ ბოლ-
შევიკების ნამდვილ სოციალ-დემოკრატიულ ტაქტიკას, და რომ თავი
გაინთავისუფლონ მისგან, ისინი „რასკოლსაც“ კი მიმართავენ და
დამოუკიდებელი ორგანიზაციის დაარსებას. ოითონ მოკლებულნი
არიან ყოველგვარი მუშაობის უნარს, ჩაფლულნი უპრინციპობის
ჭაობში, ფიქრობენ კი გახდენ პროლეტარიატის ხელმძღვანელები...
მაგრამ არა, ამხანაგებო, ვინც წინასწარ დაჰქარგა იმედი გამარჯვე-
ბისა, ის ვერასოდეს ვერ გაიმარჯვებს“ ლიკვიდატორები ჰპირდე-
ბიან ახალს ზღაპრულ ორგანიზაციების მოწყობას ლეგალურ ნიადაგ-
ზე, სადაც შეიძლება პარტიული მუშაობის წარმოება და სადაც შეიძ-
ლება ორგანიზაცია დაუზიანებელი დარჩეს. მაგრამ ეს თავის მოტ-
ყუილებაა, ამხანაგებო. ვისაც სინამდვილის ეშინია და მას გაურბის,
ის თავის მხედველობას და სხვა გრძნობებს ატყუილებს. სწორედ ასე
იქცევიან ლიკვიდატორები.

ჩვენი ამხანაგური რჩევა ასეთია: ვისაც სწამს პარტიის მომავა-
ლი, ვისაც სურს დადგეს პროლეტარიატის წითელ, ინტერნაციონა-
ლურ დროშის ქვეშ, ვინც ჯერ კიდევ აფასებს პარტიულ თავმოყვა-
რეობას, ვინც არ უნდა იყვეთ თქვენ—ბოლშევიკები თუ მენშევიკე-
ბი, გაკიცხვა გამოუცხადეთ ლიკვიდატორულ მიმდინარეობას, რომე-
ლიც უარყოფს პარტიულ ორგანიზაციას, გაამაგრეთ პარტიული
ორგანიზაციები, გაადიდეთ მათი რიცხვობრივი შემადგენლობა და
მზად შეხვდით მომავალ რევოლუციონურ გამოსვლას, რომელიც
აუცილებელია იმიტომ, რომ მოიპოვება მეორე ძალა, გარდა რევო-
ლუციისა, რომელსაც შეიძლება რეაქციის განადგურება.

ძველი მენშევიკი.

რედაქციისაგან: ამ წერილს ჩვენ სავსებით ვეთანხმებით; რე-
დაქცია აცხადებს, რომ ის სიამოვნებით მოათავსებს ამხანაგ მენშე-
ვიკების წერილებს. მცირე განსხვავება არ შეიძლება ამის დამაბრკო-
ლებელ მიზეზად ჩაითვალოს.

პარტიის ცხოვრებიდან.

რუსეთი. როცა ლიკვიდატორები აწარმოებდნენ თავიანთ სახე-
ლოვან კამპანიას და დორბლ-მორეული ამტკიცებდნენ, რომ პარტია
მოკვდა, მისი ლეში უნდა მიწას მივაბაროთო, ამის დასამტკიცებლათ
მათ მოჰყავდათ საქმეთა ვითარება რუსეთში: „შეხედეთ, ამბობდნენ
ისინი, რუსეთის სამრეწველო ცენტრებში, სადაც ერთს დროს ორგა-

ნიზაციები ძლიერი იყო, ახლა იქ არაფერი არ არსებობს“. აქ ისინი ყოველთვის აპარებდნენ. მართლაც, რუსეთში, ისეთ ცენტრებში, როგორიც არის პეტერბურგი, მოსკოვი და ცენტრალური სამრეწველო რაიონი, ორგანიზაციები ყოველთვის იყო. მაგრამ ჩვენ ვემყარებოდით არა ამ მდგომარეობაზე. ორგანიზაციის შესუსტების ფაქტს ჩვენ ვაღიარებდით, მაგრამ ვაცხადებდით, რომ ეს გარემოება არავის უფლებას არ აძლევს ილაპარაკოს პარტიის სიკვდილის შესახებ. თუ ის დღეს სუსტია, ხვალ შეუძლია გაძლიერდეს და ჩვენი ვალია მივიღოთ ყოველგვარი ზომები საორგანიზაციო კრიზისის მშვიდობიანად გადასაჭრელად.

1908 წელს შესდგა საერთო რუსეთის კონფერენცია, რომელმაც აღიარა, რომ ჩვენმა პარტიამ დიდი ხანია თავი დააღწია ერთ ალაგას გაყინვას და რომ მის ცხოვრებაში იწყება აღორძინების ახალი ეპოქა.

ცხოვრებამ გაამართლა კონფერენციის აზრი. მიუხედავად სასტიკი რეპრესიებისა, პარტიიდან ინტელიგენციის წასვლისა, ორგანიზაცია თანდათანობით სდგება მუშების მეთაურობით, ლიკვიდატორების ლაყბობა პარტიის სიკვდილის შესახებ ცხოვრებამ არ გაამართლა. არც ერთს სამრეწველო ცენტრში ეს მიმდინარეობა არ განმტკიცდა. მის წინააღმდეგ ამხედრდნენ ერთნაირად ბოლშევიკი და მენშევიკი მუშებიც.

მიუხედავად რეპრესიებისა, პროვოკაციისა და მით გამოწვეული ორგანიზაციის ჩაყარდნისა, ორგანიზაცია დღითი-დღე სდგება და განაგრძობს წინანდებურათ სოციალიზმისა და რევოლუციის გზით სიარულს.

ეს ნათლად სჩანს ორგანიზაციების ანგარიშებიდან, რომლებიც იბეჭდება საზღვარგარეთის პარტიულ ორგანოებში. სამწუხაროდ, ამ გამოცემებს ჩვენ ვღებულობთ ჯერ-ჯერობით მეტად განსაზღვრული რაოდენობით, რაც ჩვენ იძულებულს გვხდის ჩვენი გაზეთის ფურცლებზე გადავსცეთ მოკლე ცნობები პარტიის ცხოვრებიდან.

ამ ხანად ჩვენს მკითხველებს გავაცნობთ ორი-სამი უკანასკნელი თვეების ცნობებს.

ყველაზე ძლიერი ორგანიზაციები არსებობენ პეტერბურგში და მოსკოვში. ორივე ამ ქალაქში რევოლუციურად მუშაობენ საქალაქო და სარაიონო კომიტეტები. პეტერბურგის კომიტეტი ხელმძღვანელობდა დამატებითი არჩევნებს სახელმწიფო სათათბიროში წარსულ წელს.

ორივე ორგანიზაციამ მხურვალე მონაწილეობა მიიღო ორ ლე-

გალურ ყრილობაზე (საფაბრიკო-საქარხნო ექიმთა და ლოათობის წინააღმდეგ ბრძოლის), მუშაობას ორგანიზაციებში აწარმოებენ თითონ მუშები.

1908 წლის ზაფხულზე ჩავარდნის შემდეგ ჩქარა იქნა აღდგენილი ოდესის კომიტეტი, სადაც, სამწუხაროდ, „ოტზოვისტების“ წყალობით მოხდა გათიშვა. ორგანიზაციის ხელმძღვანელობათ ჩატარდა რამდენიმე გაფიცვა მეტად მოხერხებულად. რამდენიმე თვის წინად აღდგენილ იქნა ნიკოლაევის კომიტეტი, რომელსაც დიდი კავშირი ჰქონდა სამხრეთ რუსეთთან.

არ არის ცუდათ საქმე სოცმოვოს ორგანიზაციაში. გაძნელებულმა მდგომარეობამ შეასუსტა ფრაქციული ბრძოლა.

დვინსკში აღდგენილია დანგრეული ორგანიზაცია. არის კავშირი ჯარისკაცებთან, რომელთაც აქვთ თავისი საკუთარი ცენტრი, არსებობდა მოწაფეთა დამხმარე ჯგუფი. უკანასკნელად ყველა დაპატიმრებულ იქნა, მაგრამ ჩქარა მუშაობა განახლდა ახალი ძალებით.

სარატოვში შედარებით სუსტად სწარმოებს მუშაობა.

ორგანიზაცია არსდება ცარიცინში და ვოლგის სანაპიროს სხვა რაიონებში, სადაც იწყება მოძრაობა გლეხებსა და კაზაკებს შორის.

თითქმის ყოველი ანგარიში გვაუწყებს, რომ მოთხოვნილება ლიტერატურის, პროპაგანდისა და აგიტაციის დიდია, რომ ძალების უყოლობით იძულებული ვართ უარი გსთქვათ ამა თუ იმ სახის სამუშაოზე.

კარგათაა დაყენებული მუშაობა პოლონეთის და ლიტვის ს. დ. შორის, აგრეთვე ლატიშთა მხარეში და ებრაულ ორგანიზაცია ბუნდში.

პოლონეთის, ლიტვის და ლატიშთა ს. დ. იცავენ იმ თვალსაზრისს, რასაც იცავენ ჩვენი პარტიის უმრავლესობა. ბუნდში ბრძოლა სწარმოებს პარტიელებს და ლიკვიდატორებს შორის. უმრავლესობა იქაც პარტიელებია.

შემდეგი ნომრიდან ჩვენ უფრო ვრცელ ცნობებს მოვათავსებთ პარტიის ცხოვრებიდან.

მოკლე შენიშვნა.

ცოტა ქვემოთ მკითხველი წაიკითხავს აღმაშფოთებელ ცნობას: სიღნაღის ყოფილი კომიტეტის ბეჰედი აღმოჩნდა ვილაც ნაძირალეზის ზელში, რომელნიც სარგებლობდნენ თავიანთი პნელი მიზნებისთვის.

ჩვენ, რა თქმა უნდა, არ გვალეღვებს ის გარემოება, რომ სიღ-

ნალში გაჩნდნენ შანტაეისტები და ისარგებლეს შემთხვევით. არა, ეს ახალანდელ დამყაყებულ ატმოსფერაში ჩვეულებრივი მოვლენაა. ჩვენ გვაკვირვებს და გვაშფოთებს ის გარემოება, რომ შანტაეისტებს შე-
 საძლებლობა ეძლევა ისარგებლონ პარტიული ბეჭდით.

ჩვენ კითხვას ვაყენებთ: როდის მოხდა სიღნაღის კომიტეტის ლიკ-
 ვიდაცია, რატომ არ ჩამოართვა კომიტეტმა ბეჭედი, ეს ხომ მისი მო-
 ვალეობა იყო! ეს რომ ასე მომხდარიყო, ახლა შანტაეისტებს შესაძ-
 ლებლობა არ ექნებოდათ შეესრულებიათ თავიანთი საზიზღარი საქ-
 მე პარტიის სახელით. ლიკვიდატორების ორგანოს ლიკვიდაციის მოხ-
 დენაც არ შეუძლია როგორც წესია.

ასეთი მდგომარეობაა სიღნაღში. რა ხდება სხვაგან? სად არის
 იმის გარანტია, რომ სხვაგანაც ასე არაა საქმე? ჩვენ ვიცით, რომ
 ზოგიერთ ალაგას არის სხვადასხვა „ნვენტარი და იკარგება იმიტომ,
 რომ თვალყურს არავენ ადევნებს. განა ასე უნდა მოპყრობა პარ-
 ტიულ ქონებას?

ეს გარემოება ხელ-ახლა ადასტურებს, რომ საოლქო კომიტეტს
 არავითარი უნარი არ შესწევს დადებითი მუშაობისთვის. მან ადგი-
 ლი უნდა დაუთმოს სხვას, მაგრამ ამაზე შემდეგ. ახლა კი დაუყო-
 ნებლივ ზომები უნდა იქნას მიღებული, რომ სიღნაღის შანტაეისტებს
 ჩამოერთვას ბეჭედი. თუ საოლქო კომიტეტი ამას ვერ შესძლებს,
 საქმეში უნდა ჩაერიოს ტფილისის კომიტეტი.

ჩვენ გვაცნობებენ შემდეგს: რ. ს. დ. მ. პ. სიღნაღის კომიტე-
 ტის ბეჭედი ხელში ჩაუვარდა შანტაეისტებს, რომლებიც ზოგიერთ
 პირებს ბეჭედ-დასმულ წერილებს უგზავნიან კომიტეტის სახელით
 ჩვეულებრივი მუქარით. უნდა ზომები იქნას მიღებული ამ ნაძირალ-
 თავან ბეჭედის ჩამოსართმევად.

რ. ს. დ. მ. პარტიის ტფილისის კომიტეტის ანგარიში სამი
 თვისა—ნოემბერი, დეკემბერი და იანვარი.

შემოსავალი: 1 რაიონიდან—175 მ. 27 კ.; მე-6 რაიონიდან—
 57 მ.; ვალად 33 მ. 58 კ.; ჩეკებით 5 მ. 20 კ.; გ-საგან—50 კაპ.;
 წინანდელი ნაშთი 5 მ. 44 კ. სულ 276 მ. 29 კ.

გასავალი: ტეხნიკისთვის 166 მ. 60 კ., დახმარება ამხანა-
 გებს—19 მ. 40 კ., წვრილმანი ხარჯები—1 მ. 76 კ. კონსპირატიუ-
 ლი 13 მ. 50 კ., პროპაგანდა—39 მ. 30 კ., გაზეთი—2 მ. 40 კაპ.
 გადახდილია ვალი 25 მ. 93 კ. სულ 296 მ. 89 კაპ. სალაროში რჩე-
 ბა—7 მ. 10 კ.

რ. ს. დ. მ. პარ. ტ. კ. წითელი ჯვრის ანგარიში (თებერვლის).

შემოსავალი: 35 მ. ნაშთი იყო 3 მ. სულ 38 მან.

გასავალი: 33 მან., რჩება 5 მან.

ეს ნომერი უკვე მზად იყო, როცა მივიღეთ რ. ს. დ. მ. პ.
ცენტრალური კომიტეტის უკანასკნელი პლენარული სხდომების პა-
სუხი, რაზედაც შეგჩერდებით ახლო მომავალში.

ტფილისის კომიტეტი.

სტამბა ტფილისის კომიტეტისა.

მასალები და დოკუმენტები

უახლოეს ხანის ისტორიულ საბუთების შესავალი ნათესი.

ძველი ისტორიულ საბუთების შესახებ დღეს ისტორიკოსნი დიდ ენერგიას და შრომას ეწევიან, რომ გამოარკვიონ მათი შედგენის დრო, მიზანი და საზოგადოებრივ ცხოვრებასთან დაკავშირებით მათი შინაარსი და მნიშვნელობა.

შესაძლოა, რომ მე-19 საუკ. მე-2 ნახევრის ბევრ საბუთებსაც ასეთივე ბედი ეწიოს, თუ ჩვენ არ ვისარგებლეთ იმ ცნობებით, რომელნიც შეუძლიათ გადმოგვცენ იმ პირობები, რომლებიც მომსწრე და მონაწილენიც არიან ბევრი ისტორიული მოვლენების და იციან ამა თუ იმ საბუთის წარმოშობის ისტორია.

ასეთი საბუთები, რომლებიც მოითხოვენ თანამედროვეთა დაკითხვას და მათ ნაამბობის აღნიშვნას, ბლომათაა დაცული საქართველოს არქივებში.

ეს პასუხსაგები მუშაობა რაც შეიძლება ადრე უნდა შესრულდეს. ამჟამად ჩვენ ვესურს მე-90 წლების და მე-20 საუკუნის დასაწყისის მოღვაწეების ყურადღება მივაქციოთ ორ საბუთს, რომლის შესახებ, ვფიქრობთ, ბევრ მოღვაწეს მოეპოვება ცნობები.

ს ა ბ უ თ ი პ ი რ ვ ე ლ ი.

1893 წლიდან ტფილისის და ქუთაისის ქანდარმერია აწარმოებდა გამოძიებას საიდუმლო საზოგადოების „საქართველოს თავისუფლების ლიგის“ შესახებ, რომელიც მაშინდელ ქართველ სტუდენტთა შორის დაარსდა.

ამ გამოძიების პროცესში, 1895 წელს, მარტში, ქ. ქუთაისში ქანდარმერიის მიერ გაჩხრეკილ იქნა ქუთაისში იმ ქამად მცხოვრები პეტერბურგის (ეხლა ლენინგრადი) უნივერსიტეტის სტუდენტი თავადი ნიკოლოზ პეტრესძე ნაკაშიძე, რომელსაც, სხვათა შორის, აღმოაჩნდა საზოგ. „დამოუკიდებელთა საზოგადოების“ ხელნაწერი წესდება.

სტუდენტმა ნ. ნაკაშიძემ ამ წესდების შესახებ განაცხადა, რომ

1893 თუ 1894 წლის ზაფხულში ის იყო ტფილისში, სადაც გაიგო, რომ იქაურ თავად-აზნაურთა შორის არსდება რაღაც საზოგადოება; არ ახსოვს ვისგან, მან იშოვა ამ საზოგადოების წესდება და გადმოწერა*)

ტფილისის ქანდარმერიის საქმეში დაცულია თვით ეს წესდება რუსულ ენაზე. მოგვყავს მთლიანათ ეს წესდება:

„დამოუკიდებელთა საზოგადოების საორგანიზაციო წესდება“.

„დამოუკიდებელთა საზოგადოებამ“ დაისახა მიზნათ დარაჯად უდგეს ყოველგვარ საზოგადო საქმეს, გაეცნოს მას, შეისწავლოს ის თავის წრეში, და, ყოველმხრივ შესწავლის შემდეგ, გასწიოს საზოგადოებაში პროპაგანდა იმ მიზნით, რომ ამ გზით მოახდინოს გავლენა საზოგადო საქმეებზე, ვინაიდან მხოლოდ ასეთი გავლენა არის სასურველი და გონიერი.

ამ პროგრამის განსახორციელებლად საზოგადოება ეწყობა ამ გვარად:

I. საზოგადოება შესდგება მთავარ და ქვეგანყოფილებებისაგან, რომლებსაც აწყობენ მთავარ განყოფილების წევრები.

II. საზოგადოება ირჩევს თავის წრიდან საბჭოს, რომელიც შესდგება სამი წევრისა და ერთი თავმჯდომარისაგან; თავმჯდომარეს მოჰყავს სისრულეში საბჭოს ყველა დადგენილებანი.

III. საბჭო წინასწარ იხილავს წარმოდგენილ მოხსენებებს, იწვევს სავალდებულო, არაჩვეულებრივ და მორიგ კრებებს.

შენიშვნა: სავალდებულო კრებები მოიწვევა ერთი კვირით ადრე ოფიციალურ მორიგ და არაჩვეულებრივ ბანკის, თავად-აზნაურობის, საქალაქო და სხვა კრებებამდე.

IV. საბჭო იჭერს კავშირს ქვე-განყოფილებასთან თავის აგენტების საშუალებით და აგრეთვე სხვადასხვა პარტიებთან, მაგრამ უკანასკნელ შემთხვევაში მხოლოდ მთავარ განყოფილების ნებართვით.

V. საბჭო ირჩევს მდივანს საბჭოში გადამწყვეტი ხმით, მდივანი იმავე დროს მოლარეცაა.

VI. მდივანი ადგენს საზოგადო კრებების და საბჭოს სხდომების ოქმებს, აწარმოებს მიწერ-მოწერას, კორესპოდენციას, ანგარიშს;

*) საქ. რევ. მუზ. არქივი, ტფ. ქანდარ. საქმე, № 115, გვ. 81-82.

მას აქვს უფლება, თავის პასუხისმგებლობის ქვეშ, მოიწვიოს საზოგადოების ხარჯზე დაქირავებული პირი.

VII. საზოგადოების წევრი არის იმავე დროს მთავარ განყოფილების აგენტი.

VIII. აგენტები თავის რაიონში, წესდების და პროგრამის თანახმად, აწყობენ ქვე-განყოფილებებს, რომელთა წევრები შეიძლება არ იყვნენ მთავარ განყოფილების წევრები.

IX. მთავარი განყოფილება, თავის მიხედვით, აცნობებს აგენტებს მორიგ საკითხებს; ქვე-განყოფილებები ამ საკითხების შესახებ თავის აზრს აცნობენ მთავარ განყოფილებას და აღნიშნავენ მომხრე და მოწინააღმდეგეთ რაოდენობას; უმცირესობა აცნობებს მთავარ განყოფილებას თავის დასაბუთებულ აზრს.

X. ქვე-განყოფილებების დადგენილება არ არის სავალდებულო მთავარ განყოფილებისათვის, მაგრამ მთავარი განყოფილება იღებს მას მხედველობაში.

XI. ქვე-განყოფილებები ვალდებული არიან გასწიონ პროპაგანდა და აგიტაცია იმ დადგენილებების შესახებ, რომელთაც მთავარი განყოფილება მიიღებს.

XII. მთავარ განყოფილების წევრებად ირჩევიან ისინი, ვინც დასახელებულ იქნებიან მთავარ განყოფილების ორი წევრის მიერ, უბრალო უმრავლესობით ფარული კენჭის ყრით; ახლად არჩეული შეტანილ იქნება საერთო სიაში.

XIII. სხდომა ჩაითვლება შემდგარად, თუ გამოცხადდება არა ნაკლებ ათი წევრისა.

XIV. წევრი, რომელიც თავის ნებით სტოვებს საზოგადოებას, უცხადებს ამას თავმჯდომარეს, რომელიც ატყობინებს ამ გარემოებას საზოგადოების ყველა წევრებს.

XV. არალირსეული წევრი გაირიცხება საზოგადოებისაგან, ხოლო ამისთვის საჭიროა, რომ კრებაზე გამოცხადდეს წევრების არა ნაკლებ ორი მესამედისა, ან გამორიცხვის მომხრე უნდა იყოს დამსწრე წევრთა არა ნაკლებ სამი მეოთხედისა. წევრის გამორიცხვა ეცნობება ყველა წევრებს წარმომადგენლის საშუალებით.

XVI. საზოგადოება თითოეულ საკითხის შესახებ ირჩევს კომისიას, რომელიც თავის აზრს საბჭოს საშუალებით მოახსენებს საზოგადოებას. თითოეულ წევრს აქვს უფლება განსაზღვრული წესით წარადგინოს მოხსენება და შემოიტანოს განცხადება.

XVII. მთავარი განყოფილება აგზავნის თავის წევრებს ქვე-გახ-

ყოფილებებში ანუ მახრებში თავის დადგენილებების საპროპაგან-
დოთ.

XVIII. მხოლოდ მთავარ განყოფილებას აქვს უფლება მოი-
წვიოს თავის სხდომებზე მცოდნე პირები საკითხების გამოსარკვევად,
თუ გინდ ისინი არ იყვნენ საზოგადოების წევრი, და რომელიმე სხვა
პარტიასაც რომ ეკუთვნოდნენ.

XIX. ქვე-განყოფილებაში მცოდნე პირები მიიწვევიან მხოლოდ
აგენტის განკარგულებით, მაგრამ მიწვეული მცოდნე პირი არ უნდა
ეკუთვნოდეს რომელიმე არსებულ პარტიას; წინააღმდეგ შემთხვევა-
ში, მისი მოწვევისათვის საჭიროა მთავარ განყოფილების ნებართვა.

XX. საზოგადოების ყველა წევრს აქვს უფლება დარჩეს განსა-
კუთრებული აზრის მხოლოდ პრინციპიალურ საკითხების შესახებ.
ამ შემთხვევაში ის ვალდებულია ჩამოაყალიბოს ის დებულება, რო-
მელსაც დაიცავს ის საზოგადო კრებაზე.

XXI. საზოგადოებრივ თანამდებობაზე ამა თუ იმ პირის კან-
დიდატურა სწყდება საზოგადო კრებაზე უბრალო ხმის უმეტესობით,
ასეთ საზოგადო კრებას უნდა დაესწროს წევრების სამი მეოთხედი.

XXII. საზოგადოებას აქვს თავის საღარო. ხარჯთ-აღრიცხეას
ყოველ წლივ ადგენს საბჭო და ამტკიცებს საზოგადო კრება.

XXIII. საბჭო და მდივანი ირჩევა ერთი წლით. წლის დამდე-
გია ბანკის კრებების დასასრული.

XXIV. საზოგადოება აწყობს რეგულიარულ მორიგ კრებებს
ყოველ თვეში აზრთა გაცვლა-გამოცვლის მიზნით.

XXV. ეს წესდება სავალდებულოა საზოგადოების დამფუძნე-
ბელ წევრთათვის; თანამგრძნობთათვის შეიძლება იყოს არა სავალ-
დებულო*)

ჩვენი აზრით, ეს საზოგადოება ეკუთვნის თავად-აზნაურობის
წრეს. აღმოცენდა ის ამ წრეში ბანკის გარშემო წარმოებულ ბრძო-
ლის გარშემო. ამ დროს ი. ჭავჭავაძეს ებრძოდა ოპოზიცია ი. მაჩა-
ბლის მეთაურობით. ამ საზოგადოების შექმნა ოპოზიციონების საქმე
უნდა ყოფილიყო. ამას ამოწმებს, სხვათა შორის, სახელწოდება „და-
მოუკიდებულთა“ საზოგადოება. „დამოუკიდებელნი“ მიზნით ისახე-
დნენ თავიანთ კანდიდატების წამოყენებას და გაყვანას თავად-აზნაურ-
თა და საქალაქო ორგანოებშიაც. ბანკის და სათავად-აზნაურო საზო-
გადო კრებებზე დასმული საკითხების შესწავლით და იქ გამოსვლე-
ბით ოპოზიცია აწარმოებდა ბრძოლას ამ დაწესებულებებში გაბა-
ტონებულ წრესთან. ეს საზოგადოება ფარულად არსებობდა.

*) საქ. რევ. მუზეუმის არქივი, ტფილ. ჟანდარ. საქმე, № 115, გვ. 83-84.

შესაძლოა, რომ ეს ჩვენი აზრი შემცდარი იყოს, შესაძლოა ამ საზოგადოებას სხვა ფართო მიზნები ჰქონდა დასახული.

ვინ იყვნენ ამ საზოგადოების დამაარსებელნი? რა მიზანი ჰქონდა მას? რაში გამოიხატა მისი მოღვაწეობა? ხომ ქალაქში არ დარჩენილა ეს საზოგადოება? ვინ იყვნენ მისი მონაწილენი? სად შეიძლება ინახებოდეს ამ საზოგადოების ოქმები, თუ ასეთი არსებობდნენ და სხვა საკითხებზე პასუხი შეიძლება გასცენ თანამედროებმა. უამისოთ საზოგადოების მოღვაწეობა საიდუმლოებით იქნება მოცული.

ს ა ბ უ თ ი მ ე ო რ ე .

1902 წელს 18 აგვისტოს ქ. თელავში გავრცელდა გეგტოგრაფით დაბეჭდილი ფურცელი, რომელსაც ეწოდება „ბრძოლის კავშირი“; ფურცელს ბოლოში აწერია: „ბრძოლის კავშირის კომიტეტი. ტფილისი“.

ქ. თელავში პოლიციის მიერ ნახულ იქნა ქუჩაზე ამ პროკლამაციის ხუთი ცალი. გამოძიებამ აღმოაჩინაო—სწერს თანდარმერია—რომ როდესაც ერთმა მოქალაქემ ნახა ამ პროკლამაციის ერთი ცალი, ახლო გამრებმა ქრისტეფორე ზარანოვმა უთხრა ამ მოქალაქეს: „კარგად წაიკითხე, მანდ კარგი რამეები სწერია“ო.

ეს ფურცელი ქ. ტფილისშიაც იყო გავრცელებული, ის სხვა დასხვა პირთ ფოსტით დაეგზავნა *).

ალაგ-ალაგ ფურცლის ტექსტი გაუჩვენებელია, ზოგი სიტყვები არ სჩანან.

მოვიყვანთ ამ პროკლამაციას ისე, როგორც ის შენახულა, მისი მართლწერით და სტილით.

„ბრძოლის კავშირი“.

№ 1

„ჩვენ, ბ. ბ. რაღაცა საკვირველი დამოკიდებულება გვაქვს რუსეთთან; ჩვენ მოწყვეტილნი ვართ მისგან, მის მცხოვრებლებთან და ძლიერ და ძლიერ ცოტა რამ ვიცით მის შინაგან ცხოვრებაზედ, თუმცა აი 100 წელიწადი შესრულდა რაც საქართველო რუსეთს შეუკავშირდა. ჩვენი ბედ-ილხალი კი ძლიერ დაკავშირებულია რუსეთთან

*) საქარ. რევ. მუზ. არქივი, ტფ. ფან. საქმე, № 428, გვ. 9—10 და № 358, გვ. 978.

უმთავრესი რუსეთის ცენტრებიც რომ გამოვსტოვოთ, რუსეთში თითქმის ვერ იპოვნით იმისთანა კუთხეს, სადაც მუშა ხალხი და შეგნებული ინტილიგენცია არ უცხადებდეს თავის პროტესტს, უკმაყოფილებას, არსებულ დესპოტიზმს, რომელსაც მიზნად და დევიზად გაუხდია, — თავის ქვეშევრდომთა მონებად გარდაქმნა. ყოველივე ბუნებრივი და სამართლიანი მოთხოვნილებანი ხალხისა, რომელიც იბრძვის თავის ბედკრულ ცხოვრების გასაუკეთესებლად, დესპოტიურ თვითმპყრობელობის ძალ-მომრეობით ფერხდებიან, ინკვიზიტორიულ დევნით იქელებიან მხოლოდ ამგვარი მთავრობის ქცევით, ხალხი უფრო და უფრო რწმუნდება უწინდელს კანონ-წყობილების ვერაგობაზედ და მიუხედავად იმისა, რომ დაპატიმრება, ციმბირში ეტაპით გაგზავნა, ჯარის თავ-დასხმა უიარალო ხალხზედ და სხვა ათასი უსვინდისობა ჩვეულებრივ მოვლენად გახდა რუსეთში, რუსეთის მუშა ხალხი მხურვალედ თავგანწირვით ებრძვის და თანდათან უთხრის ორმოს თავის მტერს — დესპოტიზმსა. ყველამ ვიცით, ბ. ბ., რომ პოლიტიკური თვითმპყრობელობის წინააღმდეგ ბრძოლა ახალი მოვლენა არ არის. რომ წარსულ ბევრ ისტორიულ მაგალითებს არ გამოუდგეთ, როდესაც ხალხი შეგნებულად პლვრიდა სისხლს რომელიმე მამაცი პირის წინამძღოლობით, როგორც სტენკა რაზინი და პუგაჩევი, როდესაც ხალხი ხელმძღვანელობდა მარტო ერთი სურვილით, რომ ჩამოეგდო ტახტიდან მისგან მოძულებული მეფე და მისი ალ-გას დაესო სხვა თავის აზრით უკეთესი, როდესაც, მაშასადამე ხალხის ბრბოს არ ესმოდა, რომ ათასი უსამართლოების სათავე იყო თვითმპყრობელობა, საკმარისია მოვიგონოთ ის დრო, როდესაც ხალხმა გამოიფხილა საღათის ძილისაგან, როდესაც შეიგნო თვისი თავისი მდგომარეობა, როდესაც საზოგადოების შეგნებულ პირთ იწყეს ქადაგება შრომის შვილთ განთავისუფლებაზედ, რომელთაც ადამიანებად კი არა, სამუშაო საქონლად სთვლიდნენ, როდესაც ყმე-ბმა და შეგნებულმა ააფრიალეს თავისუფლების დროშა და მით რუსეთის მთავრობა იძულებული გახადეს 1861 წ. 19 თებერვალს გლეხნი გაენთავისუფლებინა მონობის მძიმე უღლისაგან. „გავანთავისუფლოდ გლეხნი ჩვენ თვითონ, სანამდისინ თვით ისინი გაინთავისუფლებენ თავსა“, სთქვა ალექსანდრე II-რემ და წინანდელი ყმა კანონმა განაცხადა თავისუფალ ადამიანად და მხოლოდ განაცხადა და არა შეეცადა ამ უფლების დაცვას, ცხოვრებაში გატარებას, რადგან ეს ცდა ოითხოვდა (აქ სიტყვა ვერ ამოვიკთხეთ) მაძიებელნი კი არა, არამედ ყოვლის სიცრუის სისაძაგლის ჩამდენი არიან; — არა ჩაგრულთა მფარველი, არამედ მჩაგვრელთა მომხრენი.

რა არის სასამართლოს დანიშნულება? დასჯა ყოველივე დამნაშავე-სა, გლეხი იქნება იგი, რომელიმე მოხელე, ბურჟუა, არისტოკრატიული თუ დიდი სახელმწიფო კაცი, მაგრამ, ბ. ბ., განა ფაქტიურად ასრულებენ ზემოხსენებული დაწესებულებანი თავის დანიშნულებას მე გლეხი ვარ, ამიტომ მათი კანონით, თუნდა მართალიც ვიყო, დამნაშავედ ვარ ცნობილი და უდანაშაულოდ ვეძლევი სასჯელს: მე მუშა ვარ, მაშასადამე ყოველთვის დამნაშავე ვარ, იმისთვის, რომ მუშა ვარ; მე სწავლა მაქვს, ან გამოცდილებით მესმის ავი და კარგი, შემძლია სინათლის სიბნელისაგან გარჩევა, ამისთვის მე ყოველთვის დამნაშავე ვარ, ღირსი სასჯელისა. ახლა ავიღოთ სახელმწიფო მოხელეები. იქნება გეგონოთ ისინიც ისჯებოდნენ დანაშაულობისათვის? არა, ბ. ბ., არა და კიდევ არა. ისინი, რუსეთის კანონების ძალით, განთავისუფლებული არიან საზოგადო დაწესებულ სამჯავროებიდან. მსაჯულს არ შეუძლიან სახელმწიფო მოხელის პასუხისგებაში მიცემა, თუნდ დიდის დანაშაურობისათვის. იგი გასამართლებულ უნდა იქნას ისევ თავისივე უფროსისაგან და აბა ხომ მოხეხსენებათ ყველა სახელმწიფო მოხელენი ერთად შეერთებულნი, ერთი აზრით არიან გამსჯეალულნი: დაიცვან თავისი პირადი და სახელმწიფო ინტერესები და რაც შეიძლება მოტყუებით, თუ სხვა არა ადამიანური საქციელებით, სცარცონ ხალხი და უენო საქონელსავით იმორჩილონ იგინი. ამით აიხსნება ის მოვლენანი, რომ ბევრჯერ შემადრწუნებელი დანაშაულობა მოხელეს მხრივ ჩუმად და უსასჯელოდ ჩაივლის ხოლმე. ბრწყინვალე მაგალითი ამგვარ მოვლენისა არის „ხოდინის მინდორი“, რომელზედაც ათასმა მეტმა მუშა კაცმა განუტევა სული 1896 წ. ხელმწიფის დავკირგვინების დღეს. ყველა თავისუფლად განათლებულ ქვეყნებში ნორმალურ წესიერ სასამართლო დაწესებულებად ცნობილია სასამართლო ნაფიც მსაჯულთაგან შემდგარი (Суд присяжных), იმისთვის, რომ მსაჯულთ კრებული შესდგება ყველა საზოგადოების წრის წარმომადგენლებისაგან, მაშასადამე განსჯა—განხილვა საქმისა სწარმოებს სხვებთან ერთად იმ რამდენიმე პირთაგანაც რომლებიც ახლო სდგანან ხალხის ცხოვრებასთან, იციან ყოველი მათი ავი და კარგი. ასეთი სასამართლო დაწესებულებანი (Суд присяжных) დიდი ხანი შემოღებულია რუსეთის უმრავლეს ოლქებში. არა იმ გრძელი პროგრამით, როგორც ზემოხსენებულ თავისუფალ ქვეყნებში, არამედ ვიწრო, სულ ვიწრო ფარგლით: ჯერ ერთი, მთავრობამ ამნაირი დაწესებულებათაგან სულ მთლად განსდევნა ყველა ის საქმეები, რომლითაც დაინტერესებულია მუშათა კლასი, მდგრად მებრძოლი თვის განთავისუფლებაზედ, მაგალითად: მუშათა აჯან-

ყება, ქარხნების და გლეხების უწესრიგობა, მათი წინააღმდეგობა მთავრობასთან, თავისუფალი მოაზრება სარწმუნოების და სხვადასხვა სახელმწიფო უფარგის კანონის შესახებ ზვეულებრივ კაპიტალისტებს, ისევე გვირგვინოსან პირს და მინისტრებს აქვთ ერთი და იგივე რწმენა—მისწრაფებანი. ხალხი მათთვის წარმოადგენს სამუშაო საქონელს, რომლის შემწყობითაც ისინი ფუფუნებაში ცხოვრობენ. ეს ხალხი მათის აზრით უნდა იყვეს სიბნელეში, რომ აო იქონიოს სჯა თვის ადამიანურ უფლებებზედ. საზოგადოდ ჩვენი სახელმწიფოს წესწყობილება, პოლიტიკურ—ეკონომიური ცხოვრება წარმოადგენს შესაზარუსამართლო ექსპლოატაციას ერთი კლასისგან მეორესას. პირველი ადგილი ამ ექსპლოატაციაში უჭირავს ხელმწიფეს დედოფლითურთ,—ისინი მეფობენ, მეორე ადგილი—მინისტრებს,—ისინი განაგებენ, მესამე—სამღვდელოებას,—ისინი აფერხებენ ყოველივე ჰემარიტ აზრს ხალხის მოტყუებით, როდესაც უსირცხლოთ უხსნიან მათ, რომ მეფე არის მღვთისაგან ცხებული პირი და ამისათვის მას უნდა უმორჩილნოთო; მეოთხე—მხედარნი,—რომელნიც პირველ ბრძანებაზედვე ჟლეტავენ ყველას, ვინც კი მოისურვებს მონური უღლის მოხსნას; მეხუთე ადგილი უჭირავს თავად-აზნაურობას, ბურჯს თვითმპყრობელობისას, რომელნიც კაპიტალისტებთან რჩებიან ერთად, სწუწნიან ბეჩავ ხალხსა. ჩვენს მთავრობას, რომ უნდოდეს რაიმე კეთილის გაკეთება ხალხისათვის, არ შეუძლიან, რადგანაც ის მონარქაულია. ერთს და იგივე მაშინას არ შეუძლიან იმუშაოს ღარიბ ხალხის სასარგებლოდ, თუ მისი საუკუნოებრივი მოქმედება მდგომარეობდა ამავე ხალხის ცარცვა-გლეჯაში პირველად ბატონების სასარგებლოდ, მეორე ფაბრიკანტებისა, გაუმადლარ ჩინოვნიკებისა და სხვა. ყოველ ცხოვრების მიერ წამოყენებულ ნაბიჯს და მაშასადამე ნაბიჯს ამ მხრივ აუცილებელს, ჩვენი მთავრობა ემხრობა ორნაირ პოლიტიკით. ვხსნიო მაგალითით: ავილოთ ხალხის განათლება. თუმცა ერთის მხრით უმაღლესი პირნი ძალიან სწუხან ხალხის სიბნელეში ყოფნას, მეორე მხრით კი სდეენიან სამსახურიდგან ყველა ნასწავლ მუშაკ—მასწავლებელს, რადგანაც მას არ შეუძლიან თავის ოხრა და ლაქუცი პოლიციის წინაშედ და მის მაგიერ ხალხის განათლებას აძლევენ გონებით დაბნელებულ სამღვდელოებას და თანაც უბრძანებენ მხოლოდ ანაბანის და საეკლესიო გალობის ცოდნით ბავშვების გამოლაყებას. რუსეთში არსებობენ საეროვნო დაწესებულებანი (Венетов), რომლებიც უნდა ზრუნავდნენ ხალხის განათლებაზედ, მაგრამ მათ ხელს უჭირავს მთავრობის ბრძანება გუბერნატორისაგან: ძალიან დიდი ყურადღება არ მიაქციოთ სკოლების დაარსებას. ერთი მხრით გუბერნატორის მო-

ხსენებაზედ სკოლების გახსნის შესახებ ხელმწიფე ხელს აწერს: „სასიამოვნოა, ვამტკიცებ“, მეორე მხრივ აუქმებს პეტერბურგს და მოსკოვის წერა კიოხვის გამაგრცელებელ კომიტეტს, რომელთაც დიდი როლი ეჭირა ხალხის განათლებაში ამ უკანასკნელ ათ წელში. რასაკვირველია, მთავრობას არაფერად ეპიტანეება სკოლები, სადაც ხალხი სწავლობს და იგნებს, თუ რას წარმოადგენს ახლანდელი წესწყობილება. ამავე დროს კი მთელ ევროპიელ სახელმწიფოებში სუფევს უფარგლო თავისუფლება სწავლისა.

მიაქციეთ, ბ. ბ. თქვენი ყურადღება: რას წარმოადგენს ახლანდელი სასამართლო დაწესებულებანი. ისინი თვეიდან ბოლომდის სახელმწიფო ინტერესებს ემსახურებიან; ისინი სამართველოს—ჰა სახელმწიფო წესწყობილების გადაგვარება—შეცვლას, ისე რომ ის წესწყობილება ექსპლოატაციაა ხალხისა, პასუხისმგებელი ფარფაში მოხელეების, რომელნიც თავისუფლად არღვევდნენ კანონებს და ლაფით სთითხნიდნენ სიმართლეს, დარჩნენ იმავე სახით, რა სახითაც არსებობდნენ ბატონყმობის ხანაში. არც გასაკვირია. ის კანონები, რომელნიც უნდა იცავდნენ ხალხის უფლებებს სულ სხვა სახელმწიფო დაწესებულებისაგან უნდა იყვნენ დადგენილი, უფლებების სისრულეში მოსაყვანადაც სულ სხვა სახელმწიფო მეხანრხში უნდა იყოს. რომ ეს ასეა, ამას ამოწმებენ სხვადასხვა მოძრაობანი მთელ რუსეთში, პოლონეთში, ფინლიანდიაში, შინ, აქა იქ კავკასიაში მოძრაობანი, რომელთაც ყველგან წინ უდგა მთავრობა და თავის კერძო ინტერესებს ანაცვალებს ათასობით ჩაგრულთა თანაგრძნობ გმირთ, თუმცა კი არა თუ აქრობს ამ მოძრაობებს, არამედ უფრო უმატებს ენერგიას. და აორკეცებს იმ სიძულვილს, რომელიც ადრე თუ გვიან მოსტეხს კისერს მეჭაჱ-მჭამელს დესპოტიზმსა. გამოვარკვიოთ უკეთესად რითთ არიან უკმაყოფილონი ყველა მოწინააღმდეგენი, რას და როგორ უფლებებს თხოულობენ და რა საშუალებით შეიძლება გაუმჯობესდეს მათი ცხოვრება პოლიტიკურად და ეკონომიურად. ახლანდელ რუსეთში კანონებს სცემს სახელმწიფო საბჭო, სხვადასხვა გადაწყვეტილებანი და ბრძანებანი გამოიცემიან მინისტრების კომიტეტისაგან და თვით მინისტრისაგან. სახელმწიფო საბჭოს წევრებს ნიშნავს თვით ხელმწიფე და იმისთანა პირებს, რომელნიც ნამყოფნი არიან მინისტრებიდან იმგვარ მოხელეებათ, რომელთაც თავიანთი უსამართლო მოქმედებით დაიმსახურეს ხელმწიფისაგან ყურადღება და ნდობა. მინისტრები აგრეთვე ინიშნებიან ხელმწიფისაგან და ყველა თავის მოქმედებაში ვალდებული არიან პასუხი აგონ მხოლოდ მის წინაშე და არა საზოგადოების წინაშე, რომელსაც იგინი უნდა

ემსახურებოდენ. რუსეთის კანონების ძალით ნება (Волѣ) ხელმწიფისა სდგას ყველაზედ მაღლად და, თუნდაც მომეტებულნი წევრნი სახელმწიფო საბჭოსი წინააღმდეგი იყო რომელიმე კანონისა, ერთი ხმა ხელმწიფისა საკმარისია, რომ ის კანონი ძალაში შევიდეს. ამას გარდა მას შეუძლია სხვის დაუკითხავად გამოსცეს უმაღლესი ბრძანებები კანონის ძალის მქონენი. რასაკვირველია, ხალხისათვის სულ ერთია, განაგებს მართელობას ნება ერთი პირისა, თუ რამდენიმე წევრი სახელმწიფო საბჭოსი, თუ მინისტრები, რადგანაც როგორც თვითონ მეფე, ისე მისი ხელქვეითები ამხანაგურად გადამხული არიან კაპიტალისტებთან და თავად-აზნაურობასთან. თვით მეფე და მინისტრები წარმოადგენენ დიდ მემამულეებს, ბატონებს, საკუთარ ფაბრიკა-ქარხნებისას და მაშასადამე, ჩვეულებრივ მემამულეებს. (ქართული ტექსტი მეტი შენახული არ არის. საქმეში მოთავსებულია ამ ფურცლების რუსული თარგმანი, რომელშიაც ფურცელი დათავებულია. ცხადია, ქართულიდან რუსულად გადათარგმნის დროს ჟანდარმერიას ხელო ჰქონია ამ პროკლამაციის სრული ტექსტი, მაგრამ საქმეში, გარდა ზემომოყვანილისა, არ არის ჩაკრებული, ამიტომ ამ ფურცლის დასასრული ვთარგმნეთ რუსულიდან ქართულად). სიტყვის და ბეჭდვის მესაკუთრნი და ჩამდენი ყოველ გვარ მხეცურ მოქმედებისა. ყოველივე საჭირო გამორიცხულია სახელმწიფო დაწესებულებებიდან და წყდება უმაღლესი ბრძანებით. ბ. ბ. ვინ სწყვეტს ამ საკითხებს? იგივე მეფის მოხელეები, ხოლო ისინი რომ თვითნებობას ჩადიან, ეს ყველასათვის ცნობილია.

ასე ამგვარად, ბ. ბ. ჩვენ ნათლად ვხედავთ ვის ხელშია ჩვენი სულიერი და მატერიალური მდგომარეობა; თქვენ ხედავთ ამ ყაჩაღების ბრბოს, რომელთა ხელშია მართლმსაჯულება, და ისინი გვეპყრობიან ჩვენ როგორც ცხოველთა?! განა ასეთ შემთხვევაში ჩვენ უნდა გავჩქრდეთ და არ უნდა გაუწიოთ ანგარიში ამ უსამართლობას და უკანონობას!!! ნუ თუ ჩვენ უნდა გავჩუმდეთ, როდესაც ყოველი ჩვენი წმინდა გრძნობა და მისწრაფებანი ყოველ ფეხის ნაბიჯზე ფეხქვეშ გათვლილია აშკარა და ფარული კანონებით?! არა, ბ. ბ. უკეთესია შევერთდეთ და საერთო ძალით მოვსპოთ მთავრობის მიერ გამოცემულნი ხალხის წინააღმდეგ მიმართულნი კანონები, საერთო ძალით, ამხანაგური კავშირით გავსცეთ პასუხი მთავრობის მხეცურ გამოსვლებს. მაშინ, ბ. ბ. იცოდეთ გამარჯვება ჩვენ მხარეზე იქნება. სიმართლის მზე გაანათებს ჩვენ ქვეყანას. ამისათვის საჭიროა შეერთებული და ენერგიული ბრძოლა. ხოლო ამ ბრძოლისათვის აუცილებელია სერიოზული სამზადისი. ასე, ბ. ბ. მოვემზადოთ ბრძოლისათვის,

ჩაეხედოთ ღრმით ჩვენ ცხოვრებას, გავარჩიოთ შავი თეთრისაგან; მოვიკრიბოთ მთელი ჩვენი ენერგია და ვიბრძოლოთ ჩვენი დამლუპველების წინააღმდეგ; ვიბრძოლოთ, რადგან ბრძოლამ უნდა დაამსხვრიოს მონობის უღელი და გავგანთავისუფლოს ჯალათების ხელისაგან, გავამტკიცოთ ჩვენ შორის ძმობა, სიყვარული და ერთობა, რომ მოვიპოვოთ ქეშმარიტი ადამიანური ერთობა და დამოუკიდებლობა „ბრძოლის კავშირის კომიტეტი“

ტფილისი, 1902 წელი¹⁾

ასეთია ეს პროკლამაცია, რომელიც 1902 წელს აგვისტოს ეკუთვნის.

ამ დროს სოც-დემოკრატიულ პარტია ბლომად სცემდა პროკლამაციებს, ჟურნალ „ბრძოლა“ს და სხვა არალეგალურ წიგანებს. სოციალ-დემ. ორგანიზაციას ჰქონდა არალეგალური სტამბა და ყველა ფურცლები და წიგნაკები იქ იბეჭდებოდა.

ყველა მათზე აღნიშნულია, რომ სცემს ტფილისის სოც-დემ. კომიტეტი, ან კავკასიას სოც-დემ. ორგანიზაციების კავშირი.

გეკტოვრადით პროკლამაციების დაბეჭდვა ამ დროს საჭირო არ იყო სოც-დემ. ორგანიზაციისათვის.

ჩვენ ვფიქრობთ, რომ აღნიშნული ფურცელი არ ეკუთვნის სოც-დემ. ორგანიზაციას. ჩვენი აზრით, ეს ფურცელი უნდა ეკუთვნოდეს იმ ჯგუფს, რომელიც მე-20 საუკუნის დასაწყისში გამოეყო „ივერიელთ“, რომელთაც ილია ქავჭავაძე ბელადობდა, რადგან ეს ჯგუფი არ იზიარებდა „ივერიის“ კონსერვატიულ მიმართულებას და სოციალისტურ მიმდინარეობას ემბრობდა. ეს ის ჯგუფი იყო, რომელმაც 1904 წელს საფუძველი ჩაუყარა სოციალისტ-ფედერალისტთა პარტიას.

შესაძლოა, ჩვენ ვცდებოდეთ, ამიტომ საინტერესოა იმ დროინდელ ტფილისში რევოლუციონერ სირბილზე მომუშავეთ მოსმენა ამ საკითხის შესახებ. ვინ შეადგენდა ამ „ბრძოლის კავშირს“? რაში გამოიხატა მისი მოღვაწეობა? რომელ ფენებს ემყარებოდა ის? რამდენ ხანს იარსება მან? როგორი იყო მისი განვითარების პროცესი? ჩვენი მოღვაწენი დიდ სამსახურს გაუწევენ ჩვენი საზოგადოებრივი აზროვნების შესწავლას, თუ ამ საკითხებს გამოეხმაურებიან.

გ. — ძე.

¹⁾ საქ. რევ. მუზ. არქივი, ტფ. ფანდრ. სამ. საქმე, № 428, 10—16.

მოკლე მოგონება წარსულიდან.

1919 წელს გაცხოველებული მუშაობა სწარმოებდა ახალგაზრდა მარქსისტთა შორის. მაშინ სამტრედიის გიმნაზიის მეხუთე კლასის მოწაფე ვიყავი. დიდის ინტერესით ვესწრებოდი ახალგაზრდა მარქსტითა ყველა კრებებს, რომელიც კვირაში ორჯელ თუ არა, ერთხელ მაინც იმართებოდა ჩვენს გიმნაზიაში.

ერთ დღეს მამაჩემი, რომელიც ბოლშევიკი იყო და ხელმძღვანელობას მიწევდა, ჩემი პოლიტიკური ჰორიზონტის გაფართოების მიზნით, მაძლევს წინადადებას მივსულიყავი ამხ. ვ. გეგეშიძესთან, რომელიც იმ ჟამად სოფ. მელაურში ცხოვრობდა. გეგეშიძე ვინახულე თავის ოჯახში 1918 წელს. თუმცა წინადაც მქონდა გაგონილი როგორც შესაფერისად მომზადებული ბოლშევიკის შესახებ.

ამხ. ვ. გეგეშიძემ შემიყვანა თავის მარანში, სადაც მას უამრავი ლიტერატურა და გაზეთები ეწყო. აღნიშნული მარანი წარმოადგენდა ჩვენი ამხანაგისათვის სამეცადინო ბიბლიოთეკას. ამავე მარანში მე პირველად გაიცანიე ამხ. ამხ. პ. შენგელია, ო. პაპავა, ნ. სტურუა და სხვები, რომლებიც მოდიოდნენ აქ სამუშაოდ და სამეცადინოთ. არა ერთხელ აწიოკებულა გვარდიელების მიერ ამხ. გეგეშიძის ოჯახი, როგორც საკმარისად შემჩნეულ რევოლუციონერ ბოლშევიკის ოჯახი.

ერთხელ, როდესაც ამხ. გეგეშიძე მარანში გვიხსნიდა მარქსიდან პროლეტარიატის დიქტატურის შესახებ, საღამოს 5 საათზე თავს უნდა დაგვსხმოდა დასაპატიმრებლად სამტრედიის გვარდიის შტაბიდან გამოგზავნილი გვარდიელები. მათი სამტრედიიდან უკვე გამოსვლის შესახებ ჩვენ აღრე ვიყავით გაფრთხილებული, რადგან საამისოდ საუკეთესო ინფორმატორები გვყავდა.

იმ ხანებში არა ერთხელ ჩამოსულა სამტრედიიაში საგუბერნიო და საოლქო პარტიულ კომიტეტის წევრი ამხ. გ. სტურუა, რომელიც შესაფერის მოხსენებებს ატარებდა და ღირექტივებს აძლევდა ჩვენ ორგანიზაციებს. 1919 წელს, ერთ-ერთ არალეგალურ კრებაზე სამტრედიიაში მოსმენილ იქნა ამხ. გ. სტურუას მოხსენება მენშევიკების წინააღმდეგ იარაღით ხელში გამოსვლების მოწყობის შესახებ, რომლის ირგვლივ გაცხოველებული კამათი იქნა გამართული.

მის მოხსენების დასასრულს, მისივე წინადადებით გამოტანილ სათანადო დადგენილების მიხედვით, ყველა ჩვენი რაიონის ორგანიზაციები სხვა დანარჩენ ორგანიზაციებთან ერთად, შეუდგა გამოსვლების მოწყობის სამზადისს, რომელსაც ადგილი ჰქონდა 1919 წელს ოქტომბრის თვეში.

ვიდრე აქტიურად იარაღით ხელში გამოსვლებს ადგილი ექნებოდა, კულაშის რაიონში 1919 წ. მენშევიკურ მთავრობის წინააღმდეგ, აღნიშნულ კულაშის გიმნაზიაში, რომელშიაც მე ვსწვლობდი, არავითარი ორგანიზაციულად ჩამოყალიბებული პარტიული მუშაობა არ სწარმოებდა, თუმცა ზოგიერთი ამხანაგები თავიანთი მოგონებებში იხსენიებენ თითქმის ორგანიზაციული მუშაობა გიმნაზიაში სწარმოებდაო, რაც უნდა ჩაითვალოს სიმართლეს. მოკლებულად აღნიშნულ გიმნაზიაში მართალია იყვნენ ზოგიერთი ამხანაგები, როგორც ამხ. ამხ. შ. ოდილაძე, შ. პაპაძე და სხვა ბოლშევიკები, რომლებიც სხვა და სხვა ორგანიზაციებში იყვნენ ჩაბმული, მაგრამ თვით გიმნაზიაში, ვიმეორებ, არავითარი ორგანიზაციულად ჩამოყალიბებული მუშაობა არ სწარმოებდა მიუხედავად იმისა, რომ თანმოაზრეთა რაოდენობა მოსწავლეებთან შორის საკმარისი იყო. 1919 წელს, იმ დღეს, როდესაც გამოსვლებს ადგილი ჰქონდა არა მარტო კულაშის რაიონში, არამედ ბევრ სხვა ადგილებშიც, დილით მე ეყავი გაფრთხილებული ამხ. ი. ახობაძის მიერ, რომელსაც წინადადება ჰქონდა მიცემული პარტკომიტეტისაგან დავალებულ გ. ხატურუას მეშვეობით. დღეს აუცილებლად უნდა შეკრიბო შესაძლებელი რაოდენობა მოსწავლეებისა გამოსვლებში მონაწილეობის მისაღებათ, ახალგაზრდობაზე ჩვენ დიდს იმედებს ვამყარებთ და ვიმედოვნებ მტერს ჯეროვანად გამოეხმაურებით. შესაფერის საშუალებებს ამხანაგის ხელით გამოგიგზავნით“-ო. მართლაც, სახელდახელოთ ჩემს მიერ გაფრთხილებული იყო იმ დღეს გიმნაზიაში რამოდენიმე მოსწავლე, ასე—25 კაცამდე, რომლებიც შედარებით უფრო საიმედოვნად იყვნენ. აღნიშნულ მოსწავლეთა რაოდენობით გაკვეთილების გათავების შემდეგ შეპირებისამებრ ჩვენ ველოდებოდით ამხ. ი. ახობაძის გამოგზავნილ კაცს. მზემ გადინარა, ჩვენ ველოდებოდით შესაფერის დროს და განკარგულებას გამოსვლებში მონაწილეობის მისაღებათ.

საათის ხუთი იქნებოდა, როდესაც ამხ. ი. ახობაძე, კ. ხატურუა და პ. შენგელია თავიანთი კომუნარებით გამოვიდნენ. ძნელი წარმოსადგენია ჩვენი სიხარულის გამოთქმა მათი დანახვის გამო. პარტიზანებს ჩვენებიც შეუერთდა და გავეშურეთ „ურიებისაკენ“ (შვიდროთ დასახლებული საბაზრო ადგილია და დაბის ცენტრა-

ლური რაიონი). მე წინადადება მომეცა ამხანაგებისაგან, ორი კაცი წავსულიყავი და დავცემოდი რაიონის ერობას იარაღების გამოსატაცებლად, რადგან ყველა ამხანაგებს არ ჰქონდათ იარაღი. ბრძანება შესრულებული იქნა. ორი კაცის თანხლებით დავეცი აღნიშნულ რაიონის ერობას. ვინაიდან ხელისუფლების წარმომადგენლებს კანტი-კუნტათ გაგებული ჰქონდათ, რომ იმ დღეს გამოსვლებს ექნებოდა აღვლილი, ამისათვის ისინიც მზად იყვნენ პარტიზანების წინააღმდეგ ჯეროვან შესახვედრათ, მაგრამ შიშისაგან დაბნეული იყვნენ. კანცელარია, სადაც სარაიონო მილიციონერების სადგომია ბოქლომით დაკეტილი დაგვიხვდა, სამმა ამხანაგმა გადავწყვიტეთ გაგვეტეხა ბოქლომი და იარაღი გამოგვეტანა, ბევრი ფიქრის დროც არ იყო, ჩვენი გადაწყვეტილება სისრულეში მოვიყვანეთ, გავეტეხეთ კარები, შევედით შიგ და რამდენიც კი მოიპოვებოდა ვინტოვკა და სხვადასხვა იარაღები, გამოვიტანეთ. ის იყო გამოვდივართ კარებიდან, უეცრივ ცხენზე მჯდომი კარაბინით ხელში თავს დაგვესხა იმ დროს კულაშის რაიონში ცნობილი მდივანი კანდელაკი, რომელსაც ჩვენ შესაფერისად შევხვდით: გადმოვავდეთ ცხენიდან, კარაბინა და რევოლვერი აეხადეთ, ცხენიც წავართვით და გავეშურეთ ამხანაგები-საყენ მათთან შესაერთებლად.

ყველაფერი რიგზეა, თითქმის ყველა პარტიზანები შეიარაღებული არიან, ხელისუფლება ავიდეთ; ჯერ კიდევ ხელისუფლების აღებამდე გამოყოფილი იყო წინააწარ ჩვენი ორგანიზაციის მიერ სათანადო ამხანაგები—რევკომის თავჯდომარე, ფოსტის გამგე და სხვა აღნიშნული ამხანაგები წამსვე შეუდგნენ თავიანთი მოვალეობას.

სალამო ახლოვდებოდა, ჩვენი პარტიზანები ელოდებიან გუბიდან მომავალ ამხანაგებს, რომელთა გამოყვანა შინდობილი ჰქონდა ამხ. შ. ოდილაგაძეს. საერთო ძალით ქ. სამტრედიას უნდა დავცემოდით, მაგრამ ვინემ გუბელი კომუნარები მოვიდოდნენ და ჩვენ შემოგვიერთდებოდნენ, ქალ. სამტრედიიდან ჯავშნიან ავტომობილით ახლად გამოცხადებულ წითელ რევკომს და პარტიზანებს მენშევიკების გვარდია მოადგა თუ არ ვცდები ლ. ჯიბლაძის მეთაურობით. ძნელი იყო გამაგრება მით უფრო, რომ შემტევლები თავიდან ფეხამდე შეიარაღებული იყვნენ და სავსებით უზრუნველ ყოფილნი პატრონებით. მაგრამ მიუხედავად ამისა პარტიზანები უკანასკნელ პატრონამდე მდგრად უწყევდნენ წინააღმდეგობას. აღსანიშნავია განსაკუთრებული მამაცური შეტევა მტრის წინააღმდეგ ჩვენი გიმნაზიელ კომუნარი მოწაფის ფ. ქაჯაიას და ს. გიგენეიშვილისა, რომელნიც ცემენტის ბოგირს ამოფარებულნი შეუპოვრად ჯავშნიან ავტომობილს ესროდ-

ნენ ვინტოვკებიდან. ასეთმა შეუპოვრად წინააღმდეგობამ მტერს კინალამ უკან დაახევინა. პატრონები შემოეღლიათ, გამოსავალი გზა არ იყო და ზოგმა ამხანაგებმა თავს უშველეს დამალვით, ზოგიც ტყეში წავიდა. მე და აშხ. კ. კვანტალიანი, აშხ. ვ. გეგეშიძესთან ერთად გავიქეციით ფაიტონით ტყისაკენ.

როდესაც ძალაუფლება ისევ მენშევიკებმა აიღეს, რაიონში დაიწყოა დაპატიმრება შემწნეულ პარტიზანებისა, რომლებიც მენშევიკური მთავრობის წინააღმდეგ გამოსვლებში მონაწილეობას ღებულობდნენ. დაპატიმრებულთა რიცხვში მოჰყვა გიმნაზიის მოწაფე აშხ. ხ. კალაძე, რომელსაც მინდობილი ჰქონდა ჩვენი რაზმელ მოწაფეთა სიის შედგენა. გაჩხრეკისას მას ეს სია აღმოუჩინეს, რომლის მიხედვით გვარდიელები შეუდგნენ სიაში ჩამოთვლილ გიმნაზიელების დაპატიმრებას. გამოსვლების დღიდან 5 დღის შემდეგ გამოვალეთი ტყიდან (სადაც ჩვენი შტაბი იყო მოთავსებული) მოსწავლეები ისევ გამოვცხადდით ჩვენს გიმნაზიაში სწავლის გასაგრძელებლად. მაგრამ სია, რომელიც ხელთ ჩაუვარდა გვარდიელებს გადაეცათ გიმნაზიის დირექტორს ვ. მამაგეიშვილისთვის, რომელიც იმ ხანებში ფედერალისტობდა, მხოლოდ ზოგიერთ საკითხებში ბოლშევიკების პლატფორმაზედ იდგა—რათა ამ უკანასკნელს ეცნობებოდა გვარდიის შტაბისათვის ჩვენი გიმნაზიაში გამოცხადების და ყოფნის დრო დაპატიმრების მიზნით.

ერთ დღეს, როდესაც გაცვეთილზე ვიყავი, გიმნაზიას გვარდიელები მოადგენ დაპატიმრების მიზნით. დირექტორმა ჩუმათ მაცნობა გავქეუულიყავი და თავისათვის მეშველა. ასე, იმ დღეს, შეიძლება ითქვას, რომ გვარდიელებს კოვზი ნაცარში ჩაუვარდათ.

დავიწყე არალეგალური ცხოვრება, მაგრამ რამოდენიმე დღის შემდეგ მომისწრეს ლოგინში მწოლიარეს კულაში მცხოვრებ რკინის გზელ გრიგოლ კვანტალიანის ოჯახში, სადაც ვიმალეობოდი და დამაპატიმრეს. ჩემთან ერთად დაპატიმრებული იქნა აშხ. კვანტალიანი, რომელთანაც ერთად წავიყვანეს ქ. სამტრედიის გვარდიის შტაბში, სადაც მაუზერის მუქარითა და ციმა-ტყეებით მოინდომეს ჩემი გამოტება და მით ჩვენი ორგანიზაციის მესვეურების და საიდუმლოებების გაცემა. როდესაც ამით ვერ მიაღწიეს დანიშნულ მიზანს, მაუზერის კონდახით მცემა იმ დროს ქ. სამტრედიის გვარდიის შტაბის თავჯდომარემ სერგო ნინუამ, როდესაც ამითაც ვერ მიაღწიეს მიზანს მე და აშხ. ვ. კვანტალიანი ჩავვაგდეს ცემენტის იატაკიან სარდაფში, სადაც მ დღე დავყავით. არ გასულა რამოდენიმე დღე, ჩვენთან ერთად სარდაფში მოიყვანეს აშხ. შ. ოდილაძე

და ვალ. სტურუა, ქ. სამტრედიაში დაეპატიმრებით. ჩვენი ერთად ოთხი დღის ჯდომის შემდეგ სულ რიცხვით 13 ბოლშევიკი გამოგვიყვანეს რკ. გზის სადგურზე, ჩაგვსეს საეტაპო ვაგონში და 26 გვარდიელ-დამცველთა თანხლებით გავვაგზავნეს ქუთაისის საგუბერნიო ციხის მისამართით. თურმე ჩვენ ყველა, 13 ამხანაგი, რომლებსაც თითქმის ქუთაისის საგუბერნიო ციხეში ვგზავნიდნენ, უნდა დავეხვრიტეთ გვარდიელებს გზაში სამტრედია—ქუთაისის შუა. არ ვიცით რა გარემოებამ შეუშალა მათ ხელი ამ გადაწყვეტილ განზრახვის სისრულეში მოსაყვანათ. მხოლოდ ეს კი უნდავთ, რომ ჩვენი სამტრედიიდან გასვლისას ჩვენს მატარებელს უკან მოსდევდა ვალ. გოგვაძის ჯავშნიანი მატარებელი თავისი ამალით, რომელიც იმ ქამად სადგ. სამტრედიაში იდგა.

ჩავვიყვანეს ქუთაისში და ყველანი ერთად წავგვრეკეს ქუთაისის II განყოფილების ციხეში, სადაც ჩვენი უამრავი ამხანაგები იჯდნენ (დაახლოებით 200 კაცამდე, ეს მხოლოდ მეორე განყოფილებაში). მე-II განყოფილების ციხეში, ჩვენ დაგვიხვდა მ. ლაშხი-ლობჯანიძე (ამ ქამად საქ. უზენაეს სასამართლოს წევრია), რომელსაც ციხეში არა ერთხელ გაუკეთებია მოხსენებები და წაუკითხავს ლექციები ჩვენი ამხანაგებისათვის.

ამხ. მ. ლაშხს უშუალო კავშირი ჰქონდა საგუბერნიო ციხეში მჯდომ მოწინავე ჩვენ ამხანაგებთან, რომლებიდანაც ვღებულობდით ყოველგვარ ცნობებსა და ამბებს იმ ამხანაგის მეშვეობით, რომელიც ყოველდღიურად იგზავნებოდა ჩვენი განყ. ციხეში მჯდომ პოლიტიკურ ტუსაღებისათვის ყოველგვარ პროდუქტებისათვის საყიდლად საგუბერნიო ციხესთან არსებულ დუქნიდან. განსაკუთრებულად ასეთი კავშირი იბმებოდა ამხ. დ. სტურუას მეშვეობით. ჩვენ თითქმის ყოველ დღე მოგვდიოდა ცნობები და დაწვრილებით ამბები იმის შესახებ, თუ რა ხდებოდა რევოლუციონერულ ადერბეიჯანში და წითელ რუსეთში. მოუთმენლად ველოდით იმ დღეს, რომელ დღესაც ჩვენივე ამხანაგები თავიანთი ხელით გავცილებდა ციხის კარებს. 1919 წლის მიწურულში ქ. ტფილისიდან ქუთაისში ჩამოვიდა მენშევიკური მთავრობის სამედრო—საველე სასამართლო—თუ არ ვცდებით, კოწია სულაქველიძის თავმჯდომარეობით. ეს გარემოება კარგი ამბის მახარბელი არ იყო, და მართლაც, აღნიშნულ სასამართლოს, რამოდენიმე დღის ჩამოსვლის შემდეგ, ჩვენ მიერ განყ. ციხეში მჯდომი ამხანაგები ვეკებულობთ, რომ სამხედრო-საველე სასამართლომ დახვრეტა მიუსაჯა საგუბერნიო ციხეში მჯდომ ჩვენს ამხანაგებს—რევოლუციონერებს: ამხ. გ. სვანიძეს, ამხ. ს. გიგენიშვილს,

ამხ. აღ. ხურცილავას, სულ რიცხვით 3 კაცს. ამ გარემოებამ დიდი აღელვება გამოიწვია, როგორც ციხეში მჯდომ ბოლშევიკებთან შორის, აგრეთვე ფართო მასაშიაც. აღსანიშნავია ბოლშევიკ ამხ. კატო მიქაძის (რომელიც იმ დროს სხვა ბოლშევიკებთან ერთად საგუბერნიო ციხეში იჯდა) ციხის ადმინისტრაციის და საველე სასამართლოს მიმართ შემდეგი გაბედული განცხადება: თუ თქვენ აუცილებლად გწყურიათ ბოლშევიკების სისხლი და ეს კი უდაოა, გთხოვთ ამ ახალგაზრდა ბოლშევიკების დახვრეტის ნაცვლად მიიღოთ ჩემი სისხლი, გაანთავისუფლოთ ესენი და დამხვრეტოთ მე. — და სხვა. ჩვენ, ციხეში მჯდომ ამხანაგები გავიფიქრეთ, რის ნიშნით ერთ-ერთ ჩვენს ამხანაგს დაუხიეთ მუთაქა, რომელსაც წითელი პირი ჰქონდა და გადმოვიდეთ ციხის რკინის ფეხგარაზე, რომელიც ქუჩის მხრივ იყო მოთავსებული. დახვრეტა მისჯილ ამხანაგებმა აღრგვე იკოდნენ თავიანთი მომავალი ბედი, რადგან დარწმუნებული იყვნენ გაბოროტებულ მენშევიკურ მთავრობის პოლიტიკაში. დახვრეტით განაჩენის გამოტანის დღიდან მათ დაადგეს ხელოვნურ ბორკილები, ჩააცვეს სათანადო სასიკვდილო ტანისამოსები და საამისო სათანადო ნომრებიც კი დააკრეს ზურგზე. სამხედრო საველე სასამართლოს განაჩენის გამოტანის დღიდან თვე ნახევრის განმავლობაში ყოველ დღე ელოდნენ განაჩენის სისრულეში მოყვანას ჩვენი ამხანაგები. ძნელი წარმოსადგენია მკითხველისათვის ის განცდა, რომელსაც განიცდიდნენ ეს ამხანაგები ყოველდღიურათ მოლოდინში მყოფი მათ დასახვრეტათ ვასაძახებლად. დღიდან მათ შესახებ დახვრეტის განაჩენის გამოტანისა, ციხის ყველა პოლიტიკურ კამერებში იმართებოდა მორიგეობა ამხანაგებისა იმ მიზნით, რათა მორიგეს ეცნობებია ციხეში მჯდომ ყველა ბოლშევიკებისათვის დასახვრეტათ გამზადებულ ამხანაგების გაძახების დროს, მენშევიკურ ჯალათების მოქმედობისთვის პროტესტის გამოსაცხადებლად.

დასახვრეტათ გამზადებული ამხანაგები ისე, როგორც ეს ყოველთვის შეშვების რევოლუციონურ ბოლშევიკებს, მედგრად ელოდნენ მათთვის გამზადებულ კოცონს. ერთხელაც კი არც ერთ მათგანს სიმბდალით არ ჩამოუყრია ყურები: „რა უყოთ, ჩვენ დავგვრეტენ, მაგრამ ამ მწარე გაკვეთილზე ჩვენი მოზარდი ახალი თაობა და მთელი შეგნებული მასა ჯეროვანათ გამოეხმაურება თქვენს ამგვარ მოქმედებას. და ჩვენც დახვრეტილ ბაჭოელ 26 კომუნარებთან გავხდეთ მსხვერპლი მტლათ დასადებათ პროლეტარიატის მომავალ კეთილ დღეობისათვის“ —ო, აი მათი პასუხი მენშევიკების ჯალათების მიმართ.

მენშევიკური მთავრობა თანდათან საფრთხეში ეარდებოდა და

კოტრდებოდა, როდესაც ნათლად ზედავდა რუსეთის პროლეტარი-
ატის მედგარ ბრძოლას და ბაჭოელ ამხანაგების ულტიმატუმს მენ-
შევიკურ მთავრობის მიმართ. შეუჩერებელი გამარჯვებანი რუსეთის
და აზერბეიჯანის პროლეტარიატისა და მათი წინსვლა ძლიერ აფი-
ჭრებდა მეიშევიკებს, რის გამო სამხედრო-საველე სასამართლოს მი-
ერ დასახვრეტად გამზადებული ამხანაგები—გადარჩენილ იქნა.

ამ დროს ქუთაისის საგურბენიო ციხეში იხსდენ ჩვენი ძველი
რევოლუციონერები და მასწავლებლები. ამხ. მ. ცხააკაია, მ. ღრაჩელა-
შვილი, ვ. სტურუა, შამშე ლეუავა, ი. ხარაბაძე, კ. მიქაძე და სხვები,
რომლებთა არა ერთხელ დაჟინებულ მოთხოვნილებების თანახმად მენშევი-
კური მთავრობის მიმართ ჩვენ რამდენიმე მოსწავლე სამი თვე ნახევ-
რის ჯდომის შემდეგ განთავისუფლებული ეიყავით 1920 წლის თე-
ბერვლის თვეში. ჩვენი განთავისუფლების რამოდენიმე თვის შემ-
დეგ იმავე 1920 წელს, გასაბჭოებულ რუსეთსა და მენშევიკურ მთავ-
რობის შორის დადებული იყო ხელშეკრულება, რომლის ძალით მენ-
შევიკები ვალდებული იყვნენ გაენთავისუფლებათ ჩვენი ამხანაგები.
ამ ხელშეკრულების ძალით 1920 წ. 13 მაისს განთავისუფლებული
იქნენ ყველა ჩვენი ამხანაგები რიცხვით 700- კაცამდე, რომელთა რი-
ცხეში იმ დროს ტფილისის მეტეხას ციხიდან გადმოყვანილი ამხა-
ნაგებიც შედიოდნენ.

ნ. კოპალეიშვილი.

ჩემი მოგონებებიდან

ანარქისტებთან ბრძოლა ტფ. ორგანიზაციაში.

(გაგრძ. იხ. „რევ. მაზ.“ № 1 (21) 1924 წ.)

ანარქისტებთან დისკუსიაში მონაწილეობა, რასაც პარტია აწარმოებდა განსაკუთრებით 1905—1906, 1907 და 1908—წლებში თბილისის ორგანიზაციაში, ეს მომენტი, მუშებისათვის მეტათ საყურადღებო იყო. ტფილისის მუშათა ორგანიზაციაში ანარქისტებმა გამოვეცხადეს სამკედრო-სასიცოცხლო ომი—იდეური და ორგანიზაციული, რამაც არა მარტო შეუვნებელი, ბევრი შეგნებული მუშაც კი შეცდომაში შეიყვანა. ამიტომ 1906 წლის პარველ ნახევარში თუ არ ექცეოდა მათ ჯეროვანი უწრადლება (როგორც ავლნიშნენ ამხ. კობა აწარმოებდა იდეურ პოლემიკას ანარქისტების წინააღმდეგ პრესის საშუალებით, მაგრამ ეს არ იყო საკმარისი. ამას მიემატა ნ. ჟორდანიას წიგნი „ანარქიზმი და სოციალიზმი“, ხოლო ბოლოს კი გააფთვრებული დისკუსია...) ასეთი მდგომარეობა აღარ იყო დასაშვები ამავე წლის მეორე ნახევრიდან. ამიტომ პარტია გახდა იძულებული დაესვა დღის წესრიგში უღმომავლი იდეური ბრძოლის გაწაღების საკითხი ანარქისტების წინააღმდეგ.

უნდა ითქვას, რომ ანარქისტების წინააღმდეგ დაწყებულმა კამპანიამ, ცოტა არ იყოს, ერთი მხრით თუ გააცხოველა მეტათ ფართო მუშათა მასის ინტერესი ამ დისკუსიებისადმი, მეორე მხრით დროებით მოადუნა პარტიაში გააფთვრებული სახით წარმოებული ფრაქციული დავა, ვინაიდან ანარქისტებთან ბრძოლა სწარმოებდა მთელი პარტიის ორივე ფრაქციების მიერ სრულიათ შეთანხმებულათ. გამანადგურებელი იყო ამხ. კობას თავდასხმა თავხედურათ გამოსულ ანარქისტების წინააღმდეგ. ამხ. კობას ლოლიკას და შესანიშნავი სარკაზმით მიმართულ ირონიას ვერ უძლებდა ანარქისტების მყვირალა დემაგოგია.. ასე რომ, იძულებული ხდებოდენ ზოგიერთი ანარქისტები გაპარულიყვნენ კრებიდან, ისე ძლიერ შთაბეჭდილებას ახდენდა ამხ. კობას გალაშქრება ანარქისტების წინააღმდეგ.

ანარქისტებთან ბრძოლის პერიოდში ზემოთ აღნიშნულ წლებ-

ში საყურადღებო იყო ის, რომ მენშევიკური ცეკას პლენაროვის სახით ცნობილი მანიფესტის „შეჩერდის“ გამოქვეყნების შემდეგ, რამაც საშინელი არეუ-დარევა და ღებორგანიზაცია შეიტანა ბრძოლის ველზე გამოსულ მუშათა კლასში 1905—წლ. დეკემბრისა და 1906—წლ. იანვარ-თებერვლის დღეებში, აჯანყების ცეცხლი მოდებული ჰქონდა მთელ რუსეთში მუშებს და გლეხებს, გამოიწვია დიდი უკმაყოფილება მუშებში მენშევიკური ცეკას ამ ლაჩრულმა-მოღალატურმა ლოზუნგმა, პირველ ყოვლისა მთელ ბოლშევიკურ ფრაქციაში, რომელიც მუდამ გმობდა მენშევიკების სილაჩრეს, ხოლო მენშევიკი მუშებშიც იყვნენ ისეთები, რომლებიც არ იწონებდნენ პლენაროვის ამ „მანიფესტს“... სწორედ მუშების ამ მასიურ უკმაყოფილებაში 1905—წლის დეკემბერში, ხოლო 1906—წლის იანვარ-თებერვლის დღეებში რევოლიუციის დამარცხებაში იყო ჩამარბული უმთავრესი მიზეზები, რომ ანარქისტები ნელ-ნელა ფეხს იკიდებდნენ მუშებში—1906—წლის პირველ ნახევრიდან 1907—წლის ბოლომდე. განსაკუთრებით დისკუსიაში მუდამ მიუთითებდნენ ანარქისტები „ს. დ. გამცემლურ“ ტაქტიკაზე რუსეთის რევოლიუციაში, რომ მათ კრიტიკის სიმძიმე ხდებოდა რა თქმა უნდა მენშევიკებს, მაგრამ ვინაიდან პარტია ჯერ ფორმალურათ მაინც მთლიანი იყო, ამიტომ ყველა მოწინააღმდეგე უმთავრესათ მათ შორის,—ანარქისტები, პასუხის—მგებლობას მთელ პარტიას ადებდნენ. აი რაზე უნდა გაეცა ჩვენს ფრაქციას პასუხი ყველგან. ანარქისტებთან დისკუსიაში ბოლშევიკები იმას ხომ ვერ იტყოდნენ, რომ ჩვენი ბრალი არაფერია, ყველაფერი მენშევიკების ბრალიაო. აი დისკუსიაში ერთ-ერთი მწვავე მომენტი ანარქისტებთან ბრძოლის დროს, რაც უნდა აღინიშნოს, როდესაც საერთო პრინციპიალურ სხვა დიდ კითხვებზე თავის შესახებ ჩამოვარდება ლაპარაკი რუსეთის რევოლიუციაში ჩაბმულ ძალების შეფასებაზე და მის დამარცხებაზე—1905, 1906—წ. წ...

თბილისის კომიტეტმა დაადგინა, რომ ჩერქეზიშვილთან გამართულიყო დისკუსიები ყველა რაიონებში, რაც ევალებოდა ყველა რაიკომებს სრული პასუხისმგებლობით ჩაეტარებიათ დისკუსია მოწინავე მუშების კრებებზე თბილისის კომიტეტიდან. საჭირო ძალების მოთხოვნით. ამ დისკუსიების ჩატარება პრაქტიკულათ უნდა მოეწყო რაიონის ორგანიზატორებს. მესამე რაიკომის ორგანიზატორი ვიყავი და როდესაც დავაყენე ეს კითხვა რაიკომში, რომ ჩაგეტარებია ეს დისკუსია, რაიკომმა მოიწონა და დამევალა მიმემართა ჩვენს პარტიაში გამოჩენილი ძალებისათვის, რომ შესაფერათ ყოფილიყვნენ მომზადებული ჩერქეზიშვილთან კამათის დროს.

ჩერქეზიშვილი როგორც ცნობილი მამათ-მთავარი და თეორეტიკოსი ანარქისტი იყო და საჭიროება მოითხოვდა რომელიმე ჩვენი ლიდერის დაპირდაპირებას მის წინააღმდეგ. მე მივმართე ჯერ მენშევიკების ლიდერებს: ლადო დარჩიაშვილს, კარლო ჩხეიძეს, ლადო ახმეტელაშვილს (შვარცს), მაგრამ ყველამ უარი განაცხადა. შემდეგ მივმართე ჩვენს ამხანაგებს ამხ. მიხა ცხაკაიას და სერიოჟა ზაგდატიევს. მიხამ უარი განაცხადა მხოლოდ იმის გამო, რომ იყო ყოველთვის საშინლათ დატვირთული და ამ დროს კარგათაც არ იყო, მიმითითა ამხ. ზაგდატიევზე, რომელიც უნდა მომენახა. მე მას შევხვდი ვერის ხიდის ყურეში ტრამვაიზე და გავაცანი თბილისის კომიტეტისა და რაიკომის დადგენილება, რომ მიეღო თავის თავზე მოცემული წინადადება ჩერქეზიშვილთან დისკუსიაში მონაწილეობის შესახებ. მან თანხმობა გამოცხადა, მხოლოდ ერთი პირობით: მივსულიყავი ჩერქეზიშვილთან და მომეთხოვა სადაო კითხვების წინასწარი დასახელება და სამი დღის ვადა, რომ დასახელებული კითხვების შესახებ სათანადო ლიტერატურით მომზადებული ერთი მეორეს შეხვედროდნენ. მე მივმართე ჩერქეზიშვილს ასეთი წინადადებით, ის ამაზე არ დათანხმდა.

ასე ჩერქეზიშვილთან განზრახული დისკუსია ჩაიშალა. რაშოდენიმე დღის შემდეგ გავიგეთ, რომ ჩერქეზიშვილი ჩასულიყო პეტერბურგში (ლენინგრადი) და იქ გაემართა დიდი დისკუსია ერთ-ერთ მუშათა კრებაზე, იქიდან ჩერქეზიშვილი გადადის საზღვარგარეთ, გერმანიაში, სადაც მან ასტეხა განცხადება, რომ მას სოციალ-დემოკრატიულმა ბელადებმა ვითომ არ მისცეს ნება მოწინავე მუშების წინაშე გამოჩენისა, მთელ პარტიას უდიერათ იხსენიებდა.

ანარქისტებთან ბრძოლას თბილისის ორგანიზაციაში არ ქონდა მარტო ადგილობრივი ხასიათი, არამედ — ეს იყო საერთო ხასიათის ბრძოლა. ცხადია, პარტია იძულებული იყო ყველგან ღირსეული პასუხი გაეცა, ასეთსავე ბრძოლას აწაომოებდა ჩვენი პარტია სოციალისტ-რევოლუციონერების წინააღმდეგაც. ამ ბრძოლას უფრო ხანგრძლივი და მძაფრი ხასიათი ქონდა. ანარქისტებმა რუსეთში თავი წამოყვეს 1905 — წ. 17 ოქტომბრის მანიფესტის შემდეგ. სოც. რევოლუციონერებს კი უფრო გრძელი ისტორია აქვთ. ამ პარტიას გავლენა ჰქონდა გლეხობაზე, ინტელიგენციის დიდ ნაწილზე და ზოგიერთ რაიონებში მუშებზედაც კი.

ჩვენი, ბოლშევიკური პარტია, მუდამ ამხელდა ესერეპის წვრილბურჟუაზიულ ბუნებას, რომ მათ არა სწამდათ პროლეტარიატის ჰეგემონია საზოგადოთ რევოლუციაში, პირველობას რევოლუციაში

ისინი გლეხებს არგუნებდნენ, რაც რევოლუციის მსვლელობამ, როგორც წმინდა წყლის უტოპია შეუბრალებლათ დაამსხვრია და ეს პარტია ისტორიის არქივს ჩააბარა, ისე, როგორც მენშევიკებისა.

აქ მე შევეხები პროგრამის მეორე მუხლის შესახებ გამართულ დიდ დისკუსიას. როგორც მახსოვს 1906 წლის მიწურულში მესამე რაიკომის ინიციატივით მოეწყო ტრამვაის პარკში მუშათა დიდი მასიური კრება ჩემი თავმჯდომარეობით. კრებაზე მესამე რაიკომიდან მოწვეული იყო ნოე ხომერიკი, როგორც მუდმივი რაიკომის მასშტაბით დაქირავებული პროპაგანდისტი, უმთავრესად მიწის საკითხში. ხშირათ კითხულობდა ლექციებს ამხ. კობაც (სტალინი) ზოწინავე მუშებში მესამე რაიკომში მარქსიზმზე და ანარქიზმზე, ჩვენი პარტიის პროგრამაზე და ტაქტიკაზე. ამხ. მიხა ცხაკაია და შაუშიანი (ერთად), ხოლო მენშევიკებიდან — ნ. რამიშვილი და ინა ჟორდანი — პარტიის ისტორიაზე, საფრანგეთის რევოლუციის ისტორიაზე. კარლო ჩხეიძე — პოლიტიკურ ეკონომიაზე, ნოე ხომერიკი მიწის საკითხზე ლ. დარჩიაშვილი — უფლებრივ საკითხებზე და სხვა.) ამხ. სერიოჟა ბაგდატიევი, როგორც კარგათ მომზადებული, კირილე ნინიძე და სხვები. ესერებიდან დაესწრენ მაშინ ესერებში კარგათ ცნობილი (ახალგაზრდა სტუდენტი იყო) შალვა მესხიშვილი. მან მოიყვანა თან ერთი რუსი ესერი ინტელიგენტი (რომლის არც გვარი და არც სახელი არ ვანუცხადებიათ კონსპირაციული მოსაზრებით), რომელსაც ესერები თვლიდნენ საუკეთესო მომზადებულ პირათ მიწის საკითხში, რა თქმა უნდა მიწის სოციალიზაციის თვალსაზრისით. მოხსენებაც ამ პიროვნებამ გააკეთა ამ თემაზე: „სოციალიზაცია, ნაციონალიზაცია თუ მუნიციპალიზაცია“... გამართულ კამათიდან გამოირკვა ეს პიროვნება მართლაც მომზადებული იყო, მაგრამ სრულიად ნათელი იყო ყველა მუშებისათვის, რომ ესერების მოსაზრება წმინდა წყლის უტოპია იყო. ესერები მოითხოვდნენ სოფლათ სოციალიზმის დამყარებას, ქალაქათ კი მთელი ბურჟუაზიულ-კაპიტალისტური სისტემის ხელუხლებელად დატოვებას. ცხადია, ეს იყო ესერების ის ისტორიული შეცდომა, რაც მთელ პარტიას ახასიათებდა, როგორც წვრილ-ბურჟუაზიულს, რომ მათ არ სწამდათ მუშათა კლასის დიქტატურა, მისი ძალაუფლება, მისი პირველობა: „რომ მხოლოდ იმის შემდეგ შეიძლებოდა რადიკალურათ მიწის საკითხის მოგვარება, როდესაც მუშათა კლასი თვითონ ჩაიგდებს ხელთ ძალაუფლებას, განდევნის ბურჟუაზიას, მოსპობს სრულიად კერძო საკუთრებას, როგორც საწარმოვო იარაღებზე, ფაბრიკა-ქარხნებზე, ისე მიწაზედაც.

სწორეთ ამ უმთავრეს მოტივზე იყო დამყარებული მიღებული რევოლუცია, წარმოდგენილი აშხ. ს. ბაგდატიევისა და ზომერიკის შორის შეთანხმებული ტექსტი; უარყოფილ იქნა მესხიშვილის რევოლუცია, რაც საფუძვლათ ედებოდა ესერებთან და ფედერალისტებთან დისკუსიას. ეს ორი პარტია მიუხედავად იმისა, რომ ა/კ და კერძოთ საქართველოში მათ ბევრი მიმდევარი მუშებში არასოდეს არ ყოლიათ, ამ საკითხში (ე. ი. მიწის სოციალიზაციის) ერთად იყვნენ. ფედერალისტები მაშინ განსხვავდებოდნენ ესერებისაგან ეროვნულ საკითხში. ისინი განსვენებული არჩილ ჯორჯაძის სახით კატეგორიულათ აყენებდნენ ეროვნული პრობლემის მთლიანათ გადაჭრას ძველი წყობილების ფარგლებში; ეს იყო მათი პროგრამის მთავარი მუხლი, რის წინააღმდეგ ცოტა ენერგია და დრო არ დაუხარჯავს ჩვენს პარტიას. მოიგონეთ აშხ. ფილიპე მახარაძის ნაწერები „კვალში“ და შემდეგ „მოგზაურში“.

ამავე კითხვაზე ცოტა არ უწერია და კრებებზე მუშებთან ცოტა არ უთქვამს ფედერალისტებისა და შემდეგ კი ესერების წინააღმდეგაც აშხ. კობას, ცხაკაიას, შაუმიანს და სხვა ჩვენს ამხანაგებს, როგორც რუსეთში ისე ჩვენში. ამასთან დასახელებულ წლებში ნ. ქორდანიასაც ჰქონდა გააფთრებული ბრძოლა პრესაში ფედერალისტების წინააღმდეგ ეროვნულ საკითხში.

დ. ნასარიძე.

1917—18 წ. წ. ჩრდილო-კავკასიაში

(სამოქალაქო ომის ისტორიისათვის).

1917 წლის ზაფხულის გასულს ქ. კავკავის დეპუტატთა საბჭო გარეკილ იქნა. გაბატონებული იყო ეგრეთ-წოდებული თერგ-დაღესტანის მთავრობა გენ. გოლოშჩაპოვის მეთაურობით. აღმასრულებელი ხელისუფლება კავკავში იყო პოლკოვნიკი ბელიკოვი, მისი თანაშემწე იყო პოლკოვნიკი კიბიროვი. თუმცა ბელიკოვი დიქტატორი იყო, მაგრამ ქალაქში ანარქია სუფევდა. ინგუშები და ოსები ერთმანეთს ეცილებოდნენ იმაში, თუ რომელი მათგანი უფრო ჩქარა გაძარცვავდა ქალაქს. მილიცია არსებობდა მხოლოდ ქალაქში. მდგომარეობას ართულებდა ქალაქში დაბანაკებული „გარეული დივიზია“, რომელიც ფაქტიურად წარმოადგენდა თერგ-დაღესტანის ერთადერთს სამხედრო ძალას. განსაკუთრებით იტანჯებოდა განაპირა უბნები, სადაც ცდილობდნენ არ გაეტარებიათ ქალაქიდან ნაძარცვი. ქალაქის საბჭო და განგეობა არსებობდნენ, მაგრამ არაფრით თავის გამოჩენა არ შეეძლოთ. საჭირო იყო ფიქრი თვითდაცვაზე და ასეთი მოეწყო. თითოეულ რაიონში (ქალაქის განაპირებში) მოეწყო თვითდაცვა თავისი რაიონული ცენტრითა და თავდაცვის კომისიითურთ. ფაქტიურ ხელისუფლებას რაიონში წარმოადგენდა მხოლოდ თავდაცვის კომისარია. მეორე რაიონშიც, სადაც მე ვცხოვრობდი, აგრეთვე მოეწყო თვით-დაცვა და მცხოვრებთა საერთო კრებამ რაიონის კომისარად მე ამირჩია. საჭირო იყო მამაკაცთა სიის შედგენა, რომელთაც შეეძლებოდათ საყარაულო სამსახურის შესრულება და უნდა გვეფიქრნა მათი შეიარაღების შესახებ.

იმ ხანებში ფრონტიდან ჩამოვიდა სამხედრო ნაწილი და დაბინავდა ტენგინის ყაზარმებში. ჯარის ამ ნაწილს მიმართა განაპირა უბნებმა იარაღისთვის. გაიგო თუ არა ბელიკოვმა, რომ ჯარის ხსენებული ნაწილი იარაღს აწვდის განაპირა უბნებს და განწყობილია რევოლუციონურად, მას ალყა შემოარტყა მოულოდნელათ ჯავშნიანი ავტომობილებითა და „გარეული დივიზიის“ ნაწილებით და განაიარაღა. მაგრამ მათ მაინც შესძლეს საკმაო რაოდენობის იარაღის გადაძალვა და ღამით გადასცეს განაპირა უბნებს. როცა განაპირა

უბნები შეკავშირდენ, ადვილი შეიქნა წესრიგის დაცვა. სადარაჯოებზე დგომა საკირო იყო არა მარტო ღამით, არამედ—ღლითაც, რადგანაც ძარცვა-გლეჯა განუწყვეტლივ სწარმოებდა. გარეული დივიზია ერთად შესდგებოდა აშკარა ბანდიტ-მძარცველებისაგან, რომელნიც თავიანთ ოჯიკრებთან მუშაობდენ შეთანხმებულად. რადგანაც ხსენებულ დივიზიას ქალაქის დაცვის ნაცვლად მის ცხოვრებაში არცე-დარცევა შეჰქონდა, შევიკრიბეთ ჩვენ, კომისრები, და დავადგინეთ გვეთხოვა გენ. გოლოშჩაპოვისთვის გაეყვანა მას ქალაქიდან ეს გარეული დივიზია. მეთაურად დელეგაციამ მე ამირჩია და გავსწიეთ სასახლეში გენერალთან. განაპირა უბნების სახელით მე ვსთხოვე, რომ ქალაქიდან გაეყვანა ეს გარეული დივიზია. „თქვენ მოგეხსენებათ, რომ ასეთი დივიზია არა თუ უზრუნველყოფს ქალაქში წესრიგის დაცვას, არამედ—ის არის ერთად ერთი მიზეზი უწყესობისა და თვითნებობის, ის ერთვად შესდგება ბანდიტებისაგან. ჩვენ ვთხოვთ გაიყვანოთ ის ქალაქიდან, რაც რამდენიმეთ შეამსუბუქებს მუშაობას“. გენერალმა შენიშნა, რომ არ შეიძლება ამაში დივიზიის გამტყუნება, მით უმეტეს მისი უფროსებისო. ამის შესახებ მე მოვიყვანე რამდენიმე მაგალითი. ამან ის საბოლოოდ გამოიყვანა მოთმინებიდან და წინადადება მოგვცა გავსცლოდით მას, ამასთანავე გვირჩია ენისთვის კბილები დაგვეჭირებია. თქვენ, ახალგაზრდავ, ბევრს ღებულობთ თავის თავზე, ნებას აძლევთ ენას ბევრი იყბედოსო“.

დიდი არცე-დარცევა გამოიწვიეს ქალაქში ოსებმა არაყის შემოტანით. შემოჰქონდათ მათ არაყი დიდძალი რაოდენობით. ყოველდღე ხდებოდა ჩხრეკა აგენტების მითითებით, იქერდენ რამდენიმე ათეულ ვედრო არაყს. რადგანაც არ იყო შესაძლებლობა, რომ ყველა დამნაშავენი დაგვეპატიმრებია, აღმოჩენილ ტიკებს არაყით ვსტრიდით და ასე ვღვრიდით არაყს და ვანადგურებდით ტიკებსაც. სურსათი ნაკლებათ შემოჰქონდათ ქალაქში, ამიტომ ქალაქიდან სურსათის გაზიდვა ავკრძალეთ. განსაკუთრებით ბევრი ფქვილი გაჰქონდათ მენშევიკურ საქართველოში ყაზბეგით. საქართველოს სამხედრო გზით შეიძლებოდა წასვლა მხოლოდ ორი სლობოდკით. მოლოკანის—1 რაიონით და მეორე რაიონით, სადაც მე ვიმყოფებოდი კომისრად. ამიტომ გაზიდვის კონტროლი ორივე რაიონისათვის ჩემს ხელთ იყო. რა თქმა უნდა, ხშირად გვიხდებოდა კონტრაბანდის დაჭერა და მისი ჩამორთმევა. ნებართვას აძლევდენ მხოლოდ იმ გლეხებს, რომელნიც შესძლებდენ დაემტკიცებიათ, რომ პური მიჰქონდათ საკუთარი საჭიროებისათვის.

იმ დროს, როცა თავდაცვის ორგანიზაცია ეწყობოდა, მე მო-

მიხდა ყოფნა კოოპერატივის წევრთა ერთ კრებაზე, სადაც პირველად შევხვდი ანხ. მარკუსს, რომელმაც მოაწყო არჩევნები ანუ უფრო სწორად რომ ვთქვათ, გამოჰყო ქალაქის საბჭოში (Дума) განაპირა ადგილების წარმომადგენლები.

შემდეგში ჩვენგან მან საბჭოში მოაწყო მემარცხენეების ფრაქცია, რომელმაც თავის მუშაობის პროცესში ბევრი უსიამოვნება მიიყენა ცენტრს—ესერ სემიონოვს და მემარჯვენეებს—ყოფილ „ქალაქის მამებს“.

ქალაქის თავად მაშინ იყო ცირულნიკოვი, რომელიც შემდეგში აღმოჩნდა თეთრგვარდიელი. მაშინ მას არათრით ჩამორჩებოდა ესერი სემიონოვი.

რათა უკეთესად შევიარაღებულიყავით, ამისთვის ტფილისში გავვზავნეთ ანხანავი, რომელსაც იარაღი უნდა ჩამოეტანა. ამ ანხანავაში იარაღი მართლაც იშოვა ტფილისში, მაგრამ ტრანსპორტი დაკავებულ და გაძარცვულ იქნა ყაზბეგში.

დეკემბრის გასულს ჩვენთან მოვიდა ანხანავი, რომელიც დაესწრო თერგის ოლქის ხალხთა პირველ ყრილობას. ხსენებულმა ყრილობამ, რომელსაც ხელმძღვანელობდა სოციალისტური ბლოკი, გამოჰყო აღმასრულებელი ორგანო, რომელიც დაბინავდა პიატიგორსკში. მას დაევალა მოეწვია პიატიგორსკში თერგის ოლქის ხალხთა მეორე ყრილობა, რომელშიაც მონაწილეობა უნდა მიეღო თერგის ოლქში მობინადრე ერების რაც შეიძლება მეტ რიცხვს. ამ ამოცანის შესრულება ძნელი საქმე იყო, რადგანაც ოლქი მრავალი ერებით იყო დასახელებული და ხელისუფლებაც იუნკრების ხელში იყო, რომლებიც დაბრკოლებას უქმნიდნენ რევოლუციონურ მუშაობას.

მთელი რაიონიდან დელეგატთა არჩეული ვიყავი მე. ვიცოდით, ბელიკოვის შტაბი თვალყურს გვადევნებდა და ხელს გვიშლიდა არჩევნების ჩატარებაში, ერთ ერთ კრებას დასწრებოდა ბელიკოვის აგენტი.

როცა ხსენებული ცნობა მივიღე, მყისვე გავეშურე კრებაზე მეზობელ მე-3 რაიონში. იქ მართლა დავინახე ოფიცერი ბელიკოვის შტაბიდან, რომელიც ისხდა და გულდასმით ისმენდა. როცა საქმე არჩევნებზე მიდგა, მიუხედავად ბელიკოვის აგენტის იქ ყოფნისა, მე აშკარად გავურკვიე მრავალრიცხოვან აუდიტორიას მოსაწვევი ყრილობის და მისი ამოცანების შესახებ. მე ისე გაშიტაცა ლაპარაკმა, რომ არც კი შემიძინევია, თუ როგორ გაჰქრა ოფიცერი. არჩევნების დამთავრებისთანავე მეშინოდა რა დაქერის, მე წაველ პიატიგორსკში, კომისიის მოვალეობა კი დავაკისრე ჩემს თანაშემწეს კონსტანტინე ხარავიდისს. თერგის ოლქის ხალხთა მე-2 ყრილობის გახსნას დაა-

გვიანდა ინგუშების და ჩეჩნების დელეგაციების მოუსვლელობის გამო. ამ დაგვიანებას იწვევდა ერთის მხრით მტრობა კაზაკებისა ოსებთან და მეორე მხრით—ინგუშებისა ჩეჩნებთან, ეს მტრობა იმ ხანებში პოზიციურ ბრძოლამდე იყო მისული მათ შორის, არჩევნების მოსაწყობათ და ყრილობაზე დელეგატების მოსაყვანად ხსენებულ რაიონებში გაგზავნილი იყვნენ: ამხ. შაქრო ფალაგანდიშვილი, სახაროვი და დოქ. სახაროვი. ამათ მართლაც შეასრულეს დავალება და ყრილობაზე დელეგატებიც მოიყვანეს თუმცა დაგვიანებით.

ყრილობა ფრაქციებით დაიყო: ყაზახების (ყველაზე უფრო რეაქციონური), ინგუშების, ბოლკარო—ყაბარდოელების, ქალაქის გარეთა მცხოვრებლების და ოსების. ყრილობის მუშაობას ხელმძღვანელობას უწევდა სოციალისტური ბლოკი, ეს მუშაობა მიმდინარეობდა რთულსა და ძნელს პირობებში. საჭირო იყო ყრილობის წაყვანა მარცხნით, მაგრამ ამავე დროს საჭირო იყო მეტად ფრთხილი, მაგრამ შედგარი ბრძოლა ურთიერთშორის ნაციონალური ბრძოლის წინააღმდეგ. ეს ბრძოლა უკვე შემოტანილი იყო ყრილობაზე და საკმაო მოხერხებულად ასულდგმულეზდა და ამაგრებდა მის ყაზახების ფრაქციას. უმეტეს ნაწილად ხსენებული ფრაქცია შესდგებოდა რეაქციონურად განწყობილ ყაზახებისაგან და მის მეთაურობდენ გადაცმული ოფიცრები და გენერლები. ჩეჩნებს ერთი წარმომადგენელი ჰყავდა—ამხ. შეპიროვი, რომელიც შემდეგში მოკლული იქნა თეთრგვარდიელებთან ბრძოლაში კავკასის ახლოს. ყაბარდოელ—ბალაქირების ფრაქციას ხელმძღვანელობდა ამხ. კალბიკოვი, რომელიც ამ ფრაქციითურთ მხარს უჭერდა სოციალისტურ ბლოკს. ინგუშების ფრაქციას ხელმძღვანელობდენ ალბაგაჩიევი და ახრიევი, ამათი მუშაობაც შეთანხმებული იყო სოციალისტურ ბლოკთან. ოსების ფრაქციას ხელმძღვანელობდენ—მამსუროვი, ბუტაევი და გიბიზოვი. ქალაქ გარეთა (иногородные) მცხოვრებლების ფრაქციას ვხელმძღვანელობდით—მე, კარპინსკი და რატნერი. ჩვენი მუშაობაც შეთანხმებული იყო სოციალისტურ ბლოკთან, მიუხედავად იმისა, რომ კარპინსკი ამას ეწინააღმდეგებოდა. ეს უკანასკნელი გარემოება იმის საბაზი შეიქნა, რომ მე დაუუახლოვდი ბოლშევიკების ფრაქციას, რის შედეგი იყო ჩემი პარტიაში ჩაწერა.

ამ ყრილობას დაესწრო მენშევიკური საქართველოს წარმომადგენელი ხათრიშვილი. ის ხშირად გამოდიოდა ყრილობის სხდომებზე სიტყვით, მაგრამ მის სიტყვას ვასაველი არ ჰქონია. თუ რამდენადაა ბუნებრივი იყო იმ პარტიების ბლოკი, რომელიც ყრილობას ხელმძღვანელობდა, აშკარა დასანახი იყო ყოველ დღე. თითოეული პარ-

ტია ცალკე აგრეგებდა თავის სააგიტაციო ლიტერატურას ყრილობის დელეგატებს შორის, ცდილობდა რაც შეიძლება მეტი დელეგატები მოეზიდა საღამოს სხდომებზე, რომლებიც ყრილობის გარეშე ხდებოდა. წინააღმდეგობა განსაკუთრებით აშკარა ხდებოდა, როცა რომელიმე საკითხის გადაჭრის დროს რომელიმე პარტია იმ მიზნით, რომ გაეტარებია თავისი ხაზი, გამოიყვანდა ხოლმე მომხსენებელს არა ბლოკის სახელით, არამედ თავისი სახელით და ყრილობას უხსნიდა თავისი პარტიის თვალსაზრისს. ამ გზას განსაკუთრებით ადგენენ ბოლშევიკები. ყრილობის მუშაობაში აქტიურ მონაწილეობას ღებულობდნენ ამხ. ნოე ბუაჩიძე (მთავრობის თავმჯდომარე) კიროვი, ანჯიევსკი და სხ. განსაკუთრებული სიხალისით უსმენდა ყრილობა ამხ. კიროვს.

მემარჯვენე ესერებს ხელმძღვანელობდნენ მამულოვი და ანდრეევი, მემარცხენე ესერებს კი—პაშკოვსკი, ს. ტაკოევი, ბოგდანოვი და სხ. რაღა ძალა-უფლება დაჩქარებით აეღო თავის ხელში, ყრილობა გადავიდა კავკავში, რასაც ხელს უწყობდა ამხ. ალბაგჩიევი. ამისთვის წინასწარ იყო გაგზავნილი კავკავში ამხ. სოროკინი იარალის ტრანსპორტით გეორგიევსკიდან. ყრილობის მისვლის წინ მოლოკანის სლობოდკაში მოხდა შეტაკება ოფიცერთა ბანდასთან, სადაც ოფიცერებს წაართვეს ტყვიის მფრქვეველი და დაამარცხეს.

როცა მატარებელი გავიდა ბესლანიდან კავკავისაკენ ყრილობის დელეგატებით, ჩვენ ყოველ წამში მოველოდით თავდასხმას. ამხ. ალბაგჩიევმა დაარწმუნა ამხ. ბუაჩიძე, რომ არავითარი თავდასხმა არ მოხდებოდა. ყრილობა მივიდა კავკავში საღამოს 7 საათზე. დელეგატები ტრამვით წავიდნენ კადეტთა კორპუსის შენობაში, სადაც უნდა გაეგრძელებიათ ყრილობის მუშაობა. 1-ლი და მე-2 რაიონები დელეგატებს აღფრთოვანებით შეხვდნენ.

საერთოდ, დელეგატები მშვიდობიანათ ჩამოვიდნენ კავკავში თუ არ ჩავთვლით იმ პროვოკაციულ სროლას, რომელიც მოხდა დელეგატების სადგურიდან გამოსვლისას.

დელეგატები მოთავსებული იქნენ კადეტთა კორპუსის ყოფილ დასაძინებელ ოთახებში. კორპუსის ადმინისტრაცია და კადეტების ერთი ნაწილი დარჩენილი იყვნენ შენობაში. ბელიკოვმა კიბიროვთან ერთად და გენერალმა გოლოშჩაოვმა ქალაქი დასტოვეს. ამ ნაირად, კავკავი აღებულ იქნა უსისხლოდ, რაც დიდ უპირატესობას ანიჭებდა ყრილობის მიერ გამოყოფილ ხელისუფლებას.

მესამე ყრილობა მოწვეულ იქნა გროზნოში. ეს ყრილობა მღელვარედ ჩატარდა, რადგანაც ყაზახების ფრაქცია ისე, როგორც მე-2

ყრილობაზე ჰქმნიდა უსიამოვნებას—იწვევდა პროვოკაციული შეტაკებებს ან მკვლელობებს ჩეჩნებსა ან ინგუშებსა და ყაზახებს შორის. ეს აუცილებელი იყო ყაზახთა ფრაქციისთვის იმ მოსაზრებით, რომ ყრილობა შეუდგა მიწის საკითხის გადაჭრას.

ამ ყრილობასაც სოციალისტური ბლოკი ხელმძღვანელობდა.

20 ივნისს მოკლულ იქნა ნოე ბუაჩიძე. ეს მკვლელობა ასე მოხდა: ყრილობაზე მიღებული გადაწყვეტილების თანახმად ინგუშებს უნდა დაეკავებიათ ყოფილი ყაზახების ტერიტორია, რამაც ყაზახების მხრით გამოიწვია წინააღმდეგობა, ინგუშებმა შეუტოეს სტანიცა ტერსკაიას წინააღმდეგ. ამის საპასუხოდ ყაზახები გამოეშურენ ქალაქში, მათ უნდოდათ აქედან არტილერიის წაღება ინგუშებთან საბრძოლველად. ამავე დროს ყაზახებმა გადასწყვიტეს მოეკლათ ამხ. ბუაჩიძე, თუ ამისი შესაძლებლობა ექნებოდათ, რადგანაც მიწის საკითხში თავიანთი უბედურების მიზეზად მას სთვლიდნენ. ყაზახებმა დაიკავეს მთელი ტფილისის ქუჩა ვოზნესენსკის ქუჩამდე, მთავარ ძალებს კი თავი მოუყარეს ტენგინის ყაზარმებთან.

ამხ. ბუაჩიძემ გადასწყვიტა ხელი შეეშალა არტილერიის გატანაზე ქალაქიდან და ამ მიზნით ავტომობილით გასწია ტენგინის ყაზარმებისაკენ. როცა ავტომობილი მივიდა ყაზარმებთან, ყაზარმების მხრიდან მოისმა სროლა, რითაც სასიკვდილოდ დაიჭრა ამხ. ნოე. დაჭრილი მაშინვე წაიყვანეს საავადმყოფოში, სადაც ის გარდაიცვალა ისე, რომ გრძნობაზე არ მოსულა. რომ ამხ. ბუაჩიძის მოკვლა გადაწყვეტილი იყო, ეს იქიდან სჩანს, რომ მე თითონ გავიგონე, როცა ყაზახების მწკრივის ახლოს შემთხვევით მივდიოდი, ამბობდნენ: „Готово убит“.

როცა სახალხო საბჭოში მივედი, ლაპარაკი იყო ამხ. ბუაჩიძეზე, რომელიც გარდაცვლილიყო და რომლის მოკვლა წინასწარ იყო გადაწყვეტილი და მოწყობილი. ყაზახებს აღარ წაუღიათ არტილერია ინგუშთა ფრაქციის განცხადების გამო, რომ თუ არტილერიას წაიღებთ, ინგუშები შეტევას დაიწყებენ სტანიცების წინააღმდეგო. იმ დროს კავკავში იმყოფებოდა ნოე ბუაჩიძის ძმა, რომელმაც მოითხოვა, რომ მისი ძმის ცხედარი წაესვენებიათ საქართველოში. ცხედარის გაცილება მე დამავალეს, რადგანაც ვერავენ ბედავდა ყაზახებში წასვლას. ცხედარი დასვენებულ იქნა საბარგო ავტომობილზე, რომელიც შემკობილი იყო ლოზუნგებით, გვირგვინებით და ყვავილებით, მიცვალებული ჩასვენებული იყო ცინკის კუბოში და შემდეგ ეს კუბო მოთავსებული იყო ხის კუბოში. მიცვალებულის გასაცილებლად შეგროვდნენ რაიონის მუშები. პროცესიაში მონაწილეობა

მიიღო აგრეთვე ჰაეროპლანმა, რომელმაც ჰაერიდან ყვავილები გადმოყარა. ამ ჰაეროპლანით საქართველოდან ჩვენთან გადმოფრინდა მფრინავი უსანოვი, მაგრამ დიდხანს არ დაარჩენილა ჩვენთან და ივლისში გადაფრინდა თეთრგვარდიელებთან. დარიალის ხეობამდე ჩვენ მშვიდობიანათ ვიმოგზავრეთ, მაგრამ საქართველოს დამცველმა რაზმმა ჩვენ დაგვაკავა და გავვიშვა მხოლოდ მაშინ, როცა ნებართვა ყაზბეგიდან მიიღო. ყაზბეგში მტრულად შეგვხვდნენ. გამოირკვა, რომ ხუცეს ლუღუშაურთან ქეიფობდნენ და როცა ჩვენ მივედით, ეს მოქეიფე ხალხი ჩვენ გარს შემოგვერტყა. ავტომობილიდან ჩამოგლიჯეს ყვავილები, გვირგვინები და სხ, გაძარცვეს რის გაძარცვაც შეიძლებოდა, ამის შემდეგ შეუდგნენ კუბოს გახსნას, მაგრამ როცა ამის შესახებ დამსწრეთაგან 1—2 პროტესტი განაცხადა, კუბო აღარ გაუხსნიათ. კუბოს გაუხსნელობას ხელი შეუწყო იმ გარემოებამ, რომ სახურავზე მინა ჰქონდა გაკეთებული, საიდანაც მოსჩანდა მიცვალებულის სახე. რამდენიმე კაცი მოითხოვდა ცხედარის თერგში გადაგდებას. მე გარს შემომერტყა რამდენიმე კაცი და ერთი რევოლვერითაც კი დამემუქრა იმიტომ, რომ თითქოს მე კავკასიიდან პურის გამოზიდვის ნებას არ ვაძლევდი. არ ვიცი რით გათავდებოდა ყველაფერი ეს, რომ ჩემ ნათესავ სპირდონ ფირცხელაურს, რომელიც იქვე ახლოს ცხოვრობდა, არ წავეყვანე სახლში. დიდი დაბრკოლების შემდეგ ცხედარის გატარების ნება დართეს, მაგრამ ჩემი წასვლა შეუძლებელი იყო.

იმავე ღამეს ფირცხელაურის დახმარებით მე მოვახერხე კავკასიაში დაბრუნება. მოსვლისთანავე საჭირო ინფორმაცია მივაწოდე ამხანაგებს.

მეოთხე ყრილობა მოწვეული იყო კავკასიაში 1918 წლის აგვისტოს დამდეგს. ყრილობის მოწვევა დაჩქარებულ იქნა იმის გამო, რომ მდგომარეობა გართულებული იყო ბიჩერახოვის შემოტევით მოზდოკიდან. ყრილობის სხდომები ხდებოდა კადეტთა კორპუსის შენობაში, სადაც მოწყობილი იყო დელეგატებისთვის საერთო საცხოვრებელი. ამავე ხანებში დიდი ყურადღება ჰქონდა მიქცეული განაპირა უბნების გამაგრებას, საიდანაც მტრის საფრთხე იყო. 6—8 აგვისტოს ღამით კაზაკებმა მოულოდნელად დაიკავეს კავკასია. კაზაკები შემოვიდნენ ქალაქში ვლადიმირის სლობოდკის მხრიდან და 7 დეკემბერს დილით მთელი ქალაქის გარდა სადგურის და მოლაკანთა სლობოდკისა, მტერმა დაიკავა. ამით აიხსნებოდა ის გარემოება, რომ კადეტთა კორპუსში ყრილობა არ იქნა დაქვრივლი და ყრილობა განაგრძობდა მუშაობას. გამოირკვა, რომ იმ ღამეს ამხ. ნაზარე-

ტიანს მოესწრო ქალაქიდან მიმალვა, ამხ. ანდრეევი და ფიგატნერი კი დაეპატიმრებიათ. ყრილობის კატეგორიული მოთხოვნით დაპატიმრებულნი ყოფილმა პოლიცმეისტერმა ივანოვმა ჩვენ გადმოგვცა. კაზაკებმა მიაღწიეს ოლღას ქუჩამდე, აქ ისინი შეჩერებული იქნენ მოლაკანის სლაბოდკის მიერ. ყრილობაზე თავმჯდომარეობდა ბოგდანოვი, მან ნება მისცა ქალაქის თავს ცირულნიკოვს, —ის ყრილობას აშინებდა, წინადადებას აძლედა დანებებოდნენ თეთრგვარდიელებს. მე იმ დროს მივედი ყრილობაზე ფრონტიდან, როცა ცირულნიკოვი აღარ იყო და მენშევიკი ბოგდანოვი ურჩევდა ყრილობას დანებებოდა თეთრებს. აქ მე შევსძელი ყრილობაზე გავლერის მოხდენა და აზრი შევაცვლეინე. ასევე მოიქცა ბოგდანოვი ყრილობის 9 აგვისტოს სხდომაზე. აქაც განვაცხადე, რომ კავკავის ნაწილობრივი დაკავება არ ნიშნავდა დამარცხებას. გადაწყდა ბრძოლის განგრძობა, რისთვისაც მოეწყო რევოლუციონური კომიტეტი, სადაც სხვათა შორის მეც შევედი. 10 თუ 11 აგვისტოს ჩვენთან მოლაკანის სლაბოდკაში მოვიდა თეთრების პარლამენტიორი ს. რ. სემიონოვი, მან წინადადება მოგვცა დანებებოდით და პირობას გვაძლევდა, რომ ჩვენი სიცოცხლე უზრუნველყოფილი იქნებოდა. მოლაპარაკება სწარმოებდა ტფილისის ქუჩაზე მდებარე დვალის სახლში. ჩვენ უარით ვუპასუხეთ. აგვისტოს ამბების შემდეგ მე მოვაწყე ამხ. ორჯონიკიძის დავალებით საკონტროლო რადიო-სადგური, ელექტრონის სიგნალიზაცია პოზიციებზე, ყუმბარების დასამზადებელი სახელოსნო, პიროქსილინის ქარხანა და სხ.

როცა თეთრების შემოტევის შემდეგ, კავკავი დაიცალა და ჩვენმა ჯარმა ბაზარნიკოსკენ დაიხია, მე ქალაქში დავრჩი და შევადგინე განაპირა უბნის წარმომადგენელთაგან თავდაცვის რევოლუციონური კომიტეტი ამხ. აგურცოვის აქტიური მონაწილეობით. განაპირა უბნებმა გამოყვეს მსროლელნი პოზიციების —სანგრების დასაკავებლად. მოეწყო პურის და სხვა სურსათის განაწილების საქმე. იმავე ღამეს საევაკუაციოდ გაშვადილი სახელოსნოები, რომლებიც უკან დახევის დროს ჩვენმა შტაბმა მიატოვა, ავამუშავეთ. სახელოსნოები მოწყობილი იყო ალაგირის ქარხნის მექანიკურ ცეხთან. ამ საქმეზე ტელეფონოგრაფით განაპირა უბნებიდან გამოწვეულ იქნენ ხელოსნები. დილით სამხედრო მასალათა პირველი ტრანსპორტი უკვე მივაწოდეთ პოზიციებს. მუშები დღითა და ღამით განუწყვეტლივ მუშაობდნენ.

სახელოსნო ყოველდღიურად ამზადებდა 60—70 ყუმბარას, 90—100 ხელით სასროლ ყუმბარას და 2000—3000 ვაზნამდე. ჩემი-

ვე მითითებით დაშვადებულ იქნა ხისაგან ასახმაურებელი (მისი ხმა ზარბაზნის გასროლის ხმას ჰგავდა), რაც მტერს აშინებდა. ჩვენებს კი ამხნევებდა.

როცა მტერმა გაიგო, რომ ჩვენი უმთავრესი მუშაობა სწარმოებდა ალაგირის ქარხანაში, გადასწყვიტა ჩვენი სახელოსნოების დანგრევა; ამიტომ ამ ქარხანას დაუშინა ზარბაზნებიდან.

რომ თავიდან აგვეშორებია მტრის საფრთხე, შტაბმა ნება დაგვრთო გაგვეგზავნა მტრის მიმართულებით ვაგონი—ჯოჯოხეთის მანქანა და დაგვენგრია რკინის გზის ლიანდაგი. მართლაც, ვაგონი აფეთქდა მტრის პოზიციის ახლოს და დაანგრია ლიანდაგი 20—25 საჟენის მანძილზე და მტერს დიდი ზარალი მიაყენა. მაგრამ, როცა მტერს ველარ გაუძელთ, მან პირველად დაიკავა ქარხანა. ამის შემდეგ ჩვენებმა საბოლოოდ დასტოვეს კავკავი...

საქართველოში შემოსვლისას მე დამაპატიმრეს. ციხეში გავატარე 4 თვე. ციხიდან განთავისუფლების შემდეგ დავსახლდი ყაზბეგში, სადაც ვეწეოდი არალეგალურ მუშაობას: ვაარსებდი სოფლებში არალეგალურ უჯრედებს. აქ ვმუშაობდი ამხ. ა. ნაზარეტიანის დირექტივების თანახმად, აქედან ჩრდილო-კავკასიაში ეგზავნიდი წითელ-არმიელებს და ვაზნებს. ამავე დროს მე საქართველოს სამხედრო გზის კომენდანტათ ვიყავი დინიშნული, უკეთუ აჯანყება მოხდებოდა...

აღ. ყამარაული.

უმუშევართა საბჭო ქ. ტფილისში 1907 წელს.

1907 წელს ტფილისში დიდ-ძალი მუშა იყო უმუშევრად დარჩენილი.

ნაძალადევეში ამ დროს თავმოყრილი იყო შემდეგი უმუშევარი და მთავრობისაგან სასტიკად დევნილი პირები: ეპიფანე კვანტალიანი, სამსონ იოვიძე, ვალერიან ვაშაკიძე, ზინო კალანდარაშვილი, დათიკო ვაშაკიძე, ლევან ალექსაშვილი (მორიელი), ალექსი ხავთასი, ნესტორ ახვლედიანი, ი. ორაგველიძე, ესტატე ლომაძე, გ. ხავთასი, ს. პაიქაძე, ვ. საღუნაშვილი, ქართველიშვილი, მალრაძე, მეგრელიშვილი, ქავთარაძე.

ესენი ყველა ბოლშევიკური მიმართულების მომხრენი იყვნენ.

მოლაპარაკება მოხდა ნაძალადევეში მოქ. არსენ ხავთასის სახლში. იმისათვის, რომ საქმე ნამდვილ ორგანიზაციულად და წესიერად გვეწარმოებია, საჭირო შეიქნა წესდების შედგენაც, რისთვისაც მივმართეთ ამხ. მიხა ცხაკაიას, რომელიც ამ დროს მუშათა პროფესიონალურ ჟურნალს რედაქტორობდა და ხელმძღვანელობდა.

ჩვენს ასეთ მიმართვას და საქმიანობას ამხ. მიხა აღტაცებით შეხვდა და სასწრაფოდ შეგვიდგინა ნამდვილი შესაფერი რევოლუციონური წესდება და გადმოგვცა. თანაც დაგვავალა და გვირჩია, რომ იგი ოფიციალურად დაგვებეჭდა გაზ. „მნათობში“, რომელსაც რედაქტორობდა ამხ. ფილიპე მახარაძე. ეს გაზეთი გამოდიოდა ამ დროს მიხეილის ქუჩაზე, დიდი „ფოჩტის“ ახლოს, გრიგოლ ჩარკვიანის სტამბაში.

ვინახულებთ ამხ. ფილიპე, მაგრამ ამ წესდების დაბეჭდვა ვერ მოხერხდა, რადგანაც გაზეთის დახურვის მიზეზებმა შეუშალეს ხელი. წესდების დაუბეჭდაობის საქმემ ჩვენში დიდი მწუხარება დაჰბადა მაგრამ რა უნდა გვექნა?

მეორე დღეს მოვიწვიეთ მთელი ტფილისის უმუშევართა კრება, სადაც გამოცხადდნენ უამრავი უმუშევრები.

ამ კრებას ჩვენ წაუკითხეთ მუხლობრივ ჩვენი წესდება და ყველამ, საერთოდ, უაღრესად მოიწონა მისი შინაარსი და მიზანი.

გადასწევითეს აგრეთვე სუბსიდიის მოცემაც 500 მანეთის რაოდენობით; მოგვეცეს ამასთანავე სასაბუღალტრო მანქანები, სკამები, ჭურჭელი და სხვა ასეთები, რომელნიც მათ ქალაქის სამმართველოს საწყობში ჰქონდათ შენახული.

ჩვენც გავხსენით ნაძალადევეში, ბოტეს სახლებში, უმუშევართა უფასო სასადილო „განთიადი“. ამავე დროს გავხსენით აქვე უმუშევართა ბიურო-კანტორა და მოვაწყეთ ბიბლიოთეკა-სამკითხველოც. გავაკეთეთ ყველა საჭირო ბეჭდებიც და გავაჩაღეთ წესიერი და ენერგიული მუშაობა.

სასადილოს გამგეთ დაენიშნეთ ამხ. ს. პაიჭაძე, ეკონომათ—იოსებ ფრანცი, ბიუროში მდივანად—ესტატე ლომიძე, „სამკითხველოს გამგეთ—ა. ხავთასი, მოანგარიშეთ—ორაგველიძე, ჩეკების მწარმოებლად—ვასო საღუნისვილი.

სამკითხველოსთვის უფასოთ გვიგზავნიდნენ ჟურნალ-გაზეთებს ტფილისის ყველა პროგრესიული რედაქციები.

სასადილოსთვის ხშირად უფასოთ გვაძლევდნენ ყასბები ხორცს და შეშის საწყობების პატრონები, კიკნაძე და სხვები.—შემას.

ამნაირად დავაწყებინეთ ყველა გაჭირვებულ უმუშევრებს უფასოთ საქმელების მიღება, აგრეთვე ჩავაყენეთ სამუშაო ალაგებში მრავალი უმუშევრები, მაგრამ, მრავალნიც კიდევ უმუშევრებათ გვყავდნენ დარჩენილები, როგორც ფიზიკურად მომუშავენი, ისე გონებით მომუშავენიც. ამიტომ ჩვენ ხელმეორეთ მივმართეთ ქალაქის თავს, რათა მოლაპარაკებოდა გუბერნატორს და გაცეათ ბრძანება თუ განკარგულება ყველა სახელმწიფო დაწესებულებებში და კერძო ქარხანა-ფაბრიკებში, რომ უსათუოდ მიეღოთ ჩვენი უმუშევრები სხვადასხვა საქმეებში. მაგრამ ამაზედ გუბერნატორი არ დასთანხმდა ქალაქის თავს და იმანაც თავისთავად ველარაფერი მოახერხა. მაგრამ ყველა ეს ჩვენ თვით შეესძელით შემდეგ ჩვენივე მიწერილობების თანახმად ისე, რომ ყველას, და ნამეტურ კერძო ფაბრიკა-ქარხნებისა და ზავოდების პატრონებს შიშის ქარი გაუჟღათ ტანში და ბევრი ჩვენი უმუშევრები მიიღეს ალაგებზე. ასეთ საქმეების მოგვარებაში და მედგარ ბრძოლებში იშვიათ უნარიანობას იჩენდნენ შემდეგი პირები: ეპიფანე კვანტალიანი, სამსონ იოვიძე, ვალერიან ვაშაკიძე, ზინო კალანდარაშვილი, დათიკო ვაშაკიძე, გოგია ხავთასი, ესტატე ლომიძე და ლ. ალექსაშვილი.

საბჭომ მოიპოვა და დაიმსახურა ხალხში დიდი სახელი და ავტორიტეტი, რომელიც ბოლო დროს ყველა უმუშევრებს ფულითაც დახმარებას უწევდა თავიანთ ოჯახებისთვის.

ყოველივე ამისათვის საბჭომ შემდეგი სახსარი გამონახა: ამოირჩია საფინანსო კომისია, მისცა შესაფერი მანდატები და დაიწყო ყველგან ვაჭრებში და მწარმოებლებში ფულის შეგროვება შემოწირულებათა სახით, რისთვისაც ყველა შემომწირველს ეძლეოდა შემო-

წირულებათა რაოდენობის ბარათი თუ „ჩეკი“, ისე, რომ სიყალბეს ვერავინ გასწევდა.

გარდა ამისა საბჭომ შემოსავლის კვალობაზე 20% გადასახადათა დაადგა იმ ჩარჩ-ვაჭრებს, რომელნიც ყოველდღიურად სხვადასხვა ნივთ-ავეჯეულობას ყიდულობდნენ საჯარო ვაჭრობებში რკინის გზის დამოქნებში და საწყობებში და დიდ ფულსაც იგებდნენ იქვე გადაყიდვ-გადმოყიდვაში, რაზედაც ამ ჩარჩ-ვაჭრებმა ბრძოლა დაგვიწყეს, მაგრამ შემდეგ შეშინდნენ და დაგვმორჩილდნენ, როცა „ნაგა-ნები“ დაინახეს.

საბჭომ ყოველთვიური დახმარებისთვის მიმართა აგრეთვე რკინის გზის მთავარ სახელოსნოს მუშებს, რათა გამოეღოთ ყოველ ჯამაგირების მიღების დროს თითო-ორ-ორი კაპეიკი თავიანთ მოქმე უმუშევრების სასაღილოს სასარგებლოდ, მაგრამ ასეთ საქმეს დიდათ ხელი შეუშალეს ზოგიერთმა იქ მომუშავე ფანატიკმა მუშებმა და აღარავის აღარ დაანებეს კაპეიკის გამოღება იმ მიზეზით, რომ ჩვენი უმუშევართა კავშირი თავისი საბჭოთი, მათ ბოლშევიკურ ორგანიზაციათ ჰქონდათ აღიარებული და ამით რაღაც შიშს განიცდიდნენ.

ბოლო დროს ჩვენს ბიურო-კონტორას და მასთან სასაღილოს ეწვიენ ქალაქის თავი ჩერქეზიშვილი და მისი მოადგილე ა. ხატისოვი, რომლებმაც ყველაფერი დაკვირვებით დაათვალიერეს, მუშაობა მოგვიწონეს და თითო ოქრო თავიანთ საკუთარ ჯიბეებიდან ჩვენს სასაღილოს დაუტოვეს, რომლებმაც წასვლის ჟამს ასე გვითხრეს:

„ჩვენ პირადათ არავითარი საწინააღმდეგო არა გვაქვს თქვენი ასეთი მუშაობისა და არსებობისა, მაგრამ პოლიციემისტერი კავალიოვი მოსვენებას არ გვაძლევს იმის გამო, რომ ასეთი წარმოების ნებართვა მოგეცითო და როგორ მოვიქცეთ, აღარ ვიცითო“ და სხ.

ამ დროს ჩვენ ისინი გავამხმნევით და უთხარიტ, რომ ჩვენ ცუდსა და ავს არაფერს ჩავდივართ. მთელი ჩვენი მუშაობა ეკონომიურ მუშაობაში გამოიხატება-თქვა, მაგრამ ისინი მაინც უხმოდ და მოწყენით დაგვმორდნენ.

ასეთმა ამბავმა ჩვენზედაც ცუდათ იმოქმედა, მაგრამ, ჩვენ მაინც ვთქვით—„მგლის შიშით ცხერის ფარა არავის გაუწყვეტია“-თქვა და ჩვენ ისევ ჩვენი მუშაობა განვაგრძეთ, მაგრამ ერთი კვირის შემდეგ მთელი ტფილისის ადმინისტრაცია თავს დაესხა ჩვენს ბიურო-კანტორას და სასაღილოს, აგრეთვე სამკითხველოს და სულ ერთიანად გადაურიეს ყველაფერი და შემდეგ დაბეჭდეს კიდეც.

საბჭოს წევრები იმ ჟამად იქ სრულიად არ დაეხვდით. საქმეებზე ვიყავით წასული და დააპატიმრეს მხოლოდ სასაღილოს გამგე

ს. პაიჭაძე და ბიუროს მდივანი ესტატე ლომიძე. წაიღეს ამასთანავე ბეჭდები, ოქმებისა და საქმეების წიგნები და საბჭოს ფოტოგრაფიული სურათი, გადაღებული 1907 წელს ნაძალადევში, ლაბაურის ფოტოგრაფიაში.

ქვემოხსენებული დაპატიმრებული პირები ბევრი აწამეს მეტეხის ციხეში იმის გამო, რომ მათ ვერ გააცემინეს თავიანთი ამხანაგები და ვერ ათქმევინეს, თუ სად იყო მათი ბინები, რის შემდეგაც, ს. პაიჭაძე ციმბირში გადაასახლეს და იქ გარდაიცვალა. ხოლო ესტატე ლომიძე სიკვდილის კარზე მიდგარი და ძალზე დაავადმყოფებული გაანთავისუფლეს, მაგრამ დიდხანს აღარ უცოცხლია და ისიც გარდაიცვალა, რომელსაც დარჩა შესანახავად წვრილი ცოლშვილი.

ჯალათი ადმინისტრაციის ასეთი მოქმედების შემდეგ საბჭო მაინც არ დაშლილა. ყველა უმუშევრები გავამხნევეთ და სასაღილო და ბიუროც სხვა ალაგას გავხსენით აქვე ნაძალადევში, ავქალის ქუჩაზედ ფარულად და ასე ამნაირად კვლავ ვაწარმოებდით ჩვენს საქმეებს, მაგრამ, ბოლოს ამხ.ამხ. კვანტალიანის, იოვიძის და ვაშაკიძის წინადადებით საბჭო შეიცვალა „ტფილისის უმუშევართა აღმასრულებელი კომიტეტი“-ს სახელწოდებით. სადაც თავმჯდომარეთ არჩეულ იქნა ამხ. იოვიძე, მის. მოადგილეთ—ვაშაკიძე და კომიტეტის საქმეთა მწარმოებლად—ამხ. კვანტალიანი. და ასე ამ სახით გადავედით ყველა წმინდა ბოლშევიკურ ორგანიზაციულ მუშაობაზე როგორც უმუშევართა რიგებში, ისე ალაგებზე მყოფ მუშებშიდაც. რაც გამოიხატებოდა სისტემატიურად კრებების მართვაში, აკტივია-პროპაგანდაში.

არალეგალურ ლიტერატურის ბეჭდვა-გავრცელებაში და მეტისმეტად თავაშვებულ შავრაზმელ-რეაქციონერების და ჯაშუშ-პროვოკატორების ფიზიკურად დასჯა-გამასპინძლებაში. ჩვენს ასეთ ორგანიზაციულ მუშაობას დრო-და-დრო ამხ. მიხა ცხაკაიაც ესწრებოდა და სწორ პოლიტიკურ ბრძოლების ხაზზე გვატარებდა.

ბოლოს მე ჯაშუშ-პროვოკატორებს ჩავუყარდი ხელში როგორც ამ საქმეზე, ისე რაქა-ლენჩუში 1905/6 წლებში რევოლუციონერ მუშაობის გამო, რის გამო ადრევე შეძებდნ და ციხე-ციმბირ-კატორღაში მიკრეს თავი.

ხე მოხსენებულმა ორგანიზაციამ ჩემს შემდეგ კიდევ იარსება ქტფილისში 1913 წლამდე და მრავალი პოლიტიკური საქმეები და აქტები შეასრულა, რამაც უდაოთ დიდი ზიანი მიაყენა მეფის თვითმპყრობელურ მთავრობას.

როგორ დაარსდა რ. ს. დ. მ. პ. ორგანიზაცია ალექსანდრეპოლში (ლენინაკანში)

1904 წელს აგვისტოში დავებრუნდი სამხედრო სამსახურიდან, სადაც გავატარე ერთი წელიწადი და ჩავდექე სამსახურში ჩემ თანამდებობაზე, მემანქანნს თანაშემწეთ აშ. კავ. რკ. გზაზე. სამართევლომ არ მიმიღო თბილისის საყუდში, გამგზავნა ალექსანდრეპოლში, სადაც დავიწყე მუშაობა.

მუშა-მოსამსახურეებს შორის ზოგნი ძველი ნაცნობები აღმოჩნდნენ. არაერთარი ორგანიზაცია არ არსებობდა, ამ ნიადაგზე დაველაპარაკე გიორგი ჟურულს (მემანქ. თანაშემწე). აგრეთვე გავახლე ნაცნობობა მემანქანე საშა ოშეროვთან, დავიახლოვეთ მემანქ. სარქისა შახპაზიანცი. ჩვენ ოთხმა კაცმა გაუმართეთ წინასწარი თათბირი, თუ ვინ შეგვეყვანა საინიციატიო ბიუროში. აზრის გაცვლა-გამოცვლის შემდეგ დავიმატეთ დეპოს მუშები ვალოდია მანჯგალაძე (მოკლეს პოლიციელებმა 1907 წელს თბილ. რკ. გზის სადგურის მახლობლათ) კინწურაშვილი და გიორგი სვანიძე (ნოქარი).

ჩვენი პირველი ნაბიჯი იყო აგიტაცია-პროპაგანდა მუშა-მოსამსახურეებს შორის რკინის გზის ფარგლებში.

ერთი თვის შემდეგ მოვიწვიეთ ფართო კრება, დაესწრო 30-მდე კაცი, საინიციატივო ბიუროს დავალებით მოხსენება გავაკეთე (რამდენათაც შემეძლო). შემდეგ მოხდა არჩევნები, აირჩიეს: 1) გიორგი ჟურული, 2) საშა ოშეროვი, 2) სარქისა შახპაზიანცი (მემანქანეები), 4) გიორგი სვანიძე (ნოქარი), 5) კინწურაშვილი, 6) ალექსა ბიბილური, 7) ვალოდია მანჯგალაძე, 8) სარდიონ გიგინეიშვილი (კატორღაში მოკლდა 1904 წელს ტერორისტული აქტის შესრულებისათვის). ესენი იყვნენ საყუდის მუშები და 9) იაგორა თავდგერიძე (თერძი). კომიტეტის წევრებს დავეცვალა სხვადასხვა ორგანიზაციული ფუნქციები. კომიტეტმა ნოემბრის ბოლო რიცხვებში გამომაგზავნა თბილისში კავშირის გასაბმელათ, დაეკავშირდით I რაიონის (ნაძალადევი) კომიტეტს. მახსოვს კომიტეტში შედიოდნენ ვლასა მგელაძე, ალექსანდრე ნაცვალოვი, დათიკო დვალი და კალისტრატე დოლიძე. ლიტერატურას ვიღებდით თბილისის სა-

ყუდის წრის საშუალებით. 1905 წლის პირველ თვეებში მასა ძალიან მოიწედა ორგანიზაციასთან დასაახლოვებლათ, ამისათვის კომიტეტმა გამოჰყო ორი კაცი—გიორგი ჟურული და გიორგი სვანიძე წრეების დასაარსებლათ, ვინაიდან ხაზიდანაც თხოულობდნენ წრეების დაარსებას: ულუხანლუში, ერევანში და ნაწილობრივ სანაინისკენ. მოგვემატა მუშაობა. ამისათვის საჭირო იყო ორგანიზაციაში გვეყოლოდა მეტი მცოდნე ამხანაგი. ამ საკითხისათვის და აგრეთვე ფულის გადმოსაგზავნათ, რომელიც მოგვიგროვდა საწევრო გადასახადის სახით თბილისში ვიყავი გამოგზავნილი კომიტეტისაგან. რაიკომმა მოგვეცა თბილისში ბექდები ჩვენი კომიტეტისთვის. ეს მოხდა თებერვალში 1905 წელს. ამავე თვეში ტფილისმა გადმოგვიგზავნა ერთი ამხანაგი რიჟა პეტრე (რუსი, გვარი არც მაშინ ვიცოდით). მისი დახმარებით კომიტეტმა მოახერხა ჯარში (ბაქოს პოლკში) საინციატივო ბიუროს შედგენა, რომელშიც შევიდნენ ოთხი ამხანაგი ჯარის კაცები, მათგან ორნი შემოვიდნენ ჩვენს კომიტეტში. სამხედრო ორგანიზაციის დახმარებით კომიტეტმა მოახერხა საციხოვნო ჯარში წრის ჩამოყალიბება. მათ ლიტერატურას ვაწვდიდით იაგორა თავდგერიძეს ხელით.

1905 წელს გაზაფხულის გაფიცვაში, რომელიც მოეწყო ამიერკავკასიის რკინის გზაზე ყარსის რკინის გზის მუშებმაც მიიღეს მონაწილეობა. ამ გაფიცვის შემდეგ, სანაინის საყუდის ზეინკალმა აბრამა აბრამიძემ, ჩამოგვიტანა სამი ცალი ავკალის „ბროწეული“ (ბომბა), რის ხმარებაც შეგვასწავლა აბრამამ. ჩვენი არსენალი შესდგებოდა რამდენიმე ცალი შვინდის ჯოხის, სამი ცალი ბომბის, სამი ცალი დინამიტის და ორი რევოლვერისაგან. ადგილობრივი სტამბაში კომიტეტმა დაბეჭდა ფურცელი რუსულ ენაზე მოქალაქეებსადმი. ამან გამოაღვიძა ჟანდარმერია-პოლიცია, დაგვიწყეს დევნა. ჩვენმა კომიტეტმა მიიღო ცნობა, რომ პეტრე რუსს ეძებნენ. პეტრე გავგზავნეთ ჯერ ერევანში, შემდეგ—თბილისში. ადგილობრივმა წრეებმა მოუხშირეს მეცადინეობა, გამართეს ქართული წარმოდგენა „არსენა“, რის შემოსავლიდან კომიტეტს გამოუგზავნეს 25 მანეთი. ასე ხშირად უგზავნიდნენ ხოლმე აქა იქ შეგროვილ ფულს. მოხდა საერთო კრება ივლისში რუსების სასაფლაოზე, დაესწრო 150-მდე კაცი. მოხსენება გააკეთა თბილისიდან ჩამოსულმა ამხანაგმა ალექსანდრე ნაცვალოვმა. ამ ორგანიზაციამ ქ. ალექსანდროპოლში (ლენინაკანში) საპატიო ალაგი დაიჭირა 1905 წლის ოქტომბრის გაფიცვის დროს.

მემანქანე ვასო ხუზიშვილი.

ტუსალების გაფიცვა მეტეხში 1911 წ.

1911 წლის აპრილში თუ მაისში მეტეხის ციხის პოლიტიკურ-მა ტუსალებმა გადასწყვიტეს გაფიცვის მოხდენა ციხეში შექმნილ პირობების გასაუმჯობესებლად.

ამ გაფიცვას მიემხრენ სისხლის სამართლის დამნაშავენიც. ამორჩეულ იქნა საგაფიცო ბიურო. ამ ბიუროში შედიოდნენ პოლიტიკურებიდან დ. დვალი, ჯ. ლომთათიძე, გ. ლორთქიფანიძე და სხვები. შევადგინეთ მოთხოვნილება 18 მუხლისაგან შემდგარი და გადავეცით ციხის ადმინისტრაციას, რომელსაც სამი დღის ვადაში პასუხი უნდა გაეცა. ეს მოთხოვნილება შეიცავდა შემდეგ პუნქტებს: 1) მომსვლელთა ნახვა უნდა ხდებოდეს 15 წუთი დახურულ ბინაში, 2) სანახავ ოთახში ჩამოკიდებული უნდა იქნეს საათი, 3) კვირაში ორჯერ აბანო, 4) $1\frac{1}{2}$ გირ. საპონი თითოჯერ, 5) საკმელის გაუმჯობესება და ზრდილობიანი მოპყრობა, 6) მუშებისთვის თავისი ხელფასის თვეში ორჯერ მიცემა და სხვა.

სამი დღის განმავლობაში ციხის ადმინისტრაციამ ჩვენს მოთხოვნილებაზე პასუხი არ გაგვცა. (ციხის უფროსად მაშინ იყო რიმ-კიჩიჩი, ხოლო მის თანამემწეებათ პოპოვი და შახევიჩი). ჩვენმა კი კრომ გადასწყვიტა მოეთხოვა გუბერნატორი და ამ მიზნით გადავეცით განცხადება, როგორც კოლექტიური, ისე პიროვნული, მარა ყველა ჩვენი განცხადებები კანცელარიას არ გასცილებია.

სამი დღის შემდეგ გამოცხადდა საერთო გაფიცვა.

მუშები არ გავიდნენ სამუშაოდ, ხოლო ვინც არ მუშაობდა, მათ არ მიიღეს გადაცემები და არ წავიდნენ ნათესავების სანახავად. ციხეში იმ დროს იყო შემდეგი სახელოსნოები: კარგად მოწყობილი სტამბა, სამეწალო, სამეკრავლო და სადურგლო. გადაწყვეტილების თანახმად დილით ყველა მუშები გადიან სამუშაოდ, ხოლო საუზმის შემდეგ კი არ უნდა გასულიყვენ, ასეც მოხდა. ციხის ადმინისტრაციამ მიიღო ზომები, ყველა კატორღელები ჩაქედა ბორკილებში და უფრო აქტიურები გადაყარა ეგრედ წოდებულ ახალი შენობის სულ ძირის სართულში და კარცერებში ჩაამწყვდია. მუშები გადაჰყარეს

საზოგადო საკნებში. ვერც ამ ზომამ გასკრა და მუშები ვერ გაიყვანეს სამუშაოდ. ამ დროს არც საგაფიცვო ბიუროს ეძინა, მან შეატყობინა გარედ კოლა ლომთათიძის მეუღლეს, ცილიას, რომ მას ეცნობებია ყოველივე ციხეში მომხდარი გუბერნატორისათვის. ამ ამბის წამღები იყო სტამბის გამგე ლუარსაბ ხელაძე. ლუარსაბ ხელაძეს დიდი და დაუფასებელი ღვაწლი მიუძღვის საერთოდ ციხის ცხოვრებაში. მისი შემწევობით ციხის პოლიტიკური ტუსაღები დებულადა როგორც ლეგალურ, ისე არალეგალურ ლიტერატურას და ფრიად სერიოზულ წერილებს. მისი სახლი ნამდვილი ბირჟა იყო ჩვენი მშობლებ-ამხანაგებისათვის და ყოველი მათი დავალება ყოველთვის პირნათლად სრულდებოდა. ის ყოველივე ამას ოსტატურად ახერხებდა, სტამბის კანტორა ციხის გარედ იყო მოთავსებული. ის სტამბასთან შეერთებული იყო პატარა რკინის ფანჯრით, როცა მოვიდოდა სამუშაოდ, ორგინალებს მოაგროვდა და აი, ამ ორგინალებში იყო ჩაწყობილი პატარა უმნიშვნელო წერილები, ხოლო უფრო სერიოზული წერილები და ლიტერატურა პიჯაკის შიგნით ჯიბეში ეწყო და როცა სტამბაში შემოვიდოდა, მოხერხებულად ჩემს უჯრაში ჩასდებდა (მე სტამბის ფაქტორად ვიყავი). აქედან მერე ადვილი იყო მიწოდება. გაზეთებს ის გარეთა ჯიბეში ჩაიწყობდა და თვალჩინაობად შემოაქონდა. ჩვენ ამ გაზეთებს ჯიბიდან ვაცილიდით და ვითვისებდით. ის წერილიც, რომელიც ცილიას გაუგზავნეთ, ამ რიგად იყო გადაგზავნილი.

სალამოა. მთელი ციხე ჩაკეტილია. სასეირნოდაც არავინ გამოდის. ციხის ადმინისტრაცია არავის არ ელის და ფიქრობს, რომ დღეს თუ არა ხვალ, ციხე გატყდება და ყველაფერი რიგზე იქნებაო. ციხის უფროსი მოსვენებას მიეცა და ციხეში დატოვა მისი ორი თანაშემწე. ამ დროს იღება ციხის კარები და შემოდის გუბერნატორი ლოზინო-ლოზინსკი. ციხე გამოცოცხლდა და ყველამ მოინდომა მისი ნახვა. მე-5 კამერიდან გუბერნატორს იწვევს მოხუცი სანდრო კეცხოველი, უკვე ბორკილებში ჩაქედილი. ისიც შედის ამ კამერაში. სანდრო უხსნის ციხის საშინელ რეჟიმს, ამ რეჟიმის გამო გაფიცვის მოხდენას და ადმინისტრაციის უყურადღებობას. აქედან გუბერნატორი პირდაპირ მოდის ჩვენს კამერაში, სადაც მაშინ ვისხედით ვ. ლორთქიფანიძე, კ. გოგუა და მე. ახსნა-განმარტების შემდეგ ის მიუბრუნდა ციხის გამგის თანაშემსეს და ეუბნება: მიეცით ამათ ქალაქი და საწერ-კალამი და გვავალებს ავსწეროთ მოთხოვნილებანი, ციხის რეჟიმი და გადავსცეთ მას. ჩვენ ვისარგებლეთ შემთხვევით და ყველაფერი ავწერეთ ორ ცალად. ერთი გა-

დაეცა ციხეს გუბერნატორთან გასაგზავნად, ხოლო მეორე ნაცადი გზით, ლუარსაბ ხელადის ხელით, გადაგზავნილ იქნა სახელმწიფო სათათბირო, სოციალ-დემოკრატიულ ფრაქციის სახელზე. ამავე ღამეს მოდის ციხის უფროსი და ყველას ანთავისუფლებს კარცე-რებიდან და აკმაყოფილებს ჩვენს მოთხოვნილებებს, მაგრამ რიმ-კევიჩი შეუდგა სამაგიეროს გადახდას. ერთი კვირის შემდეგ ყველა კატორღა-მისჯილი პოლიტიკური ტუსაღები დაგზავნა სხვადასხვა ცენტრალურ საკატორღო ციხეებში ცუდი ყოფაქცე-ვის შიცემით, ხოლო დანარჩენები: ლომთათიძე, ლორთქიფანიძე და სხვები გადაიყვანა ახალ შენობაში.

მანასე გოგუაძე.

რედაქციისათვის:

ანხ. სერაპიონ ლომიძე გვუხოვს გამოვაცხადოთ, რომ მის წე-რილში — „ჩვენი მუშაობა თებერვლის რევოლიუციის შემდეგ“ — (იხ. „რევ. მატ.“ № 2 (19) 1928 წ.) სამწუხაროდ გაიპარა შეცდომა: იქ, სადაც ლაპარაკია ჯაშუშ ვაშაკიძის შესახებ, (გვ. 213), უნდა იყოს ჯაშუშ კობალეიშვილის შესახებ.

ს ა რ ზ ე ვ ი

	33.
1. გადახრები საქართველოს კომუნისტურ პარტიაში .	3
2. თ. ჟღენტი. ბოლშევიკები და სახელმწიფო სათათბირო .	23
3. ს. ზუნდაძე. გლეხთა მოძრაობა საქართველოში .	43
4. პირველიდან მეთუთხმეტე ყრილობამდე .	79
5. გ. მუშაძე. ტფ. მუშათა არალეგალურა ცენტრი. .	101
6. თ. ს. ოქტომბრის რევოლუციის ბრესტის პერიოდი. .	104
7. გ. დოლბაია. ბრძოლა შავი ზღვის სანაპიროებზე .	113
8. გ. ჯანაძე. გლეხთა აჯანყება ლენხუმში 1918 წ. .	126
9. შ. ლეჟავა. რევ. ბრძოლა და პარტიული მუშაობა. .	131
10. პ. კიკალიშვილი. რევ. მოძრ. ხონის რაიონში 1901—06 წ. .	144
11. ვ. გეგეშიძე. პროფკავშირების წარსულიდან. .	162
12. ი. ნეზიერიძე. ტერორისტის მოგონებანი. .	165
13. პარტიული არქივი. .	171
14. მასალები და დოკუმენტები. .	186
15. ნ. კოპალეიშვილი. მოკლე მოგონება წარსულიდან. .	197
16. დ. ნასარიძე. ჩემი მოგონებანი .	204
17. ალ. ყაზარაული. 1917—18 წ. ჩრდილო-კავკასიაში. .	209
18. ე. დვალი. უმუშევართა საბჭო ტფილისში 1907 წ. .	218
19. ვ. სუხიშვილი. როგორ დაარსდა ს. დ. ორგანიზაცია ალექსანდროპოლში. .	223
20. მ. გოგუაძე. ტუსალების გათიწვა მეტეხში 1911 წ. .	225